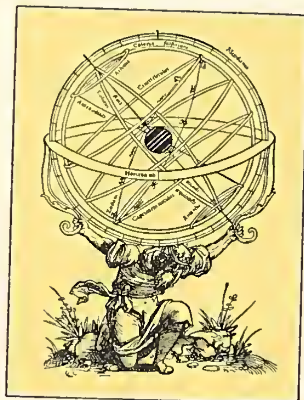

J. E. Charliers

PETRI MARTYRIS

AB ANGLERIA MEDIOLANEN. ORATORIS clarissimi, Fernandi & Helisabeth Hispaniarum quondam regum à consilijs, de rebus Oceanicis & Orbe nouo decades tres: quibus quicquid de inuentis nuper terris traditum, nouarum rerum cupidum lectorem retinere possit, copiose, fideliter, eruditeq; docetur.

EIVSDEM PRAETEREA

LEGATIONIS BABYLONICAE LIBRI TRES:

VBI PRAETER ORATORII MVNERIS pulcherrimum exemplum, etiam quicquid in uariarum gentium moribus & institutis insigniter prȩclarum uidit, quȩq; terra mariq; acciderunt, omnia lectu mirè iucunda, genere dicendi politissimo traduntur.

In manibus Domini sortes meæ . 13 . Maij 1585.

BASILEAE,
apud Ioannem Bebelium
M. D. XXXIII.

ILLVSTRISS. PRINCIPI CAROLO REGI CATHOLICO, PETRVS MARTYR.

ERVAVIT diuina prouidentia, ex quo fabricare uniuersum constituit, immensæ uastitatis occidentalis oceani agnitionem ad nostra usqꝫ tempora: in quibus tibi potentissime Rex, maternorum auorũ felicibus auspicijs, patefacta est. Eadem, nescio quo urgente fato, ex natali patria Mediolano, mox ex urbe Roma, ubi ferè decenniũ egeram, ad Hispaniam me uidetur impulisse, ut hæc ego miranda nouaqꝫ particulatim colligerem, quæ fortè aliâs in uoraces fauces obliuionis demersa latuissent: historicis Hispanis, egregijs quippe uiris, de generalibus tantum harum rerũ inuentis curam habentibus. Non tamẽ soli mihi huius sumpti laboris gratiã uendicare intendo: Ascanio uicecomiti Cardinali uicecancellario prima debetur: qui me discedere iam uolentẽ ex Vrbe, ut Granatensi bello interessem, dissuasit abitum primo: mox uidens id mihi animo fixum sedere, hortatus est, imò & rogans imperauit, ut quæcunqꝫ in Hispania emergerent, ad eum conscriberẽ. In Hispaniam concessi, expeditionis eius uisendæ studio, quod in hostes nostræ fidei sumpta esset, nilqꝫ mihi iuueni & rerũ nouarum cupido præberet Italia, unde ingeniũ pascerem, ob eius principes discordes. Bello interfui: per epistolas diarias quæ gerebantur, à me Ascanius Cardinalis habebat. Fortuna eius ex altrice mutata in nouercam: cessi à scribendo. Purgata, stratis hostibus, Hispania, Mauroqꝫ malo gramine extirpato, ne labentes annos ocio indecenti contererẽ, in Italiam regredi meditabar. Amborũ regis & reginæ catholicorũ, uita functorum singularis erga me benignitas, & simul ampla pollicita, post reditũ præcipue à legatione mea Babylonica, me detinuerunt. Fixisse tamen pedem haudquaqꝫ pœnitet: tum quia nullibi terrarum hoc tempore æque præclaras res fieri uidebam, tum etiam quod ex Christianorum principũ dissidijs ruere omnia in præceps, depopulari agros in uniuersa ferè Italia, & humano sanguine impinguari, atqꝫ urbes hostiliter diripi, uirgines, nuptasqꝫ, cum bonis patrijs in prædam trahi, miseros innocentes uiros ac genitores intra proprios lares inermes etiam & gratuitò crudeliter trucidari, querulis clamoribus non audiebam modò, sed penè sentiebam. Neqꝫ enim affiniũ & propinquorũ meorum sanguis ab ea fera sæuitia immunis euasit. Dũ sic morarer, Cardinalis Arragonius Frederici regis patrui sui nomine, sequentes primæ Decadis octo libellos epistolares, uisis duobus Ascanianis, à me exegit. Vacuũ omni cura demum de rebus oceaneis Apostolici nuncij uiri celeberrimi nostri summi pontificis Leonis Decimi nomine (cuius felici consilio & autoritate, speramus ærumnosis tot calamitatibus Italiam aliquando finem impositurã) me dormientem excitarunt. Ad eius Sanctitatẽ breuibus epistolaribus libellis compactas duas decades addidi primæ, quæ me inconsulto prælis fuit impressorũ exposita, uti per sequentem præfationẽ constabit. Nunc ad te uenio serenissime Rex, à quo parumper uagatus sum. Quod uniuersam tibi aui materni subdiderint Hispaniam, angulo excepto: quod pulchrã tibi, cum feracibus nostri maris insulis, Parthenopen reliquerint, magnũ quidem, & ea nos per annales annotauimus: sed pace maiorũ dictum uelim, quicquid ab initio mundi gestum scriptũqꝫ reperio, meo iudicio parum est, si pensitauerimus quas tibi Rex potentissime nouas terras, quę noua maria, quàm uarias nationes et linguas, quales aurifodinas, quæ margaritarũ uiuaria, prouentibus alijs omissis, tibi pararũt. Quæ, qualia quantaqꝫ sint, tres decades hæ patefacient. Veni ergo, ueni Rex electe à superis ad nondũ ab hominibus intellectũ rerum aliquod culmen: ueni & propera. Aequinoctialem tibi circulum latentem hactenus & furentẽ, atqꝫ ardore solis adustam, antiquorũ opinione, zonam, paucis exceptis, tibi paratam habemus, populis refertissimã, amœnã, uberem, fortunatissimã, auro & candentibus mar

garitis coronatas mille insulas: & uno putato continenti tres Europas offeremus. Veni nouum orbem amplexurus, nec tui nos desiderio ulterius macerato. Hinc hinc, tenelle Rex clarissime, instrumenta, quibus totus tibi pareat orbis, comparabuntur. Valeat feliciter tua Maiestas, cuius gustui si sapidas fore culturæ nostræ sationes intellexerimus, uberiorẽ indies illarum copiam plenis canistris offeremus. Qui sim, libellorum indices aperient. Ex Mantua Carpetana, uulgo Madrid, pridie Cal. Octob. Anno M. D. XVI.

AELII ANTONII NEBRISSENSIS EX GRAMMATICO ET RHETORE HISTORICI REgij, in Petri Martyris ab Angleria Mediolanensis, regij consiliarij opera, PRAEFATIO.

QVID nam esse causæ dicam, candide lector, quod cum tot librorum uolumina ab hominibus seculi nostri ædant in uulgus, scribãtq; indocti, doctiq; poëmata passim, cur illi qui digni sunt, ut inter ora & manus hominũ uersent, lateant in media noctis caligine, blattis, tineisq; obnoxij: atq; ediuerso cõplura opera male nata, Musisq; & Apolline nullo scripta, legãtur, laudent, atq; per scholas, per porticus, per uicos circunferant? An quod fortuna, quæ ut alijs in rebus humanis, ita & in hac dominat, à moribus suis nõ recedit? quippe quæ illustria premit, & obscura in sublime tollit. An quod liber uicturus, ut ait Poëta, debet habere Geniũ, qui illũ ab obliuionis iniuria, interituq; defendat, qui apud delicatos lectores illum cõmendabilem faciat, qui gratiã nouitatis illi semper inducat, qui deniq; ad ipsius lectionem nõ tam alliciat, quàm impellat, nõ tam hortet, quàm cogat? Hinc prouenire putandũ est, ut præclarissimorũ scriptorũ opera interciderint: contrà uero ineptissimi cuiusq; autoris libri legant, amenturq;. Hec sunt à me, lector amice, idcirco tam longe repetita, ut ostenderẽ non multum abfuisse, quin Martyris mei quędã opera, multo studio, multaq; diligentia elaborata, interirent, nisi Tendillani Comitis prouidentia obstitisset. Nam cum eo sit ingenio Martyr, ut facile in quocunq; scribendi genere possit egregiũ aliquid concinnare, non multũ curat labore parta in uulgus ædere: siue quod gloriã suam negligit, siue quod nõ putat nos esse dignos, quibus tantũ munus cõmunicetur. Comes nanq; Tendillanus quũ multa efflagitatione ac propemodũ cõuicio quotidiano extorsisset quædam eius opera, quæ adhuc latebant, fortasseq; ęternũ latuissent, intelligens esse è republica atq; cõmuni omniũ utilitate illa inuulgari: mihi hanc operã condixit, ut emendata, redactaq; in ordinẽ per impressores in numerosos codices propaganda curarem. Id quod libentissime suscepi: tum ut uiri optime de Hispana republica meriti iussis obtemperarẽ, tum ut Martyris mei opuscula iucundissima lectu, necessaria cognitu, atq; ad nostrarũ literarũ usus maxime conducibilia nostris hominibus legenda traderẽ. Et quæ, propter exemplariũ raritatẽ, internitioni fuerant obnoxia, nolui in tam ancipitem fortunã doctissimi atq; omĩ æternitate dignissimi uiri cõmitti: quare emendata, sibiq; ipsi restituta, impressorum typis excudenda tradidi, ut per numerosas chartas propagata, sint diuturniora quàm abolere possit uetustas. Dedi hoc uersibus quos ille in meam laudẽ compositos ædidit. Dedi amicitiæ nostræ multis ultro citroq; officijs confirmatæ: dedi publicę utilitati, quæ ex istorum operũ lectione proueniet. Prima fronte treis Decades de rebus oceanicis & Orbe nouo reperies. Secundam sibi sedem Babylonica legatio obtinebit: Ea tribus constat libellis epistolaribus: quorum primus quid Petro Martyri proficiscenti legato ad Soldanũ Babylonicũ acciderit in itinere, ex

re, ex urbe Granata Venetias usq;, continebit: multaq; de Venetorũ institutis et urbe ipsa lectu sapida. Secundus, nauigationẽ ipsius à Venetijs in Alexandriã Aegypti. Tertius, quid apud Soldanũ orator egerit, quæ memoratu digna uiderit: de Soldani ac Mameluchorũ origine, uita et moribus, multisq; cuiq; ingenio celeberrimis, iucundissimus index erit.

RERVM MEMORABILIVM EARVMQVE PRAECIPVE QVAE AD GEOGRAPHIAM spectant, Index. Diligenter tamen interim obseruati sunt gentium mores & instituta, neq; quicq; omissum quod lectorem uel iuuare, uel delectari possit.

Croco-

Gossam

H

L

M

Mare

Q

R

Spica

Zaho=

FINIS.

ERRATA.

Folio 8. D. *uersu* 15. *nomine.* 9. D. *uer.* 10. *iudicium.* 22. C. *uer.* 17. *natam.* 43. D. *uer.* 5. *conseruntur.* 59. D. *uer.* 14. *proficisci.* 64. B. *uer.* 10. *distingue uersus,* *Iam ualeant.* *Ipsius comites.* *Australis pelagi.*

IO. RVFFVS FOROLIVIENSIS
Archiepiſcopus Conſentinus, Legatus
Apoſtolicus, ad Lectorem de
Orbe nouo.

Accipe non noti præclara uolumina mundi,
Oceani & magnas noſcito Lector opes.
Plurima debetur Typhis tibi gratia, gentes
Ignotas, & aues qui uehis orbe nouo.
Magna quoq; autori referenda eſt gratia noſtro,
Qui facit hæc cunctis regna uidenda locis.

PETRI MARTYRIS

ANGLI MEDIOLANEN. CONSILIARII REGII,

Protonotarij Apost. Oceaneæ decadis liber primus, ad Ascanium Sphorciam uicecomitem, Cardinalem, uicecancellarium.

A OLEBAT grata uetustas pro dijs habere uiros, quorũ industria & animi magnitudine ignotæ maioribus eorum terræ panderẽtur. Nobis autem, qui deum habemus unicum, sub triplici persona, quem colamus, restat ut huiuscemodi genus hominum si nõ coluerimus, admiremur tamen: reges uero obseruemus, quorũ ductu & auspicijs datum est illis cogitata perficere: utrosq; etiam extollamus, & pro uiribus illustremus, iure merito. Quare de insulis maris occidui nuper repertis, & rei autoribus quid referatur, habeto: hoc siquidem tuis literis uehemẽter cupere uidẽris. Ab ipsius ergo initio, ne sim cuiquam iniurius, exordiri est animus. Christophorus Colonus quidam Ligur uir, Fernando & Helisabethæ regibus catholicis proposuit & suasit, se ab occidente nostro finitimas Indiæ insulas inuẽturum, si nauigijs & rebus ad nauigationẽ attinentibus instruerent: à quibus augeri Christiana religio, margaritarum, aromatum atq; auri inopinata copia haberi facile posset. Instanti ex regio fisco destinata sunt tria nauigia: unum onerarium caueatum, alia duo mercatoria leuia sine caueis, quæ ab Hispanis Carauelæ uocantur. His habitis, ab Hispanis littoribus, circiter Calendas Septemb. anni secundi & nonagesimi supra quadringentesimum & millesimum à nostra salute, iter institutum, cum uiris Hispanis circiter CCXX Colonus cœpit. A Gadibus in alto oceano Fortunatæ, ut multi putant, insulæ, quæ ab Hispanis Canariæ nuncupantur,

B iampridem repertæ, distant millia passuum mille & ducenta, secundũ eorum rationem: dicunt enim distare tercentum lequas: singulas autem lequas nauigationis periti, quatuor millia passuum cõtinere suis computationibus aiunt. Fortunatas insulas ob cœli temperiem appellauit antiquitas: neq; enim grauis urget incolas hyems, neq; atrox æstas. Sunt tamen qui eas uelint esse Fortunatas, quas Capitis uiridis insulas, Portugalenses appellant. Canarias, ad hæc usq; tempora hominibus nudis, eo quod extra omne clima Europæ ad meridiem, & sine ulla religione degentibus, habitatas, Colonus aquandi, & reficiendarũ nauium gratia, priusquam se tam duro labori crederet, adiuit. Non insuaue futurum arbitror, quandoquidem in Canarias incidimus, si ex ignotis quomodo notæ, si ex incultis quomodo cultæ sint effectæ, narrauerimus: longa nanq; annorum curricula incognitas iam obliuioni tradiderant. Hæ insulæ septẽ Canariæ dictæ, anno circiter Millesimo CCCCV à gallo nomine Betanchor, ex concessione reginæ Catherinæ, regis Ioannis filij sui, dum infans esset, tutricis, repertæ forte fortuna fuerunt. Pedem ibi fixit per aliquot annos Betanchor, duasq; ex illis occupauit ac redegit in cultum, Lancelotum & Fortemuenturam. Eo mortuo hæres eius Hispanis uiris precio insulã utranq; præbuit. Fernandus dehinc Peraria & uxor eius Ferream & Gomeram inuaserunt. Nostris temporibus tres reliquas, Canariam magnã scilicet, Petrus de Vera nobilis Xericij ciuis, & Michaël de Moxica. Palmam autem ac Tenerifen Alphonsus Lugo, sed impensa regia. Gomeria deinde ac Ferrea non cũ magno labore subditæ sunt. Sed Alphonsus Lugo duriuscule rem perfecit: gens enim illa nuda, syluestris, saxis & fustibus bella gerens, semel eius exercitum fugauit, trucidauitq; circiter quadringentos: tandem eos deuicit. Ita Canariæ omnes ad Castellanam additæ sunt potẽtiam. Ab his igitur insulis Colonus occidentem solem semper secutus, licet in leuam

Fortunatis insulis unde nomen

Canariæ insulæ.

C paulisper, tres & triginta continuos dies, cœlo tantum & aqua contentus nauigauit. Hispani comites murmurare primum secretò cœperũt, apertis mox conuicijs urgere, de perimẽdo cogitare, demum uel in mare proijciendo, consulebatur: se deceptos fuisse ab homine Ligure, in præceps trahi, quà nunquam redire licebit. Post trigesimum iam diem furore perciti proclamabant, ut reducerẽtur, ne ulterius procederet stimulabant hominem: ipse uero, blandis modo uerbis, ampla spe modo, diem ex die protrahẽs, iratos mulcebat, deposcebat: proditionis quoq; taxandos esse à regibus, si aduersi quicquam in eum molirentur, & si parere recusarẽt, prædicabat. Optatum tandem terræ prospectũ læti suscipiũt. Patefecit nauigatione hac prima, sex tantũ insulas, atq; ex ijs duas inauditæ magnitudinis: quarũ alteram Hispaniolam, Ioannam alterã uocitauit: sed Ioannam esse insulam non pro certo habuit. Illarum quarundã littora cum abraderent, cantantem inter condensa nemora philomenam mense Nouembri audierunt. Dulcium aquarum ingentia flumina, natiuos portus magnarum classium capaces, adinuenit. Ioannæ littora lambens, ad occidentẽ à septẽtrione recto latere non multo minus octingentis millibus passuum percurrit (aiunt enim centum & octoginta leguas) continentem arbitratus, quod neq; terminus neq; termini ullius signum in insula, quantum oculis prospectus inseruiebat, appareret: retrocedere instituit, redire etiam illum pelagi tumores coëgerunt: nam Ioannæ littora per uarios inflexus tantum iam ad septentrionem se uertebant & curuabantur, quod boreales flatus naues acrius infestarent, quoniã hyems uigebat. Ad orientem igitur proras uertens, Ophiram insulam sese reperisse refert: sed cosmographorum tractu diligenter cõsiderato, Antiliæ insulæ sunt illæ & adiacentes aliæ: hanc Hispaniolam appellauit: in cuius septentrionali latere tentare locorum naturam cupiens, terræ appropinquabat. Cum in planam quandam & cæcam rupem aquis coopertam, carina grandioris nauis incidens aperitur, &

D perstat, saxi latentis planicies fuit illis, ne submergerentur, adiumento: cum reliquis igitur duabus properantes, uiros omnes incolumes educunt. Ibi primum ad terram egressi, homines indigenas uiderunt: qui uenientem inauditam gentem conspicati, facto agmine in condensa nemora omnes, ueluti à canibus gallicis timidi lepores, sese fugientes recipiunt. Nostri multitudinem insecuti, mulierem tantum capiunt: hanc cum ad naues perduxissent, nostris cibis & uino bene saturatam, atque ornatam uestibus (nam ea gens omnis utriusq; sexus nuda penitus uitam ducit, natura contenta) solutam reliquerunt. Quum primum ad suos mulier concessit (sciebat enim illa quò fugientes diuerterẽt) ostendissetq; mirum esse nostrorum ornatum & liberalitatem: omnes ad littora certatim concurrunt, gentem esse missam è cœlo autumant. Aurum, cuius erat apud illos aliqua copia, ad naues natando portant: pro frusto aut paropsidis fictilis aut uitrei cratẽris aurũ commutabant. Si ligulam, si tintinnabulũ, si speculi fragmentum, si quicquam aliud simile nostri impartiebãtur: tantum auri quantum petere libebat, aut unusquisq; eorum assequebatur, exhibebant. Cum iam res ipsa ad familiare commercium deuenisset, & gentium mores nostri perquirerent, reges habere gentem illam per signa & coniecturas cognouerunt. E nauibus descendentes nostri, à rege & reliquis indigenis honorifice recipiuntur: nostris, omnibus quibus poterant & sciebant modis assurgebant. Sole ad occasum uergẽte, nostris, dato salutationis angelicæ signo, genua christiano ritu flectentibus, itidem illi faciebant. Crucem quocunq; modo Christianos colere conspicerent, adorabant. Ex naui quam saxo illisam diximus, nostros homines & quicquid in ea uehebatur, ita celeriter atque animo læto gens illa in terram suis lintribus, quas Canóas uocãt, eduxerunt, quod affines affinibus apud nos nulli maiore misericordia tacti succurrant. Canóas autem illas ex solo cauato acutissimis lapidibus ligno, longas, sed angustas construunt: monoxyla propterea esse

Admiranda hominũ humanitas

A esse dicemus. Octoginta remigum capaces plerasque se uidisse multi affirmant. Vsus ferri apud eos nullus inuenitur: propterea quo modo siue domos, quas mira arte laboratas uidebant, siue alia quæcunque ad eorum usum pertinentia, fabricarent, maxima nostros detinuit admiratio: sed ex fluuialibus quibusdam durissimis lapidibus præacutis omnia apud illos diduci certum est. Esse non longe ab illis insulis quorundam ferorum hominum insulas, qui carnibus humanis uescantur, fama didicere: id esse causæ quod ita trepidi aduentantes nostros confugerent, postea retulerunt: Canibales arbitrati, sic truculentos illos, siue Caribes, uocāt. Horum obscœnorum insulas itinere ferè in medio ad has insulas ad meridiem reliquêre. Suas insulas ij mites à Canibalibus nō aliter incursionibus crebris uexari perpetuò ad prædam cōqueruntur, atque per nemora uenatores per uim & per insidias feras insectātur. Quos pueros capiunt, ut nos pullos gallinaceos, aut porcos quos ad obsonia uolumus pinguiores & teneriores educare, castrant, grandiores & pingues effectos comedunt: ætate autem iam matura cum ad eorū manus perueniunt, peremptos partiuntur: intestina & extremas membrorum partes recentes epulantur, membra sale condita, ut nos pernas suillas, in tempora seruant. Mulieres comedere apud eos nefas est & obscœnum: si uero quas assequuntur iuuenes, ad sobolem procreandam, nō aliter atque nos gallinas, oues, iuuencas, & cætera animalia, curant & custodiunt: uetulas ad obsequia præstanda pro seruis habent. Insularum, quas nostras iam possumus appellare, tam uiri quàm fœminæ, cum Canibales aduentare præsentiunt, aliā quàm fuga salutem nullam inueniunt: sagittis harundineis præacutis licet utantur, ad Canibalium tamen uim & furores reprimendos parum prodesse compererê: decem enim Canibales centum ex alijs facile, si concurrant, superaturos omnes indigenæ fatētur. Quid utraque gens præter cœlum atque eius lumina adoret, non satis exploratum habuerūt. De reliquis insularium moribus breuitas temporis

Incredibilis quorūdā hominū immanitas

B atque interpretū inopia, plura noscere nō permiserunt. Radicibus ij mites nostris napis & magnitudine & forma, sed gustu dulci, castaneæ teneræ adhuc similibus, ad cibum utuntur. Has ages uocant ipsi. Est & aliud radicis genus, quam iuccam appellāt, ex hac & panem conficiunt. Agibus uero magis assis aut elixis utuntur, quàm ad usum conficiendi panis. Iuccam uero sectam & compressam, succosa nanque est, pinsunt, & in placentas coquunt. Sed mirum hoc: aconito letaliorem esse aiunt iuccæ succum, qui epotus ilico perimit: panem autē ex eius massa sapidum & salubrem esse omnes experti sunt. Panem & ex frumento quodam panico, cuius est apud Insubres & Granatenses Hispanos maxima copia, non magno discrimine conficiunt. Est huius panicula longior spithama, in acutum tendens, lacerti ferè crassitudine. Grana miro ordine à natura confixa, forma & corpore pisum legumen æmulantur: albent acerba, ubi maturuerunt nigerrima efficiuntur: fracta, candore niuem exuperant: maizium id frumenti genus appellāt. Et est apud eos aurum alicuius æstimationis, nam auricularum torulis & naribus perforatis insertum, in tenuissimas diductum laminas, ferūt. Cum tamen neque ad eos commeare mercatores, nec ipsos alia littora noscere præter sua nostri didicissent, quærere ab eis per signa cœperunt, unde sibi id aurum compararent: quantum signis colligere licuit, ex fluuiorum arenis ab altis montibus collabentibus id, neque magno labore lectum: in pilulas priusquam diduceretur in laminas astringebant. Non tamen in ea insulæ parte quam rex ille tenebat: quod postea patuit experimentô: nam cum inde iam discessissent, fortè in flumen inciderūt, cuius arenā multo auro mixtam esse, cum in terram aquandi & piscandi gratia exilissent, perpenderunt. Nullum animal quadrupes se uidisse dicunt, præterquam tria genera cuniculorum. Serpentes insulæ nutriunt, sed minime noxios. Anseres syluestres, turtures, anates, nostris grandiores & cigneo candore, capite purpureo repererunt. Psittacos quorū alij uirides erant,

Insulariū cibi

C alij flaui toto corpore, alij similes Indicis torquati minio, uti Plinius ait, quadraginta tulerunt, sed coloribus uiuacissimis & lætis maximopere. Alas habent uersicolores, uiridibus enim & flauis pennis, quasdam habent ceruleas & purpureas mixtas: quæ uarietas parit delectationẽ. Hæc uolui de psittacis, illustrissime princeps, recitasse: quamuis huius Christophori Coloni opinio magnitudini sphæræ & opinioni ueterum de subnauigabili orbe uideatur aduersari, psittaci tamen inde asportati, atque alia multa, uel propinquitate, uel natura solum Indicum has insulas sapere indicant: cum præcipue Aristoteles circa finem libi De cœlo & mundo, Seneca, & alij non ignari cosmographiæ, ab Hispania, Indica littora per occidentem non longo maris tractu distare attestentur. Masticis, aloës, gosampij, atque aliarum huiuscemodi rerum copiam suapte natura tellus illa producit. Ex arboribus, ueluti apud Seres, uellera colliguntur. Grana quædam rugosa diuersorum colorum, caucaseo pipere acutiora: ramalia etiam ex cõcisis arboribus cinamomi forma, gustu autem & odore acrem zingiberim & medulla & superiore libro imitantia, tulerũt. His igitur inuẽtæ nouæ telluris & inauditi alterius terrarum orbis signis contentus, prospero reditu, flantibus zephyris iam, propter nostrum uer propinquum redire constituens, octo & triginta uiros apud eum regẽ, de quo suprà memorauimus, reliquit: qui locorum & temporum naturam, donec ipse reuerteretur, inquirerent. Is rex ab incolis dicebatur Guaccanarillus: cum quo icto singularis amicitiæ fœdere, de uita & salute ac tutela eorũ quos ibi relinquebat, quibus potuit modis, egit. Misericordia contactus rex erga nostros, quod alienis terris desererentur, lachrymas effudisse uisus est, atque omnem opem pollicitus. Sic alter alterum complexi, ad Hispaniam Colonus rediturus, uela dari imperat: secum decem uiros ex illis abducens, à quibus posse omnium illarum insularum linguam nostris literis Latinis,

Psittaci miris coloribus insignes

D sine ullo discrimine, scribi compertum est. Vocant enim cœlum turéi, domum bóa, aurum cáuni, uirum bonum tayno, nihili, mayáni. Reliquaq; omnia uocabula non minus liquide proferunt, atque nos latina nostra. Hæc habes quæ de prima eius nauigatione memoratu digna existimauerim. Rex autem & regina, quorum omnes cogitatus uel dormientium, in religionis nostræ augmẽto sunt siti, sperantes ad Christi legem tot nationes & simplices gentes facile trahi posse, ijs auditis commouentur. Colonum aduenientem honorifice, uti pro talibus ausis merebatur, tractãt. Sedere illum coram se publice (quod est maximum apud reges Hispanos amoris & gratitudinis supremiq; obsequij signũ) fecerũt. Præfectum marinum uocari deinceps Colonum imperant. Is Almirantus Colonus apud Hispanos nũcupatur. Fratrem etiam ipsius Bartholomæum Colonum, rei marinæ & ipsum peritum, præfecturæ insulæ Hispaniolæ titulo ornarunt. Hunc magistratum uulgò Adelantatum appellãt. Almirantũ igitur & Adelantatum ac nauigiorum præsentia nomina, cætera etiam huiuscemodi, data opera suis aliquando uulgaribus appellabo nominibus, quò apertius intelligar. Nunc ad institutum redeamus. Ex insulis, uti in initio Colonus ipse, iam Præfectus marinus, pollicebatur, maxima eorũ quæ mortales omnes totis uiribus sequimur commoda prouentura creditum est. Duabus igitur his causis commoti sanctissimi hi duo consortes, XVII ad secundam expeditionem nauigia parari iubent, tria oneraria caueata magna, XII id genus nauium quas dici apud Hispanos Carauelas scripsimus sine caueis. Eiusdem generis duas aliquanto grandiores, atq; ad sustinẽdas caueas propter malorum magnitudinem aptas. Huius classis parandæ curam Ioanni Fonsecæ, uiro genere nobili, decano Hispalensi, ingenio atq; animo pollenti, tradunt. Vltra ducentos & mille armatos pedites illi imperant conduci, inter quos omnium mechanicarum artium fabros & opifices innumeros stipendio accersiri iubent: equites quosdam cæteris armatis immiscent. Ad fœtus procreandos, equas, oues, iuuencas, & plura alia cum sui generis

A ris masculis: legumina, triticum, ordeũ, & reliqua ijs similia, non solum alimenti, uerumetiam seminandi gratia, præfectus apparat. Vites & aliarum nostratium arborum plantaria, quibus terra illa caret, ad eam important: nullas enim apud eas insulas notas arbores inuenere, præter pinus palmasq;, & eas altissimas ac miræ duritiei & proceritatis ac rectitudinis, propter soli ubertatem: atque etiam ignotos fructus alias plures procreantes. Terram aiunt esse terrarum omnium quas ambiũt sidera, uberrimam. Instrumẽta omnia fabrilia, ac demum alia cuncta quæ ad nouam ciuitatem in alienis regionibus condendam faciunt, unicuiq; artifici imperat. Ex fidis regijs cliẽtibus plures hanc nauigationem, & rerum nouarum studio, & præfecti autoritate promoti, sua sponte aggressi sunt. Secundis igitur uelis, VII calend. Octobris anni IIII & nonagesimi supra quadringentesimũ & millesimum à salute nostra, à Gadibus mouit. Fortunatas insulas calend. Octobris tetigere. Ex Fortunatis ultima dicitur ab Hispanis Ferrea, in qua nulla est alia potabilis aqua, præterquam ex rore de arbore unica in insulæ supremo dorso stillante assidue, & in lacunã manu factã cadente. Ab hac insula uela in altum oceanum, tertio idus eiusdem, cœpit protendere. Hæc nobis intra paucos dies ab eius discessu renunciata fuerũt: quicquid succedet, accipies. Vale felix. Ex hispana curia, idus Nouemb. M. CCCC. XCIII

PETRI MARTYRIS ANGLI
MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST. regijq; cõsiliarij, Oceaneæ decadis liber secũdus, ad Ascan. Sphorciã uicecomitẽ, Cardinalẽ, uicecancellariũ.

EPETIS, illustrissime princeps, cupere te quæ accidunt in Hispania de orbe nouo cognoscere: placuisseq; tibi quæ
B hactenus de prima nauigatione scripserim insinuasti. Accipe quæ successerunt. Methymna Campi celebre oppidum est in Hispania, respectu uestri, ulteriore: & in ea parte quæ Castella Vetus dicitur, à Gadibus circiter quadraginta millia passuum distans. Ibi curia commorabatur, cum circiter nono calend. Aprilis huius anni nonagesimiquarti, cursores ad regem & reginam missi, aduẽtasse XII ex insulis nauigia retulerũt, Gadesq; prospero reditu appulsa esse: sed nihil aliud se uelle Regi & reginæ ductor ipsarum nauium per nuncios significare ostendit, præterquam præfectum marinum cum quinq; nauigijs & nongentis hominibus, uestigandi causa, in Hispaniola permansisse: cætera se corãm recitaturũ scribit. Pridie igitur nonas Aprilis, dux ipse classis frater nutricis primogeniti regij à præfecto marino legatus aduenit: ab eo cæterisq; simul fide dignis hominibus, quæ mihi per ordinẽ interroganti fuerũt enarrata, ut tibi gratum faciam, recensebo: accepi etenim ego quæ dederunt: quæ autem dederũt cognoscito. Tertio idus Octobris ex insula Ferrea Fortunatarum ultima, ab Hispanis littoribus discedentes, cum classe nauiũ septemdecim in altum, unum & uiginti æquos dies, priusquam insulã ullam attingerẽt, consumpserũt: ad læuam multo magis quãm itinere primo, aquilonẽ secuti, data opera uertere proras: propterea in Canibalium siue Caribium insulas, de quibus fama tãtum apud nostros erat notitia, inciderũt. Insulam arboribus ita consitam, quod neq; ulnam quidẽ aut nudi aut lapidei soli, conspicere licuerit, primũ uiderunt. Hanc quoniã die dominico sors obtulerat, Dominicam placuit uocari: nulla ibi mora contracta, quod desertam esse præsenserunt, progrediuntur. His uno & uiginti diebus octingẽtas & uiginti lequas sese arbitrati sunt percurrisse, adeò prosperi illos uẽti aquilones à puppi secuti sunt. Post breue spaciũ æquoris, occurrerunt insulæ diuersis arboribus, uimine, trunco, radicibus & folijs, aromaticos & sua-

C ues odores emittentibus refertæ. Neq; homines, neq; ulla se ibi animalia uidisse, præterq; inauditæ magnitudinis lacertos, referunt, qui in terram scrutādi gratia descenderāt: galánam hanc appellāt. Ex eius insulæ promōtorio quodā monte à longe uiso, discessere. A triginta millibus passuum ab hoc mōte fluuiū descendentē magni fluuij latitudinis signū prospexisse uisi sunt. Hanc primam à Fortunatis terrā habitatā inueniunt: obscœnorū esse Canibaliū, de quibus fama prius acceperāt, nūc experimēto, & his interpretibus, quos primo itinere ad Hispaniā præfectus duxerat, cognouerūt. Insulam peragrātes innumeros, sed XX tantū aut XXX domorū singulos uicos inueniunt. Ordinē plateæ tugurijs in gyrum circa plateā constructis seruāt. Quādoquidem de illorū domibus in sermonem incidimus, haud absurdū mihi fore uidebitur, si quales eas esse audiuerim, enarrauero. Ligneas omnes, & sphærali forma fabricatas esse aiunt. Ex arboribus sublicibus altissimis terræ affixis circunferentiā primum domus construunt; alijs postmodū ab interiore parte curtis trabibus appositis, quæ exteriores altas, ne labātur, sustineant. Altarum cacumina in tentorij castrēsis formā coniungūt, ita ut acuta culmina domus illæ omnes habeāt. Tegunt deinde palmarū & quarundam aliarū similium arborū folijs cōtextis, modo tutissimo à pluuia. A trabibus curtis postmodum ad trabes interius deductis funibus gossampinis, aut ex quibusdā radicibus sparto similibus cōtortis, lodices ex gossampino superimponūt. Gossipiū nanq; nutrit insula suapte natura, sic lectis pensilibus ex rudi gossipio, quod hispanum uulgus algodonum, Italum bombasiū appellat: uel stramine superiniecto utūtur. Atrium habēt quod uulgares aliæ domus circūeunt, in quod omnes lusuri cōueniūt. Domos uocāt boios, media acuta. Duas ligneas statuas rudes tamen singulis anguibus ipsis inhærentibus eleuatis conspicati, simulacra quæ colerēt arbitrati sunt, sed ad decorē ibi posita postmodū didicerunt: nam uti

D supra memorauimus, nihil adorare præter cœli numen creduntur: quamuis ex gossipio texto laruas, in pictorū lemurum, quos se noctu uidere prædicāt, similitudinem, conficiāt. Sed unde digressi sumus redeundum est. Aduētare nostros incolæ sentiētes, domibus derelictis tam uiri q; fœminæ profugerunt. Ex pueris & mulieribus captiuis, quos ex alijs insulis prædati fuerāt, uel obsequij uel epularum gratia seruatis, ad nostros circiter XXX confugiunt. Domos ingressi, habere uasa fictilia omnis generis, fidelias, orcas, cātharos, & alia huiuscemodi à nostris nō multum dissimilia: atq; in eorū coquinis elixas cum psittacis & anserinis carnibus carnes humanas, & fixas uerubus alias assandas, comperere. Penetralia & domorum latibula quæritādo, tibiarum & brachiorum humanorum ossa accuratissime apud omnes, ad cuspides sagittarū conficiendas, seruari cognitum est: ex ossibus enim illas, quod ferro careant, fabrefaciunt. Cætera ossa exesis carnibus proijciunt. Inuenere etiam caput nuper occisi iuuenis trabi appēsum, sanguine adhuc madidum. Quæsitādo uero insulam interne, septem alia flumina, præter id grādius quod esse Bæti ubi Cordubā lambit, nostro autē Ticino latius aiunt, descēdere per insulam mira riparū amœnitate, inuenerunt. Hanc uocant Guadalupeam insulā, à montis Guadulapi similitudine, ubi intemeratæ uirginis mirabile colitur simulacrum: Carucueriam incolæ appellant: est Caribium primaria habitatio. Tulerunt ab hac insula septē psittacos phasianis grandiores, qui ab alijs psittacis colore longissime absunt: habent enim totum corpus & uentre & tergo purpureum: ex lōgioribus plumis illis ab humeris lena depēdet super purpureas breues, modo quo apud nostros ruricolas sæpenumero capones habere egoipse animaduerti: alarum autem pennas uersicolores tenēt, sunt enim earum glaucæ aliæ, aliæ purpureæ flauis immixtæ. Psittacorum nō minor est in omnibus insulis copia, quàm apud nos passerculorum, aut aliarum auium nostratium. Vti nostri picas, turdos & alia huiuscemodi ad delicias nutrunt, ita illi, quamuis eorū nemora psittacis plena sunt, psittacos educāt, illos tamen deinde

Ossa humana in sagittarum usum seruātur

come-

A comedunt. Mulieres, quas ex captiuis ad noſtros conceſſiſſe ſuprà dictum eſt, munuſculis donatas ad Canibales adducẽdos, ire per ſigna præfectus imperat: nec enim illæ ubi laterent, ignorabant. Hæ apud uiros illa nocte cõmoratæ, mane ſequenti Canibalium plurimos, ſpe munerum commotos, adducunt. Hi noſtris uiſis, uel terrore uel ſcelerum conſcientia permoti, inter ſeſe exorto murmure, alter in alterum oculos flectentes, cuneo facto ex inſperato celerrime, ut multitudo auium, cõcitati ad nemoroſas ualles pedem referunt. Noſtris igitur, qui inſulam inquirẽdi gratia aliquot dies pererrauerant, in unum collectis, ſine ullo Canibale, fractis eorum linthribus uniligneis, pridie idus Nouembris ex Guadalupea anchoras eleuant. Viſendorum comitũ, qui primo itinere in Hiſpaniola ueſtigandæ telluris gratia ſuperiore anno relicti fuerãt, deſiderio, præfectus præmotus, à dextra læuaq; plures inſulas nauigãdo quotidie poſtergabat. Apparuit à ſeptentrione grandis quædam inſula. Et qui prima nauigatione in Hiſpaniam uecti fuerãt, & qui à Canibalibus redempti, uocari inſulam ab incolis Madanino, affirmarunt, quam ſolæ mulieres inhabitãt. Ad noſtrorum aures primo itinere de hac inſula fama deuenerat. Ad eas haud ſecus Canibales certis anni temporibus concedere creditum eſt, atq; ad Amazonas leſbicas transfretaſſe thraces, retulit antiquitas: & eodem modo filios ad genitores mittere ablactatos, fœminas autem apud ſe retinere. Has mulieres ſubterraneos grandes cuniculos habere aiunt, ad quos, ſi alio quàm conſtituto tempore quiſquam ad eas proficiſcatur, confugiant. Vnde, ſi aut per uim, aut per inſidias tentare aditum ſequentes audeant, ſagittis ſeſe tueantur, quas certiſſimas iacere credũtur. Hæc dant: hæc accipito. Ad hanc inſulam, propter boream ab ea flantem, non licuit peruenire: Vulturnum enim iam ſequebantur. Inter nauigandum à conſpectu Madaninæ ad quadraginta millia paſſuum, non longe ab alia, quam uecti indigenæ populoſiſſimam & rerum omnium uictu neceſſariarũ copia pollentem

In mulieribus ſagittandi peritia

B eſſe aiebant, præterlabuntur: quoniam altis montibus inſtructa eſſet. Montem Serratum illam uocant. Inter cætera quæ ab ijs quos uehebãt, tum uerbis, tum ſignis colligere inter loquendum potuerunt, iſſe Canibales plerunq; uenatum, ueſcendorum hominum gratia, ſupra mille millia paſſuum à ſuis littoribus, didicere. Altero die quãdam aliam uident: cui quod ſphærica eſſet, ſanctæ Mariæ Rotundæ nomen indidit præfectus. Ne moram traherẽt, aliam iterum ſequẽti ab iſto die, quam ſancti Martini nomine placuit uocitari, prætermiſit. In tertium inde diem aliam, cuius diametrale latus ab oriente in occidẽtem centum & quinquaginta millia paſſuum eſſe iudicarunt, extrinſecus conſpexere. Eſſe has inſulas omnes miræ pulchritudinis & fertilitatis accipiunt. Hanc ultimam Beatam Virginẽ Antiquam dixerunt: à qua pluribus alijs relictis, ad quadraginta millia paſſuum cæteris omnibus grãdior alia quædam occurrit, quam Ay Ay ab indigenis uocitatam, ſanctæ Crucis nomine appellari uoluerunt. Anchoras è proris iacere præfectus, aquandi gratia, in hac imperat: triginta ibi uiros in terram deſcẽdere naui qua ipſe uehebatur, iubet, qui loca tentarẽt: ibi canes inuenere, quatuor in littore. Iuuenes ac fœminæ totidem ſtatim protentis in ſupplicum modum lacertis, quaſi auxilium, & à manu gentis nefandæ libertatem expetentes, obuij noſtris efficiuntur: multo meliorem ſortem ſeſe conſecuturos quæcunq; illa foret exiſtimãtes. Canibales autem eodem quo apud Guadalupeam modo ſe fugientes ad ſyluas receperunt. Biduum ibi commorati, & ſtantibus interea noſtris triginta uiris in inſidijs, ecce uenientem à longe canoam è caueis ſpecularibus conſpexere, qua octo uiros cum totidem fœminis uectari aduertentes, dato ſigno canoam noſtri adoriuntur. Appropinquantes noſtros uiri ſimul & mulieres ſagittis mira celeritate & crudelibus ictibus transfigere cœperunt: ita priuſquam ſeſe ſcutis cõtegere potuerint, unũ ex noſtris qui Cantaber erat, quædã ex mulieribus peremerit, atq; aliũ illa eadẽ alia ſagitta acri uulnere

C transſegerit. Venenatas ſagittas medicamēti quodam genere illinitas eſſe aduerterunt, acie ipſarum circunciſa qua medicamen, ne diſcurreret, retineretur. Erat inter eos fœmina quædā, cui, uti per cōiecturas percipere fas erat, cæteri obtemperabant, atq; ueluti reginæ aſſurgebant. Hanc filius iuuenis, toruus, robuſtus, ferociſſimi intuitus, leoninæ faciei, comitabatur. Noſtri ergo, ne grauius malum à longe uulnerati perferrent, multo ſatius eſſe manum conſerere ducentes, remis agitata noſtra nauicula qua uehebantur, Canóam impetu maximo inuertunt: ea in profundum miſſa, neq; pigrius, neque rarius natando tam uiri quàm fœminæ ſpicula in noſtros dirigebāt. Ad ſaxum quoddam aqua coopertum recepti ſtrenue dimicantes tandē capiuntur, uno interempto, & reginæ filio duobus uulneribus confoſſo. In præfecti nauim adducti nō magis feritatē ac uultus atrocitatem deponebant, quàm Libyci leones cum ſeſe in uincula detruſos eſſe præſentiūt. Hos nullus eſt qui uideat, quin ſcalpi ſibi horrore quodam præcordia fateatur: adeò atrox tartareusq; eſt illis à natura, & immanitate inſitus proſpectus: à me ipſo & reliquis qui unà mecum plerunq; ad illos intuendos Methimanæ confluxerunt, coniecturam facio. Ad iter redeo. Indies magis atq; magis procedētes, iam ultra quinq; & quingenta millia paſſuum ad Aphricum prius, deinde ad Fauonium, poſtea ad Argeſtem, protenderāt, cum pelagi quandam uaſtitatem immenſam, inſulis innumeris & miris modis inter ſe differentibus paſſim contextam, intrarunt: harum alias nemoroſas atq; herbidas & amœnas, alias ſiccas & ſteriles ac lapidoſas altiſſimorum montium ſaxeorum, tranſeundo uidebant: quarum aliæ purpureos in nudis ſaxis colores, aliæ uiolaceos, aliæ candidiſſimos oſtendebant: metallis & gemmis eſſe conditas non deſunt qui exiſtiment. Sed ne illic naues firmarent, & obſtitit maris intemperies & frequentiæ inſularum metus, ne fortè naues maiores ſaxo aliquo illiderētur. In aliud igitur

Horribilis in facie atrocitas

D tempus harum inſularum inueſtigatione dilata, quas ob multitudinem & confuſam intermixtionem numerare non licuit, iter ſuum proſequūtur: ſex tamen & quadraginta cum leuioribus quibuſdam nauigijs, quibus non magno opus erat fundo, interſecuerunt: maioribus nauibus ab alto ſcopulorum metu iter peragentibus. Archipelagus Contexturam hanc inſularum uocauere. Ab hoc tractu procedentes itinere in medio iacet inſula dicta ab indigenis Burichéna: hanc ſancti Ioannis inſulam appellauit: inde ſeſe plures ex ijs qui à Canibalibus liberati fuerant oriundos aiebant: populoſiſſimam, cultam, portuoſam, nemoroſamq; eſſe inſulam fatebantur: eiusq; incolas ſumma cum Canibalibus odia atque inimicitias ſemper exercuiſſe. Non habent ipſi nauigia, quibus à ſuis finibus ad littora Canibalium poſſint transfretare: ſed ſi Canibales eorum terras prædæ gratia incurſionibus infeſtantes profligauerint, ut interdum contingit, quod belli euentus ſint incerti, uices reddunt eaſdem: alterum enim ante oculos alterius ſecant, aſſánt, & rabioſis dentibus lacerant & uorant. Hæc omnia per interpretes indigenas uectos in Hiſpaniam primo itinere, diſcebant. Hanc inſulam, ne moram traherent, prætermiſere. Attamen in eius ultimo ad occidentem angulo, aquandi ſolum gratia, pauci in terram deſcendēre: ubi more gentis eius domum inuenere magnam & conſpicuam, quam uulgares aliæ duodecim ſed deſertæ, circuibant: an quod pro anni temporibus nunc ad montana, ratione caloris, nunc ad planicies, quando frigeſcit aër, tranſmigrent: an Canibalium timore domos penitus dereliquerint, non plane conſtitit. Regem habet unicum uniuerſa inſula, cui imperanti mira parent reuerentia. Circiter ducenta millia paſſuum huius inſulæ meridionale latus, quod abraſerant, protenditur. In mare noctu duæ mulieres & unus adoleſcens ex liberatis à Canibalibus tranſilientes, ſeſe natando ad natale ſolum receperunt. Cum reliquis deinde optatam Hiſpaniolam à prima inſula Canibalium quingentas lequas diſtantem, intra paucos dies attingunt: ſed infelici euentu, quod omnes

ſocios

A socios ibi relictos interemptos repererint. Est in huius insulæ Hispaniolæ initio, regio Xamanà ab incolis nuncupata. Ab ea ad Hispaniam prima nauigatione præfectus rediturus cum decem illis indigenis, quos suprà memorauimus, uela tetendit, è quibus tres tantũmodo superstites erant: reliquis, contraria terrarum, aëris & ciborum mutatione, defunctis. De tribus cum primum Santheremus Xamanæ latus ab eo sic appellatũ attigit, unum solui iubet: alij duo noctu sese in mare furtim deijciunt, natando profugiunt. Id præfectus, octo & triginta hominum, quos superiore anno paulò interius in insula reliquerat, miserãdæ necis ignarus, non multum ægre tulit: interpretes sibi non defuturos existimans, quã ob causam hos nõ magnifaciebat. Vlterius aduectis nostris parumper, Canòa oblonga multorum remigum occurrit. In ea frater Guaccanarilli eius regis quem sibi astricto fœdere discedens ab insula deuinctum amicitia præfectus reliquerat, cui etiam nostros maximopere commendauerat, uno tantum comitatus uehebatur. Is ad præfectum duas imagines aureas, nomine fratris, dono ferens: de nostrorum morte, uti postea per rei euentum cognitũ est, suo idiomate egit: sed quoniam interpretes defuerant, eius colloquia non perpenderũt. Cum autem ad castellum ligneum & casas quas sibi aggere circunducto nostri cõstruxerant, peruenissent, omnia in cinerem uersa, & silere omnia cognouerunt. Ea res præfectum marinum cæterosq; uiros graues deturbauit. Viuere tamen aliquem, etsi male coniectarent, existimantes: tormenta & balistas igni supposito, unà omnes exonerãt, ut grauibus tonitruis, littoribus & altis montibus late concussis, si qui inter homines, aut inter ferarum latebras fortè metu perculsi degãt, aduentasse nostros per hæc signa persentirent. Id incassum, uiuebat enim nullus. A præfecto post hæc missi ad regem Guaccanarillũ nuncij, hæc dicta, quantum potuere percipere, retulerũt: Esse in ea insula maiores se reges, quod miræ sit magnitudinis, plures ait: horum duos, maximis copijs suo more comparatis,
B fama nouæ gentis cõmotos aduentasse, belloq; uictos nostos omnes trucidasse, repagula casasq; simul & eorum supellectilia combussisse: & se, quod nostris esse auxilio conatus fuerit, ab eisdẽ fuisse sagitta uulneratum, crus uitta gossampina ligatum ostendens, retulit: propterea non iuisse ad præfectum, quod maximopere cupiebat. Varios ibi esse reges, hosq; illis, atq; illos his, potẽtiores inueniunt, uti fabulosum legimus Aeneam in uarios diuisum reperisse latium, Latinum puta, Mezentiumq; ac Turnum & Tarchontem, qui angustis limitibus discriminabant, & huiuscemodi reliqua per tyrãnos dispartita. Sed Hispaniolos nostros insulares illis beatiores esse sentio, modò religionem imbuant: quia nudi, sine ponderibus, sine mensura, sine mortifera deniq; pecunia, aurea ætate uiuentes, sine legibus, sine calumniosis iudicibus, sine libris, natura cõtenti uitam agunt, de futuro minime soliciti. Ambitione & isti tamen imperij causa torquentur, & se inuicem bellis cõficiunt: qua peste auream ætatem haudquaquam credimus uixisse immunem: quin & eo tempore, cede, non cedam, inter mortales pererrauerit. Ad rem à qua digressi sumus, redeamus. Altero die missus à præfecto Melchiorius quidam Hispalensis uir, apud pontificem summum, pro rege & regina functus oratoris officio, quo anno Malaca uenit in eorũ potestatem, neque uulnus neq; uulneris ullius cicatricem, uitta sublata, se uidisse retulit: lecto illum tamen, aduersa ualetudine simulata, iacentem reperit, cuius cubiculo septem concubinarum pellicum lectuli adhærerent: unde peremptos eius consilio nostros suspicari cœpit: re tamen dissimulata, cum Guaccanarillo egit Melchiorius, ut postero die ad uisendum præfectum sese ad naues conferret. Naues igitur, uti pactus fuerat, ingressus, nostris salutatis, atque auro donatis primoribus, ad mulieres à Canibalibus ereptas cõuersus, in unam, quam Catharinam nostri uocabãt, oculos semifractos conijcere uisus, eam blande allocutus est: atq; sic urbaniter ac lepide à præfecto ueniam petens, aspectu equorum & aliarum

Felicissimum uitæ genus

C rerum illis incognitarum admiratus, discessit. Fuere qui præfecto consulerent Guaccanarillum detinendum, fore uti si eius consilio nostros peremptos fuisse comperirent, pœnas daret. Sed irritandi animos indigenarum non esse tempus præfectus ratus, eũ dimisit. Postridie eius diei regis frater ad naues se conferens, uel suo, uel fratris nomine, mulieres seduxit: nam sequẽti nocte intempesta, Catharina ipsa, ut sese & quascunqȝ posset in libertatem uẽdicaret, aut regis & fratris eius pollicitationibus subornata, multo maius facinus aggressa est ꝙ Cloëlia Romana, quæ Tiberim, ruptis uinculis Porsenæ imperium fugiẽs, cum reliquis obsidibus uirginibus enatauit: illa enim fluuium equo, hæc cum septem alijs mulieribus suismet lacertis confisa, circiter tria millia passuum, atqȝ etiam maris non bene tranquilli, traiecit: tantum enim à littore classis omnium opinione distabat. Illas insecuti cymbis leuioribus nostri, eodem lumine, quo in littore uiso, mulieres regebantur duce, tres assecuti sunt. Catharinam cum quatuor reliquis ad Guaccanarillum euasisse creditum est: nam ubi eluxit, missi à præfecto nuncij, aufugisse cum omni supellectile Guaccanarillum simul & fœminas ipsas, cognouerunt. Id nõ iniuria, fuisse nostros eius cõsensu interemptos, suspicionem adauxit. Hunc deinde Melchiorius, de quo suprà, tribus armatis centurijs acceptis quæritans (centuriam centum uirorum numerum appello: licet me non lateat, constare centuriam ex uiris centum uigintiocto, quindecimqȝ decuriam) in fauces quasdã retortas, quinqȝ collibus erectis munitas, incidit: fluuij alicuius grande ostium arbitratus. Portum ibi ualde commodum ac tutum adinuenit, Portum Regalem propterea nominandum censuerunt: falcatum eius ingressum, atqȝ adeò in arcum dispositum ferunt, quod siue in læuam siue in dextram introductas naues flectant, unde donec ad ostium reuertantur, ingressi fuerint, non facile dignosci possit: quamuis tribus simul paribus proris onerariæ naues procedere ualeant. Hinc atque inde sublati colles littorum loco uenientes frangunt uentos. In eius medio sinu promontorium nemorosum, psittacis atque

Audax mulierum facinus.

D aliarum uolucrum ibi nidificantiũ multis generibus refertum, suauissimeqȝ concinentium, erigitur. Duo in portũ hunc flumina non mediocria defluere cognouerunt. Dum inter utrunque terram explorant, altam à longe domum uident. Ibi latêre Guaccanarillum rati, accedunt. Adeuntibus nostris, uir quidam fronte rugosa & elato supercilio, centũ hominibus comitatus, efficitur obuius: arcu, sagittis, & lanceis præacutis, sudalibus omnes armati, minantibus similes, accurrunt: se Tainos, id est, nobiles esse, non Canibales, inclamitant. Signo pacis à nostris dato, arma simul & feritatem illam deposuere: & singulis accipitreis tintinnabulis acceptis, statim cum nostris adeò strictam amicitiam iniere, ut in nostrorum potestatẽ sese sine ulla mora in naues ex altis fluuij ripis demiserint, & suis postea muneribus nostros donauerint. Domum illam qui eam dimensi sunt, duorum & triginta magnorum passuum à circunferentia ad circunferentiam, erat enim sphærica, iacto diametro, fuisse asserunt, XXX alijs popularibus circunseptam: lacunaribus harundineis uersicoloribus superinductis, mira arte intertextis. Interrogati quibus modis melius dabatur, de Guaccanarillo, responderunt, non esse Guaccanarilli, regionis huius, sed eius qui aderat, imperiũ. Sensisse sese fatebãtur, quod Guaccanarillus à littoribus ad mõtana secesserit. Icto igitur cum hoc Cacico, id est rege, fraterno fœdere, ad præfectum quæ uiderant renũciaturi, rediere. Diuersos interea cẽturiones exploratũ longius suis cẽturijs comitatos præfectus emittit: inter quos Hoiedã & Gorualanũ nobiles iuuenes, & animosos ambos: horum alter quatuor flumina, alius alia parte tria ab ijsdem montibus collabẽtia compererẽ: in quorũ omnium arenis aurũ, nostris præsentibus, indigenæ qui eos comitabãtur, hoc modo colligebãt: Arena manibus effossa ad scrobem usqȝ lacerti profunditate, ex imo scrobis plenas arena sinistras dehinc extrahẽtes, dextra auro delecto, sine ulteriore industria, in manus nostro

rum

A rum grana porrigebant: quorum se uidisse multa ciceris crassitudine plures fatentur. Vidi egoipse postea allatum rudem fluuiali petræ similem globum, ponderis unciarum IX ab ipso Hoieda repertum. His signis contenti rem ad præfectum referunt. Iusserat enim præfectus (ut mihi relatum est) pœna etiam præposita, ne quid ulterius præterq; de locis & locorum signis curaret. Fama etiam increbuit, esse quendam regem mõtium, à quibus flumina illa decidunt, quem Cacicum Caunabóam uocant, id est, dominũ domus aureæ: boam enim domũ dicunt, cáuni autẽ aurum, & cacicum regem, uti iam dictum est. Nullibi aquarum pisces inueniri posse illis præstantiores, saporosiores, aut minus noxios. Et aquas illorum omnium fluminum esse saluberrimas aiunt. Diem esse apud Canibáles mense Decembri noctibus æqualem Melchiorius ipse mihi retulit: sed id sphæræ ratio nõ patitur: quamuis eo mense auium aliæ nidificarent, aliæ filios iam natos in nidis haberent, & calor uigeret non mediocris. Abscondi totum Plaustrum sub arctico polo, atque occidere custodes Canibálibus, mihi de altitudine poli ab horizonte diligentius scrutanti, enarrauit. Cui de ijs maior sit fides quàm huic adhibẽda, nullus hoc itinere redijt. Si ergo fuisset Astronomiæ peritus, diem ferè noctibus æqualem dixisset: nullibi enim terrarum æqua est uersus solstitia nox diei: ipsi uero æquinoctialem nũquam tetigere, quandoquidem arcticum polum semper habuere ducem, & ab horizonte semper eleuatum. Sunt enim alij neque literarum aut rerum experientia periti. Propterea breuibus nunc & incõposita epistola, quæ colligere potuerim, accipito: propediem, uti spero, à me cætera quæ detegẽtur habiturus. Scripsit enim ad me præfectus ipse marinus, cui sum intima familiaritate deuinctus, sese mihi latissime quæcunq; sors ostenderit significaturum. Ipse propinquum portui cuidam, editum locum ad ciuitatem condendam elegit: ibiq; intra paucos dies domibus, ut

Decembri nidificant uolucres

B breuitas tẽporis passa est, & sacello erectis, eo die quo Trium Regum solennia celebramus, diuina nostro ritu (in alio potest dici orbe tam extero, tam ab omni cultu & religione alieno) sacra sunt decantata terdecim sacerdotibus ministrantibus. Tempore quo iam sese ad regem & reginam missurum fuerat pollicitus appropinquante, & prospera nauigatione se offerente, non ultra cunctandum ratus præfectus, XII has Carauelas, quas aduẽtasse diximus, commeauit, non mediocri molestia nostrorum internicione confectus: quorum morte, multa quæ iam de illorum locorum natura cognosceremus, adhuc nos latẽt. Vt pharmacopolis, syrophœnicibus & aromatarijs accitis, possis quid regiones illæ ferant, quàm calida sit earum superficies, dignoscere, ex granis omnis generis, ex libro & medulla earum arborum quas Cinnami esse autumant, ad te mitto: siue ex granis, siue ex animulis quibusdam, quas ex ipsis granis decidisse cõspicies, siue ex ligno gustare uolueris, illustrissime princeps, tenuiter admoto labello pertingito: sunt enim, quamuis non noxia, ob nimiam tamen caliditatis acuitatem acria, & linguam, si in ea diu morentur, expungunt: sed statim, si fortè eius degustatione lingua concoquatur, epota aqua, asperitas illa tollitur. Ex frumento etiam quo panem conficiunt, grana quædam alba & nigra tabellarius meo nomine dignationi tuæ dabit. Ligni, quod aloës esse dicũt, truncum affert: quod si iusseris scindi, suauem senties ex eo odorem emanare. Vale, ex hispana curia, tertio calendas Maij. M. CCCC. XCIIII

C **PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST.** regijq; consiliarij, ad Ludouicum Aragoniũ Cardinalem, in Oceaneæ decadis librum tertium, præfatio.

ETIS iterum ut Phœbæos currus ineptus Phaëton gubernet. Ex nudo silice suaues liquores exhaurire cōtendis. Nouum, ut ita dixerim, terrarum orbem, catholicorum Fernandi & Helisabeth regum tibi patruorum ductu ab occidente, qui hactenus latitabat, repertum, ut ego describam, Fœderici regis inclyti patrui tibi mihi literas de hac re ostẽdens, imperas. Preciosum hunc lapillum plumbo inepte circũdatum ambo accipietis. Sed cum eruditos amice, detractores inuide, mordaces rabide, in nostras formosas Nereides Oceaneas spumantia tela detorquere præsenties: quàm breui spacio, inter rerum angustias & ualitudinarium, hos me cōscribere coëgeris, ingenue profiteberis: scis nanque me tanto celeriter ex præfecti ipsius marini Coloni archetypis pauca hæc delegisse, quãto tuus à manu famulus, qui me dictante scribebat, poterat exarare. Infestabas nanq; me quotidie, tuũ discessum obijciens, ut nostri regis sororem Parthenopæam reginam, tibi amitam, quam huc fueras comitatus, in patriam reduceres. Singulis interdum diebus, singulos me libellos cudere adegisti. Duos in prima fronte alieno cōperies nomine signatos: quod dum ista quærebantur, ad infelicem ego Ascanium Sphorciam tibi affinem, Cardinalem, uicecãcellarium, scriptitare incœperam: quo cadente, cecidit & mihi animus à scribendo: quem tu nunc tuiq; inclyti patrui regis Fœderici literæ ad me directæ excussistis. Rem, non picturam degustate. Vale, ex D Granata, IX Calend. Maij.

OCEANEAE DECADIS LIBER TERTIVS.

ANIBA'LIVM littora Colonum præfectũ marinum præcurrisse, ad Hispaniolamq; insulam cum integra classe quarto nonas Februarij anni tertij & nonagesimi appulsum fuisse, superiore libro descripsimus. Nunc autem quid de insulæ natura explorans repererit, quid ue postea finitimam insulam cōtinentem, uti credit, terram percurrens inuenerit, enarremus. Insula

Hispaniolæ, siue Ophiræ descriptio. hæc Hispaniola, quam ipse Ophiram, de qua legitur Regum tertio, esse asseuerat, latitudinis est graduum australium quinq;: eleuatur enim à septẽtrione gradus septimus & uigesimus: à meridie uero, ut ipsi referunt, uigesimus secundus: longitudo autem ab oriente in occidentem passuum millia octoginta super septingenta. Ex ipsius præfecti Coloni comitibus nō desunt, qui utranque insulæ mensuram producant ab oriente ad occidẽtem. Distare à Gadibus insulam gradus prædicant aliqui nouem & quadraginta, alij amplius: neq; enim certam adhuc rationem reperêre. Insulæ forma castaneæ folium æmulatur. Super edito igitur colle, à septentrione ciuitatem erigere decreuit: quod huic loco mons eminens & saxifodinis ad ædificandum & calcem concoquendam aptissimus adiaceat. Inhæret præterea huius mōtis radicibus uasta planicies lōgitudinis millium passuũ circiter sexaginta: latitudinis uero duodecim alicubi: alibi, ubi angustior sit, sex: ubi uero amplior, uiginti. Planiciem salubrium aquarũ flumina interluũt plura: sed eorum maius, & id nauigabile, in portũ qui urbi subiacet, ad stadium dimidium cadit. Quanta sit eius uallis ubertas, quanta soli benignitas, eorum relatu aduerte. In huius fluminis ripa hortos colendos limitibus concluserunt: ex quibus de omni olerum genere, utputa raphanorum, lactucarum, caulium,

Mira soli ubertas. boraginum, & aliorũ huiuscemodi, intra diem à iacto semine sextumdecimum, uulgò matura euulsa sunt. Melones, cucurbitas, cucumeres, & alia id genus in diem

A diem sextum & trigesimum carpserunt. Sed nusquam se meliores unquam comedisse aiebant. Hæc hortensia toto anno habent recentia. Cannarum radices ex quarum succo saccarum extorquetur: cubitales cannas, sed non coagulatur succus, intra quindecimum etiā diem emiserunt. De plantatis propaginibus aut sarmentis itidem aiunt: & secundo à plantatione anno suaues ex eis uuas comedisse: ast ex nimia ubertate racemos edūt perpaucos. Rusticus præterea quidam tritici parumper circiter calend. Februarij seminauit (res miranda) in omnium conspectum maturum spicarū manipulum tertio calend. Aprilis, qui eo anno erat uigilia Resurrectionis dominicæ, secum ad urbem tulit. Legumina quæque quotannis maturescūt bis. Scripsi, quæ omnes uno ore inde redeuntes, de eius terræ fœtura retulerunt: nonnulli tamen ferunt, tritici non esse terrā feracem in uniuerso. Interea dū ista agerētur, triginta uiros qui Cipangi, aliâs Cibaui, regionem explorarent, per diuersa dimisit præfectus. Est autem hæc regio montosa, saxea, & medium totius insulæ dorsum, in qua maximā esse auri copiam incolæ signis ostendebant. Missi à præfecto, de regionis opibus mira referētes reuertuntur. Ex illis montibus quatuor ingentia flumina defluunt, quæ totam insulam, reliqua suis alueis suscipiendo, memorāda naturæ industria in quatuor ferè partes æquales diuidūt. Tendūt enim, unus rectà ad orientem, qui ab accolis Iunna uocatur: ad occidentem alius, huic terga uertens, qui Attibunicus: tertius ad septentrionem quem Iachem appellāt: ultimus ad meridiem, quem Naibam. Sed redeamus ad condēdam urbem. Fossis & aggeribus urbe circumuallata (ut si eo absente prælium incolæ tentarent, sese qui relinquebantur tutari possint) pridie idus Martij cum omnibus equitibus, peditibus autē circiter quadringentis ipsemet ad auriferam regionem recta ad meridiem proficiscitur: fluuium præterlabitur, transgreditur planiciem: montem, qui aliud planiciei latus cingit, superat.

B In aliam cōuallem, quam flumen priore maius, aliaque multa mediocria interluebant, incidit: exercitum traducit. Hac ualle, quæ priore nulla parte inferior est, superata, tertium montē facit peruium, qui hactenus fuerat inuius. Descenditque in aliam conuallem, quæ iam Cibaui est initium: per hanc flumina & ex omni colle riui currūt, in quorum omnium arenis aurum reperiebatur. Cum iam secundum & septuagesimum ab urbe lapidem intra regionem auriferam profectus fuisset, in magni cuiusdam fluminis ripà eminēti super colle condere arcem instituit, ut interioris regionis secreta inde tutò paulatim scrutarentur. Hanc arcem sancti Thomæ nomine insigniuit. Dum interea arcē ædificaret, eius regionis incolæ tintinnabulorum & aliarum rerum nostratium cupidi, quotidie moram trahentem adibant: præfectus uero marinus se illis quæ peterent libentissime daturum, si aurum ferrent, insinuat. At illi, dato tergo, ad hæc promissa ad ripam propinquiorem currentes, intra breue temporis spacium onustis auro manibus redibant. Grandæuus incola duos auri calculos pōderis unius ferè unciæ, tintinnabulum tantūmodo petēs, attulit: qui cum nostros calculorum magnitudinem admirari conspiceret, eorum admiratione admiratus, eos esse paruos ac nullius momenti calculos innuebat: captisque manu quatuor lapidibus, quorum minor nucem, maior autē grande aureum æquabat mâlum: adeò magnos auri globos in solo natali suo, quod ad dimidiā inde diætā distabat, passim reperiri aiebat, nec apud uicinos suos magnæ curæ esse aurum colligere. Cognitum enim est illos aurum inquantum est aurum nō magnifacere, sed tanti illud æstimare, quanti artificis manus in formam cuique gratam diducere aut conflare didicerit. Quis rude marmor, aut ebur incultum comparat magno? nullus equidem: sed si Phidiæ aut Praxitelis dextra fabrefactum in comatam Nereidem aut Hamadriadem pulchre formatā prodierit, nusquam emptores deerunt. Præter hunc senem, accesserunt & alij plures, qui decem & duodecim drachmarum calculos attulerunt, ausique sunt fateri, ubi aurum illud collegerant, auri globos *Auri magna copia*

b

C pueri caput quem ostēdebant æquantes, fuisse aliquādo repertos. Dum ibidem dies aliquot moraretur, Luxanum quendam iuuenem nobilem cum paucis armatis regionis partem exploratum misit: hic etiam maiora sibi ab incolis fuisse dicta, retulit, nihil tamen attulit: ex præfecti putant mādato ita fieri. Aromatibus, sed non ijsdem quibus nos utimur, habent plena nemora, quæ pari modo colligunt ut aurum: tantū scilicet unusquisq;, quantum permutando aliquid sibi gratum à finitimarum insularum incolis assequantur: utputa paropsides, sedilia & huiuscemodi, quæ in alijs insulis ex nigro quodam ligno, quo ipsi carent, conficiuntur. Rediēs ad præfectum Luxanus circiter idus Martij, labruscas in syluis maturas inuenit, optimi, ut ait, saporis. Sed nulla est insularibus de his cura. Est hæc regio quamuis saxea (nam eorū lingua Cibauum, id quod saxosum sonat) arborifera tamen & herbida. Imò & aiunt herbam eorū montium, quæ solum gramen est, si secetur, quatuor dierum intercapedine tritico altiorem crescere. Frequentes in ea pluuias cadere referunt, hinc esse riuos & flumina adeò crebra: quorum cum sit arena ubiq; auro commixta, ex montibus illud aurum detrahi per torrētes autumant. Gentem constat esse ociosam: nam interdum hyeme urgente tremunt in montibus frigore: nec quum sint illis nemora gossipio refertissima, uestes sibi laborare student. In uallibus autem uel campestribus locis minime frigescūt. His ita in initio regionis Cibaui diligēter perquisitis, calend. Aprilis, quem diem Resurrectio sequebatur, ad Isabellam, id est urbis nomen, reuertitur. Vnde in eius & totius insulæ gubernationē fratre suo & Petro quodam Margaritæo regio, antiquo familiari, relictis: ad discurrendam quam arbitrabatur continētem terram, quæ inde septuagesimum tantū lapidem distabat, sese accingit: regij imperij memor, qui illum admonuerat, ut percurrere noua littora festinaret, ne rex alius quisquam prius suæ ditioni terras illas subdere studeret. Rex enim Portugalliæ publice sua interesse, latentia illa detegere, aiebat.

D Summus uero pontifex Alexāder sextus, regi & reginæ Hispaniarū per plumbatas cōcessit bullas, ne quis princeps alius incognitas illas regiones pertingere auderet: à septentrione ad austrum linea recta extra paralellum insularum quæ dicuntur Caput Viride proiecta (ut dissidij causa tollatur) leuas centū, ex composito demum tercentum. Credimus has insulas esse Hesperides: hæ sunt regis Portugalliæ: & inde sui nautæ noua littora quotannis detegentes, semper in læuam à tergo Africæ, per Aethiopum maria, ad orientem uertebant proras: neq; ab Hesperidibus unquam ad meridiem aut ad occidentem Portugalēses adhuc nauigauerant. Cum tribus igitur nauigijs discedēs ad eam regionem, quam prima nauigatione insulam existimans Ioannam uocitarant, breui tempore peruenit: uocauitq; eius initium Alpha ω, eo quod ibi finē esse nostri oriētis, cum in ea sol occidat: occidētis autē cum oriatur, arbitretur. Cōstat enim esse ab occidente principium Indiæ ultra Gangem: ab oriēte uero terminū ipsius ultimum. Neq; enim absonum penitus est, quū Gangetidis Indiæ terminos indiscretos cosmographi reliquerint: nec desint qui ab Hispanis oris non longe Indica littora discedere sentiant. Cubam incolæ hanc partem uocant. In cuius prospectu in Hispaniolæ angulo extremo portum reperit commodissimum: sinum enim in se recipit latum in ea parte ipsa insula. Hunc portū sancti Nicolai nomine insigniuit: à quo uix uiginti leuas recedit Cuba. Transfretat igitur, & Cubæ meridionale latus capiens ad occidētem uergit. Incipiunt illi, quo ulterius procedebat, tanto magis littora in latum protendi & ad meridiem curuari. In Cubæ latere ad meridiem, primam reperit insulam, quam incolæ Iamaicam uocant. Hanc insulam Sicilia lōgiorem latioremq; prædicat, uno tantū monte cōtentam, qui ab omnibus sui partibus à mari incipiens paulatim usq; ad insulæ medium eleuatur, atq; ita leniter sese in dorsum extendit, ut ascendētes uix se ascēdere sentiant. Tam in littore, quàm in internis, feracissimā & populis plenam esse asseuerat; incolasq;

A eius cæteris insularibus ingenio acutiores, ac mechanicis artibus magis deditos, bellicosioresq́ꝫ finitimi fatentur: nam pluribus in locis uolenti præfecto terram capere, armati ac minitantes occurrerũt, pugnasq́ꝫ sæpius attentarunt: sed uicti semper amicitiã omnes cũ præfecto iniere. Iamaica igitur relicta, ad occidentem prospero uentorum flatu septuaginta dies nauigauit: seq́ꝫ non longe ab aurea Chersonesso nostri oriẽtis ultra Persidem initio perrexisse per inferiorem nobis terræ ambitũ arbitratur: credit enim se duas tantũ solis horas de duodecim quæ nobis erãt incognitæ, reliquisse. Dimidium enim solis cursum ueteres intactum reliquerãt: cum eam tantũ terræ superficiem, quæ à Gadibus usq́ꝫ ad Gangem, uel ad auream usq́ꝫ Chersonessum, discussam habeamus. Hoc itinere in currentia more torrentis maria, in uadosos gurgites, in angustias innumeras propter insularum adiacentium multitudinem quotidie incidebat: omnia tamen hæc pericula parui faciens, tantũ procedere instituit, donec an insula esset Cuba, an terra continens, certior fieret. Nauigauit igitur eius semper littora abradens, ad occidentẽ duas lequas & uiginti supra bis cẽtum, ut ipse ait, hoc est millia passuum circiter tercentum & mille: Septingentisq́ꝫ insulis nomen imposuit, in læuam plusquam tribus millibus passim, ut ipse dicere audet, relictis. Sed ad ea quæ memoratu digna inter nauigandum reperiebat, reuertamur. Cum iam per Cubæ latus locorum naturã adnauigans perquireret, ab Alpha ω, id est, ab eius initio, non magno tractu, portum multarum nauium capacem reperit: falcatus enim est eius introitus, promontorijs utrinq́ꝫ uenientes undas recipiẽtibus inclusus: intus autẽ ingens spacium & immensa profunditas. Portus littora ambiens, casulas uidit non procul à littore culmeas duas, pluribusq́ꝫ in locis ignẽ accensum: demittit è nauibus uiros quosdam armatos qui casulas adeant. Descendunt, neminem reperiunt: uerubus tamen ligneis appositas ignibus piscium libras circi-
B ter centum, duosq́ꝫ octipedales serpentes cum piscibus ipsis, inuenere. Admirati, si quos incolas uideãt, circunspiciunt: cum nemo illis in toto prospectu sese offerret (uenientibus enim nostris sese ad montana piscium domini receperant) discumbunt, & captis alieno labore piscibus læti fruuntur: serpẽtes relinquunt, quos nihilo penitus ab Aegyptijs crocodilis differre affirmãt, præterquam magnitudine: nam crocodilorum, ait Plinius, aliquos fuisse repertos duodeuiginti cubitorum: horum autem maiores octipedales. Propinquum nemus postmodum iam saturi ingredientes, ex ijs serpẽtibus, arboribus funiculis alligatos plures comperere, quorum ora alij funibus astricta, dentes alij euulsos habebant. Cum deinde portus uicinia scrutarentur, circiter LXX homines in cuiusdam altæ rupis culmine uiderunt, qui nostris adeuntibus, profugerãt: ut inde quid sibi uellet hæc noua gens, perdiscerẽt. Nutibus & signis blanditijsq́ꝫ nostri illos adducere conabantur: munerum oblatorum à longe spe motus accessit unus, sed in propinquam rupem tamen, timẽti similis. Almirantus autẽ qui secum habebat Didacum quendam colonum inter suos educatum iuuenem prima nauigatione abductum ex insula Cubæ uicina, nomine Guanahaini, Didaco interprete, cuius lingua patria ferè horũ linguæ quadrabat, insularem qui propius uenerat alloquitur: metu deposito adit incola, cæterisq́ꝫ ut tutò uenirent nec uererentur persuadet. Nuncio habito, ex rupibus ad naues circiter septuaginta descendunt: amicitiam ineunt, muneribus à præfecto donantur. Esse piscatores à rege suo, qui solenne conuiuiũ alteri regi parabat, piscatum missos, præfectus cognouit. Quod pisces ignibus appositos præfecti gens comederit, æquo libentiq́ꝫ animo passi sunt, quandoquidem serpentes reliquere: neq́ꝫ enim quicquam est inter edulia, quod tanti faciant, quanti serpentes illos: popularibus eos comedere minus licet, quàm apud nos phasianos aut pauones. De piscibus autem se totidem ea nocte capturos dicunt. Interrogati cur pisces quos regi suo laturi erant, coquere pararent: ut recentiores & incorruptos illos afferre possent, re-

Serpẽtes in delicijs habentur

C sponderunt. Ita dextris in amicitiam iunctis, ad sua quisq; proficiscitur. Sequitur Almirantus, ut instituerat, solē occidētem, à principio Cubæ quod Alpha ω, uocatum ab Almiranto diximus. Littora ad hunc portum media quamuis arboribus consita, aspera tamen & montosa. Ex arboribus floridæ erant aliæ, & ad mare suaues ex se odores emittebant: aliæ uero fructibus onustæ. Vltra portum autem terra est feracior populosiorq;: cuius incolæ cæteris mitiores, rerumq; nouarum cupidiores: nam ad littora omnes, uisis nostris nauibus, certatim concurrebant: panem quo ipsi uescuntur, & cucurbitas aqua plenas, nostris offerentes, ut in terram descenderent, inuitabant. Habent hæ insulæ omnes arboris quoddam genus, ulmos æquans magnitudine, quæ cucurbitas gignit pro fructu: ad aquæ usum illis utuntur, ad esum minime: medullam nanq; ipsius felle amariorem esse aiunt, sed cortice testudineam æquare duriciem. Idibus Maij ex altiori cauea in læuam ad austrum speculatores prospiciētes, densam insularum multitudinem uiderunt inter nauigandum, herbidas, uirides, arboriferas, uberes, & habitatas esse animaduerterunt. In cōtinenti littore in fluuium incidit nauigabilem, aquarum adeò calidarum, quod manum in ipsis ferre diu nemo posset. Altero uero die piscatorum canoam à longe uidens, ne nostris uisis piscatores aufugerent ueritus, ut illos tacitis cymbis intercipiant, imperat. Illi autem intrepidi nostros expectant. Audi nouum genus piscationis. Non aliter ac nos canibus gallicis per æquora campi lepores insectamur, illi uenatorio pisce pisces alios capiebant. Piscis erat formæ nobis ignotæ, corpus eius anguillæ grandiori persimile: sed habens in occipite pellem tenacissimam, in modum magnæ crumenæ. Hunc uinctum tenēt in nauis sponda funiculo, sed tantū demisso quantum piscis intra aquam carinæ queat inhærere: neque enim patitur ullo pacto aëris aspectum. Viso autem aliquo pisce grandi, aut testudine, quæ ibi sunt magno scuto grandiores, piscem soluunt: ille quum se solutum sentit, sagitta uelocius piscem aut testudinē, qua extra conchyle partem aliquam eductam teneat, adoritur, pelleq; illa crumenaria iniecta, prædam raptam ita tenaciter apprehendit, quod exoluere ipsam eo uiuo nulla uis sufficiat, nisi extra aquæ marginem paulatim glomerato funiculo extrahatur: uiso enim aëris fulgore statim prædam deserit. Præda igitur iam circa aquæ marginem euecta, in mare saltat piscatorum copia tanta, quanta ad prædam sufficiat sustinendam, donec è naui comites eam apprehendant. Præda in nauim tracta, funiculi tantū soluunt, quantum uenator possit ad locum suæ sedis intra aquam redire: ibiq; de præda ipsa per aliū funiculum escas illi demittunt. Piscem incolæ guaicanum, nostri Reuersum appellant, quod uersus uenetur. Quatuor testudines eo modo captas, quæ nauiculam illis ferè implebant, nostris dono dant: cibus est enim apud eos non illautus: nostri autem è conuerso gratis muneribus donatos alacres, eos reliquere. Interrogati nautæ de terræ illius ambitu, non habere finem ab occidente significarunt: institeruntq;, ut Almirantus aut descenderet, aut suo nomine salutatum suum Cazicum, id est regem, cum eis mitteret: Cazicum nostris multa munera daturum si adirent, pollicentes. Præfectus autem ne ab incepto detineretur, morem illis gerere recusauit: petiere tamen nomen eius, suiq; Cazici nomen nostris dederunt. Vlterius inde procedens ad occidentem semper, intra paucos dies monti adhæsit altissimo, habitatoribus ob ubertatem referto. Ad naues panem, gossipium, cuniculos, & uolucres ferentes incolæ confluebant. Ab interprete, an è cœlo gens ista descenderet, miro affectu sciscitabantur. Rex horum & alij plures qui illi astabant uiri graues, non esse insulam terram illam innuebant. Aliam insulam postmodum, ex his quæ in læua huic terræ adhærebant, ingressis, comprehendere quenquam non licuit, fugere enim omnes uiri fœminæq; nostris adeuntibus: quatuor canes in ea, sed non latrabiles, aspectus fœdissimi, quos comedunt uti nos hœdos, comperere. Anseres, anates, ardeas

Nouum piscandi genus

D

A deas hæc insula gignit innumeras. Gurgites demum inter insulas & continentem adeò angustos ingressus est, quod uix uertere retro nauigia fas esset: adeoq; uadosos, quod arenam carina interdũ uerreret. Horum gurgitum per quadraginta milliaria erat aqua lactea, spissaq;, ac si farinam toto illo pelago sparsissent. In amplum æquor quum tandem euasissent, ad octogesimum milliare mons alius altissimus sese illi obtulit. Aquandi lignandiq; gratia hunc adit. Inter palmeta pinetaq; altissima fontes natiuos dulcium aquarum duos reperit. Interea dum ligna scinduntur, cadi implentur, ex nostris sagittarijs unus uenatum syluam ingreditur: ibi uir quidam alba tunica amictus adeò improuisus sese illi offert, quod prima facie esse quendam fratrem ordinis sanctæ Mariæ Mercedis, quem secum Almirantus pro sacerdote habebat, existimauerit: sed hunc statim ex nemore alij duo sequuntur: deinde à longe uidit agmen ueniens circiter triginta hominum uestibus cõtectorum. Tunc uero terga uertens ac proclamans, ad naues quamcelerrimo potest cursu profugit. Tunicati autem illi applaudere, & ne uereretur persuadere omnibus modis nitebãtur. Sed nihilominus noster fugiebat. His præfecto renunciatis, alacer quod gentem cultam inuenerit, statim armatos in terram misit cum mandatis, ut si opus fuerit quadraginta milliaria intra insulam pergerent, donec aut tunicatos eos aut alios incolas omni studio quæsitos inueniant. Nemus transgressi, uastam planiciem herbidam, in qua nec semitæ uestigium unquam apparuit, offenderunt: per herbas proficisci conantes, adeò sese implicuerunt, quod uix milliare processerint: erat enim herba nostris segetibus spicatis nihilo minor. Fessi igitur reuertuntur, non reperta semita. Postero die quinq; & uiginti armatos dimittit, quibus imperat, ut quæ gens terram incolat, diligenter explorent. Hi cum non longe à littore magnorum animalium uestigia quædam recentia comperissent, in-
B ter quæ leones esse arbitrati sunt, metu perculsi redeunt. Inter ueniendum syluam reperiunt, serpentibus per altas arbores passim uitibus suapte natura productis, arboribusq; alijs plurimis aromaticos fructus parturientibus, consitam. Racemos tulere ponderosos ac succi plenos in Hispaniam: de fructibus autem alijs quos ferebant, cum in nauibus passari non commode possent, nullus allatus est, putruerunt enim omnes, & corrupti in mare proiecti sunt. In pratis eorum nemorum gruum agmina nostratibus duplo grandiorum se uidisse retulerunt. Inter nauigandum cum ad alios quosdam montes uela dirigeret, in duabus casulis in littore uisis unum tantum reperit hominem: hic ad naues ductus, terram quæ trans illos montes iacebat, esse populosissimam, capite, digitis & quibus alijs poterat modis, significabat. Applicanti se ad ea littora præfecto, multæ canoæ obuiam prodeunt: inuicem se placidissime per signa compellarunt: neq; Didacus ille qui in Cubæ initio incolarũ linguam intellexerat, hos intelligebat. Varia enim esse idiomata in uarijs Cubæ prouincijs, perpenderunt. Incolereq; regionis interna potẽtissimum regem qui se indueret ostendebant. Hunc tractum omnem summersum & aquis coopertum, littoráque cænosa arboribus referta, ut nostras paludes, ait. Ibi tamen cum aquandi gratia in terram descendisset, conchylia ex quibus uniones habentur, uidit. Nec eo magis moram traxit: erat enim eius intentus non alius tunc ex præcepto regum, quàm quotquot posset maria discurrere. Vlterius igitur procedentibus, omnia littorum culmina, usque ad alium montem qui se ad octoginta millia passuum ostendebat, fumigabant. Nulla erat specularis rupes ex qua fumus non egrederetur. Nec an incolarum essent ignes bene constitit ad necessitatem parati, an uti suspectis bellorum temporibus fieri solet, per eos fumos signa uicinis darent, ut se in tutum reciperent, aut ut in unum conuenirent, si quid nostri contra eos moliri tentarent: aut fortè, quod magis consonum ui-

C detur, ut tanquam ad rem mirandam nostra nauigia inspecturi concurrerent. Littora iam præfecto modo ad austrum, modo ad Africum siue Libym, curuabantur: mare uero ubique insulis implicitum. Hinc igitur carinæ, quæ terram sæpius propter uadosa maria uerrerant, quassatæ: rudentes, uela, & reliquum amplustre, iam putrida: alimentaq; per rimas male stipatarum nauium madefacta, sed præcipue panis biscoctus, corrupta, uertere retro proras præfectum coëgerunt. Hanc ultimam existimati continentis oram quam ipse attigit, uocauit Euangelistam. Retro uela uertens, inter alias insulas continenti non ita finitimas, in pelagus incidit testudinibus magnis adeò condensum, quod naues aliquando detardarent: gurgitemq; postea ingressus est albidarum aquarum, uti alium reperisse suprà scripsimus. Ad crediti continentis tandem littora quâ uenerat reuersus est, insularum uada pertimescens: ad eumq; (cum neminem ueniens molestia affecisset) hilari uultu, posito omni timore, utriusque sexus incolæ dona ferebant: psittacos alij, alij panem, aquam, cuniculos, sed præcipue palumbes nostris grandiores, quos sapore & gustu perdicibus nostris meliores fuisse, præfectus ait: quare cum sensisset inter comedendum spirare ex eis aromaticum quendam odorem, iussit de recenter interemptis quibusdam iugulos aperire. Plena illis odoratis floribus reperit guttura: inde gustum eum in palumbibus nouum emanare arguerunt: nutrimenti enim naturam sorbere carnes animalium æquum est credere. Dum in littore rem diuinam præfectus audiret, ecce primarium quendam octogenarium, uirum grauem, nec eo minus nudum, multis illum comitantibus. Hic donec sacra peragerentur admiratus, ore, oculisq; intẽtus adsistit: dehinc præfecto canistrum, quem manu gerebat plenum patriæ fructibus, dono dedit: sedensq; apud eum

D per interpretem Didacum Colonum, qui id idioma cum propius accessissent intelligebat, orationem habuit huiuscemodi: Terras omnes istas hactenus tibi ignotas manu potenti te percurrisse, renunciatum nobis fuit, populisq; incolis metum non mediocrem intulisse. Quare te hortor moneoq;, ut itinera duo cum è corpore prosiliunt, animas habere scias: tenebrosum unum ac tetrum, his paratum, qui generi humano molesti infensiq; sunt: iucundum aliud & delectabile, illis statutum, qui pacem & quietem gentium uiuentes amarunt. Si igitur te mortalem esse, & unicuique pro præsentibus operibus futura merita obsignata memineris, neminem infestabis. His & alijs pluribus per interpretem insularem præfecto admirãti tale hominis nudi iudicium, relatis, respondit: Compertissima sibi esse quæcunque dixerit de animarum è corpore exeuntium uarijs itineribus ac præmijs: immo & existimasse hactenus illa ipsi & reliquis earum regionum incolis fuisse ignota, cum ita uiuant natura contenti. Ad cætera uero, se à rege & regina Hispaniarum, ut eas omnes orbis oras hactenus incognitas pacaret, missum respondit: ut scilicet Canibales, & reliquos scelestos homines indigenas debellaret, debitisq; supplicijs afficeret: innoxios autem ob eorum uirtutes tutaretur & honoraret: quare ne ipse, aut alius quisquam, cui non sit animus nocendi, uereantur: immo si quid fortè à uicinis iniusti sibi aut alijs bonis illatum fuerit, aperiat. Seni præfecti dicta adeò placuerunt, ut se iturum quamuis ætate iam grauescentem cum præfecto libentissime prædicaret: cõfectumq; id fuisset, nisi uxor & filij obstitissent. Attamen quod alterius imperio hic subiaceret, summopere admiratus est: sed tunc multo magis, quando relatum illi fuit per interpretem, qualis & quanta essent regum pompa, potentia, ornatus, bellorum apparatus, quantæ urbes, qualia oppida, obstupuit. Subtristis igitur, prostratis ante pedes eius, obortis lachrymis, uxore & filijs, honoratus senex permansit: iterum atque iterum an cœlum esset ea terra quæ tales tantosq; uiros gigneret interrogans. Compertum

Ad mortalium mores formandos efficax oratio.

est

A est apud eos, uelut solem & aquam, terram esse communem, neq; Meum aut Tuum, malorum omnium semina, cadere inter ipsos. Sunt enim adeò paruo contenti, quod in ea ampla tellure magis agri supersint, quàm quicquam desit. Aetas est illis aurea, neq; fossis, neque parietibus aut sepibus prædia sepiunt. Apertis uiuunt hortis. Sine legibus, sine libris, sine iudicibus suapte natura rectum colunt. Malum ac scelestum eum iudicant, qui inferre cuiquam iniuriam delectatur. Maizium tamen & Iuccam Agesq; isti colunt, uti diximus in Hispaniola fieri. Inde igitur rediturus discedens, in Iamaycam iterum ab ipsius latere meridionali incidit, ab occidenteq; ad orientem totam percurrit. Ex cuius ab oriente ultimo angulo cum à septentrione montes altos ad læuam sibi conspiceret, nouit tandem esse meridionale latus Hispaniolæ insulæ, quod nondum percurrerat. Quare portũ eius insulæ in calend. Septembris, qui sancti Nicolai dicitur ingressus, nauigia reparabat hoc animo, ut iterum Canibalium insulas deuastaret, canoasq; eorum omnes combureret, ne nocere ulterius lupi rapaces finitimis ouibus possint. Sed obstitit ne id exequeretur aduersa ualetudo, quæ illum præ nimia uigilia oppresserat. Semianimis igitur à nautis ad Isabellicam ciuitatem ductus, inter fratres quos ibi duos habebat & reliquos familiares, pristinam tandem ualetudinem recuperauit. Nec eo magis Canibales infestare, ob exortas inter Hispanos quos in Hispaniola reliquerat seditiones licuit. De quibus infra dicemus. Vale.

Admiranda uitæ innocentia.

OCEANEAE DECADIS PRIMAE, LIBRI TERTII FINIS.

B

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST. consiliarijq; regij, Oceaneæ decadis primæ, liber quartus, ad Cardinalem Ludouicum Aragonium, nostri regis nepotem.

EX CONTINENTI, ut ipse arbitratur, Indico, Colonus præfectus marinus rediens, fratrem Boilum & Petrum Margaritem, ueterem regis familiarem, uirum nobilem, atque alios plures ex ijs quos ad regionis gubernationem reliquerat, ad Hispaniam corrupto animo discessisse comperit. Quapropter ut apud reges, si quid horum relatu male sentirent, se expurgaret: necnon ut uiros peteret alios eorum loco qui redierant sufficiendos: tum etiam ut prouideret alimentorum penuriæ, utputa tritici, uini, olei, & aliorum huiuscemodi quibus Hispani uesci solent, cum insularibus cibis non facile assuefieri possent: redire ad curiam, quæ tunc Burgis urbe celebri in Castella Veteri morabatur, constituit. Sed quæ prius confecerit, breuiter enarrabo. Insulares reguli qui hactenus suo paruoq; contenti tranquille quieteq; uitam duxerant, cum nostros in eorum solo natali pedem figere conspicerent, grauiter id ferebant: nihil magis quàm funditus eos inde detrudere, aut euertere penitus, & omnem eorum memoriam abolere, cupiebant. Nam ea gens quæ præfectum in ea nauigatione secuta fuerat, maiori ex parte indomita, uaga, cui nihil pensi esset, libertatem sibi quoquo modo posset quæritans, ab iniurijs minime se abstinere poterat. Insularum fœminas, ante parẽtum, fratrum, & uirorum oculos raptans,

Impietate militum offensi insulares.

C stupris rapinisq; intenta, animos omnium incolarum perturbarat. Quamobrem pluribus in locis quotquot imparatos è nostris incolæ reperiebant, rabide, & tanquam sacra offerentes deo, trucidauerant. Pacandos igitur perturbatorum animos, eosq; qui nostros interfecerant puniendos esse priusquam inde discederet, ratus, eius conuallis regem, quam esse in radicibus mōtium Ciguanorum, superiore libro descripsimus, in colloquium adducit. Hic uocabatur Guarionexius: cui ut præfecti amicitiam arctius sibi conciliaret, placuit Didaco Colono, homini apud præfectum à teneris educato, quo interprete in Cubæ discursu usus fuerat, sororē dare in uxorem. Ad Caunabóam deinde Cibauorum montium, id est aureæ regionis, dominū (cuius ditionarij Hoiedam cum quinquaginta armatis intra arcem sancti Thomæ obsessum triginta dies tenuerant, nec obsidionem unquam soluerant, donec aduentare præfectum ipsum cum magna manu persenserint) Hoiedam ipsum oratorē mittit. Hoieda apud Caunabóam moram trahente, à diuersis regionis regulis legati mittuntur, qui Caunaboæ persuadere nitantur, ne figere pedem in insula Christianos patiatur, seruire nisi malit quàm imperare: fore enim ut nisi Christicolæ ab insula penitus eliminentur, insulares omnes serui sint illorum futuri. Alia parte Hoieda cum Caunaboa agebat, ut ad præfectum ipsemet proficisceretur, cum eoq; fœdus & amicitiam iniret. Regulorum legati ad eam regionem capessendam se suaq; omnia offerebant. Hoieda cædem perniciemq; suorum, si bella quàm pacem cum Christianis mallet, minitabatur. Caunabóa igitur hinc atque inde tanquam scopulus diuersis fluctibus in medio mari conflictatus, etiam conscientia scelerum agitatus, quod uiginti ex nostris hominibus per dolum incautos obtrūcasset, quamuis pacem cupere uideretur, adire tamen præfectum

D uerebatur. Tandem fraude pensitata, præfectum & reliquos sub pacis specie, si sors offerret, perempturus, cum omni familia sua, pluribusq; alijs suo more armatis, ad præfectum mouet. Interrogatus cur adeò magnas hominum cateruas secum duceret: respondit, tantum regem quantus ipse sit, pergere iter domoq; incomitatum exire, non decere. Sed aliter longe quàm cogitauerat euenit: decidit nanque in laqueos quos parauerat. Blanditijs enim & pollicitationibus, sui erroris inter eundum quod domo discessisset pertæsum, Hoieda tandem ad præfectum illum ducit: capitur, in uincula conijcitur. Nec nostrorum animæ diu inultæ sine corporibus quieuerunt. Caunabóa cum omni familia eius capto, insulam percurrere præfectus instituit: sed significatum ei fuit tanta fame insulares urgeri, ut quinquaginta millia hominum amplius iam perierint, cadantq; quotidie passim, tanquam morbosi gregis pecudes. Quod illis sua peruicacia accidisse scitum est. Cum enim uidebant nostros in insula uelle sibi sedem eligere, existimātes posse eos inde propellere, si insulares commeatus deessent, non modo non seminare plantareq; ulterius statuerunt, sed etiam utrunque panis genus, de quo primo libro mentionem fecimus, seminatum, perdere euellereque in sua quisque regione cœpit: sed inter Cibauos siue Cipangos montes præcipue, cum aurum quo ea regio abundabat, causam esse potissimam quæ nostros in insula detineret, cognoscerent. Decurionem interea cum armatorum turba qui latus meridionale insulæ exploraret, dimisit. Tunc omnes regiones quas percurrerat, panis penuria adeò laborare fassus est, quod nihil unquam sexdecim dierum spacio comederint aliud, quàm herbarum palmularumq; radices, aut arborum natiuos montanos fructus. Guarionexius, cuius regnum non æque ac reliqua premebatur, nostris edenda quædam impartitus est. Intra paucos dies, ut breuiora essent itinerum spacia, ut'ue crebriores ac plures nostri receptus haberent, si qua uis insularium aliquando ingrueret, ab Isabella urbe ad arcem sancti Thomæ, in finibus regni huius

Magna ex neglecta cultura fames

A huius Guarionexij intra Cibaui terminos, super cliuo salubrium aquarum scaturientium celebri, arcem aliam erexit, quam Conceptionem appellauit. Tum uero cum noua indies insulares ædificia surgere, cum in portu nostras naues iam putridas ac semifractas conspicerent, ab omni spe libertatis decidere cœperunt: subtristes, an essent ex insulis Christiani discessuri, sciscitabantur. Ex arce demum Conceptionis, Cibauorum montium interna uestigantes, auri rudem massam in tofi natiui similitudinem concauam, pugillo grandiorem, ponderis uiginti unciarum, à quodam regulo non in amnis illius ripa, sed in sicco tumulo repertam, habuerunt. Hanc egoipse in emporio Castellæ Veteris Methymna Campi, ubi tunc curia hyemabat, uidi, manibusq; captam admirans libraui, attrectauiq;. Vidi & electri puri, quo campanæ pharmacopolarumq; mortaria possunt & alia huiuscemodi, ueluti ex ære corinthia conflari, frustum adeò magni ponderis, ut illud uix non modo non eleuare ambabus manibus è terra, sed aut læuorsum aut dextrorsum mouere sufficerem: librarum octuncialium tricentarum pondus superasse massam aiebant. Eam in cuiusdam reguli atrio à maioribus relictam repererant. Sciebant tamen ipsi, quamuis nullius insularis uiuentis ætate electri quicquam eductum fuisset, ubi electrifodina esset: sed ab eis locus eius uix potuit extorqueri, adeò iam stomacho pleni in nostros uiuebant. Ostẽderunt tandem, sed dirutam, & lapidibus ac terra super iniecta obcæcatam: tametsi leuius quàm in ferrifodinis ferrum fodiatur. Eam electrifodinam si opifices fossoresq; ad id ministerium apti adeant, reduci posse arbitrantur. Non longe ab eadem arce Conceptionis in ijsdem montibus succini copiam non paruam, alibiq; stillare in speluncis glaucum colorem, quo pictores utuntur, non uulgarem inuenerunt. Nemora prætergradientes syluas immensas, quæ arbores nullas nutriebãt alias præterquam coccineas, B quarum lignum uestri mercatores Itali uerzinum, Hispani brasilum appellant, repperere. Hic forte, princeps illustrissime, tecum ipse anceps contemplaberis, dicesq; tecum: Veluti ex coccineis arboribus naues quasdam onustas Hispani aduexerunt: ueluti ex auro parum, ex gossipio modicum, ex succino aliquid, ex aromatibus pauca: cur nõ auri cæterarumq; rerum eam copiam, quam, uti tu prædicas, polliceri tellus illa uidetur, attulerunt? Ad hæc, quæ dederunt, respondebo. Præfectus ipse Colonus super his interrogatus, Hispanos, quos secum duxit, somno ocioq; magis fuisse quàm laboribus deditos, seditionumq; ac nouarũ rerum studiosiores, quàm pacis aut quietis, aiebat. Ab eo enim pars maior defecit. Præterea non potuisse prius insulares uinci aut domari refert, eorumq; uires frangi, ad imperium insulæ libere capessendum. Hispani, se imperia eius sæua iniustaq; ferre nequiuisse, multaq; in eum commenti sunt. Propter quos obices hactenus uix impensæ lucrum respondisse uoluit. Hoc tamen anno primo & quingentesimo, quo hæc tuo iussu scribo, intra duorum mensium spacium, circiter ducentas supra mille octunciales libras auri collegerunt. Sed ad inceptum redeamus: hæc enim quæ per digressionem leuiter tetigimus, suo loco diffusius aperirentur. Quum anxios igitur perturbatisq; animis incolas præfectus uideret, nec à ui & rapinis, donec inter eos uersarentur, prohibere nostros posset: pluribus ex finitimarum regionum primoribus conuocatis, conuenerunt, ut præfectus uagari per insulam suos non sinat: sub prætextu enim auri & aliarum insularium rerum quærendarum, nihil intactum aut impollutum relinquebant. Ipsi uero incolæ præfecto se daturos uiritim à quartodecimo anno usq; ad septuagesimum, de suæ quisq; regionis prouentibus tributum quod uellet, seruaturosq; quod ille statueret omnes pollicentur. Id fœdus ita ictum est: Cibauorum montium incolæ, ut singulis tribus mensibus, quos illi à luna, lunas denominant, mensuram quandam illis obsignatam plenam auro ad ciuitatem mittant. Qui uero terras incolunt

C ubi aromata aut gossipium suapte natura oriuntur, quantitatem quandam per capita tribuant. Placuit fœdus: confectumq; esset, ut pars utraq; promissa seruasset: sed fames improba hæc omnia rescidit: uix enim illis satis corpora ad uictum per nemora quæritãdum sufficiebãt, herbarum radicibus & syluestrium arborum fructibus longo tempore contenti. Pleriq; tamen cum ditionarijs suis reguli inter eas egestatis angustias promissi uectigalis partem attulerunt: petentes à præfecto supplices, ut ærumnæ eorũ misereret̃, ignosceretq;, donec insula ad statum pristinum restitueretur: fore ut quæ nunc deficerent, reintegrentur in duplum. Ex Cibauensibus pauci fœdera seruarunt, laborabant enim acriore fame quàm cæteri. Hos moribus & lingua non aliter ab incolentibus plana differre aiunt, ac in cæteris regionibus ruricolæ montani, sunt à curialibus diuersi: licet eodẽ genio uiuant omnes, rudi scilicet ac simplici agrestiq;, aliq̃d tamen est inter eos discrimen. Ad Caunabóam captũ redeamus. Ille cum se coniectum in uincula uideret, tanq; leo libycus dentibus frendens, die noctuq; quo modo se inde liberaret animo uersans, suadere præfecto cœpit, ut quãdoquidẽ Cipangi regionẽ sibi assumpsit in ditionẽ, præsidia Christiana, quæ ab incursibus ueterũ hostium suorũ finitimorum eam tueãtur, mitteret. Significatum enim sibi fuisse ferebat, eam quotidie grassatione infestari, in prædamq; bona suorum cuncta trahi. Sed hoc excogitato dolo, existimauit fore, ut frater eius qui erat in regione cum cæteris propinquis, aut per uim aut per insidias tot ex nostris caperẽt, quot ad se redimendum permutatione suppeterent. Præfectus autem intellecta fraude Hoiedam mittit, sed cum ea armatorum copia, quæ Cibauensium arma, si arma mouerint, superare posset. Vix intra regionem nostri uenerant, cum Caunabóæ frater, conuocatis circiter quinque millibus suo more armatorum: nudi enim, sagittis sine ferreis cuspidibus, sudibusq; & clauis quibusdam bella gerũt: intra quandam domũculam eos circunsepsit obseditq;. Hic Cibauus, tanquam

D uir disciplinæ bellicæ non ignarus, ad unius stadij distantiã exercitum in quinq; acies diuidit, cuique in gyrum per æquos tractus locum statuens: suam autem aciem è regione nostris opponit. Inde cum diligenter omnia instituisset, ex acie sua, ut omnes æquis passibus unà gradiantur, paulatim signa dari iubet, pedetentimq; ut unà omnes uocibus sublatis pugnam undique ineant, manusq; conserant, imperatum omnibus ordinibus reliquerat: ne nostrorum quisquam ita circumuallatus posset euadere. Sed nostri cum una acie confligere satius esse rati, quàm eum impetum expectare, in aciem grandiorem per apertos agros ueniẽtem irruunt, eo quod equestri prælio committẽdo ea pars commodior esset. In eos igitur sese equites præcipitant, equorum pectoribus eos prosternebant: leuiter profligantur, perimuntur quicunq; expectarunt. Cæteri metu perculsi in fugam conuertuntur, ad montanasq; rupes asperas, relictis domibus, se recipiunt, indeq; ut eis ignosceretur precabantur, se quodcunq; imperatum libenter subituros, si intra natales suos eos uiuere patiantur, attestantes. Caunabóæ fratre tandem capto, popularium quenq; in sua remiserunt. His actis, regio illa pacata est. Inter eos montes uallis, quam Caunabóa incolebat, Magóna uocatur, amnibus auriferis & fontibus fortunatissima, fertilisq; maiorẽ in modum.

Turbo uiolẽtus Eo anno mense Iunio inauditum ab Euro turbinem, eleuatis usque ad sidera rapidis uorticibus, exortũ fuisse prædicãt, qui quascunq; maximas arbores offendebat, radicitus euerteret. Is tipho quum ad ciuitatis portum iam peruenisset, tres naũes quæ solæ in anchoris stabant, ruptis rudentibus, sine ulla maris procella aut fluctu circumactas ter aut quater, in profundum mersit. Creuisseq; eo

Inũdatio aquarum magna anno præter solitũ intra terrã, & extendisse se mare plusquam cubiti mẽsuram, ferunt. Gentem hanc perturbasse elemẽta, atq; portenta hæc tulisse, immurmurabant insulares. Has aëris procellas uti Græci tiphones, furacanes isti appellãt: crebrò nanq; surgere in ea insula inquiunt: sed furacanes nũquam æque uiolentos

tos

A tos aut furibundos: neq; enim uiuentis ullius ætate aut memoria maiorum extabat, similem unquam turbinem, qui & grādiores arbores euelleret, ad eam insulam ruisse: neq; mare ibi tempestatem ullam fuisse unquam perpessum cōstat: imò neq; maris æstuaria pati: ubicunq; enim littora planiciem aliquā attingunt, prata florida littoribus proxima reperiuntur. Caunabóam repetamus. Caunabóa rex & frater eius cum ad reges in Hispaniam ducebantur, dolore animi confecti, in itinere moriuntur. Præfectus autem summersis fero turbine nauigijs, se interceptum uidens, duas statim Carauelas iussit fabrefieri: omniū enim artium magistros secū habebat. Interea dum hæc fierēt, fratrem suum Bartholomæum Colonum, ipsius insulæ more hispano Adelantatum cum metallarijs quibusdam armata manu ad aurifodinas, quas ad lequas ab Isabella sexaginta ante Cipangas, ductu insularium repertas, ire tentatum iubet. In eis effossos ueterum tempestate profundos puteos inueniunt. Præfectus inde ingētes thesauros sibi illos, de quibus ueteri tēstamēto agitur, Salomonem Solymorū regē per sinum persicum comparasse contendit. Sit an non, non est meum dijudicare: sed longe abest meo iudicio. Metallarij diuersis in locis superficialem terram aurifodinarum circiter sex millia passuum durātium cribrantes in sicco, tantam ibi auri copiam iacêre demersam censuerunt, ut mercenarius quisq; fossor ad id conductus tres auri drachmas singulis diebus facile queat effodere. His ita indagatis, Adelantatus simul & metallarij præfecto rem per literas significāt: quibus habitis quinto idus Martij anni quinti & nonagesimi, naues, quæ iam peractæ erāt, statim ad reges uenturus alacer conscendit: prouinciæ gubernandæ fratri Bartholomæo Colono Adelantato, omni potestate relicta.

PETRI MARTYRIS ANGLI

B MEDIOLAN. PROT. APOST. REGIIQVE consiliarij, Oceaneæ decadis primæ, lib. quintus, ad Cardinalem Ludouicū Aragonū, nostri regis nepotem.

DELANTATVS autem ipse Bartholomæus, ex sui fratris discedentis consilio, arcem in aurifodinis erigit. Hanc arcem auream appellat: quoniam ex terra quæ ad muros construēdos ferebatur, calones & muratores inter pinsendum aurum deligebant. Tres menses ad instrumenta quibus aurum lauari & colligi posset conficienda consumpsit: sed rem imperfectam fame compulsus reliquit. Ad sexagesimum inde milliare, quô ipse cum armatis pluribus concessit, panis insularis portionem quādam à prouincialibus habuit, permutatione rerum nostrarum. Attamen morari diutius illic nequiuit. Relictis igitur ad eius arcis præsidium decem hominibus, cum ea panis insularis portiuncula quæ supererat: relictoq; illis uenatorio cane ad capiendum genus id animalis, quod apud eos esse suprà diximus cuniculo nostro simile, nomine Vtias, ad Conceptionē reuertitur. Erat præterea is mensis quo Guarionexius rex, & alius illi finitimus Manicautexius homine, tributa erant ei laturi. Ibi totum Iunium immoratus, uectigalia in integrum ab his duobus regibus, & uictui necessaria sibi & ijs quos ductabat, qui erant forte quadringenti, exegit. Circiter calend. Iulij tres cum escarijs rebus, tritico, oleo, uino, suillis, uaccinisq; carnibus salsis, Carauelæ aduenerūt: ea uiritim pro constitutione ex Hispania lata diuiduntur: quamuis ex his aliqua madida corruptaq; uecta esse conquererentur. Per has naues à regibus & fratre præfecto, qui iam multa antea de hac re apud reges egerat, ut ad meridionale insulæ latus habitationē traducat, in mandatis Bartholomæus gubernator habuit: erat enim ea pars aurifodinis propinquior. Imperatumq; etiam illi est, ut regulos eos

C qui Christianos peremisse reperirentur, cum suis ditionarijs errati participibus, unctos in Hispaniam mitteret. Tercentum insulares cum suis regulis captos mittit. Post explorata diligentius meridionalia littora, transportat habitationem, arcemq; ibi super edito colle apud portum bene tutum condidit: quam arcem sancti Dominici quoniam die dominico eò apulsus est, uocitauit. Amnis salubrium aquarum & uarijs piscium generibus optimis refertissimus, in portum amoenis utrinq; ripis defluit. Miras esse fluminis naturæ dotes referunt: quacunq; enim fluat, omnia iucũda, utilia omnia, palmeta, frutetaq; insularia omnis generis, nauigãtibus ramos floribus, fructibusq; onustos in caput interdum declinabant, æquamq; soli eius uel beatiorem Isabellica ubertatem prædicant. In Isabella ualetudinarios tantum nauiumq; magistros quosdam, qui duas quas inceperant Carauelas perficerent, reliquit. Cæteros ad sanctum Dominicum ad meridiem traducit. Post arcem conditam, relicto in ea uiginti hominum præsidio, cum reliquis ipse, occidentales insulæ partes internas, hactenus nomine tantum notas, exploraturus, sese accingit. Ad triginta inde lequas, id est, milliaria nongenta, in fluuium Naibam, quem à Cibauis montibus ad meridiem rectà per insulæ medium descendere memorauimus, incidit. Hoc amne superato, cum singulis armatorum hominum quinq; & uiginti turmis, decuriones duos ad regulorum terras, quorum nemora ex coccineis arboribus constant, per diuersa dimittit. Læuorsum isti tendunt, syluas inueniunt, ingrediuntur, scindunt, cadunt altæ intactæq; hactenus preciosæ arbores: singulas insulares casas decuriones singuli coccineis implent truncis: ubi donec nauigia ducantur quæ illos abducant, seruentur. Adelantatus autem dextrosum iter capiens, non longe à ripa fluminis Naibæ potentem quendam, nomine Beuchium Anacauchóam, regem castris positis, contra Naibenses incolas in armis esse, reperit, ut illos suæ ditioni,

Fluuius amoenitate & fructuũ ubertate felix.

Syluæ coccineæ.

D ueluti plures alios insulares regulos, subijceret. Huius potentis regia, occidentalem uersus insulæ calcem sita Xaraguà, à flumine Naiba triginta lequas distans, montosa, aspera: sed quicunq; reguli medium tenent, huius imperio parent. Omnis ea regio à Naiba ad ultimam occidentis oram auri expers est. Nostros, depositis armis, datoq; pacis signo, placidissime, incertum metu an humanitate, suscipiens, quidnam sibi uellent, interrogauit. Adelantatus inquit: Vt quemadmodum & reliqui huius insulæ principes, præfecto marino fratri meo Hispanorum regũ nomine uectigalia prestes. Cui ille: Quomodo id à me potestis exigere, cuius nulla regio de multis quæ mihi imperanti auscultant, aurum gignit? audierat enim gẽtem exteram, quæ aurum auide quæritaret, ad insulam aduentasse: sed quod aliud quàm aurum cuperet, minime arbitrabatur. Tunc Adelantatus: Absit ut cuiquam tributa iniungamus, quæ persolui facile non possint, quibus'ue regiones careant. Gossampij, canabi, & aliarum huiuscemodi rerum copiam, regionem producere compertum habemus: ex quibus prouentibus ut nobis aliquid impartiaris, petimus. At ille, his auditis, hilari fronte, sereno uultu, se quantum uoluerint accipere de his daturum pollicetur. Dimissoq; exercitu, ipsemet præmissis nuncijs, Adelantatum usq; ad locum ubi ipse regiam habebat, ad lequas, uti diximus XXX comitatus est, totoq; eo tractu per regulorũ ei subditorum dioeceses iter semper fecerunt: alijs canabi, quod non peius nostro ligno ad nauium amplustre contexendũ esse dicunt: panis alijs, alijs gossampij, pro telluris uariæ natura, tributa imperantes. Ad regiam tandem Xaraguẽsem ueniunt. Hanc priusquam ingrediãtur, incolæ omnes regem suum Beuchium Anacauchóam ac nostros honorifice suo more recepturi occurrũt. Inter cætera spectacula, audi duo inter nudas & incultas gẽtes memoratu digna. Appropinquãtibus primum triginta foeminæ, regis uxores omnes, ramos palmarum manibus ferentes, tripudijs, cantibusq; ac sonis, ex regis præcepto, nudæ toto corpore præter pudibunda, quæ femoralibus quibusdam gossampinis corruptæ

Quo genere pompæ hic rex domũ reuersus sit, exceptus à suis.

conte-

A contegunt, obuiam prodeunt. Virgines enim capillis per humeros sparsis, frontibus tamen uitta ligatis, nullam sui corporis partem cooperiũt. Faciem, pectora, mammas, manus, cæteraq; subalbido colore prædicant fuisse pulcherrima. Dryades formosissimas, aut natiuas fontiũ nymphas, de quibus fabulatur antiquitas, se uidisse arbitrati sunt. Palmarum manipulos, quos dextris gestabãt chorizantes, psallentesq; inuicem, poplitibus flexis Adelantato omnes dono dant. Domum deinde regis ingressi, eorum more laute paratam cœnam inueniunt: uires reficiũt: nocte uero superueniente, pro cuiusq; statu, ad hospitia obsignata per regis ministros ducuntur, ubi in paratis pro eorum consuetudine lectis pensilibus, quos aliâs descripsimus, quieuerunt. Altero die ad eam domũ quam sibi loco theatri construunt, nostri ducuntur. Ibi post multas uariasq; choreas & saltationes, in latam planiciem duæ ex insperato ingẽtes armatorum acies descendunt, quas ludi & delectationis gratia (ut apud Hispanos ludus troicus, id est harundineus, sæpius instruitur) rex apparari iusserat. Cominus accedentes, ac si hostes collatis signis, pro opibus, pro focis, pro natis, pro imperio, pro uita deniq; ipsa certaturi, cõcurrerent: ita duæ ille acies utrinq; manus conserunt, missilibus telis & sagittis. Intra breue horæ momentum quatuor cecidere, pluresq; uulnerati fuerunt. Acrius pugnatum fuisset, nisi rogatu nostrorum, rex dato signo pugnam diremisset. In tertiũ inde diem, consilio regi præbito, ut gossampij plus deinceps in ripis aquarum, quò impositũ per focos tributum facilius persolueretur, sererent, ad Isabellam, ualetudinarios & nauigia quæ incepta reliquerat uisurus, tendit. Varijs morbis circiter trecentos reperit cecidisse: quare anxius, & quid consilij caperet erat ignarus: cum non modo ad ualetudinem resarciendam, sed uictui necessaria ferè cuncta deessent: neq; enim ex Hispania nauis ulla aduẽtabat. Sic hæsitans, ualetudinarios per regiones & castella in ipsis

B erecta dispartiri constituit. Castella enim ab Isabella recto itinere ad sanctũ Dominicum, id est, à septentrione ad meridiem, per insulam hæc erexerunt. Ab Isabella ad lapidem sextum & trigesimum Speranciam arcem condidit. A Sperancia uero ad lapidem quartum & uigesimũ diuam Catharinam. A Catharina ad uigesimũ, sanctũ Iacobũ arcem. A diuo Iacobo ad alia uiginti milliaria Turritam condidit munitiorem, quam Conceptionem appellauit: quod in radice Cibauorum montiũ, quodq; in planicie uastissima ubere & populosa. Aliam deinde mediam inter Conceptionem & sanctum Dominicum condidit Conceptione munitiorem: quoniam intra terminos reguli, cui supra quinq; incolarum millia parebant: Bonauum nomine uocãt insulares eius regionis uicum, qui caput est regni: propterea Bonauum etiam uoluit arcem præfectus appellari. Per hæc igitur castella castellorumq; uicina, in insulariũ domibus infirmis dispartitis, ad sanctum ipse Dominicum proficiscitur, à regulis qui medium tenebant, imposita exigens inter eundum uectigalia. Vbi cum aliquot dies moraretur, rumor exoritur, regulos omnes finium Conceptionis desperatis in nostros animis uiuere, studereq; defectioni. Ad eos igitur, ubi hæc nunciata sunt, longis mouet itineribus. Cum propius accederet, Guarionexium regionis huius capessendæ imperatorem ab omnibus fuisse delectum, fama increbuit: seductumq; & solicitatum, semi inuitum tamen ab alijs fuisse, cum nostrorum astus & arma iam aliâs expertus pertimesceret. Conuenerant certo die cum quindecim millibus hominum suo more armatorum, fortunam belli iterum tẽtare. Ibi Adelantatus consilio habito cum arcis præfecto reliquisq; militibus quos ductitabat, adoriẽdos esse incautos & palãtes regulos in proprijs laribus, priusquam exercitum compârent, constituunt. Ad singulos igitur regulos singuli centuriones mittuntur, qui ex insperato dormientes, priusquam sparsis populis liceat conuenire, uicos eorum ingressi, quos non mœnibus, non fossis, non aggeribus circunseptos habent, impetunt, captant, uinciunt, ducunt quisq; suum, uti fuerat imperatum.

Arces quas ædificarunt in insulis.

C Ad Guarionexium Adelantatus ipse tanquam ad potentiorem perrexerat, cepitq; sicut & alij eadem hora constituta suos. Quatuordecim ea nocte ex eis ad Conceptionem tracti sunt. Paulò post duobus ex ijs qui Guarionexium, reliquosq; rerum nouarum studiosiores seduxerant ac subornauerant, supplicio affectis: ne suorum regum dolore confecti incolæ agros desererent, quod summum incommodum propter semẽtes, nostris afferre potuisset, Guarionexium & reliquos dimisit. Ditionarij ad quinq; millium numerum confluxerunt, pro suorum regum liberatione inermes: intonuit aër, contremuit terra, præ clamore illorum usq; ad sidera eleuato. Adelantatus Guarionexium atque alios pollicendo, donando, minando, ut in posterum cauerent ne quid molirentur, admonet. Guarionexius apud populum orationem habuit de nostrorum potentia, indulgentia in delinquentes, liberalitate in fidos: ut sedent animos, nec quicquam ulterius astruant cogitentq; contra Christianos, sed ut illis obtemperent, obsequantur, seruiant: nisi se in maiores indies calamitates trudi cupiant. Oratione habita, pensilem illum humeris captant, pensilemq; usq; ad suæ regiæ pagum humeris portant. Ita per aliquot dies regio pacata est. Soliciti tamen & tristes nostri, in exteris regionibus deserti, quod quintusdecimus iam mẽsis à præfecti discessu ageretur: quia cuncta quibus indui uesciq; solebant deficerent, demisso uultu incedebant. Adelantatus eos, quàm melius poterat, inani spe depascendo solabatur. Dum hæc agerẽtur, Beuchius Anacauchóa (sic enim Xaraguæ occidẽtalis partis, quam supra memorauimus, rex uocabatur) ad Adelantatum nuncios mittit, qui gossampium cæteraq; uectigalia quæ sibi suisq; incolis imperauerat, parata esse significarẽt. Ad iter se accingit Adelantatus, pergit, honorifice à rege recipitur & eius sorore, quæ quondam Caunaboæ regis Ci

D bauí uxor, non minoris erat in fraterni regni gubernatione momenti & consilij quàm frater. Aiunt enim eam esse urbanam, facetam, ac prudentissimam: fratriq; ut Christianis assentetur, blandiatur, obtemperet, exemplo mariti eius edoctus, persuaserat. Hæc fœmina Anacaóna nũcupatur. Duos & triginta ibi regulos in Beuchij Anacauchóæ regia congregatos cum tributis expectantes reperit: qui omnes præter imperata uectigalia, ad beneuolentiam cum nostris captandã, munera tulerunt ingentia ex utroq; pane, radicali scilicet ac paniceo: utias, id est, cuniculos insulares innumeros, piscesq;: sed ne putrescerent aut corrumperentur assos tulerunt: & de serpentibus, quos inter edulia principatum obtinere, crocodilisq; simillimos esse suprà descripsimus: iuannas serpentes uocant. Has in insula nasci serò didicerunt: neq; ex eis nostri ob fœditatem, quæ horrorem, non modò nauseam inducere uidebantur, gustare hactenus ausi fuerant: præmordere paulatim Adelantatus iuannam, regis sororis pellectus facetijs, statuit: sed ubi demulcere carnium earum sapor palatum & guttur cœpit, plenis deinde faucibus eas expetere uidebatur: non mordicus deinde neq; uix uncto labello illas delibabant, sed eluones omnes effecti, de re nulla iam præterquam de serpentium suauitate sermocinabantur, lautioresq; esse dapes illarum, quàm aut pauonis aut phasiani uel perdicis apud nos. Sed si aliter quàm uno condiãtur modo, uti pauones & phasiani, nisi lardo inuoluti uerubus assentur, saporem perdũt. Euisceratas à iugulo ad inguina, lotasq; ac detersas diligenter, & in gyrum postea, in modum anguis dormientis in se recepti, insinuatas, in ollam sui tantũ capacem, paulisper aquæ cum pipere insulari super iniecto, comprimunt, tenuiter igne ex quodam ligno odorato minime fumoso supposito. Ex abdomine sic stillato ius efficitur, ut aiũt, nectareum, nullumq; esse epularum genus ouis ipsarum serpentium par ferunt, quæ per se & lenius coquuntur. Sic coctæ & recentes suauissimæ & seruatæ per aliquot dies iucundissimæ sunt. De edulijs satis, ad alia ueniamus. Quũ uectigali gossipio insularem quandam casam Adelantatus impleuisset, panis sui quantumcunq; uellet se libenter

ter

A ter imparti turos reguli pollicentur. Is oblata eorum acceptans, gratias agit. Interea igitur dum per regiones panis conficeretur, ad regiamq́ Beuchij Anacauchoæ Xaraguensis regis portaretur, ad Isabellam nuncios mittit, qui adduci peractam carauelam de duabus, quas inceptas reliquerat, suo nomine imperent. Pane nanque se onustam ad eos illam remissurum renunciauit. Læti nautæ, nauim ad Xaraguense littus, insulam circumeuntes, plenis uelis tendunt. Beuchij Anacauchóæ regis soror, illa faceta, prudens & magni ingenij mulier Anacaóna, uxor quondam Caunabóæ, ubi nauim nostram ad patrium littus suum applicatam cognouit, fratri persuadet, ut ambo ad illam uidendam proficiscantur: sex tantū passuum millia littus à regia distabat. Itinere autem medio, in uico quod est ipsius regiæ sororis gazophylacium, pernoctatum est. Illius uero thesauri, non aurum, non argentum, non gemmæ, sed utēsilia tantum, resq́ ad humanum usum attinētia, utputa sedilia, paropsides, lances, pelues, patellæ ex ligno nigerrimo, lubrico, lucido (quod hebenum eximius artium & medicinæ doctor tuus Ioannes Baptista Elisius esse contendit) confectæ, & arte mira laboratæ. In his enim quicquid est incolis ingenij à natura tributum, exercent. Sed hæc illi fœminæ in insula sua Guanabba (quam in faucibus occidentalibus Hispaniolæ insulæ, si pictam uideris, iacere conspicies) fabrefiunt: in eis lemurum, quos noctu uidere se prædicant, serpentum, hominum & aliarum rerum quascunq́ semel intuentur, uiuos uultus cælant. Quid facturos illos, illustrissime princeps, putares, si ferrū & chalybem assequerentur? illa enim omnia igne prius interius mollefacta, lapillis postmodum fluuialibus quibusdam cauant & diducunt. De sedilibus Adelantato quatuordecim, de utensilibus autem mensarijs & coquinarijs fictilibus sexaginta, dono dedit. Quatuor præterea neti gossampij glomos ponderis immensi tribuit. Ad littus igitur postero die cum peruenissent, ubi pagus erat alter regius, seruitoriam iussit Adelantatus cymbam instructam aduehi. Rex autē canóas suo more depictas duas, unam qua

B ipse cum familiaribus suis, alteram qua soror Anacaóna & eius ancillæueherentur, apparat. Sed in seruitoriam cymbam uoluit Anacaóna cum Adelantato uehi. Cum naui iam appropinquarēt, ex composito ignem tormentis suffigunt: mare tonitruis, aër puluereo fumo, implentur: tremunt, terrentur, mundi machinam laborare ea concussione arbitrati sunt. Verum enim ubi Adelantatum ridere, in faciem eorum uersum, uident, sedant animos. Cum autē propius irent, fistulæ, tibiæ, tympanaq́ instructis choreis pulsantur. Illi sonitus dulcore allecti stupent, admirātur. Ingressi nauim, ubi proram, puppim, castella, tabulata, carinam, cubicula diligenter percurrerunt, frater in sororem, soror in fratrem oculos uertentes obmutescebant: neq́ quid præ nimia admiratione inuicem loquerentur, inueniebant. Dum his intenti per nauim uagarentur, eleuari anchoras ex temporeq́ uela ex antennis deuolui & protendi, in altumq́ dirigi iubet. Tum uero stupidiores, cum sine remis, sine hominum robore, molem ita grandem adeò celeriter, per æquor uolitare conspicerent: flabat enim è terra optatus ad id uentus: sed tunc multo magis cum eodem uento duce, ire modo, modo redire, modo in dextram, in læuam modo, uti libebat, uertere nauim cernerent, admirabantur. His ita peractis, naui pane radicali cæterisq́ muneribus repleta, nostris etiam muneribus donatis, nō modo Beuchium Anacauchóam regem sororemq́ eius, sed ministros ancillasq́ utriusq́ alacres stuporeq́ plenos dimisit. Ipse uero terrestre iter aggressus cum militibus ad Isabellam cōcessit. Ibi Rodalnum quendam Ximenum facinorosum, quem fossorum & calonum ductorem ex famulo suo, deinde iustitiæ præsidem, præfectus erexerat, malo uiuere in Adelantatum animo significatum est. Comperit insuper Guarionexium regem huius Rodalni, & aliorum relictorum insolentias & rapinas pati ulterius nequiuisse, cum familiaribusq́ suis & ditionarijs pluribus, despe-

Seruilis ingenij euecti intemperies & malitia.

C rato animo, ad montes quosdam, qui ab Isabella decem tantum lequas, occidentem uersus, in littore septentrionali, distant, secessisse. Montes montiumq; incolas uno nomine Ciguáios uocant. Regem regulorum monticolarum principem Maiobanexium appellant: eius regia Capronus dicitur. Montes asperi, alti, inaccessi, in arcũ à natura dispositi, ad mare cornua porrigunt. Inter utrunq; montis eius cornu pulchra planicies, per quam in mare plura flumina à montibus ipsis delabũtur. Gens fera, bellicosa, quæ à Canibalibus originem traxisse creditur: cum enim è montibus ad planiciem bellum finitimis illaturi descendunt, si quos perimant, comedunt. Guarionexius igitur ad hunc regem monticolam confugiens, dona illi regia multa suo more quibus monticolæ carent, impartitus est: retulitq; sese nefarie, fœde, uiolenter à nostris tractatum: nec humilitatem, nec superbiam quicquam sibi apud nostros profuisse conqueritur. Propterea se supplicem ad eum uenire, ut illum tutetur, defendatq; ab iniurijs facinorosorum hominum, precatur. Maiobanexius autem omnem illi opem, tutelam, præsidium contra Christianos pollicetur. Ad Conceptionem igitur Adelantatus proficiscitur. Roldanum Ximenum, qui in insularũ pagis ad miliare duodecimum cum ijs qui eum sequebantur hospitabatur, accersiri facit: quid sibi uellent hi motus interrogat. Ille perfricata fronte respondet: Almirantum fratrem tuum interisse, regibusq; nostris paruæ curæ res nostras esse uidemus: fame dum te sequimur perimus, cogimur infelicem uictum per insulam quæritare. Præterea me unà tecum insulæ gubernatorem præfectus reliquit: quare mens nobis est, nolle ulterius tuo imperio parêre. Hæc & alia Roldanus. Adelantatus autem manũ in eum inijcere cupiẽs nequiuit, euasit enim, secutiq; illum sunt septuaginta homines, quibus comitatus ad occidentem in

D Xaraguam regionem se cõtulit: ibiq;, uti Almirantus nunc & frater eius testantur, solutis habenis stuprari, prædari, trucidare cœperunt. Interea dum hæc fierent in insula, à regibus tandem nauigia Almiranto obsignantur octo: de quibus primum duo ex Gadibus Herculeis rectà cum alimentis mittit ad Adelantatum fratrem. Hæc duo nauigia ad eam insulæ partem occidentalem in qua Roldanus Ximenus cum consortibus agebat, casu primum appulsa sunt. Seducit illos Roldanus, pro ligone puellarum papillas tractandas, pro labore uoluptatem, pro fame affluentiam, pro lassitudine & uigilijs, quietem promittens. Guarionexius interea, comparata manu amicorum, ad plana sæpenumero descendens, insulares nostrorum amicos, Christianosq; quoscunq; assequebatur, trucidabat, agros hostiliter uastabat, semẽtes diripiebat, pagos depopulabatur. Roldanus comitesq; quamuis Almirantum propediem uenturum sensissent, quandoquidem nouos homines cum duobus nauigijs præmissis uectos subornauerant, minime perterrebantur. Dum inter hos fluctus miser Adelantatus fratrem indies expectãs uersaretur, præfectus frater ex Hispanis littoribus cum reliquis nauigijs discedit. Sed non itinere recto ad Hispaniolam, uertit enim se ad meridiem. Qua nauigatione quid sit operatus, quas maris ac terrarum oras peragrauerit, quid, nouos tractus detegẽs, inuenerit, prius enarremus. Harum enim seditionum & tumultuum euentum, in sequentis libri calce late referemus. Vale.

OCEANEAE DECADIS PRIMAE, LIBRI QVINTI FINIS.

MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST. consiliariiq; regii, Oceaneæ decadis primæ, liber sextus, ad eundem Cardinalem Ludouicū Aragonium.

EX OPPIDO Barramedabætis, ostio à Gadibus parum distanti, cum octo nauibus onustis, tertio Cal. Iunij, anni octaui & nonagesimi, Colonus dat uela: assuetumq; iter suū per Fortunatas, ob piratas quosdā Gallos, qui, ut illum adorirentur, in itinere recto operiebantur, detorsit. Ad Fortunatas ituris, ad milliare uigesimum & septingentesimum læuorsum, Madera incurrit insula, quæ australior Hispali est quatuor gradibus. Eleuatur enim Hispali polus arcticus gradus sex & triginta: huic autē insulæ, uti nautæ referūt, duo & triginta. Maderam igitur primum adnauigauit: inde missis ad Hispaniolam itinere recto nauibus reliquis commeatus uehētibus, cum una naui caueata, & duabus mercatoriis carauelis, australis plagæ iter aggressus est, lineam petiturus æquinoctialem: deinde ut eius occidentem sequens, locorū quæ reperirēt naturam, Hispaniola ad septentrionem dextrorsum relicta, uestigaret. Iacent in eo discursu mediæ Hesperides Portugalensium insulæ tredecim, præter unam, inhabitatæ, quæ Caput Viride appellantur. Hæ sunt interiori Aethiopiæ è regione ad occidētem duorum tantū dierum nauigatione uicinæ. Ex his uocant Portugalenses unam Bonauistam: cuius testudinibus multi quotannis leprosi sua labe mundantur. Inde, cum esset ibi aër contagiosus, subitò discedens, ad aphricum, qui medius est inter austrum & fauonium, millia passuum CCCCLXXX nauigauit. Ibi malaciis & ardoribus, nam erat is Iunius mēsis, adeò, ut ait, oppressus fuit, ut ferè nauigia illi incenderentur: cadorum circuli crepebāt & rumpebantur, aqua dispergebatur. Homines eos æstus sufferre nequibāt: eleuabatur enim eis, ut ipse retulit, ab horizonte polus gradus quinq; tantū. Octo dierum quibus ea perpessus est, primus fuit serenus, reliqui nubili ac pluuiosi, nec eo minus feruidi. Quare sæpius, adisse, non mediocriter pœnituit. Actus in eo discrimine & angustia his octo diebus, uulturnus illis flatu secūdo exoritur: quē uentū secutus rectà ad occidentē, eius paralelli aliam stellarum faciem, aliamq; aëris gratiam, ait præfectus se reperisse. Nam in tertiū inde diem temperiem se amœnissimam sensisse, inquiunt omnes. Asseuerat enim præfectus se à malaciis & ardoribus semper ascendisse per maris dorsum, ueluti per altum montem cœlum uersus ascenditur: nec tamen adhuc in omni prospectu terram ullam uiderat. E cauea tandem grādioris nauis, pridie calendas Iulij, nauta quidam speculator tres montes altissimos, sublatis præ lætitia ad cœlum uocibus, se conspicere proclamat: ne frangātur animo hortatur: mœsti enim erant, tum adusti solis ardoribus, tum quoniam aqua illis deficiebat, cum cadi, qui præ nimio calore concrepuerant, aquam per scissuras euomuissent. Læti ergo adeunt: attamen ubi primum terram attigerūt, eo quod ibi esset mare uadosum, quamuis portum à longe uiderint, aliâs satis commodum, non potuerunt terram capere. Habitatam esse regionē & bene cultam perpenderunt è nauibus: nanq; cultissimos hortos, & amœna uiridaria uident: ex quorum herbis & arboribus matutini rores ad eos suaues efflabant odores. Ad uigesimum inde lapidem in portum incidit recipiendis nauibus satis aptum, sed nullus in eum amnis decurrebat. Procedens igitur reperit tandem portum reparandis nauibus aptum, & aqua & lignis sumendis accommodatum: Arenalis Putam hanc terram uocat. Vicina portui domicilia nulla reperere, sed innumera quorundam animalium uestigia, ueluti caprina, inuenerunt: de quorū genere unum uidere mortuum, ut aiunt, quasi capreæ simile. Altero die canoam à longe uenientem prospiciunt, qua uigintiquatuor homines uehebantur, iu-

Testudinū genere quodam medetur lepræ

B

C uenes omnes elegantes & proceræ staturæ: scutis, præter arcus & sagittas, ultra A
morem aliorum armati: capillis oblongis, planis, & quasi more Hispano scissis in fronte. Pudibunda uitta gossampina uarijs coloribus intexta tegebant, cæterum nudi. Tunc uero terram illam reliquis eius paralelli regionibus cœlo proximiorem esse, & à crassis conuallium ac paludum uaporibus remotiorem credidit, quanto altorum montium à profundis uallibus suprema culmina recedunt. Quoniam se ab Aethiopiæ paralellis nunquam exijsse in tota ea nauigatione pertinaciter Almirantus affirmat, tantaq; sit in utriusq; terræ incolis, continentis scilicet Aethiopiæ & insularũ, naturæ uarietas: Aethiopes enim nigri, crispi, lanati, non autem capillati: hi uero albi, capillis oblongis, protentis, flauis. Vnde discrimen hoc tantum oriri possit aliâs nõ uideo. Terræ igitur dispositio, non cœlorum flatus, eam causantur uarietatem. Scimus in torridæ zonæ montibus niues cadere, durareq;: scimus & in ualde distantibus ab ea ad septentrionem urgeri magno calore habitatores. Iuuenes obuios ut alliceret præfectus, specula, uasa ænea, tersa, lucida, tintinnabula, aliaq; eiuscemodi ignota illis ostendi iussit. Illi autem quo magis uocabantur, tanto magis fraudem inesse & strui timentes retrocedebant: cum summa tamen admiratione nostros & eorum res ac nauigia fixis oculis intuentes, at remis semper innixi. Videns præfectus muneribus illos adduci non posse, iussis è cauea grandioris nauis tympana tibiasq; pulsari, cantariq; inferius, ac instrui choreas: cantus & insoliti sonitus dulcedine illos posse uinci existimans. Iuuenes autem ad certamen canere nostros è caueis arbitrati, citius ictu oculi, relictis remis, sagittas arcubus, scuta brachijs aptarunt, cuspidibusq; in nostros directis, quid sibi uellent hi sonitus, parati operiebantur. Nostri econuerso paratis sagittis ad illos paulatim mouent. Illi uero à naui prætoria discedẽtes, dexteritate remorum freti, unam ex minoribus adeunt: adeoq;
D illi adhæserũt, ut nauis gubernatori sagulum, pileumq; cuidam primario alteri è puppi porrigere licuerit. Per signa, ut eius nauis gubernator in littus descẽdat, ibi inuicẽ collocuturi, ut aptius poterunt, data fide, conueniunt. Sed cum ipsum nauis gubernatorem ad prætoriam nauim, ueniam colloquij petitum, accedere conspexerunt, insidias ueriti, statim in canoam prosiliũt, auraq; uelocius auolarunt. Non longo ab ea insula spacio semper ad occidentem, præfectus se fluxum aquæ rabidum ab oriente in occidentem, atq; adeò impetuosum, reperisse ait, ut nihilo torrenti uasto ex altis montibus decidenti cederet. Ibi se, ex quo nauigare à teneris cœpit, nusquam tantum formidasse fatetur. Vlterius aliquantulum per id discrimen procedens, fauces reperit quasdam octo milliarium, ueluti alicuius maximi portus introitum: ad quas aquarum ille defluxus ruebat. Os Draconis fauces appellauit, & insulam Ori oppositã, Margaritam. Ex faucibus autem non minor impetus aquarum dulcium, uenientibus salsis occurrẽs, egredi conabatur: ita quod ibi esset inter utrasq; undas non leue certamen. Sinum ingressus tandem potabiles ac suaues aquas esse cognoscit. Atque aliud maius ipse præfectus & reliqui nauigationis eius comites fide digni, mihi diligentius omnia percunctanti retulerunt: se uidelicet lequas sex & uiginti, hoc est millia passuum quatuor supra centum, per semper dulces aquas adnauigasse: quantoq; ulterius, ad occidentem præcipue, procederet, tanto asseuerat dulciores. Occurrit deinde monti altissimo, quem cercopithecorum ab ea parte orientali multitudo tantum incolebat. Id latus asperum, propterea hominibus inhabitatum: apud littus tamen in terram exploratum missi, cultos plerosq; satosq; agros reperisse retulerunt: gentem autem aut casas nullas: ut ruricolæ nostri sæpius etiam à uillis aut stationibus, quas incolunt, seminatum longius forte proficiscuntur. In montis eius occidentali latere latam agnoscunt iacere planiciem, hanc læti adeunt, iaciũt anchoras in lato flumine. Cum primum indigenæ gentem ad eorum littora nouam appulsam esse cognoscunt, certatim uisendi studio

A dio ſine ullo metu ad noſtros feſtinant: à quibus per ſigna Pariam uocari terram illam, quæ maxima eſſet, & quanto ulterius ad occidentem tanto populoſiorem, collegerunt. Quatuor igitur hominibus ex eius terræ incolis in nauē ſuam ſumptis, occidentale latus proſequitur. Ex aëris temperie, ex amœnitate terræ, ex populorum amplitudine, quibus indies magis ac magis inter nauigandum occurrebant, quod regio illa magni aliquid portenderet, omnes recenſent: neq; illos ſua feſellit opinio, uti ſuo loco uidebimus. Sole nondum exorto, ſurgere tamen iam uolente, quodā die, locorum ſuauitate allecti, ſentiebāt enim ex terræ uiretis gratiſſimos odores afflari, terram captant. Ibi numeroſiorem quàm alibi uſquam incolarum multitudinem eſſe perpenderunt. Statimq;, noſtris propius ſe applicantibus, eius terræ Cacici nomine nuncij ad præfectum mittuntur, ſe ſuaq; omnia hilari fronte per ſigna & nutus offerendo: à præfecto ut in terram deſcenderet, nec quicquam uereretur, petunt. Renuēte præfecto, ecce uiſendi ſtudio, cum eorum cymbis innumeri ad naues confluunt: colla lacertoſq; maiori ex parte auro & unionibus Indicis torquati armillatiq;, atq; id adeò populariter geſtabant, ut ex uitro non maiora calculorum ſerta fœminæ noſtrates ferant. Vbinam illa quæ gerebant legerentur, interrogati: proprium littus digito monſtrabant: manuumq; ac labiorum torſione & motu, uniones apud ſe non magnifieri ſignificare uidebantur. Imò & caniſtris manu captis, poſſe ibi ſi apud eos uerſari uellent, caniſtratim colligi, inſinuare uidebantur. Sed quoniam frumenta quæ uehebat ad Hiſpaniolam, ferè iam ſalo corrumperentur, differre id commercium in accomodatius tempus ſtatuit. Duas tamen ex ſeruitorijs cymbis ad terrā hominibus onuſtas miſit, qui de unionibus aliqua ſerta, per rerum noſtrarum permutationem, referrēt: & de locorum ac hominum natura quæcunq; poſſent ſcrutarētur. Illi noſtros adeūtes hilares & animo læto ſuſcipiunt. Mirus ad noſtros tanquam ad portentum aliquod erat numerus cōfluentium. *Vnionum utilitas & copia.*

B Duoq; uiri graues noſtris primum obuij, quos reliqua turba ſequebatur, prodeunt, grandæuus alter, alter iunior. Patrem & filium ſucceſſurum, autumant fuiſſe. Salutationibus utrinq; peractis, in domum quandam ſphæricam, cui magna platea adiacet, noſtros adducūt. Ex ligno nigerrimo, arte mira laborato, ſedilia feruntur multa. Poſtquam noſtri & eorū primates aſſederūt, ecce ueniunt miniſtri dapibus alij, alij uino onuſti: ſed eorum cibi fructus tantū, uarij tamen generis, noſtris penitus ignoti. Vina uero tam alba quàm rubentia, non ex uuis ſed ex diuerſis fructibus compreſſa, non iniucunda tamen. Sumptis apud ſeniorem cibis, iunior illos ducit in tabernaculum ſuum. Viri fœminæq; aſtabant plures: ſed ubiq; uiri ſemper à fœminis ſeparati. Vtriuſq; ſexus indigenæ albi, ueluti noſtrates, præter eos qui ſub ſole uerſantur: mites, hoſpitales, pudenda goſſampino uelamine, uarijs coloribus intexto contegunt: cætera nudi. Nemo aderat qui nō eſſet unionibus & auro aut torquatus aut armillatus: multi utrunq;: ſed uti uitreos noſtri rurales calculos ferunt. Interrogati ubinam aurum illud quod geſtabant, gigneretur: digito ſignabant è regione in quibuſdā montibus, ſed noſtris tanq; minitātes acceſſum diſſuadere uidebātur: comedi enim illic homines geſtu manibuſq; innuebāt. Sed an à Canibalibus dicerēt, an à feris ſyluestribus, non bene perceperūt. Quod noſtros intelligere, à noſtriſq; intelligi nequirent, ingēti moleſtia afficiebātur. His qui miſſi fuerāt, hora tertia poſt meridiem cum quibuſdam unionum ſertis ad naues redeūtibus, anchoras eleuāt: neq; propter frumenta, uti ipſe ait, quæ uehebat, diutius moratus eſt: animo tamen, cōpoſitis rebus Hiſpaniolæ, intra paucos dies redeūdi: ſed tanti præmiū inuenti ſurripuit alter. Inſtitit & eius pelagi profunditas modica, aquarum ue curſus præcipites, qui aſſiduis cōflictibus grādiorem nauem, ſi uis uentorum aliqua ſurgebat, conquaſſabat. Ad euitāda uadorū diſcrimina, leuiorē ex carauelis, quæ breui fundo contenta erat, tanquam exploratricem, plumbatis fundi altitudinē tentantem,

C semper præmittebat, sequebãtur aliæ. Cumana & Manacapana, in uasta Pariæ prouincia, dicebantur ab incolis illæ regiunculæ, in spacio milliarium ducentorum triginta: à quibus altera regio distat lequas sexaginta, nomine Curiana. Cum autẽ longum ita maris tractum percurrisset, putans assidue insulam esse, dubitansq́ posse per occidentẽ se ad septentrionẽ, ut ad Hispaniolam iter caperet, exoluere, in fluuiũ incidit profunditatis triginta cubitorum, latitudinis uero inauditæ: ait enim octo & uiginti lequarum fuisse. Paulò autem ulterius, ad occidentem tamen semper, sed meridionalius aliquantisper, cum ita littorum se flectẽtium ratio exigeret, mare herbidum ingressus est: supernatans herbarum semen lentisci baccas æmulabatur. Quare herbarum densitas ne bene fluerent nauigia impediebat. Ibi præfectus refert diem esse nullum toto anno multo longiorem aut breuiorem altero. Arcticum polum in ea regione quinq́ tantũ gradus, sicuti Pariæ, disputat eleuari: in cuius tractu hæc omnia littora iacẽt. De poli etiam uarietate quædam refert, quæ, quoniam contra omnium astronomorum sententiam prolata mihi uidentur, sicco pertingam pede. Compertum est, illustrissime princeps, polarem illam stellam, quam nautæ nostri Tramõtanam uocant, non esse arctici poli punctum, super quo cœlorum axis uertatur: quod facile dignoscitur, si stellis primum apparẽtibus, per angustum aliquod foramen stellam ipsam conspexeris, eandemq́ si ultima uigilia aurora illas fugante per idem foramen conspicies, locum mutasse comperies. Sed quo modo fieri possit, ut primo noctis corpusculo in ea regione quinq́ tantum gradus tempore Iunij eleuetur, stellis autem discedentibus obuenientes solares radios sumpto eodem quadrante quindecim, non intelligo: nec rationes quas ipse adducit, mihi plane nec ulla ex parte satisfaciunt. Inquit enim, se orbem terrarũ non esse sphæricum

Mare herbidũ

D coniectasse, sed in sui rotunditate tumulum quendam eductum, cum crearetur fuisse: ita quod non pilæ aut pomi, ut alij sentiunt, sed piri arbori appensi formam sumpserit. Pariamq́ esse regionem quæ supereminentiam illam cœlo uiciniorem possideat. Vnde in trium illorum culmine mõtium, quos è cauea speculatorem nautam à longe uidisse memorauimus, paradisum esse terrestrem asseueranter contendit, rabiemq́ illam aquarum dulcium de sinu & faucibus prædictis exire obuiam maris fluxui uenienti conantem, esse aquarum ex ipsis montium culminibus in præceps descendentium. De his satis, cum fabulosa mihi uideãtur. Ad historiam à qua digressi sumus, reuertamur. Cum se, præter optatum, tam uasto sinu implicitum cerneret, nec iam reperiendi ad septentrionem exitum, quo ad Hispaniolam uertere proras posset, spem ullam haberet, eadem qua profectus fuerat regreditur, iterq́ suum per septentrionẽ eius terræ ab oriente ad Hispaniolam capit. Hanc qui postmodũ accuratius utilitatis causa inuestigarunt, continentem esse Indicum uolunt, non autem Cubam, uti præfectus: neq́ enim desunt qui se circuisse Cubam audeãt dicere. An hæc ita sint, an inuidia tanti inuenti occasiones quærant in hunc uirum, non dijudico: tempus loquetur, in quo uerus iudex inuigilat. Sed quod Paria sit uel non sit continens, præfectus non cõtendit: continentem ipse arbitratur. Pariam autem esse Hispaniola octingẽtis octogintaduobus millibus passuum australiorem, præfectus refert. Ad Hispaniolam tandem uisendorum militum, quos ibi cum fratribus reliquerat, tertio calend. Septembris octaui & nonagesimi anni, cupidissimus tetẽdit. Sed, uti pleraq́ mortaliũ solent, inter tot secunda, dulcia, læta, absinthij semen fortuna in mediũ proiecit, zizaniaq́ omnibus eius suauia commaculauit.

OCEANEAE DECADIS PRIMAE, LIBRI SEXTI FINIS.

A

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST. consiliariiq́ regii, Oceaneæ decadis primæ, liber septimus, ad eundem Cardinalem Ludouicũ Aragonium.

ENIENS ad insulam præfectus, ultra spem omnẽ perturbata omnia, in præcepsq́ iam labentia cuncta inuenit. Roldanus enim, qui eo absente à fratre discesserat, multitudine quæ eum sequebatur fretus, ad præfectum quondam dominum, qui eum euexerat, non modo non uenire instituit, sed conuiciis illũ lacerare, scribereq́ ad reges de utroq; fratre nefanda incepit. Præfectus autem ad reges nuncios mittit, qui de eorũ defectione certiores faciat: instatq́ simul ut militares homines ad se mittãtur, quibus uires eorum infringere, punireq́ pro cõmissis quenq; ualeat. Illi de utroq; fratre grauiter conquesti, iniustos, impios, Hispani sanguinis hostes & profusores, uocabant: quod leuibus de causis torquere, iugulare, obtruncare, quoquomodo perimere delectaretur: ambitiosos, superbos, inuidos, intolerabiles tyrãnos esse, proclamabãt: propterea se ab eis tanq; à feris sanguine gaudentibus, & regum inimicis, discessisse: perspexisse enim se, aiebant, nil aliud ipsos moliri aut animo uersare, quàm de usurpando insularum imperio: idq́ mille coniecturis perpendisse argumentabantur: sed præcipue quod adire aurifodinas aurum collectum neminẽ præter familiares suos patiebãtur. Præfectus autem econtrario, cum à regibus auxilia, quibus debitis illos pœnis posset afficere, poscebat: homines eos esse, qui talia in se commentarentur, omnes flagitiosos, facinorosos, lenones, fures, stupratores, raptores, uagos, quibus nihil pensi, nulla ratio inesset, periuros, falsos, conuictos in prætoriis, aut pro commissis minas iudicum timẽtes: sese de medio sustulisse, ibiq́ uiolando, rapiendo, ocio, uentri, somno, libidinibus deditos, nemini parcere: & qui ut foderent officioq́ calonum fungerẽtur adducti fuerant, nunc neq; stadium domo egrediuntur pedibus: ab insularibus nanq; miseris pensiles per totam insulam, tanquam ædiles curules, feruntur. Ioci etiã gratia, ne manus ab effundendo sanguine desuescat, ut lacertorum uires experiantur, eductis ensibus, inter se certant super obtruncandis innocẽtum capitibus uno ictu: & qui agilius ictu suo caput miseri deiiciebat in terram, ille fortior honoratiorq́ inter ipsos censebatur. Illi in præfectum ea, præfectus in eos hæc & alia multa. Dum hæc ita gerũtur, ut Ciguauis populis, de quibus suprà, Guarionexio duce, multa damna inferẽtibus obuiaretur, Adelantatum fratrem cum nonaginta tantum peditibus, equitibus uero paucis, mittit: tribus tamen millibus insularium, qui à Ciguauis aliàs acriter stimulati, inimicitias cum eis capitales exercebant, sequentibus illum. Cum igitur Adelantatus ad cuiusdã magni fluminis ripam, per eam planiciem, quam suprà inter Ciguaiorum montiũ cornua & mare iacere memorauimus, defluẽtis exercitum duxisset, exploratores hostium in dumis quibusdam latentes comperit duos: quorum alter in mare se præcipitans, per fluminis fauces trans fluuium ad suos euasit: alter autẽ captus, in nemore trans fluuium delitescere dicebat sex Ciguauorum armatorum millia, ut nostros transeuntes incautos adoriantur. Quamobrem Adelãtatus aduersa ripa, uadum quo traiiceret quæritans, ascendit. Vado tandẽ reperto in lata planicie, in traiicere uolẽtes nostros, emissis uno spiritu horrendis clamoribus, è syluis Ciguaui, facto agmine, aspectu fœdo ac formidoloso, prosiliũt: prodeũt ita Maroniani Agathyrsi: picti omnes & aspersi maculis: nigro enim coccineoq; coloribus, quos ex quibusdã fructibus, piro similibus, ex hortis ad id summo studio enutritis, legunt, sese à fronte ad genua usq; depingũt: crinibus mille modis compactis, quos nigros longosq; arte, si natura negat, nutriunt. Lemures è tartareis speluncis prosilire uidebantur. Nostris flu

Partium apud regem accusationes.

Ciguaui picti, & maculis aspersi.

B

C uium superare adnitētibus, sagittarum, ac missilium sudium iactu trāsitum prohibētes, obuiam prodeunt. Tanta erat telorum multitudo, quod solem ferè illis demeret, & nisi scutati in se ictus recepissent, male actum fuisset. Adelantatus, uulneratis utrinq; in eo certamine non paucis, traiecit tandem: fugiunt hostes, insequuntur nostri, perimūt, paucos tamen, ualent enim pedibus maiorē in modum: ad syluas se illico recipiūt, ex quibus tutò nostros accedētes arcubus conficiebant: ipsi enim nudi per uepres & dumos & arbusta, uti apri, sine ullo obice, syluis assueti, prolabūtur: nostris autē scuta, uestes, longæ hastæ, locorum imperitia intra dumos, officiunt. Quare cum frustra ibi pernoctasset, posteroq; die neminem in syluis moueri sentiret, insularium, qui Ciguauos ueteri odio prosequebantur, consilio & ductu, ad montes in quibus Maiobanexius rex Capronum uicum regiam habebat, proficiscitur: ad milliareq; duodecimum in alterius reguli uico, incolis omnibus præ metu uicum deserentibus, castrametatus est. Duos assequūtur, à quibus esse apud Maiobanexiū decem regulos in Caprono eius regia, cum octo millibus Ciguauorum cōgregatos, cognouerunt. Leuibus incursionibus sese inuicem duabus lacessunt: nec procedere Adelātatus ausus est, donec regionem diligentius exploraret. Nocte sequenti intempesta exploratores mittuntur, ductu insularium qui terram nouerant. Ciguaui è montibus nostros senserunt: ad pugnam se, uti solent, sublatis clamoribus accingunt, neq; tamen è syluis egredi audent, Adelātatum cum omni exercitu adesse existimantes. Altero die Adelantato exercitum ad eos ducente, bis fortunam belli è syluis pugnando prosilientes, tentarunt: impetu maximo in nostros ruunt, uulnerant plerosq;, priusq; scutis se tegere licuerit. Profligant nostri illos, insequūtur, perimunt, capiunt multos: ad syluas non ulterius egressuri, reuertuntur. Ex captis unum cum altero insulari ex amicis, ad Maiobanexium cum mandatis huiuscemodi mittit: Non ut tibi, ô Maiobanexi, aut incolis tuis bellum inferret, exercitum duxit Adelantatus: amicitiam enim tuā exoptat: sed efflagitat ut Guarionexius qui ad te confugit, tibiq; ut arma in maximum tuorū incommodum, sumeres persuasit, commissorum pœnas deprehensus luat: propterea hortatur, monetq; ut Guarionexium tradas: id si feceris, te præfectus marinus frater eius in amicitiam admittet, & tuorum regnorum amplitudinem integram seruabit ac tutabitur: sin facere recusaueris, dabitur operà ut te facti pœniteat. Regni enim quicquid tibi est, ferro igniq; uastabitur, omnia diripientur. Maiobanexius autem propositione intellecta, illis respondit: Guarionexium uirum bonum esse omniq; uirtute præditum, neminē latet: propterea auxilio præsidioq; dignum illum esse iudico: ipsos autem uiolentos & malos homines, qui aliena tantopere expetant, qui sanguinē innocentum semper exoptent, nolle se cum sceleratis hominibus commercia aut amicitiam inire. His auditis, Adelantatus uicum ubi castra metabatur, aliosq; uicinos complures cremari iussit. Maiobanexioq; propior factus, iterum nuncios mittit, qui cum eo agant, ut ex familiaribus intimis aliquem ad se uenire iubeat, quo cum possit de pace tractare. Charissimum quendam ex primoribus, duobus alijs illum comitantibus, rex ire imperat. Huic Adelantatus proponit, suadetq; ac monet, ne floridum eius regnum Maiobanexius diripi pro Guarionexio patiatur: ut tradat illum hortatur, nisi perditum iri se suaq; omnia, simul & incolas in prædam abduci mallet. Nuncio redeunte, populum Maiobanexius conuocat, quæ acta sint, præponit. Populus autem tradi debere Guarionexium proclamat, detestariq; & execrari diem, quo Guarionexius turbatum eorum quietem uenerat, incipiunt. Maiobanexius autem Guarionexium uirum esse bonum & de se bene meritum, quod regia illi dona cum ad eū ueniret multa præbuisset, uxoremq; suam & ipsum chorizare tripudiareq; docuisset, quod non paruifaciebat, sibiq; curæ esse respondit: propterea se nullo pacto eum, quandoquidem ad se cōfugerat,

D

&

A & ipse tutandi fidem dederat, deserturum: malleq; se extrema omnia cum eo perpeti, quàm obloquendi causam, quod hospitē tradiderit, detractoribus præbere. Ita populo suspirijs anhelāte dimisso, Guarionexium ad se uocat, omnem opem denuò pollicetur, uelle se fortunam omnem quoad uixerit cum eo expectare: neq; ad Adelantatum quicquam referendum censet: imò & eum qui primus ab eo missus fuerat in itinere, quo Adelantati nūcij uenire ad se soliti erant, cum fida custodia locat, imperans ut uenietes interimat, nec cuiusquam sermones admittat. Mittuntur ab Adelantato duo, unus ex captiuis Ciguaiensibus, ex amicis insularibus alter: obtruncātur ambo. Sequitur illos Adelantatus cum decem tantū peditibus, equitibus quatuor: mortuos reperit in itinere nuncios. Quare iratus, sæuire acrius in Maiobanexium constituit. Vadit instructo exercitu ad Capronum regiam. Fugiunt reguli per diuersa, imperatorem Maiobanexium deserunt. Ad montes asperos Maiobanexius cum omni familia profugit. Alij uero Guarionexiū, quod tanti mali causa fuisset, Ciguaui, ut eum perimerent, quæsierūt. Sed pedibus uitam seruauit, intra rupesq; desertorum montium ferè solus delituit. Cum iam longo bello, uigilijsq; ac laboribus & fame Adelantati milites fatigarētur (agebatur enim iam tertius mēsis quo inceptum fuerat) ueniam multi petunt, & ut redire ad Conceptionem liceat, ubi plurimi ex eis prædia insulari more habebant cultissima: datur cōmeatus, recedunt multi. Triginta tantum cum Adelantato comites permanent. Id trimestre bellum satis ærumnose egerunt, neq; enim trimestri toto cibos ullos sunt assecuti, præter cazabi, id est, radicalem eorum panem, atq; ex eo raro ad saturitatem: & de utijs, id est eorū cuniculis, si quos ipsimet cum suis canibus uenando capiebant: potusq; eorum suaues interdum, interdū cænosæ & palustres aquæ. Inter has delicias sub dio ferè semper, ac in perpetuo motu: sic enim belli natura exigebat.

B Cum his igitur paucis Adelantatus mōtana scrutari, & latibula quæritare, si qua Maiobanexij aut Guarionexij uestigia reperiat, constituit. Fortefortuna uenatores quidā ipsius Adelantati, quos fames ubinam utias uenando captare possent indagare coēgerat, cum cætera deessent, in duos Maiobanexij familiares incidunt, qui ad pagos quosdam ipsius missi panem ferebant ab incolis datum. Hi ubinam dominus delitesceret propalare coguntur: quibus ducibus, Ciguaio more, duodecim ex nostris depictis, per dolum Maiobanexius cum uxore & filijs capitur: ad Conceptionem ad præfectum ducuntur. Paucos post dies Guarionexium de speluncis exire fames compulit, quem insulares præfectum ueriti, uenatoribus quibusdam prodiderūt. Præfectus ubinam uersetur certior fit. Peditum turmam mittit, qui ex insidijs de plano ad montana redire uolentem adoriantur. Eunt, capiunt, ducunt. Ita illius regionis cōuicina pacata, sedataq; sunt omnia. Maiobanexium cognata quædā alterius reguli, cuius regnum intactum adhuc erat, uxor in his aduersis comitabatur. Eam fœminarū omniū, quas natura in ea insula creauit, formosissimam omnes prædicant. Hanc cum uir ipsius, ut eius forma merebatur, arderet, insanus & mentis inops, uxore capta, per deserta, quid consilij caperet ignarus, uagabatur. Ad præfectum tandem, se suaq; omnia ditioni eius, sine ullo obice, subditurum, si uxorem redderet, promittens, uenit. Vxor redditur, & ex incolis primarij plures. Iureiurando astringuntur, se imperata facturos. Sponte sua regulus hic idem, incolarum quinq; millia inermium cum agricultorijs instrumentis secū ducens, adijt, maximamq; præfecto sementem in conuallis eius amplissimæ fundis sua impensa cultam reliquit. A præfecto donatus, lætus reuertitur. Hæc fama ad Ciguaios delata, regulorū animos ad clemētiæ spem mouit. Vltro igitur ueniunt, se deinceps imperata facturos fidem præstant: pro rege suo & omni familia supplicant. Vxor & tota domus eius, regulorum rogatu liberantur, rex uinctus detinetur. Hæc in insula à præfecto, quid contra se apud reges aduersarij

Stratagema.

C molirentur inscio, gerebantur. Cum reges tot querelis undiq; conflictati, & maxime quod ex tanta auri & aliarum rerũ amplitudine parum, ob eorum discordias & seditiones, afferretur, gubernatorem instituunt nouum, qui diligenter inquirat hæc omnia, sontesq; deprehẽsos corrigat, aut ad se mittat. Quid in præfectum & eius fratrẽ, quid ue in illos qui eis aduersati sunt, fuerit perquisitum, non bene percipio. Hoc unum scio, capitur uterq; frater, in uincula, omnibus bonis spoliatus, cõiectus ducitur, uti uides illustrissime princeps. Cum primum tamen reges Gades uinctos adductos esse didicerunt, utrunq; statim per celeres tabellarios solui iubent, utq; liberi adeant permittũt, moleste se tulisse eam ipsorum iniuriã ostendentes. Nouus ille gubernator ad reges præfecti dextera exaratas, ignotis caracteribus scriptas literas misisse dicitur, quibus Adelantatum fratrem absentẽ armata manu, ut se, si uim gubernator inferre pareret, ab eius iniuria tutaretur, uenire propere hortabatur, monebatq;. Propterea cum Adelantatus præcessisset armatos, incautos ambos, priusquam multitudo conueniret, gubernator apprehendit. Quid futurum sit, tempus, rerum omnium iudex prudentissimus, aperiet. Vale.

Pro tot laboribus exhaustis indigna præmia.

PETRI MARTYRIS ANGLI

MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST.

consiliarijq; regij, Oceaneæ decadis primæ, liber octauus, ad eundẽ Cardinalem Ludouicum Aragonium.

D PIMVM oceanum hactenus latitantem à Christophoro Colono præfecto marino, nostrorum regum auspicijs, repertum, tanquam aureum torquem, etsi male ob ineptas artificis manus fabrefactum, tuo splẽdori, illustrissime Princeps, condonaui. Nunc autẽ gemmatum accipito monile, quod torqui appensum perpẽdiculi uicem gerat. Ex ipsius præfecti nauium gubernatoribus, qui uentorum ductus diligenter annotauerant, pleriq; à regibus impetrata uenia scrutandi ulterius proprijs impensis: regibus tamen partẽ daturi illis contingentẽ, quæ est quinta, prouinciam aggressi sunt. Sed quoniam secundiore fortuna Petrus Alfonsus quidam cognomento Nignus, ad meridiem nauigauit, ab eo incipiendum meritò existimaui. Hic, ut reliquum iter omittamus, una tantũ naui suamet impẽsa instructa (licet non desint qui aliena dicant) edicto regio sumpto, ne anchoras deijceret ad lequas quinquaginta ab ullo loco quẽ præfectus tetigerit: Pariam, ubi unionibus torquatos armillatosq; tam uiros quàm fœminas præfectum reperisse suprà memorauimus, proficiscitur. Procedẽsq; ex regio edicto per idem littus, tamen Cumana & Manacapana regionibus postergatis, in regionẽ incidit, quam Curianam uocari ab incolis ipse refert. In qua portum se reperisse ait, Gaditano portui simillimum: quem ingrediens casas quasdam in littore uidet: adiuit, octo tantũ domorum pagum reperit: attamen ex populoso quodã alio uico, tria tantum milliaria distanti, nudi homines quinquaginta, duce primario, propere cucurrerunt, petuntq; ab Alfonso Nigno, ut ad eorum littus proficiscatur. Nignus ipse descẽdens, tintinnabula, aciculas, spintheres, armillas, uitrea calculorum serta, anulosq;, & alias huiuscemodi institorũ merces secũ portauerat, quibus cum eis in horæ momento unionum, quos collo & brachijs appensos gestabãt, uncias quindecim permutat. Tum magis ac magis illi ut ad suos nauigaret, Nignum amicè amplectentes institerunt: habituros se ibi de unionibus copiam quamcunq; optarent, innuunt. Altero die aurora surgente ad eos mouent: adeunt, anchoras iaciunt, ut ad se descenderet, omnis populus cõcurrens

supplex

A supplex orabat. Nignus autē cum innumeram eorum esse multitudinem cerneret, ipse uero tres & triginta tantū homines secum haberet, non est ausus sese illis credere, sed per nutus & signa, ut cū suis linthribus ad se nauigarēt, significauit. Eorū linthres unilígneæ, sicuti aliorū sunt: sed rudiores ineptioresq́, quàm Canibalicæ, aut insulares hispanicæ: has Gallitas uocant. Certatim igitur unionum serta, nostrarum mercium cupidissimi, cuncti ferebāt. Vniones appellant Tenóras. Mites, simplices, innocētes, & hospitales esse uiginti dierum commercio cognouerunt. Cum eis intra eorum domos uersari incipiūt. Domus eorum ligneæ, palmarum folijs tectæ. Cibi maiori ex parte cōchilium, ex quibus uniones adipiscuntur, quibus habēt plena littora: & syluestribus animalibus uescuntur. Ceruos, apros, cuniculos uillo & colore ac magnitudine leporibus similes: palumbes, turtures, uulgò tellus illa parit. Anseres, anatesq́ in domibus fœminæ, sicuti nostrates, nutriunt. Pauonesq́ per nemora (sed non picti aut uersicolores: discrepat enim à fœmina parum masculus) & per paludum arbusta phasiani, passim uolitabant. Sunt Curianenses callidi uenatores: certisq́ ictibus sagittarum quodcunq́ quadrupes siue uolucrem, facile interficiūt. Lautos ibi dies aliquot nostri egerunt. Pauonem enim ferenti quatuor dabantur aciculæ, spintheres. Si phasianum quis ferret, duas præbebant. Si palumbem aut turturem, unam: si anserem, totidem, uel uitreum calculum tribuebant. Haud aliter inter eos replicando, arguendo, differendo agebatur in ea permutatione, quàm nostratibus accidit mulieribus, cum sese cum institoribus implicant. Cum nudi ipsi essent, quid illis aciculæ prodesse possent, sciscitabātur. Nostri autem callido illis responso satisfecerunt: per signa enim ad spinas, quæ sæpenumero eorum carnibus figuntur, euellendas, dentesq́ purgādos, esse accommodatissimas significarunt: tunc illas magnifacere cœperunt. Sed tintinnabuli colore ac sonitu allecti, magna tribuebant, ut tintinnabulum assequerētur. In syluis, quas ex uarijs

B altissimisq́ arboribus densissimas esse aiunt, animalium grandiorum horrēdos mugitus ex incolarū domibus noctu sentiebant, sed minime noxiorum. Libere enim incolæ nudi cum arcubus & sagittis per illas uenatum cōtinue uagantur, nec peremptum unquam ab ulla fera quenq́ meminerunt. Quotquot ceruos, quotquot apros nostri illos capere iubebant, tot sagittis peremptos ad eos afferebant. Bouibus, capris, ouibus carent. Pane radicali paniceoq́, uti insulares hispanici utuntur. Capillos habet hæc gens nigros, crassos, semicrispos, longos tamen: dentes albidos reddunt: herbam quandam ad id aptam toto ferè die inter labia ferunt: cum autem illam eijciunt, os lauant. Mulieres rebus familiaribus & agriculturæ magis intendunt quàm uiri: uiri autem uenatu magis, ac rebus bellicis & ducēdis choreis & ludis, inuigilant. Hydrias, cantharos, ollas, cæteraq́ utensilia uarij generis fictilia habent, aliunde comparata. Nundinas enim inter se celebrant, ad quas uicinus quisq́ incola, ut peregrinum aliquid assequatur, de suæ regionis prouētibus portant, sed è proximo. Nullus enim est qui parare sibi noui aliquid, quo sua tellus careat, non delectetur: cum hominibus cunctis sit à natura tributum, ut nouis rebus studeant & alliciantur. Auiculas aliaq́ animalia multa pulchre formata ex auro, nō puro tamen, unionibus annectebant: sed ad eos aliunde per permutationem feruntur: est enim aurū illud ueluti germanicum, quo floreni cuduntur. Ibi homines cucurbitula quadam in anterioris braculæ caligarum nostrarum similitudinem scissa, uel testa marina, mentulam & genitalia includūt: funiculo ad lumbos alligato cucurbitula sustinetur: de cætero nudi. Alibi in eo tractu intra uaginam mentularem neruum reducunt, funiculoq́ præputium alligant. Animalia, de quibus suprà mentionem fecimus, & multa alia quæ in nulla insularum reperiuntur, continentem terram esse testantur. Sed præcipua id ita esse cōiectura arguunt, quod per eius telluris littora à Paria ad occidentem circiter tria millia milliariūm adnauigauerint, neq́ ullum

C finis signum repererint. Curianenses, unde aurum illud assequerentur, interrogati: ex quadam regione, nomine Cauchieta, quæ à se ad occidentem recto littore sex soles, id est, sex dierum iter distabat, afferri, in easq; formas ab ipsius terræ opificibus conflari innuebant. Eò tendunt nostri: regionem reperiunt: in calendis Nouembris anni millesimi quingentesimi anchoras in Cauchieto iaciunt littore. Incolæ adueniunt intrepidi, ferunt de auro, quod natiuum illis erat. Uniones & isti collo gestabant: sed ex Curiana per auri mutationem ad eos ferebantur. Nullus ex eis uoluit quicq;, quod aliunde assequeretur, permutare: utputa neq; Curianenses aurum, neq; Cauchietenses uniones: auri tamen parũ apud Cauchietenses lectum reperere. Cercopithecos tulerũt inde pulcherrimos, uariorumq; colorũ psittacos plures. Mense Nouembri temperies illic suauissima, frigus nullũ. Custodes arctici poli utrisq; populis occidebãt, adeò proximi erant æquinoctio. De gradibus polaribus nesciunt aliã reddere rationem. Bonæ mentis homines, & minime suspiciosi: tota ferè nocte cum suis cymbis, uti Curianenses, ad nostros proficiscebantur, nauimq; securi intrabant. Uniones isti uocant corixas. Sunt zelotypi: nam si quis illos peregrinus adierit, mulieres semper à tergo locant, ut & ipsæ noua hæc tanquam prodigia inspectent. Gossipium apud Cauchietenses uulgò & suapte natura nascitur, ut apud nos arbusta syluestria producuntur: propterea fiunt apud eos femoralia, quibus in plerisque regionibus pudenda cõtegunt. Cum ulterius postmodum per idem littus processissent, ecce circiter duo millia hominum, suo more armatorum, ad littus ne descendant prohibituri. Qui adeò agrestes, adeò efferos sese ostendunt, ut nullum unquam commercium aut cõsuetudinem cum nostris inire passi sint. Quâ uenerant igitur nostri, suis unionibus cõtenti, reuertuntur: apud Curianenses uentres lautis cibis replendo, uiginti dies alios demorati sunt. Haud absurdum

Nouẽbri mense tẽperatũ coelũ.

D alienumq; ab historia fore mihi uidetur, si quid illis acciderit, cum Pariæ littus uenientes iam cernerẽt, immiscuero. In Canibalium, qui uenatum homines proficiscebantur, octodecim canoârum classem apud Os Draconis & fauces sinus Pariensis, de quo suprà mentionem fecimus, inciderunt. Canibales nostris uisis intrepidi nauim nostram adoriuntur, & circunsepiunt, undique sagittis & missilibus nostros infestant. Nostri autem tormentis illos adeò deterruerunt, quod in fugam statim uersi sint. Insequentes illos seruitoria cymba, unam ex eorum canóis assecuti, unum tantũ Canibalem, cæteris natando fugiẽtibus, alterumq; hominem uinctum deprehenderunt. Ille quem uinctum seruabant, obortis lachrymis, manuum, oculorum & capitis gestibus, sex eius comites misere euiscератos & in frusta crudeliter sectos, gẽtem illã nefandam comedisse: identidemq; de se sequenti die futurum significauit. De Canibale igitur homini potestatem fecere. Ille autem in Canibalem fustibus, manibus, pedibus, frendens sæuire cœpit: nec adhuc satis ultam suorum comitum necem existimabat, cum exanimem totumq; fustibus & calcibus commaculatum cerneret. De natura & moribus Canibalium, cum eo modo per terras peregrinas grassentur, interrogatus, dixit: Canibales ex fustibus aggerem secum quocunq; eant ferre, quos descendentes è nauibus terræ infigunt, seq; positis castris intra illos sæpiunt, ut tuti possint pernoctari. In Curiana caput Canibalis cuiusdam primarij foribus affixum, quod tanquã uexillum aut galeam ab hostibus ereptam pro summa laude seruatum, repererunt. In ea Pariæ ora regio est nouo genere salinarum insignis, nomine Haraia: ui nanque uentorum agitatum ibi mare, aquas impellit in adiacentem latam planiciem, quæ sole superueniente, pacato æquore, congelantur in candidissimum sal optimum: quô si priusquam pluat propere aderint, onerari quirent quotquot nauigia mare sustinet. Illico nanque cadentibus imbribus, liquefit, & sorbetur arena liquor, reditq; per terræ meatus ad suam originem unde fuerat impulsus. Dicunt alij non è mari planiciẽ repleri, sed è quibus-dam

Pugna cũ Canibalibus, humana carne uescentibus.

Salis copia.

A dam fontibus salictibus aqua marina amarioribus, qui remouet illas aquas tempestate uigente. Salinas eas magnifaciunt incolæ, qui sale nõ ad usum modo patrium fruuntur, sed in laterũ formã redactum, peregrinis permutatione rerum alienarum uenundantur. Primatum ibi cadauera super cratibus, igni lento sup posito, distendunt, ut paulatim consumptis carnibus ossa pelle inclusa desiccata detineãtur: quæ postmodum in honore habẽt, seruantq; tanq; penates. Virum se uidisse ibi, atque alibi fœminam, hoc pacto impositos & seruatos, memorant. Cum uero ex Curiana octauo idus Februarij, ad reges redituri, discederẽt, sex & nonaginta se libras unionũ octunciales precio forte quinq; solidorum comparasse cognouerunt. Discedẽtes igitur, unum & sexaginta dies in itinere, licet breuius quàm ex Hispaniola, consumpserunt, propter maris decurrentes ad occidentem fluctus continuos, qui nauim nõ modo remorabantur, uerumetiam interdum retrahebãt. Accedunt tandẽ nautæ unionibus, uti paleis, onusti. Ast magister ipse nauis Petrus Alfonsus cognomento Nignus, quod preciosorum unionum copiam nõ mediocrem suffuratus fuisset, regiosq; redditus, qui sunt pars quinta, defraudasset, à comitibus accusatus, à Fernando de Vega, uiro litteris & rerũ experiẽtia pollenti, gubernatore Gallecíæ, quò appulsi erãt, capitur: in uinclisq; diu detẽtus, soluitur tandem. Sed habuisse partem unionũ sibi contingentem adhuc negat. Vnionũ auellanas multi æquant, orientalibus similes: sed quoniã male perforati, nõ tanti precij sunt. Me præsente, cũ apud illustrem Methynæ Sidoniæ ducem inuitatus pranderem Hispali, unam supra centũ uncias uenum ad eum tulerunt. Sua profectò pulchritudine ac nitore me delectarunt. Sũt qui Nignũ ferant nõ in Curiana, quæ centũ uiginti amplius lequas distat ab Ore Draconis, sed in Cumana & Manacapana regiunculis, Ori & Margaritæ insulæ uicinis, uniones habuisse: negantq; Curianam feracẽ margaritis. Adhuc sub iudice lis est: nos ad alia tẽdamus. En habes quid ex his nuper inuẽtis B terris, ex his occidentalibus oris, possit utilitatis expectari per annorũ curricula: quandoquidem hac prima fronte talia de se argumenta opulẽtiæ ostendant.

Qua industria primatũ cadauera exiccẽtur conseruenturq;

PETRI MARTYRIS ANGLI

MEDIOLAN. PROTONOTARII APOST.

consiliarijq; regij, Oceaneæ decadis primæ, liber nonus, ad eundem Cardinalem Ludouicũ Aragonium.

VINCENTIAGNES, cognomẽto Pinzonus, Ariesq; Pinzonus, illius ex fratre nepos, qui Colonum præfectum marinũ prima nauigatione fuerãt comitati, duarumq; minorũ nauiũ illarũ, quas suprà diximus carauelas uocitari, domini à præfecto cõducti, nouorũ tractuũ nouarumq; terrarum amplitudine pellecti, quatuor impẽsa propria carauelas in portu ipsorũ natali solo, qui dicitur ab Hispanis Pálos, in occiduo oceano sito, construũt: & à regibus habita uenia, circiter calend. Decẽbris anni noni & nonagesimi à quadringẽtesimo supra millesimũ, è portu soluũt. Est autẽ is portus Palensis à Gadibus millia passuum duo & septuaginta: ab Hispali uero Bæticæ emporio milliaria quatuor & sexaginta. Sũt oppidani omnes, nullo excepto, rebus marinis dediti, continuisq; nauigationibus intenti. Ad Fortunatas & ipsi primum tendunt per Hesperides, id est, per insulas Caput Viride dictas, quas alij dicunt Gorgodes Meduseas. Ad meridiem rectà proficiscũtur. Ab ea Hesperidum quæ sancti Iacobi à Portugalensibus possessoribus appellatur, idibus Ianuarij discedentes, africum, quem Sudueftum appellant, qui medius inter austrũ est ac zephyrum, capiunt in proram. Cum lequas se tercẽtum

C nauigasse, uentum illũ secuti, arbitraretur, poli arctici, aiunt, se aspectũ amisisse: quo illis occidente, uẽtorum uorticumq́ atq́ æstuum fera tempestas continuò oborta est. Vlterius tamen, licet cum summo discrimine, quadraginta super du centas lequas, uentum semper eundẽ per polum iam amissum sequentes, pro cesserũt. Vnde an habitabilis sit an inaccessa linea æquinoctialis, isti & prisci tam philosophi quàm poëtæ & cosmographi discutiant. Hi nanq́ frequentibus habitatam populis contendũt, illi uero inhabitabilem, ob solis perpendiculum, scribunt. Nõ defuere tamen apud antiquos, qui habitabilem esse probare niterentur. Interrogati à me nautæ hi, an antarcticũ uiderint polum: stellam se nullam huic arcticæ similem, quæ discerni circa punctum possit, cognouisse inquiunt. Stellarum tamen aliam, aiunt, se prospexisse faciem, densamq́ quandam ab horizonte uaporosam caliginem, quę oculos ferè obtenebraret. Tumulum attolli in terræ medio contendunt, qui ne antarcticus uideatur obstet, donec illum penitus traiecerint. At stellarũ imagines, ab hemisphærij nostri stellis ualde diuersas, se uidisse credunt. Hæc dederunt: hæc accipito. Daui sunt, nõ Oedipi. Septimo calend. Februarij tandem à longe terram prospiciũt: & cum turbidam esse maris aquam uiderent, iacto funiculo plumbato, sexdecim ulnarum, aiunt uulgò brazatas, altitudinem reperiunt. Adeunt, descẽdunt, biduo ibidem commorati, quia nullum ibi hominem eo tempore uiderint, licet uestigia in littore humana compererint: sculptis arboribus & saxis littori uicinis, regijs suisq́ nominibus de aduentu suo, discesserunt. Non longe ab ea statione nocturnos ignes secuti, castrensi more gentem reperiunt pernoctãtem sub dio. Hanc donec elucescat nolle perturbare fuit consilium. Sole autẽ exorto, armati è nostris quadraginta tendunt ad illos. Ad nostros duo & triginta ueniunt obuiam, arcubus ac missilibus telis onusti, parati ad certamen: cæteri sequebantur eodẽ modo instru

Stellæ à nostris uariãtes

D cti. Germanis aut Pannonibus proceriores, aiunt eos esse incolas. Vultu toruo ac minitãtibus similes, nostros inspectabant. Non armis esse agendũ nostri censuerunt, siue id metu, siue ne aufugerent illi, non habeo compertum. Blanditijs atq́ oblatione munerum illos allicere nostri conantur. Illi autẽ, ut qui commercium inire cum nostris nullum statuerant, omnem sermonem reijciunt, parati semper ad pugnam: colloquia & nutus suscipiebant: ita quisq́ regreditur. Nocte autem intempesta illi aufugiunt, uacua relinquunt quæ occupauerant loca. Gentẽ esse uagã, ueluti Scythas eos qui terræ fructus sine certis domibus cum uxoribus & filijs sequãtur, existimãt. Iureiurando afferunt qui pedum illorum in arena dimensi sunt uestigia, nostrorum pedum mediocris hominis ferè quantitatem in duplum æquare. Vlterius adnauigantes flumen aliud reperiunt, sed nõ ita profundum, ut carauelis percurri quiret. Seruitorios igitur lembos quatuor, armatis onustos, ad terram uestigatum mittunt. Super eminẽti colle littori uicino, incolarum cateruam conspiciunt. Nostri ad commercium per unum peditem præmissum inuitant. Illi ex nostris apprehẽdere aliquẽ abducereq́ uelle uisi sunt. Ad nostrum nanq́ paxillum cubitalem auratum à longe proijciunt, quia noster prius adiecerat tintinnabulũ, ut eos alliceret. Cum pronus iactum paxillum auratum uellet noster sumere, dicto citius illum incolæ circumeunt, ut apprehendant. Is scuto enseq́ tectus, quibus armatus ueniebat, se ab eis tuetur, donec cymbis auxiliũ socij attulerunt. Vt breuibus absoluam (quandoquidem discessum tuum ante oculos mihi tam anxie præponis) sagittis & missilibus sudibus è nostris octo peremerunt, plerosq́ uulnerarũt. Intra fluuium lembos sepiunt, ad manus usq́ temere ueniũt, apprehẽduntq́ ex ripa cymbarum sponsas: lanceis ensibusq́ ueluti oues, quia nudi, trucidantur. Nec eò magis cedunt. Vnam è cymbis è nostrorum potestate rapuerunt, uacuam tamen hominibus: & illius præfecto sagitta transuerberato ac perempto, reliquæ euaserunt. Ita bellaces illos deseruere. Ad occidentem septentrionalem, per idem littus mœsti ob

interfe-

A interfectos,tendũt.Lequas circiter XL percurrerãt,quãdo in pelagus incidunt aquarũ adeò dulciũ, ut implere ibi cados aqua recẽti licuerit. Vestigãtes eius rei causam,defluere magno impetu è uastis mõtibus rapidos fluminum concursus reperiunt.Intra id æquor iacere plures insulas,& fortunatas,soli ubertate & populis refertas,aiunt.Huius tractus incolas mites sociabilesq; esse referũt,ast ipsis parum utiles,quia nullos optabiles nostris prouentus assequantur,auri utpote aut lapillorũ.Sex propterea ac triginta inde captiuos abduxerũt. Regionem appellãt indigenæ Mariatambál. Regio autẽ ab eius fluminis oriẽte Camomórus dicitur,ab occidẽte Paricóra.In huius oræ internis non negligendã auri copiam iacere innuebãt incolæ:huius nanq; fluminis septentrionem rectà captantes,sic exigente littorũ inflexu, arcticum recuperarũt polum. Id littus uniuersum Pariæ est:quam Colonũ ipsum, huius tanti inuẽti autorẽ,reperisse diximus,unionibus ornatã.Contiguum esse aiũt littus id, idemq; cum Ore Draconis,de quo alibi, & reliquis oris ut Cumana, Manacapana,Curiana,Cauchieto,Cuchibachóa:propterea Gangetidis Indiæ continentẽ putant.Nec enim is uastus ambitus,ut insula sit,pati uidetur: licet uniuersum terræ orbẽ large sumptũ insulam dicere fas sit.Ab ea terræ cuspide quæ polũ amittit arcticũ, lequas circiter tercentum cõtinuo tractu uenientes ad occidentẽ Pariam uersus,spacio ferè medio in fluuiũ se,inquiunt,incidisse,nomine Maragnonũ, adeò latum, ut fabulatos suspicer. Interrogati à me postmodũ,mare ne esset terras dirimens: respõderunt, esse dulces eius gurgitis haustus,quoq; altius tenditur aduerso flumine,eo dulciores ferunt esse:insulisq; refertũ & piscibus.Lequas dicere audent triginta amplius latũ:rapaciq; cursu defluere in pelagus cedens eius furori.Si tamen pensitauerimus quanta esse ferãtur boriostoméa, spireostomeaq; Istri ora,quantoq; spacio uiolent maris aquas, & nauigantibus præbeant dulces potus, mirari desinemus:licet hoc flumen maius esse prædicetur. Quis naturæ auferet quin hoc

B illo grãdius,atq; illo hoc flumen potis sit generare? Flumen,de quo Almirãtus Colonus eas oras percurrẽs mentionẽ fecit,hoc esse arbitror. Apertius ista intelligemus aliquãdo: nunc ad terræ prouentũ redeamus.Coccineas in plerisq; de Pariẽsibus insulis sylvas reperere:librarũ millia allata sunt tria. Verzinum mercatores Itali,Hispani brasiliũ appellãt.Aiunt coccineas Hispaniolæ arbores esse his longe meliores ad colorẽ lanis præbendũ.Aquilonẽ deinde,quem Hispani nautæ Norduestũ,Itali græcũ appellant,secuti,multas intertexunt Canibalium sæuitia desertas insulas,ast feraces. Descenderunt nanq; pluribus in locis, & uicorum dirutorũ multa uestigia ingressi sunt. Viderunt tamen alicubi homines, sed trepidos,aspectu peregrinæ cuiusq; nauis aufugientes ad mõtanas rupes & abstrusa nemora,sine certis iam domibus uagantes ob Canibaliũ insidias.Arbores inuenere maximas,quæ casiam fistulã,ut uulgò dicitur,passim & suapte natura producũt.Nõ ineptiorẽ esse aiunt hanc illa quam à pharmacopolis febri laborantes petũt:at nondũ maturuerat,cum iam iter facerẽt.Malo illis alijsq; hæc referentibus credere,quàm ea laboriosius scrutari. Arbores ibi esse adeò proceras balbutiunt,ut pleræq; sexdecim hominũ manu iunctorũ in gyrũ uix lacertis concludi quirẽt.Inter eas arbores mõstrosum illud animal uulpino rostro,cercopithecea cauda,uespertilioneis auribus,manibus humanis,pedibus simiã æmulans:quod natos iam filios aliò gestat,quocunq; proficiscatur,utero exteriore in modũ magnæ crumenæ,repertũ est.Id animal licet mortuũ tu ipse mecũ uidisti, conuoluisti,crumenamq; illã nouum uterũ, nouum naturæ remediũ,quo à uenatoribus aut aliàs à cæteris uiolẽtis & rapacibus animalibus natos liberet,illos secũ asportãdo,admiratus es.Experimẽto esse compertũ aiunt,eo semper utero crumenali animal filios secũ portare, nec illos inde unq; emittere,nisi aut recreandi aut lactãdi gratia, donec sibi uictum per se quæritare didicerint.Cum filijs animal ipsum deprehenderant,ast in nauibus catuli propediem periehrũt,mater

C autē filijs per aliquot menses superstitit: sed & ipsa tandē tantā aëris & ciborum mutationē ferre nequiuit. De hoc animali iam satis multa: redeamus ad rei autores. Hi duo Pinzoni, patruus & nepos, horrenda p nauigationē hanc passi sunt: per Pariense littus sexcentas iam leuqas, atq;, ut ipsi putant, ultra urbem Cataij & littus Indicū, ultra Gangen, percurrerant, quādo in eis oris mense Iulio insperata illis exorta est tēpestas adeò fera, ut è quatuor quas ducebāt carauelas duas ante illorū oculos summerserit: illico tertiā ui ex anchoris raptā ab eorū aspectu asportauerit: quartā in anchoris cōcusserit, ut omnis compago iam solueretur. Vnde ad terrā tamen ipsi ex hac ultima descenderūt: de naui penitus omni spe amissa. Quare inito cōsilio, cum de parādis iam sibi domicilijs in regionibus illis, tū de perimēdis omnibus incolis uicinis, cogitabāt: ne finitimis reliquis aliquādo conuocatis ad se trucidandū conueniāt. Ast melius. Cessit tēpestas: redijt quam raptauerat hyems carauela: ea octodecim uiri uehebantur: & quæ in anchoris in eorū prospectu steterat seruata est. His igitur duabus ad Hispaniā iter capiūt. Palos natale solū ad uxores & filios concussi fluctibus & hominibus amicis non paucis amissis, pridie cal. Octobris reuertunt. Hi ex arboribus pleraq; frusta tulerunt, quæ cinamomi & zingiberis esse putant: ast nō utilis, quia nō conditi, ut aiūt in sui excusationē, quod nihil preciosum aliâs repererint. Lapillos tamē se ui disse in eorū manibus inde allatos, ex maritimis illarū orarū littoribus collectos, Baptista tuus Elysius philosophus eximius, & medicus nō inferior, quos ueros esse topazios prædicat, mihi tibiq;, ut arbitror, enarrauit. Post hos & alij uicinorum æmulatione ad meridiem longissimos tractus percurrere: sed per aliorum inuenta, Coloniq; præfecti marini uestigia, per littus, utputa, Pariense. Casiam & hi fistulā, preciosumq; illud ad capitis grauedinem suo suffumigio tollēdam, quod Hispani Animæ album uocāt, reperere. De his nil noui aliud quod tuo sit

D dignum ingenio percepi: finem propterea libello huic, quia me iterum de tuo discessu fatigas, imponā. Ast qui decadem impleat, de uanis insulæ Hispaniolæ superstitionibus alium libellum accipito. Si non fuerit Liuiana decas, id esse causæ cognoscito, quod tuus hic Martyr Liuiano haudquaquam fuerit pro Pythagoræ intellectu afflatus spiritu. Si quid ultra montes isti prægnātes parient, habebis. Nunc insulares illusiones accipito, ueris Luciani narrationibus tanto superiores, quanto hæc in usu hominum sunt, licet infantilia: illa uero cōficta ioci tantū gratia, uel ea credentiū irrisui cōdonata. In Hispaniola insula nostri priusq; indigenas quicq; aliud quàm cœli lumina colere, aut religionē ullam exercere didicissent, diu uersati sunt. Sæpius enim suprà memorauimus, nihil eos colere præter uisibilia cœli lumina. Cum tandem familiarius apud eos cōtubernium, permixtis utrinq; linguis, pleriq; ex nostris agerēt, uarias apud eos cerimonias uariosq; ritus obseruari compererūt. Ex cuiusdam eremitarū studio fratris Ramoni scriptis, qui ex Coloni mandato apud insulares regulos, ut eos Christiane erudiret diu uersatus, de insulariū ritibus libellū composuit Hispano idiomate. Pauca hæc leuioribus omissis, colligere fuit animus: illa igitur accipito. Nocturna insularibus apparere fantasmata, quæ in fatuos errores eos inducāt, ex simulacris quæ palàm colunt aperte cognoscitur. Ex gossampio nanq; intexto stipato interius sedentes imagines formant, quæ nocturnos, quo pacto parietibus illos nostri pictores infigunt, æmulantur lemures. Cum ex simulacris opera mea ad te missis quatuor tu ipse uideris, qualia sint, quam ue depictis lemuribus similia, poteris regi serenissimo tibi patruo melius coràm significare, quàm ego illa scribere. Hæc simulacra zemes appellant indigenæ: quorum minora infantulos dæmones referētia, cum hostibus manus collaturi, frontibus alligant: propterea funiculis quos uidisti cōplexa sunt. Ab his pluuias, si pluuiæ desint: soles, si sole indigeant, se impetrare arbitrantur. Eius enim quem unicum, fine carentem, omnipotentem, inuisibilemq; esse fatentur, internuncios esse zemes putant.

Cerimoniarū ritus, cultusq; deorū, Hispaniolæ insulæ.

Zemes angelorū loco colunt: aliâs unū deum à quo omnia, credunt.

Quisq;

A Quiſq; regulus ſuum habet zemen, quem colat. Cœleſti numini æterno, duo hæc nomina, Iocaúna, Guamaónocon, maiores eorũ indiderũt. Numen ipſum habere genitricẽ quinq; his nominibus appellatã ferũt, Attabéiram ſcilicet, Mamónam, Guacarapítam, Liéllam, Guimazóam. In terris aũt quid pueraſcant de hominis origine, aduertito. Eſt in inſula regio, nomine Caunanà, ubi ex duobus montis cuiuſdam ſpecubus prodijſſe genus hominum garriunt: maiorem hominũ partem ex amplioribus faucibus antri, minorem ex arctioribus exijſſe prædicant. Rupem ex qua ſpecus aperiũtur, Cautam appellant. Maius antrum Cazíbaxaguà, minus Amaiáuna nominãt. Priuſquam hominibus inde egredi licuerit, ſimpliciter inquiũt, per hominem nomine Machóchaël ſingulis noctibus antri fauces cuſtodiri ſolitas. Is Machóchaël cum lõgius ab antro uiſendi ſtudio perrexiſſet, à ſole deprehenſus, cuius aſpectum minime pati poſſe dabatur, in lapidem mutatus dicitur. De pluribus item alijs blaterant, quod cum piſcãdi cupiditate noctu ab antro tantũ proceſſerint, ut redire ante ſolis ortũ nequiuerint, quẽ non licebat intueri, in arbores myrobalanos, quarũ ſua ſponte copiam terra illa producit, fuiſſe trãsformatos. Aiũt præterea, Vagoniónam primarium quendam ex antro clauſis familiaribus piſcatũ emiſiſſe unum, quem inde in philomenam eadem cauſa, quod ſol ſuperuenerit priuſquam ſe reciperet, mutatum, inquiũt quotannis quo tempore uerſus eſt in auiculã noctu ſuo cantu & ſortem cõqueri, & domini Vaguoniónæ auxiliũ implorare: hinc noctu cantare luſciniã putãt. Vaguoniona uero familiaris ſui deſiderio, quem ardẽter amabat, uiris in antro relictis, fœminas tãtũ cum paruulis quos lactabãt, eduxit: è quibus fœminas in una inſularũ eius tractus, quam appellãt Mathininò, reliquiſſe fertur, infantulos autẽ ſecum aſportaſſe: qui miſelli fame oppreſſi, in cuiuſdã fluminis ripa, toa toa, id eſt, mama mama clamitantes, in ranas conuerſi feruntur:

B inde uocem illã ranis uerno tẽpore dicũt inſediſſe. Ita in antris illis è quibus per Hiſpaniolã ſparſi ſunt homines, uiros tantũ ſine fœminis permãſiſſe balbutiũt. Referunt inſuper Vaguoniónam ipſum per diuerſa uagãtem, nec unq; ex ſpeciali gratia mutatum, ad mulierẽ quam in fundo maris formoſam uiderit deſcendiſſe, ab eaq; marmoreos calculos, & quos cibas uocãt, & tebellas quaſdã flauas ex auricalco, quas guaninos appellant, habuiſſe dicunt. Hæc monilia pro ſacris apud reges habẽtur in hunc uſq; diem. Viros autẽ illos quos ſine fœminis in antris relictos diximus, lotum ſe ad pluuiarum aquarum receptacula noctu referunt exijſſe: atque una noctium animalia quædam fœminas æmulantia, ueluti formicarum agmina, reptare per arbores myrobalanos à longe uidiſſe. Ad fœminea illa animalia procurrũt, capiunt: ueluti anguillæ de manibus eorũ labuntur. Conſiliũ ineunt. Ex ſenioris cõſilio, ſcabioſos leproſoſq;, ſi qui ſint inter eos conquirũt, qui manus aſperas calloſaſq; habeãt, ut apprehenſa facilius queant retinere. Hos homines ipſi caracaracóles appellant. Venatum proficiſcuntur: ex multis quas capiebant quatuor tantũ retinent: pro fœminis illis uti adnituntur: carere fœminea natura comperiũt. Iterum accitis ſenioribus, quid faciẽdum conſulunt. Vt picus auis admittatur, qui acuto roſtro intra ipſorum inguina foramen effodiat, conſtituerunt: ipſiſmet caracaracólibus hominibus calloſis, fœminas apertis cruribus tenentibus. Quàm pulchre picus adducitur: picus fœminis ſexum aperit. Hinc belliſſime habuit inſula quas cupiebat fœminas: hinc procreata ſoboles. Eia mirari iam deſinito, quod de Myrmidonibus Græcia uerax tot uoluminibus deſcripſerit, è formicis utpote Myrmidones procreatos. Hæc & alia huiuſmodi multa pacato ſerenoq; uultu ſapientiores è podijs ſuggeſtiolisq; turbæ ſimplici mirabũdæ ſuadent, recitantq; pro ſacro. Aſt de maris origine ſeuerius: qua in re fuiſſe quondã in inſula potẽtem uirũ nomine Iaiam, qui filium unicũ hominem exuentem, intra cucurbitã ſepulchri loco cõdiderit. Is Iaia paucis exactis menſibus impatiens morte filij redijt ad cucurbitam: eam

C cum aperuisset, balenæ ingẽtes & grandia cete prodierũt: quare inclusum in ea cucurbita mare cõuicinis quibusdam prædicauit. Ea permoti fama quatuor fratres iuuenes eodem partu geniti, ast partu matre perempta, cucurbitam spe habendorum piscium adeunt, manu capiunt. Iaia superueniente, qui crebrò nati ossa inclusa reuisebat, perterriti sunt iuuenes. Sacrilegio furtiq; suspicione deprehensi, ueluti qui Iaiam obseruabãt, ut celerius fugerent, cucurbitam è manu soluerũt: ea pondere nimio pressa frangitur, per eius rimas effunditur mare, ualles implentur: ea uasta planities quæ uniuersum illum insularem orbem sicca occupabat, summergitur, mõtesq; tantũ ob altitudinẽ ab ea inundatione euaserunt, qui nũc eas continẽt insulas, quas licet aspicere. En, illustrissime princeps, omni præconia dignã maris originem. Nec ab eis parui eum fieri putes, qui hæc recitare didicerit. Aiunt deinde fratres hos Iaiæ metu tandiu per diuersa fuisse uagatos, ut ferè iam fame perirent, quia nullibi sistere pedem audebãt. Hinc quoniam acrius urgerentur, pistoris domũ pulsare cœperunt, cazabi, id est, panem petentes. Pistor autẽ in primo ingredientem conspuisse ita acriter fertur, ut illi ex ictu sputi exortũ sit turgidissimum intercus, quo ferè interierit. Ast fratrum cõsilio, accepto lapide acuto apertũ est: ex cuius ulcere natũ aiunt fœminã, qua mutuò fratres illi omnes usi sunt: atq; ab ea ferunt filios filiasq; genuisse. Iucundius aliud aduertito, princeps illustrissime. Antrũ extat Iouanabóina nomine in cuiusdam reguli diœcesi, qui Machinnéch uocatur. Id religiosius q̃ Corinthum quondam aut Cyrrham Nysamq; Græci colunt ac uenerantur: millefarijs ornatũ picturis. In huius antri foribus duos habent sculptos zemes, quorũ unum Binthaitéllem, Maróhum alterum uocant. Cur tanta specum colerent pietate interrogati: quia sol inde lunaq; lumen orbi præbituri prodierunt, grauiter sensateq; respondent. Concursationibus antra, ueluti nos Vrbem & Vaticanum

De maris origine, fabula.

D nostræ religionis caput, aut Compostellã & Hierusalem domini sepulchrũ, frequentãt. Subiacent & alteri superstitionum generi. Mortuos putant noctu uagari, ac uesci guannába fructu nobis incognito, cotono simili: lectisq; inter uiuos uersari aiunt, ac decipere mulieres: sumpta nanq; uirili forma, coire uelle uidentur: ast cum ad opus peruenitur, euanescũt. Si quis autẽ apud se iacere mortuum aliquando suspicatur, cum quid noui senserit in lecto, uteri attrectatione se dubio solui balbutit. Cuncta nanque aiunt mortuos posse humana membra suscipere, præter umbilicum: si umbilico igitur mortuum esse dignoscit, tactus illico resoluitur. Noctu & sæpissime in itineribus præcipue uijsq; publicis mortuos occurrere uiuis credunt: contra quos si uiator intrepidus steterit, dissoluitur fantasma: si uero pertimescat, illum ita adoriendo perterret, ut sæpius ea formidine multi debilitẽtur ac stupeãt. Interrogati à nostris insulares, unde sibi eos ritus inanes, tanquam contagionem, comparauerint: à maioribus hæreditarios respondent: rhithmisq;, aiunt, ultra hominum memoriam ista contexta, quæ neminem licet præter regulorum filios edoceri. Memoriæ illa commendant: neque enim literas unquam habuere. Diebusq; festis populo canentes, ueluti solennia sacra præponunt. Instrumentũ habent unicum ligneum, concauum, reboans tantum, quod cõcutitur tympani more. His illos imbuunt superstitionibus eorum augures, quos Boitios uocãt: sunt & ijdem medici qui plebeculæ rerum insciæ mille astruunt fraudes. Credere cogunt plebem hi augures, quia sunt apud eam autoritatis egregiæ, quod zemes ipsos alloquantur, futuraq; prædicent. Et si quis aduersa laborans ualetudine conualuerit, se dono zemis id assecutum persuadent. Ieiunio & purgationi se obligant boitij, quando curam de primario sumunt aliquo: herbamq; uorant inebriantem: quam cum puluercam sorpserint, ueluti Menades in furorem uersi, multa se à zemibus audisse immurmurant. Valetudinarium adeunt, osse uel lapillo in os sumpto aut frustulo carnis: ex hemicyclo eijciunt omnes, præter unum aut duos quos

ipsemet

A ipſemet inualidus elegerit. Circuit primariū boitius ter aut quater, faciem, labia, nareſq; extorquens fœdis geſtibus: in frontē, in tempora, in collū ſufflat, ægroti abſorbens aërem: poſt hæc ſe morbū ex laborantis uenis exhaurire dicit. Per humeros deinde ac femora & crura ægrotum fricans, connexas à pedibus manus deducit, atq; ſic manibus complexis ad oſtiū procurrit apertū, ac manus excutit patētes, ſeq; morbum effugaſſe, futurumq; propediem incolumem perſuadet. Aſt à tergo illū adoriens carnis fruſtulum, uti præſtigiator, ex ore attollit, ægrotoq; inclamitat, dicēs: En quid ultra neceſſitatem comederas: ualebis, quoniam illud tibi detraxerim. Si uero ægrotum fallere grauius intēdit, zemen eſſe ſuum iratum ſuadet, quod uel ei domum non conſtruxerit, aut minus illum religioſe coluerit, quod prædium nō dicauerit. Si ægrotum perire contigerit, affines eius ueneficijs cogunt mortuum fateri, fato ne an boitij incuria, quod nō integre ieiunauerit, aut conſonum ægroto pharmacum nō præbuerit. Si medici boitij culpa diem obierit, de boitio uindictam ſumunt. De lapillis aut oſſibus quos ore geſtaſſe boitius aliquis putatur, ſi fœminæ aliquem aſſequuntur, panniculis religioſiſſime inuolutū ſeruāt. Puerperijs enim prodeſſe plurimū poſſe credunt: habētq; fœminæ lapillos eos loco zemiū. Zemes autē uarios, uarij colūt inſulares. Ligneos quidā conſtruūt, nocturnis inter arbores umbris moniti. Alij ſi reſpōſa intra rupes habuerint, marmoreos inſculpūt. In radicibus alij coluntur, reperti inter ages, id eſt genus edulij, de quo ſuprà. Hos zemes curā habere ut panis ille coaleſcat arbitrātur. Veluti antiquitas Dryades, Hamadryades ac Satyros & Panes aut Nereides fontiū, ſyluarū & pelagi curā habere putabat: ſuoſq; rei cuiq; deos aſſignauit, ut ſuū quiſq; genus tueretur: ita & inſulares hi ſuos zemes inuocatos eorū optatis auſcultare autumāt. Quare cum de belli euentu, de annona, de incolumitate, zemes reguli conſulunt, domum zemi dicatam ingrediuntur:
B ibiq; abſorpta per nares cohóbba, ſic herbam uocant inebriantem, qua & boitij in furorē ſtatim uertuntur: domum illico tectis ad fundamenta uerſus moueri, homines uerſis ueſtigijs ambulare, ſe uidere garriunt. Tanta eſt pulueris illius contuſi uis ex cohóbba, ut ſenſum omnem illico ſumēti eum tollat. Vt primum ceſſit inſania, brachijs, demiſſo capite, genua cōplectitur: quo in ſtatu attonitus paulisper immoratus, caput ueluti ſomnolētus eleuat, atq; oculos in cœlum attollens, intra ſe primū cōfuſa quædā obloquitur. Cui tunc primarij aulici aſtantes (neq; enim de populo quiſq; ad ea ſacra admittitur) ſublatis uocibus gratias agunt, quod iam à zemis colloquio ad eos redierit: & quid uiderit percunctantur. Ille autē os aperiens, zemen eo tempore ſe allocutū fuiſſe delirat: ipſiq; aut uictoriā aut perniciem, ſi cum hoſtibus manus cōſeruerint: aut famem uel ubertatem, peſtem aut incolumitatem, & quicquid uenit in buccam, prædixiſſe illi zemen, ueluti lymphaticus prædicat. Eia illuſtriſſime princeps, quid miraberis poſt hæc de apollineo ſpiritu, ſuas ingenti rabie ſibyllas concutienti? Putabas ſuperſtitioſam illā antiquitatē deperiſſe. Quandoquidē generalia de zemibus tot enarrauimus, quid de particularibus quibuſdā referatur, ſilentio prætereūdum minime cenſeo. Regulus quidā Guamarétus habuiſſe zemen dicitur, nomine Corochótum. Hunc è ſupremo domus culmine, ubi uinctū Guamarétus adſeruabat, ſæpenumero, aiunt, uel coitus aut cibi gratia, uel ut ſeſe abſconderet, ruptis uinculis, deſcēdiſſe: per aliquotq; interdum dies latuiſſe iratum, eo quod in ipſius cultu & ſacris Guamarétus rex defecerit. In Guamaréti regio uico naſci aliquando infantes, coronas habentes duas referunt, hos Corochoti zemi filios eſſe opinantur. Ferunt & ab hoſtibus uictum fuiſſe in acie Guamarétum, uicumq; ipſius ac regiam ferro igniq; uniuerſam uaſtatam: Corochótum autem, incēſa domo, exilijſſe uinculis ad ſtadium uſq; fuiſſe, deinde repertum. Zemen habet alium, Epileguanitam nomine, ligneum, quadrupedem: qui ſæpe ad ſyluas è loco ubi colebatur fertur profugiſſe. Hunc quoties diſceſſiſſe ſentiebant,

C pijs facto agmine supplicationibus, solicite quæritabant: inuentum religiose ad dicatum ei sacellũ humeris reportabant. Ast Christianis ad insulã euntibus aufu gisse illum, nusquamq́ fuisse ultra repertũ, patriæ perniciem ob id augurantes, conquerũtur. Hæc à senioribus audita sunt. Marmoreũ colebant zemen, alium sub fœmineo sexu, cui duo masculi pro ministris astabant. Horũ alter fœminæ iussu præconis officio fungebatur, ad reliquos zemes qui auxilio adsint fœminæ imperio, ad uentos pluuiasq́ ac nubes concitandas. Alius autẽ dicitur ex fœminæ mandato, aquas in uallibus ex altis montibus collabentes congregare, ut inde, facto impetu more torrentis, solutæ uastent agros, si simulacro debitos optatosq́ honores indigenæ nõ præstiterint. Dignũ memoratu hoc unum accipito, princeps illustrissime, quod opus iam claudat. Tritissimum apud insulares nostri reperere, duos fuisse quondam regulos, è quibus unus Guarionexij, de quo suprà mentionem sæpe fecimus, fuit genitor, qui à cibo potuq́ dies quinq́ continuos abstinuerint, ut de futuris aliquid à zemibus acciperent. Eo ieiunio grati zemibus, se habuisse in responsis retulerunt, uenturam non multos post annos ad eam insulã gentem coopertã uestibus, quæ ritus ac cerimonias omnes insulares esset uastatura, filiosq́ omnes ipsorũ aut peremptura aut priuatura libertate. De Canibalibus iuniores coniecturam facientes, ubi aduentare Canibales sentiebãt, fuga sibi consulere statutum erat: neque unquam manus ultra cum Canibalibus cõseruerunt. Cum uero Hispanos insulã ingressos uiderunt, collectis de hac re cõiecturis inter se, hanc esse gentem illam augurati sunt. Nec illos fefellit opinio: submissi Christianis iam sunt omnes, peruicacibus omnibus interfectis: nec ultrà de zemibus extat memoria: ad Hispaniam nanque sunt omnes asportati, ut eorũ ludibria & dæmonum fallacias nosceremus: è quibus tu plures, me tractante, princeps illustrissime cõspexisti. Multa prætereo, quia te
D cras proculdubio in patriã discessurum, ut reginam tibi maiorẽ amitam, quam huc es comitatus ex Federici regis patrui tui mãdato, reducas, monuisti. Tu pe tasatus, ego autẽ lassus: ergo uale, memor tui Martyris, quem de grandi rerum aceruo pauca hæc, sub nomine Federici patrui tui, deligere coẽgisti.

PETRI MARTYRIS ANGLI

MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS primæ perpendicularis epilogus, ad Inacũ Iopez Mendocium Tendillæ comitem, Granatæ proregem, LIBER DECIMVS.

AB ORIGINE prima & recenti consilio sumendæ à Colono huius prouinciæ oceaneæ, ab urbe Roma literis amicorum & principum stimulabar, ut ea conscriberem quæ acciderant. Admiratione quippe summa mussitabant, cum repertas esse nouas terras nouasq́ gentes quæ nudæ, natura contentæ uitam agerent: desiderioq́ ardenti cognoscendi hæc tenebãtur. Detrusit in præceps Ascanium fortuna, fratre Ludouico à Gallis Mediolano eiecto, cuius autoritas torpescere me non sinebat, quin assidue calamum in dextra haberem. Ad eum, præter alia multa quæ ex meis latentibus adhuc commentarijs aliquando uidebis, libellos huius decadis præeũtes direxeram duos. Haud secus mihi fortuna detorsit ingenium à scribendo, atq́ Ascanium deturbauit à potentia. Cessit à suadendo ille procellis agitatus, cessit & mihi feruor ista perquirendi, donec anno quingentesimo supra millesimum, cum Granatæ curia moraretur, ubi tu prorex, Ludouicus Aragonius cardinalis, Federici regis ex fratre nepos, qui Granatæ erat cum regina

A gina Parthenopæa, nostri regis Catholici sorore: Federici regis ipsius literas ad me directas porrexit, quibus me hortabat̃, ut cætera colligerẽ quæ Ascanianos epistolares duos libellos sequebantur. Ambo nanque fatebantur se ad manus habuisse, quæ ad Cardinalem Ascanium scriptitaueram. Laborabam tunc ego, uti nosti, aduersa ualetudine sumpsi tamen onus, & animum impuli ad scribendum. Pauca hæc ex magno cumulo rerum, quæ relatu autorum illas cõquirentium accepi, memoratu dignarum delegi. Nunc uero (quandoquidem tu exemplar integrum meorum operum extorquere à me fueris conatus, quò tuæ bibliothecæ uoluminibus, quæ habes innumera, nostra cõmisceres) fuit consilium addere paucis, quæ post eum annũ quingentesimum à millesimo ad hunc usq;, qui est decimus ab illo, patefacta sunt. Late aliquando scribentur, si uixerimus. De superstitionibus insularium solutum per se libellum scripseram, ut decadem impleret: nunc placuit perpendiculum ad te directum decimi libelli titulo munire, tanquam huius turmæ substitem & tergiductorem; prioremq; decimum nono connectere: non sublata de ducatu decimi præpositione, ne toties cogerer totum opus transcribere, aut mittere lituratum. Propterea non miraberis, si nonum legens, promissum reperies irritum: nõ semper oportet stare pollicitis. Ad rem ueniamus. Varia diuersi nautæ hoc decennio littora percurrerunt, secuti tamen Coloni inuenta. Pariæ nanq; littus tractu continuo lambẽtes, quod Indicum esse continẽtem credunt, in plures orientales ij, occidentales illi regiones nouas inciderunt, auriferas thuriferasq;: inde nanq; aurea pleriq; monilia, thurisq; copiam, ab incolis partim nostrarum rerum permutatione, partim acri bello stratis, tulerunt. Alibi nostros, licet nudi sint, incolæ strauerunt tamen, & acies integras trucidauerunt. Feroces quidem sunt, sagittis certant uenenatis, & adustis præacutis sudibus. Animalia reptilia, insecta, quadrupedia etiam, à nostris dissimilia reperere, multiformia, uaria, innumeraq;: noxia tamen minime,
B præter leones, tigrides, crocodilos. In uarijs magnæ illius telluris Pariẽsis regionibus dico: in insulis haudquaquam, neq; unum quidem: mitia sunt omnia insularia, præter homines in plerisq;, uti iam diximus, qui humanarum sunt carnium heluones, Caribes siue Canibales dictos. Diuersi quoq; generis uolucres. Plerisq; in locis uespertiliones, turturibus nõ minores: ad eos acri furore, primo noctis crepusculo, uolitabant, & uenenato morsu ad rabiem usq; læsos trahebãt, ita ut aufugere inde, ueluti ab harpyis, fuerint coacti. Alibi cum in terra noctu quidam in arena dormirent, è mari mõstrum exiens, furtim unum arripuit medium, asportauitq; in conspectu sociorum, nec misero clamanti opem ferre potuerũt, donec in mare bellua cum præda prosilierit. In his terris figere pedem arcesq; ibi condere est animus regis, nec desunt qui terræ illius subdendæ pacandæq; onus sumere desiderent, & regi supplicant, ut ipsis prouincia demandetur. Magni sunt tractus, uasta terrarum amplitudo. Europam, aiunt, uniuersam sui magnitudine has regiones, tum continentes, tum insulares, triplo superare: præter eas quas Portugalenses ad meridiem repererũt, quæ maximæ sunt. Magna laude digna est hac nostra tempestate Hispania, quæ latentes hactenus tot antipodum myriadas nostris gentibus cognitas effecerit, ingenioq; pollentibus amplam adeò scribendi materiam præbuerit: quibus ego iter aperui, cum ista nude, uti uides, collegerim: tum quia elegãtioribus nequeo uestibus quicq; ornare, tum etiã quoniã calamum ut historice scriberem nũquam sumpsi: sed ut per epistolas raptim scriptas, his à quorũ mandatis referre pedem non licebat, satisfacerem. Iam satis digressus sum, ad Hispaniolã redeamus. Panem agnoscunt insularem parui esse roboris nostro triticeo pani assuetis, hebetãtur ob eam causam uires hominum. Propterea nuper rex imperauit, ut diuersis in locis uarioq; anni tempore seratur. In harũdineas nanq; paleas inanes cũ raris, sed illis crassis & prægnantibus spicis prodibant, Sentiunt eandem esse in herbis mollitiem,

A monstro marino rapitur homo.

C crescunt ad segetum mensuram: armēta mirum in modum impinguant: sed carnes reddunt insipidas, imò & aiunt sine medullis, aut, si insint, aquosis. De porcis econuerso: salubres sapidosq́; ob insulares quosdā syluestres fructus, quibus auide uescuntur, esse ferunt. In macellis nil secant aliud. Creuit porcorum multitudo, & syluestres effecti sunt qui è subulcorum cura euaserunt. Non egent ultrà ut aliūde genus ullum quadrupedum aut altilium ad eos inuehatur. Animalium omnium pulli propter herbæ luxuriem patribus grandiores euadunt, licet solo gramine, sine hordeo aut ullo grano nutriantur. De Hispaniola satis.

Cubæ insulæ descriptio. Nunc eius uiciniam complectamur. Cubam, tellurem illam quam diu ob eius longitudinem continentem putauerunt, insulam esse reperiunt. Neq; mirum uideatur, quod ipsius incolæ, dum percurreretur à nostris, fine carere dicerent: quia gens hæc nuda, paruo & finibus suis natalibus contenta, quid uicini facerent, minime erat solicita. Esset'ne aliud quicq; sub cœlo, nec ne, præter id quod pedibus terebāt, haudquaquam sciebant. Est uero Cuba ab oriente in occidentem multo longior Hispaniola: lata uero à septentrione in meridiem, contra eorum priorem opinionem, multo minus. Est angustissima, si longitudinem respexeris. Terra ferax maiori ex parte atq; amœna. Ab oriente non longe ab Hispaniola iacet insula, dimidio amplius minor Hispaniola, sancti Ioannis nomine à nostris dicta, quadrata ferè. In hac aurifodinas esse ditissimas reperiunt. Sed intenti nunc aurifodinis Hispaniolæ, nondum opifices in eam insulam miserunt: parare tamen paulatim sese ad id incipiunt. Hispaniolæ uero prouentus reliqui posthabentur omnes, omnisq; ad aurum legēdum cura est directa, cui opificio ordo est datus huiuscemodi. Cuiq; uiro industrio qui alicuius momenti sit, unus aut plures cacici, id est reguli, cum suis quisq; subditis assignantur. Cacicus certis anni temporibus ex fœdere cum incolarū turma uenit ad eius, cui addictus est, D aurifodinam. Ibi instrumenta illis fossoria assignantur. Statutumq; est cacico & incolis præmium laboris certum, propter alimoniam. Discedentibus nanq; ex aurifodinis ad semētes, quibus suis temporibus inuigilant, ne desint alimoniæ, reportant thoracem unus, interiorem textam alius, alius sagulum aut pileum. His nanq; iam delectantur, nec ultrà nudi incedunt. Ita & auro & agriculturæ incolarum, haud aliter ac seruorum, opera intendunt. Ferunt iniquo animo iugum, ast ferunt. Anaborias uocant hos mercenarios insulares: non tamen rex patitur ut pro seruis habeantur. Dantur & tolluntur ad regis arbitrium. Tempore quo accersuntur à cacicis eorum regulis, ueluti à cēturionibus milites, aut calones, incolæ si queunt ad syluas & montes euadunt multi: contenti eo tempore syluestribus cibis latitantes, ne laborem illum subeant. Dociles uero sunt, priscorum rituum penitus obliti: pie credunt, & recitant quæ de nostra fide edocentur. Regulorum filios erudiunt domi primarij ex nostris: literasq́; ast uulgares, & urbanos mores facile pueri ebibūt. Grandæuos ad natales mittūt, si præcipue patres interierint, gubernatū auitos incolas. Hi iam fide ualent in Christum & nostros, incolasq; suos in amore retinēt, ac blandis suasionibus hilares ducūt ad aurifodinas: quæ duabus in regionibus insulæ iacent, ad milliare circiter trigesimum ab urbe Dominica, sancti Christophori dicta una: ad milliare uero circiter nonagesimum altera, quæ dicitur Cibaua: ubi portus regalis. Magni tractus sunt hæ regiones: ubi passim superficialiter interdū, alicubi inter saxa, globi aut laminæ reperiuntur aureæ, minutæ interdum, plerisq; in locis magni ponderis.

Auri globus maximi ponderis. Tricētorum pondo globi, interdū amplius. Ast unus repertus fuit triū millium trecentorum decem auri pondo: qui, ut aliquando audisti, integer ad reges ferebatur in ea naui qua Boadilla gubernator in Hispaniā redibat: & præ nimio gentium & auri pondere summersa interijt, cum his qui inerant omnibus. Globum eum mille amplius homines uiderunt, atq; attrectauerunt. Pondus autem hoc à me sic appellatum, non libram intelligi uolo æquare, sed ducati aurei & trientis

A trientis summam: uocant ipsi pesum: summamque ponderis eius Castellanum aureum appellant Hispani. Quicquid auri effoditur in montibus Cibauis & portu regali, ad Cōceptionem, oppidum ita appellatum, fertur: ibi officinæ paratæ aurum suscipiūt, & conflāt in uectes: dantque accepta parte regia quæ est quinta, cuique portionem quam attulit ex suo labore. Id uero auri quod in regione sancti Christophori legitur, ad officinas oppidi Bonauenturæ affertur. Supra tercentum millia auri pondo quotannis in duabus officinis cōflatur. Si quis fraudasse detinendo deprehēditur, ut non magistratibus regijs adsignetur quicquid auri reperitur, lege mulctatur auri dominus. Incidunt inter eos sæpe contentiones, quas nisi potis sit insularis magistratus sedare, per appellationem ad curiæ senatum lis defertur: à cuius sententia non licet in omnibus Castellæ regnis retrocedere aut diuertere. Sunt autem nostra tempestate senatores insignes, uiri nobiles omnes ex sanguine nitido: quos est cōsilium eo ordine hic nominatim inserere, quo de rebus dubijs iudicaturi sedent in senatu. Primā sedem sibi legit Antonius Roies archiepiscopus Granatensis, tibi affinis: ingenio primas uir Catoniano, qui neque sibijpsi aut affinibus, si delinquerent, didicit ignoscere: uita integerrimus, literarum & ipse cultor. Princeps hic senatus est: uos Præsidentem dicitis. Cæteri huic astant ordine, quem tempus instituit: qui nanque prior ad senatum accitus fuit, hic prior sedet. Doctores omnes, aut designati, aut insignibus decorati. Designatos autem uocat hispanum idioma Licētiatos: ex iureconsultis regnorum delecti omnes. Præsidenti assidet ueteranus, nomine Petrus, cognomēto Oropesa. Sequitur hunc Ludouicus nomine Zapata. Ab hoc habet locum Fernandus cognomento Tellus. Quartam sibi sedem habet Garsias, cognomēto Moxica. Quinto sedet loco Laurētius cognomento Carauaial. Astat huius lateri Toribius, cognomēto Santiago. Sequitur Ioannes Lopez Palacios
B Ruuios. Dehinc Ludouicus cognomēto Polanco. Ab hoc sedē tenet Frācisćus cognomento Vargas, qui unà est & regius thesaurarius. Vltimas occupant stationes duo sacris initiati Sosa & Cabrero, iuris pontificij periti: his nō licet in criminali ulla causa suffragari. Horum omnium humeris quicquid litis aut cōtentionis exoritur, incumbit. Ad nouas iam terras, à quibus digressi sumus, redeamus. Innumeræ sunt, uariæ, fortunatæ. Non Saturno, nō Herculi, nō cuiquam ueterum, qui nouas oras quæritarunt, ad cultumque redegerunt, nostri iuniores cedent Hispani. Prò quàm late distentam posteri Christianam uidebunt religionem: quàm late iam peruagari hominibus licebit. Quid de hisce rebus sentiam, nequeo lingua uel calamo ullo pacto promere. Claudo igitur decadis perpendicularem epilogum: animo tamen explorādi colligendique cuncta particulatim, ut mandare literis illa queam quando per ocium licuerit. Colonus nanque idem Almirantus cum quatuor nauigijs & hominibus centum septuaginta à regibus præbitis, percurrit anno M D I I terram quæ occidentem Cubæ ultimum spectat angulum, ad lequas centum triginta circiter: quo medio spacio iacet insula frugibus & fructibus arboreis fortunatissima, nomine Guanassa: uertitque se inde ad orientē per eius littoris oras, uersis uestigijs putans se littus Pariæ reperturum: sed minime cessit. Percurrisse quoque feruntur ea littora occidentalia Vincentius Agnes, de quo suprà, & Ioannes quidam Diaz Solisius Nebrissensis, multique alij: quorum res nondum bene didici: modò uiuam, aliquando illa uidere licebit. Nunc uale.

OCEANEAE DECADIS PRIMAE, LIBRI DECIMI FINIS.

C # PETRI MARTYRIS

ANGLI MEDIOLAN. PROTONOT. APOST. regijq; consiliarij, de nouo orbe decas secunda, ad Leonem decimum pontificē maximum, Crediti continentis

LIBER PRIMVS.

X QVO, beatissime pater, Galeacius Butrigarius Bononiensis, & Ioannes Cursius Florentinus, ad catholicū regem, pro tua sanctitate ille, hic uero pro clarissima Repub. sua, in Hispaniam se contulerunt, uiris astiti semper, & ob eorum uirtutes & sapientiam obseruaui utrunq;. Ii cum assidua uariorum autorum lectione delectentur, in libellos quosdam ex nostra officina decussos, de uastis hactenus latentibus orbis terrarū regionibus, deq; occiduis ferè Antipodibus ab Hispanis iampridem repertis, inciderunt. Nouæ narrationis, licet male comptæ, amore pellecti, rem commēdarunt: petieruntq; à me, cum suo, tum sanctitatis tuæ nomine, ut quæ post ea tempora reperta sunt, scriptis superadderem, eisq; exemplar ad beatitudinem tuam mittendum traderem, quò intelligat, quantum nostra tempestate, felicibus Hispanorum regum auspicijs, & humano generi decoris, & militanti ecclesiæ augmēti accesserit. Gentes nanq; illę nudæ, ueluti rasæ tabellæ, religionis nostræ ritus facile induunt, nostrorumq; commercio efferam natiuamq; rusticitatem excutiunt. Placuit uirorum sapientum, & de tua sanctitate bene meritorum, obtemperare mandatis: quippe qui, audito beatitudinis tuæ nomine, nefas inexpiabile fore putassem, nisi illico paruissem. Quæ igitur ordine suo littora latentia Hispani discurrerint, quibus'ue autoribus res actæ sint, ubi pedem
D fixerint, quid etiam spei afferatur, quid illi terrarū tractus polliceātur, breuibus recensebo. In decadis nostræ oceaneæ narratione, quæ me inconsulto per Christianum orbem impressa uagatur, Christophorum Colonum Ligurem eas insulas, quarum meminimus, reperisse, in læuamq; dehinc uersum ad meridiem, in uastas terrarū pelagiq; regiones, ab æquinoctiali linea à quinto ad decimum gradum tantū discedētes, incidisse, descripsimus: ubi lata flumina, niuales altissimosq; montes littoribus imminentes, & placidissimos portus, inuenerat. Colono iam uita functo, regi cura ingens exorta est, ut terræ illæ nouæ à Christianis habitandæ, in religionis nostræ augmētum, occuparētur. Propterea facultatem per chirographa regia id aggredi uolentibus præbuit honoratam. Sed duobus præcipue uiris, Diego Nicuesæ Baecensi Vandalo, & Alphonso Fogedæ Conchensi. Quare ex Hispaniola, in qua urbem & colonias cōstruxisse Hispanos diximus, quamq; ipsi incolebāt, circiter idus Decembris Alphonsus Fogeda prior cum militibus circiter tercentū discessit: tēdensq; ferè recta ad meridiem, è portubus iam antea repertis unum adijt, cui nomen erat à Colono inditum Carthagini: quoniā & insula uenientibus fluctibus opposita, lociq; amplitudine, & falcatis lateribus, Carthaginēsem Hispaniæ portū æmulatur. Insulā uocant incolæ Codego, uti Carthaginēses Hispani suā appellāt Scombriam. Regio ab incolis Caramairi dicitur: in qua uiros simul & fœminas aiūt statura pulcherrimos esse, nudos tamen, capillis aure tenus scissis mares, fœminas oblongis: quorū uterq; sexus sagittis plurimū ualet. Arbores in hac prouincia nostri reperere dulcium pomorum feraces, sed maxime noxiorum: in uermes nanq; comesa conuertuntur. Sed arboris umbra præcipue letalis: nam qui sub ea aliquando dormierunt, turgido capite, & amisso penitus lumine, excitati sunt. At si breui tempore somno indulserint, post aliquot dies cæcitate liberantur. Distat is portus ab ea parte Hispaniolæ, quam uocāt Hispani Beatam, in qua ad nouas terras traiecturi sese apparāt, millia passuū sex & quinquaginta supra quadringēta. Portū ingressus Fogeda

Arbor mire noxia.

A Fogeda incolis uim intulit, quos palãtes & nudos adortus est. Dati erãt in prædam ex diplomate regio: quia fuerãt in Christianos olim crudelissimi, nec adduci unquam potuerant, ut pacatò Christianos suscipere intra ditionis suæ terminos uellent. Auri copiam, sed exiguam apud eos reperere, neq; id quidem purum erat. Eo sibi laminas & bullas pectori affigendas ad decorem conflant. Ea tamen grassatione spolijsq; non cõtentus Fogeda, captiuis, quos paulò ante ceperat, ducibus, pagũ in internis à littore distantẽ millia passuũ duodecim, in quo fugientes ex uico maritimo suscepti fuerãt, adortus, gẽtem reperit licet nudam, bello tamen aptam. Scutis quippe, ancilibus & ensibus etiam ligneis oblongis & arcubus certant ac sagittis, cuspidibus aut præustis, aut osseis. Desperatis animis in nostros cum hospitibus impetum fecerũt: animaduersa præsertim eorundem qui ad eos aufugerant calamitate, ex paruulorum & fœminarum raptu & spolijs strageq; in ipsos illata. Strati fuerũt nostri. Proximum à Fogeda præfecto Ioannem de Lacossa, qui primus aurum in Vrabensi arena collegit, cum septuaginta militibus interemere. Sagittas nanq; liniunt herbæ cuiusdam succo letali. Cæteri in fugam uersi, ad naues regẽte Fogeda duce, qui & ipse terga dedit, redierunt. Dum ea strage perculsi mœsti uiuerent in portu Carthaginis, ecce ducem alium Diegum de Nicuesa cum quinq; nauigijs. In portu nanq; Beatæ in Hispaniola & hunc parantem se reliquerãt Fogeda & Cossa. Is quinq; & octoginta supra septingẽtos adducebat. Plures nanq; hunc Nicuesam milites secuti fuerãt, cum esset cuiq; liberum ex ducibus alterutrum eligere, propterea quod maioris esset ob ætatem autoritatis, & quia ferebatur uulgò Beraguam ex regia concessione à Nicuesa colendam, auro ditiorem esse, quàm Vrabam Alphonso Fogedæ destinatam. Appulso igitur Nicuesa, consilium iniere quid facto opus esset. Suffragijs uniuersorum statutum est, ut sociorum ultioni primum studeretur.

Nudorũ de Hispanis armatis uictoria.

B Noctu agmine composito iter cepere ad eos, qui Cossam & septuaginta socios interfecerant. Vltima noctis uigilia imparatos adorti, uicum qui domorum cõstabat centum amplius, sed uicinorum triplo refertum, incolunt nanq; gregatim, uniuersum in gyrum circunseptum, ne quisquam euaderet, supposito igne, deleuerunt. Sunt domus eorum ligneæ, palmarum folijs contegulatæ. Sex tantũ paruulis, ex ingenti uirorum ac mulierum multitudine, pepercerũt, cæteris qui nõ aufugerint ferro aut igne consumptis cum supellectilibus. A seruatis pueris, Cossam & cæteros interemptos ab interfectoribus in frusta secatos fuisse, & demum comesos intellexerunt. A Caribibus nanq; siue Canibalibus, carnium humanarum edacibus, originem traxisse Caramairenses, existimant. Auri aliquid inter cineres repertum est. Auri nanq; sitis non minus quàm terrarum ad hos labores & discrimina subeũda nostros cõcitat. His actis & Cossæ ac sociorum nece pensitata, ad portum regrediũtur. Post hæc Fogeda qui prior uenerat, prior cum sua caterua discedens, Vrabam suæ gubernationi addictam quæsiturus, iter fecit per insulam, quæ Fortis dicitur. Ea est media inter Vrabam & Carthaginẽsem portum: in qua descendens Trucium esse patriã Canibalium didicit. Ex incolis mares duos, fœminas septem, captiuos adduxit: cæteri euaserunt. Centũ & nonaginta drachmas auri in uaria monilia cõflati cõsecutus est. Inde Vrabam ab orientali prehendit ora, quam appellant indigenæ Caribana, unde Caribes insulares originem habere, nomenq; retinere dicũtur. Ibi arcem & arci uicinũ uicum cœpit condere, in quod se reciperet. Dehinc à captiuis edoctus, esse in internis ad milliaria duodecim pagũ nomine Tirufi, aurifodina dite nobilem. Consilium sumpsit de pago debellando. It, paratos ad sui iuris defensionem paganos offendit: repulsus fuit non sine contumelia & damno: sagittis nanq; uenenatis & isti bellum gerunt. Non multos post dies in alterius pagi oppugnationẽ cum egestate pressus uenisset, fuit & ipsi sagitta femur transuerberatum. Aiunt è socijs nõnulli ab indigena percussum, cuius uxorem captiuam

C ducebat. Amicè prius de uxore redimenda, inquiunt, egisse maritum cum Fogeda, ad certumq; diem fuisse pactum id auri pondus, quod Fogeda pro uxore petebat. Statuto autem die rediisse, sed sagittis & telis armatum, non auro onustum, cum octo socijs ad mortē paratis animis, illatæ iniuriæ Carthaginensibus & pagi postea combusti participibus. Trucidatur incola ab Fogedæ socijs, nec datur ultra amata coniuge frui. Fogeda atrocitate ueneni paulatim desiccatur. Dum hæc ita succederent, ecce Nicuesam ducem alterum cui Beragua regio Vrabæ occidētalis assignata est habitāda. Is postridie à Fogedæ digressu è portu Carthaginis uela dedit Beraguam aditurus. Littora semper lambēs cum copijs, quas adduxerat, sinum cepit indigenarum appellatione Cóiba, cuius rex erat nomine Caréta. Linguam reperit ab Hispaniola & Carthaginensi longe aliam. Diuersa etiam in his tractibus à suismet uicinis sunt idiomata. Regem nanq; Hispaniola Cacicū uocat, Coiba uero prouincia Chebi, alibi Tiba. Nobilē appellat Hispaniola Taino, Coiba saccum, alibi Iurà. Ex Coiba ad Vrabam Fogedæ socij sui præfecturam tetendit Nicuesa. Post aliquot inde dies ingressus ipse nauigij genus mercatorium, quod carauelam uocat Hispanus, onerariæ naues ab alto ut sequātur, imperat. Secum uero ducit biremes duas, uulgò bergantinos: quos est animus, simul & cætera nauigiorū genera, multa etiā alia, uulgaribus eorum nominibus in discursu nostræ narrationis nuncupare, ut apertius quid uelim intelligatur: neglectis tetricorum mordendi causas in scriptores quærētium genuinis. Emergunt nanq; non pauca quotidie, quibus uera nomina relinquere non potuit uetustatis uenerāda maiestas. Post Nicuesæ discessum, ad Fogedam ex Hispaniola uenit una nauis, duce Bernardino de Calauera, qui eam fuerat ex Hispaniola suffuratus cum hominibus sexaginta: Archithalasso, quem ipsi Almirantum appellant, & gubernatoribus alijs inconsultis. Ex alimentis quæ ferebat, perditas egestate uires aliquātulum recrearunt. In Fogedam indies magis ac magis exoriebantur sociorum murmura, quod eos inani spe depasceret.

D Dicebat enim se in Hispaniola reliquisse Baccalarium Ancisum, iustitiæ prætorem à se electū autoritate regia, quia sit peritus legibus, ut ad se duceret nauim unam commeatibus onustam: seq; mirari quod multis antè diebus nō uenerit. Neq; id falsò aiebat. Discedēs nanq; Ancisum iam semiparatum reliquerat. Socij uero se deludi arbitrantes, inania esse quæ de Anciso narraret, suspicati sunt. Taciti secum statuunt pleriq;, bergantinos duos furari Fogedæ, ac ad Hispaniolam reuerti. Re intellecta Fogeda præoccupare sociorum cogitata cōstituit: relicto Frācisco Pizarro nobili uiro præfecto ad arcis, quam cōdiderat, custodiam. Cum paucis ita saucius nauim, de qua antè diximus, cōscendit: ad Hispaniolam tum curatum femur, si quod remedium inuenerit: tum etiā ut uestiget quid rei Ancisum moretur, profecturus: de reditu suo intra quinquagesimū diem spem socijs relinquens, qui ex circiter tercētum ad numerum sexaginta, cæteris tum fame tum incolarum telis consumptis, reducti erant: lege Pizarro & socijs conscripta, ne proditione taxarentur, si intra quinquagesimum diem non reuerteretur, commeatuum & recētium sociorum auxilia ducens. Pactis igitur diebus exactis, cum fame iam acri urgerentur, duos cōscendunt relictos bergantinos, & eam terram deserunt. Hispaniolam uersus altum iam adnauigātibus, exorta tempestas è bergantinis unum cum uniuersis qui inerant, absorpsit. E socijs alij referunt, se aperte uidisse immanem piscē circumeuntem bergantinum (Ingentia enim monstra maria illa nutriunt) & caudæ ictu bergātini temonem confregisse in frusta. Quo deficiente, circumactus tempestate bergātinus obrutus est, circa littus insulæ, quam Fortem appellāt, inter Carthaginēsem & Vrabanam oras sitam. A qua arcubus & sagittis bergātinus superstes accedēs ab incolis feroci congressu barbarorum reiecta est. Iter ergo suum prosequens fortè incidit in Baccalarium Ancisum inter Carthaginensem portum & Cuchibacóam regionem,

A gionem, in ostio fluminis, quem nostri Boium gatti appellāt: quia ibi catum primo uiderint. Boius autem hispaniola lingua domus dicitur. Veniebat Ancisus una naui onusta cōmeatibus omnis generis tam ad uictum quàm ad uestitum facietibus, & bergantino comite. Is erat cuius aduētum Fogeda dux auide operiebatur. Ex Hispaniola idibus Septēbris soluerat, & quarto die à discessu montes altos quosdam recognouit, quos à perpetuis niuibus Serram Neuatam Hispani appellarunt, prætereunte Colono primo repertore illarum regionum. Quinto autem die per Os Draconis iter fecit. Anciso referunt qui bergantino uehebātur, Fogedam ad Hispaniolā rediīsse. Falsò locutos Ancisus existimans, autoritate prætoria, ut reuertātur, imperat. Dicto parent bergantinei, Ancisum sequūtur, licet ab eo supplices petierint, ut alterutrum illis indulgeret, aut ut bona eius uenia liceat ad Hispaniolam regredi, uel eos ipse ducat ad Nicuesam: in gratiæ præmium sese donaturos ei duo millia drachmarum auri offerūt. Auro nanq; dites erant, sed pane egētes. Neutrum Ancisus annuit, seq; aliò proficisci nullo modo posse testatus est, præterquam in Vrabam Fogedæ prouinciam. Illis ergo ducibus Ancisus prætor Vrabam uersus tetendit. Sed unum prius memoratu dignum, non sit molestum, beatissime pater, audire, quod huic prætori accidit uenienti. Iecit & iste anchoras in ora Caramairiana, quam diximus Carthaginēsi portu, & maritali fœminarum casta uenustate, atq; utriusq; sexus animi fortitudine, esse illustrem. Aquandi gratia, & scaphæ naualis quæ confracta erat reficiendæ causa, nonnullos in littus mittit. Attentos operi nostros indigenarum multitudo suo more armata circunsepsit, triduoq; obsessos tenuit: quo tempore neq; illi manus conserere, neq; nostri illos impetere ausi sunt. Ordinibus seruatis utriq; toto triduo steterunt, protentis oculis in alteros alteri. Nostri tamen interea opus demandatum prosequebātur, fabris nauticis mediū agmen

B tenentibus. Dum sic hæsitarent, ex grege aberrarunt duo, aqualem urnam impleturi ad ostium fluminis utrisq; uicini. Dicto citius ex hostibus adest cum decem armatis primarius unus, & ab utroq; latere aquatores circundant: sagittis in eos directis, minime tamen excussis, & trucibus oculis eos inspectabant. Aufugit è duobus alter, manet imperterritus alter, & fugiētem socium iurgio reuocauit. Hostes compellat eorū idiomate, quod didicerat ex captiuorum inde aliàs raptorum commercio. Admirati sermonem patrium in aduena, truculentiam exuunt, blandis inuicem uerbis agunt: qui sint eius cateruæ appulsæ duces, interrogant indigenæ. Peregrinos esse transeuntes respondet pedes: & se mirari ait, quod à littore prætereuntes naues conentur deturbare, arguens eos immanitatis, ac simul ruinam enunciat, ni tale consilium abījciant. Venturos nanq; armatos, qui superent maris arenas, in ipsorum perniciem, certiores facit: nisi non modò non arma sumpserint, uerumetiam nisi honorifice ueniētes ad ea littora susceperint. Detineri pedites nunciatur Anciso. Fraudem inesse suspicatus Ancisus, scutatos educit socios omnes, propter sagittas uenenatas, & composito agmine pedetentim graditur ad eos qui pedites detinebant: sed dato signo à pedite indicante ut sisteret, sustinuit gradum, & per reuocatum peditem alterum intelligit rem esse in tuto. Cupere pacem hostes, inquit pedes, quandoquidem non ipsi sunt, quos arbitrātur, Fogedam & Nicuesam insinuabant, qui pagum in littore illo spoliauerant, captiuis abductis, & in internis alium prostrauerant combusserantq;. Vltum eam iniuriam se uenisse fatebātur hostes, si quiuissent. At contra insontes minime se uelle sua tela exercere. Impium nanq; aiunt esse in quenquam non lacessentem pugnare. Depositis igitur arcubus & sagittis nostros benigne excipiunt, salsis piscibus & pane patrio donant. Ceruisia quoque ex fructibus patrījs & sementibus, uinum æquante, iīsdem uinarios cados impleuerunt. Ita pace cōfecta cum Caramairensibus, ab alījs ducibus acriter lacessitis, Ancisus per insulam Fortem Vrabam proficiscitur. Sua naui Ancisus cen-

C tum uehebat & quinquaginta uiros recētes, qui in demortuorū locum sufficerentur: duodecim etiā equas, & sues fœminas plures, cū suis quodq; genus masculis, ad sobolē in ea regione procreandā: & unà tormētorū uasa quinquaginta cum hastarū, scutorū, ensiū, reliquorumq; id genus telorū multitudine immēsa ad bella gerēda. Sed male auspicato cuncta. Iamiam intrare portū uolētibus, nauis gubernator, qui temoni inhærebat, in breuia & uadosas arenas direxit. Stat misera nauis arenis inuoluta, undis concutitur, aperitur, quicquid in ea uehebatur amittitur. Visu miserrimum. De cōmeatibus duodecim tantū farinæ cados, caseosq; pauculos & biscocti panis copiam exiguā seruauerūt: animalia & ipsa suffocata undis. Per bergātinum & nauis scapham penè nudis ipsi corporibus, cum telorū parte euaserūt. Ita ex calamitate cadūt in calamitates, de uita tantū, de auro iam minime soliciti. Ecce uiuos & incolumes in complexu terræ, quam tota mente petierāt. Sustinēdis corporibus opera danda est, quia nō uescuntur aëreo flatu. De alieno quærendū est, proprio deficiēte. Vnū tamen illis inter tot aduersa secundū sese obtulit. Palmeta nō procul à littore inuenere, inter quæ & palustres uluas, aprorū multitudo libera uagabatur. Aliquot ibi dies aprinis carnibus ad saturitatem usi sunt. Illos tamen aiunt nostris esse minores, caudis breuissimis, adeò ut abscissas fuisse arbitrarētur. Pedibus etiā nostris dissimiles sunt: posteriores quippe aiunt pedes in his apris uno digito, non ungulato, constare. Eorum etiā carnes multo nostrorū carnibus saporosiores & salubriores experti sunt. Palmarum fructibus & palmulis radicalibus (quibus interior Bætica uescitur, & palmitos uocat, ex quorumq; folijs Roma scopas habet) necnon prouincialibus pomis eo tēpore usi sunt. Sed poma illa, ut præcocia pruna quæ ossata, parua etiā & rubētia ferūtur. Arbitror ego eius generis esse, qualia ipse comedi Aprili mēse in ægyptia Alexandria: quorum arborem Iudæi indigenæ periti legis Mosеæ cedrū Libani asseuerant. Ea sunt esui apta: dulcedinē leni quadā acrimonia mixtam habēt, uti in sorbis uidemus. Loco persicorū & cerasorum atq; huiuscemodi aliarū arborū, incolæ in hortis arborē hanc plantāt, & diligēti cura nutriunt, cum peregrina sit. Ea est ziziferæ arbori & folijs & altitudine, trunco etiā, simillima. Apris iam deficiētibus de futuro cōsulere cogūtur. Itur in interna turmatim. Est huius terræ Caribanæ gēs arcubus & sagittis tractādis aptissima. Centuriam Ancisus ducebat: dico centū pedites: etsi me nō lateat constare centuriam ex centū uigintiocto militibus, ut decuriam ex quindecim. Licet tamen de gēte nuda scribēti, nudis uti uerbis interdū. Obuij occurrūt nostris tres tantū incolæ nudi, sine formidine ulla nostros adoriūtur, sagittis uenenatis transfigūt plures, plerosq; perimunt, pharetris euacuatis euadunt uento celerius, pedibus nanq; plurimū ualent: & nostros lacessunt iurgiosis opprobrijs. Sagittam in uacuum emissam ex arcubus ferūt nullam. Redeūt ergo nostri quâ uenerāt multis modis infelices: & de relinquēda terra illa consiliū ineūt, præcipue quia diruerant arcē incolæ, quam Fogeda cōdiderat: & uici domos triginta combusserāt, ubi primū terram à Fogeda relicti Pizarrus & socij deseruere. Vestigātes igitur intellexere latus occidētale sinus illius Vrabæ felicius esse ac feracius. Quare dimidiam cū bergātinis uirorū parte transmittūt, reliqua in oriētali littore relicta. Est sinus ille latus millia passuum quatuor & uiginti: quoq; magis intra cōtinentem prouehit, eo magis angustatur. In sinum Vrabæ diuersa cadūt flumina: sed unum Nilo, ut aiūt, fortunatius, nomine Darien: in cuius ripa herbida & arborifera figere pedē statuunt: licet paruo lentoq; alueo constet. Accolæ uero admirati uelorū & bergantinorū aduentum, quæ suis lintribus erāt grādiores: fœminis maribusq; inermibus & supellectilibus emissis, bello apti animis ac telis parati nostros in elato quodā tumulo structa expectāt acie: quingētos amplius numero illos nostri esse iudicarunt. Instruunt ergo acies duce Anciso prætore pro Fogeda: flexis genibus prætor ipse ac cæteri pro uictoria supplices orāt superos.

Margin notes: *Ancisi naufragium.* — D — *Incredibilis animorū audacia, & sagittādi peritia.*

Vouent

A Vouent simulacro beatæ uirginis, quod Hispali sub nomine sanctæ Mariæ Antiquæ colitur, aurea & argẽtea quædã dona, missurosq́ se peregrinũ pollicẽtur: & nomen uico habitãdo imposituros sanctæ Mariæ Antiquæ, templumq́ sub eodem nomine erecturos, uel ad id eius reguli atriũ dicaturos. His actis, milites omnes iureiurãdo astringit, ne quisq́ hostibus terga uertat. Dato signo lætis animis scuta lacertis accingũt, hastas uibrant, & sublato clamore in hostes ruũt. Impetum nostrorũ diu sustinere hostes nudi minime potuerũt: in fugã uertuntur, duce regulo Cemaco. Nostri uicũ occupant: in quo ciborum copiã more patriæ ad præsentẽ esuriẽ propulsandã reperere: panẽ scilicet radicalẽ, & ex semẽtibus quas panico similes diximus in prima decade: cũ fructibus à nostris dissimilibus, quos ipsi, uti nos castaneas & similia, seruant ad usum. Ex gẽtibus ijs mares nudos penitus, fœminas uero ab umbilico gossampina contectas multitia repererunt. Est ea regio horroris hyberni expers. Distat nanq́ Dariensis fluminis ostiũ ab æquinoctio gradus octo tantũ: ita quod populus uix diei ac noctis toto anno discrimen sentiat, ut pleriq́ aiunt, neq́ enim sunt astronomiæ periti. Propterea nil curæ nobis sit, an gradus ij ab eorũ sentẽtia dissentiãt, nec ne, quãdoquidem paruo differũt. Licet ipsi arguant, se intelligere, quantum à puncto arctico stella polaris distans circumeat. Postero igitur die ex quo ad littus appulsi sunt, aduerso flumine tendũt. Canneta fluuialia reperiũt ad unum milliare densissima: rati quod accidit, profugos accolas ibi uel latitare, uel supellectilia abscondisse. Cannetum sagaci indagine, scutis tamen insidiarũ metu cõtecti, perambulãt. Desertum hominibus reperere cannetũ, sed supellectilibus & auro refertũ. Lodicum ex arboreo serico siue gossipio cõtextarum (quod uulgus Italũ bombasum, hispanum uero algodon nuncupãt) copiã non exiguã, & utensiliũ ex ligno, pleraq́ alia ex fictilibus, reperere: aureos & thoraces inuenere pectorales, & monilia eorũ more, ad librarũ summã duarum supra centũ. Auro nanq́ & ipsi monilia sibi comparãt, & miris modis laborata cõficiunt. Ea prouentuum suorum
B permutatione assequũtur. Nam quæ regio pane fortunatur aut gossipio, auro caret: quæ uero aurũ gignit aut alia metalla, maiori ex parte montana, saxea, minimeq́ ferax. Sic inuicẽ cõmercia peragũt pecuniæ expertes. Duplici ergo lætitia psallẽtes, quod auri magna cernerẽt argumẽta, & terrã sors amœnã ac feracem obtulerit: socios in oriẽtali sinus Vrabæ parte relictos aliâs, accersunt. Nonnulli tamen insalubrem esse ibi aërem cõtendunt, quia in summissa ualle iaceat pars illa, mõtibus & paludibus circunsepta.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Crediti continentis liber secundus.

HABES beatissime pater, ubi figere pedem constituant, qui Fogeda duce uastos tractus Vrabẽses habitandos sanctione regia sortiti sunt. Sinamus ergo Vrabenses parumper, & Nicuesam Beraguæ amplissimæ prouinciæ gubernatorem destinatum repetamus. Ex Vraba amici & socij Fogedæ iurisditione, diximus Nicuesam una carauela & duobus bergantinis ad occidentẽ Beraguam uersus tetendisse: nauibus grandioribus à tergo, ut sequerẽtur, relictis. Male auspicato consilium sumpsit. Nicuesa noctu amittit socios: procedit ipse, & Beraguæ fauces, quas optabat, præterit. Ex bergãtinis unum ducebat Lupus quidam de Olano Cantaber, unius è nauibus grandioribus præfectus. Is à tergo succedens ab incolis didicit, quâ iter esset ad Beraguæ sinũ ab oriente, relictum à Nicuesa. Versa igitur ad orientem prora, procedens Olanus occurrit altero bergãtino comiti, qui & ipsi per noctis tenebras aberrauerat, cuius erat ductor Petrus de Vmbria.

C Læti ambo consulunt quid eligendũ, quâ putent Nicuesam gubernatorẽ suum fecisse iter. Deliberatò iudicant, Nicuesæ ductori minus defuisse monitores de Beragua, quàm sibi ductis, & spe reperiẽdi ducis in Beragua. Beraguam uersus tendunt: ubi reperere ad millia passuum XVI uicinũ flumen, nomine dato à Colono de Lagartos: quia lagartos hispana lingua, latine lacertos, nutriat maximos: hominibus cæterisq; animalibus noxios, Niliacos crocodilos æmulantes. In eo fluuio errorum socios reperere in anchoris cũ nauibus grãdioribus, quæ ab alto ex ducis mãdato processerãt. Ibi uniuersa cõcio de gubernatoris errore solicita, ex ducũ bergantinorum cõsilio, qui proxime Beraguam abraserãt, Beraguam

Fluuius aurifer

proficiscũtur. Est Beragua incolarũ appellatione fluuius aurifer, & idẽ regionis nomen à fluuio sumptum. In eius fluminis faucibus anchoras iaciũt naues grandiores, & uniuersos commeatus in terrã scaphis seruitorijs deportãt: & Lupum de Olano, Nicuesæ amissi loco gubernatorem erigũt. Cuius & primorum consilio, ut abeundi aduectis spes omnis tolleretur, sedarẽtq; animos ad eas incolendas, naues illas uetustate corrosas, parumq; profuturas, deserunt, & quassari ab undis sinunt. Attamen ex eorum recẽtioribus tabulis, & nouis alijs ex regionis arboribus, quas aiunt ualde proceras esse & miræ altitudinis, sectis, nouam post hæc construxere carauelam, qua uterẽtur ad emergentes necessitates. Fato infelici à Petro Vmbriæ bergantini unius ductore Beragua reperta est. Is ingenio celer, tentandæ terræ prouinciam sumpsit, ut quo in loco terra capiẽda esset, socijs renunciaret. Duodecim nautas elegit: scapham nauium grandiorum ministram conscẽdit: pelagi fluxus ibi mugiebat horrẽdo quodã murmure, ueluti de Scylla legitur sicula, ob immanes pelago prominentes rupes, ex acri undarum refluxu, quem Hispani uocant resaccam, intra rupes repercussarum. Luctatur

Miserãdus Vmbriæ casus.

aliquantisper Vmbria: at miserum, reiectus instar mõtis è rupibus turbo cooperuit, & cum scapha ante sociorum oculos absorptum uorauit. Vnus tantum D ex omnibus, quia natator esset egregius, emersit: & apprehenso paruulo inter undas scopulo, turbati maris furorem sustinens, pacato altero die mari, & exiccato ex refluxu littore, euasit ad suos. Vmbria & reliqui undecim deplorati. Cætera multitudo non ausa se credere lintribus, cum bergantinis descendit in terram: ubi paucos dies commorata, aduerso flumine ascendens, incolarum pagos reperit, quos ipsi Mumu appellant. Arcem in littore cõdere incipiũt, & in ualle quadam uberis soli, cum alioqui sit regio sterilis, semẽtes more patrio iecerunt. Rebus ita se habentibus in Beragua, ecce ab alta speculari rupe unus è socijs ad occidentem tendens oculos, lintea uela, lintea uela, proclamat. Quò propius uento appellitur, scapham esse carbasiolo erecto uenientem cernit. Læti tamen scapham suscipiunt. Ea enim erat carauelæ Nicuesanæ piscatoria, quinq; uirorum tantum capax: qua tum tres uehebantur, Nicuesa inconsulto scapha suffurata, quia credere illis Nicuesa recusasset, quod Beragua esset ab oriente à tergo relicta. Hi uidentes Nicuesam & socios paulatim esurie cõsumi, fortunam experiri ea scapha statuerunt, an Beraguam ipsi quirent detegere. In Beraguenses igitur socios incidunt: Nicuesam referunt errare amissa carauela per tempesta-

Nicuesæ calamitas.

tes, inter paludes maritimas & deserta littora peragrare, omnium rerum egentem, calamitosum, qui septuagesimũ amplius iam diem traheret herbarum aut radicum escis, aut patriæ fructibus raro, cõtentus potabili aqua, sæpe deficiente: quia instaret ad occidentẽ pedibus tendere, Beraguam animo gestãs. Tractum eum Colonus eius tam uastæ terræ primus repertor percurrerat, & Gratia dei nomen indiderat, incolarum appellatione Cerabarò. Interluit regionẽ fluuius à nostris sancti Matthæi appellatus, à Beragua occidẽtali millia passuum circiter centum triginta. Huius fluminis & locorũ plurium patriã prætereo appellationem, quia ignorãt eorũ nomina, qui ad nos redeunt. Eò trium nautarum relatu Lupus de Olano unius è duabus Nicuesæ nauibus ductor, tũc etiã proprætor,

unum

A unum misit bergātinum, ducibus nautis aduectis scapha. Nicuesam reperiunt. Aduectus Nicuesa Olanum electum gubernatorem donec ipse aduentaret, in carcerem & uincula compegit, proditionis accusans, quod sibi gubernatoris autoritatem induisset, & imperandi dulcedine pellectus, minime fuerit de ipsius erroribus solicitus, neglīgeterq; se habuerit, inuestigādo quid ipsum tanto tempore moraretur. Primarios omnes perturbato animo alloquebatur: & intra dies paucos, ut sarcinulas colligerent omnes, si quas habebant, imperat. Expectaret parumper æquo animo, rogant, donec sementes quas ipsimet iecerant, metantur, quæ iam propè maturuerant: nam quarto quoq; mense à iacto semine maturescūt. Se nolle quicquam expectare proclamat. Illico, inquit, à tellure tam male fortunata discedendū fore. Eruit ex sinu Beraguensi quicquid aduectum erat. Ad orientem uela dirigi iubet. Ad milliaria sedecim, Gregorius quidā iuuenis Ianuensis Coloni primi repertoris à teneris famulus, portū ibi esse uicinū recognouit: socijs quibus se uera dicere probabat, signa dedit: in arena semiobrutam anchoram ex naui amissa, subq; arbore portui proxima fontem liquidum se reperturos enunciat. Terram prehendūt. Anchora & fonte repertis, ab ingenio & memoria Gregorium commendant, quod eius rei solus è multis nautis, qui littora illa cum Colono percurrerant, reminisceretur. Portum Bellum Colonus appellauerat. Cum ex itinere plerisq; in locis urgente fame descēderent, è nauibus ab incolis male excipiebātur. Ex egestate tanta nostros inuaserat hebetudo, ut arma capere in quenquam, licet nudum, resistentem nequirent. Viginti homines propterea uenenatis percussos sagittis amiserant. In Portu Bello fuit consilium dimidiam sociorum partem relinquere: reliquam Nicuesa traducit orientem uersus: ubi ad milliaria octo & uiginti à Portu Bello, statuit arcem condere in littore apud promontorium, olim à Colono Marmor appellatum. Sed nemini uires ad laborem illum ob esuriem suppetebāt. Turriculam tamen ad primos incolarum impetus sustinēdos erexit, quam Nomen Dei appellauit.
B Ex quo Beraguam reliquit, tum in itinere inter arenosas planities, tum egestate dum turrim ædificaret, è paucis superstitibus ducētum amisit. Ita paulatim consumpta est septingentorum octogintaquinq; uirorū multitudo, ad uix centum iam reducta. Dum Nicuesa cum paucis illis miserrimis hominum uiueret, exorta est inter Vrabenses de principatu contentio. Vaschus Nunnez Halboa quidam omnium iudicio magis armis quàm consilio confisus, manu promptos in Ancisum prætorem concitauit, inquiens, Ancisum literas regias prætoriam potestatem annuentes minime habere: nec satis esse quod à Fogeda fuerit autoritate gubernatoria electus. Vetuit igitur ne ius prætorium exerceret Ancisus: & quosdam inter se uiros Vrabenses statuerunt, quorum consilio regerentur. Quare in factiones diuisi, non redeunte duce suo Fogeda, quem sagittæ ueneno iam perisse arbitrabantur, an accersendus esset eius loco Nicuesa, nec ne, inuicem contendebant. Qui magis consilio ualebant, & Nicuesæ familiares fuerant, quiq; Vaschi Nunnez insolentiam ferre nequibant, Nicuesam debere quæri per ea uniuersa littora censebant. Intellexerant enim ex Beragua ob terræ sterilitatem discessisse: posseq; ipsum Ancisi exemplo, & aliorum qui naufragati fuerant, in secessu aliquo oberrare: neque esse animo quiescēdum, donec aperte intelligatur, uiuat ne cum socijs, an obierit. Vaschus autem Nunnez ueritus ne aduentente Nicuesa imperio in socios exueretur, insanos appellabat eos, qui putarent Nicuesam uiuere: & si uiueret, opera Nicuesæ ipsos non indigere. Asserebat enim neminem ex socijs esse, qui non sit æque imperio aptus atque Nicuesa. Dum ita in contrarijs uersaretur studijs, ecce duarum nauium grandiorum ductorem Rodericum Enriquum Colmenarem cum sexaginta uiris recētibus, & commeatuum tam ad uictum quàm ad uestitum copia. De huius Colmenaris nauigatione animus est pleraque referre. Ex Beata *Colmenaris nauigatio.*

C portu Hispaniolæ, ubi ad has terras traiecturi se instruunt, Colmenares iste discessit circiter idus Octobris, anni millesimi quingentesimi decimi. Prehendit autem terram in nonis Nouembris in uasta Pariæ regiuncula à Colono reperta, inter portum Carthaginis & regionem Cuchibacoam. Passus est inter nauigandum tum ab incolis, tum à maris ira, incommoda non mediocria. Aqua potabili deficiente, naues applicat ad fluminis ostium suscipiendis nauibus aptum, incolarum appellatione Gaira. Defluebat autē Gaira ex alto niuali monte, quo altiorem nemo ex ducis Roderici comitibus aiebat se uidisse unquam. Neq; aliter putandum est, si niuibus albescebat in ea regione quæ intra decimum gradum distat ab æquinoctiali linea. In Gairæ igitur fluminis ripa ad implēdos cados lintrem seruitoriam demittit. Dum haurire aquam inciperent è scapha, ecce regulum uestibus amictum gossampinis, cum socijs palatinis uiginti, insuetum uisu, lena illi pendebat ab humeris cubito tenus, à cingulo uero demissa: uestis alia talaris fœmineum æmulabatur ornatum. Accedēs regulus, amice uisus est monere nostros, ne inde aquam sumerent, quod noxia esset hominibus: ostenditq; proxime labi fluuium alium, aquæ salubrioris ductorem. Monstratum à regulo fluuium adeunt. Fundum tentare nitentes tempestate prohibētur: ebullientes etiam arenæ uadosum esse ibi mare indicabant. Coacti sunt igitur ad primum redire fluuiū iaciendis anchoris tutum. Struxit cacicus ille nostris insidias adeuntibus. Attentos nanq; cadis implendis, cum armatis more suo, nostrorum iudicio septingētis, licet nudis aliâs (Soli nanq; regulus & palatini eius amiciuntur) nostros perturbat: lintrem raptat, & in assulas cōfringit. Sagittis uno ictu oculi, septem & quadraginta è nostris, priusquam scutis se cōtegere quiuerint, transuerberauerunt, è quibus unus tantum euasit: cæteri atrocitate ueneni periere illico. Neq; enim remedia contra id ueneni genus adhuc intelligebāt, uti postea

Vestitus regius.

D ab insularibus Hispaniolæ didicerunt. Herbam nanq; gignit Hispaniola huius herbæ uirus extinguens, modo propere succurratur. Seruati sunt & alij septem elapsi intra magnæ arboris corrosum uetustate sinum, ad noctem usque ibi latitantes: sed minime uitauerunt hostium manus. Noctu nanque illis relictis, nauis discessit. De his nulla ulterior mentio habita est. Ita per multa huiusmodi discrimina, quæ, ne sim minuta recensendo tuæ sanctitati fastidiosus, prætereo. Vrabæ tandem sinum assecutus est. In orientali eius latere sterili iecit anchoras: unde paucis antè diebus ad occidentale fortunatius nostri transmigrauerant. Admiratus locorum silentium, ibi nanque socios se reperturum putarat: quid rei hoc sit non intelligit, uiuant ne, an locum mutauerint, ambigens. Salubre ad rem consilium amplexus est: æneas balistas & pulueraria quæcunq; tormenta nauibus gestabat, globis & puluere farciri, flammasq; per cacumina rupium accendi noctu iubet. Igne supposito uniuersa simul tormenta quatiunt: tonitribus & mugitu horrēdo sinus Vrabensis intremuit: licet millia passuum quatuor & uiginti distarent (Ea est enim sinu Vrabensis latitudo) exauditur tamen à socijs: & flammis aduentantium sociorum, Dariennenses mutuis respondent flammis. Quare flammarum respondentium ductu ad occidentale latus Colmenares traducit naues. Aerumnosi Dariennēses, qui iam uix animam egestate lassam dentibus retinebant, ob Ancisi prætoris naufragium protentis in cœlū manibus, obortis præ lætitia simul & mœrore lachrymis, eo plausu, quem tanta necessitas expostulabat, Rodericum & socios ad se uenīētes suscipiunt. Commeatibus & indumentis (erant enim penè nudi) abunde fruuntur. Restat, beatissime pater, ut quid Vrabensium dissidia de principatu ducibus amissis pepererint, edisseramus.

A MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS
secundæ, Putati continentis liber tertius.

RIMORES Vrabenses omnes, & qui consilio magis pol
lebant, accersendum esse quoquomodo Nicuesam, sicubi
reperiatur, censent. Ab Anciso prætore renuente aduẽtum
Nicuesæ, Bergantinum quem ipse propria impẽsa construi
fecerat, abripiunt: & contra ipsius Ancisi uoluntatem ac
Vaschi Núnnez gladiatoris iudicium statuunt, ut Nicuesa
quæratur, ad inuidiam de principatu inter se tollendam.
Colmenari ergo, de quo suprà mentionem fecimus, negociũ dant ut Nicuesam
quæritet per ea littora, uti suspicabantur, errantem. Audierant nanq; deseruisse
Beraguam telluris infœcundæ regionem. Dantq; in mandatis, ut repertum ad-
uehat: spem rei bene gerendæ illi præbeat, si ad tollendas inter eos coalescentes
iam seditiones uenerit. Prouinciã sumit Colmenares, quia Nicuesæ deuinctus
esset amicitia: nec se minus ut Nicuesæ succurreret cum suis cõmeatibus quàm
Vrabensibus, uenisse fateretur. Vnam igitur è suis nauibus quas aduexerat, &
ablatum Anciso prætori Bergantinum, cum parte commeatuum, quos impor-
tauerat, instruxit. Vniuersa circùm uicina littora peragrans, ædificãtem turrim
ad Marmor promontorium Nicuesam tandem reperit, uiuentiũ omnium infe
licissimum, suprema macie cõfectum, squalore obsitum, unà cum sexaginta tan
tummodo socijs, ex septingentorum amplius numero superstitibus: adeò ut nil
minus illorũ misereretur, quàm si mortuos offendisset. Nicuesam amicum Col
menares recreat, lachrymis & blandis sermonibus solatur: ampla spe melioris
successus, & mutandæ fortunæ Nicuesam replet. A bonis omnibus Vrabensi-
B bus aduentum eius desiderari arguit: quod sperent eius autoritate sedatum iri
discordias inter eos exortas. Colmenari amico Nicuesa gratias agit, quales tanta
calamitas exigebat. Mare unà conscẽdunt, Vrabam uersus proficiscuntur. Ve-
teri solent homines naturæ instituto, ex lætis fortunæ successibus insolescere.
Post lachrymas, post fletus, & uarios de infelici fato suo cõquestus, post gratiarũ
actiones, prouolutus ad pedes Roderici Colmenaris seruatoris sui Nicuesa, fa-
me iam domo expulsa, cœpit obloqui priusquam Vrabẽses uiseret, de mutãdo
rerum statu in Vraba, deq; auro demẽdo cũctis: inquiẽs, nequiuisse quenquam
se aut Fogeda collega suo inconsultis, auro manũ imponere. Hæc huiusmodi di
cta ad Vrabensiũ aures delata, Ancisi prætoris pro Fogeda, & Vaschi Nunnez
partis aduersæ suscitatorios animos in Nicuesam cõcitarunt. Adeuntẽ reijciũt,
uel ut alij referũt, posteaquam in terrã descẽderat cum sexaginta socijs, ut inde
abiret, minis etiã additis, coẽgerunt. Bonis omnibus id minime placuit. Sed po-
puli tumultũ ueriti, quem Vaschus Nunnez excitabat, rem inquam passi sunt.
In Bergantinum igitur, quem ipse miser aduexerat, cum septendecim tantũ ex
sexaginta superstitibus trudunt. In calendis Martijs anni millesimi quingentesi
mi undecimi infelix Nicuesa mare cõscendit, iturus ad Hispaniolã, cõquestum
de Vaschi Nunnez temeritate, atq; illata ui per Ancisum prætorẽ in ipsum. Ho
ra infausta Bergãtinum cõscendit: nusq; apparuit ultrà. Summersos omnes &
Bergantinũ ipsum, arbitrãtur. Id utcunq; feratur, Nicuesa ex ærumna præceps
in ærumnam cadens, uitã finiuit ærumnosius quàm uixerit. Turpiter eiecto Ni
cuesa, consumptisq; quos Colmenares importauerat cõmeatibus, fame rabidi,
uti è syluis lupi rapaces, cogũtur uiciniã perturbare. Duce Vascho Nunnez cir
citer centũ triginta uiri conueniunt. Vaschus aciẽ suo more gladiatorio instruit:
folle tumidior præstites substitesq; sibi ac tergiductores ad libitum elegit. Comi
tem & collegã ducit secum Colmenarem. Exit rapturus à finitimis regulis quic-
quid fiet obuiũ. Regionẽ per id littus nomine Coibam, de qua mentionẽ aliàs fe

C dmus,adit.Caretam eius regulum,à quo nil unquam aduersi passi fuerant transeuntes,appellat: imperiose trucique uultu petit præberi aduenientibus cibaria. Careta regulus posse illis aliquid impartiri negat: se transeuntibus Christianis succurrisse sæpenumero, unde penu habeat exhaustũ, docet. Ex dissidijs præterea & simultatibus, quas exercuit ab ineunte sua ætate cum finitimo regulo, qui Poncha dicitur,laborare domum suam rerum penuria.Nil horum admittit Vaschus gladiator:miserum Caretam,spoliato eius uico,uinctum iubet duci ad Darienem cum duabus uxoribus & filijs,uniuersaque familia. Apud Caretam regulum repererũt tres è socijs Nicuesæ, qui Nicuesa prætereũte ut Beraguam quæreret,iudiciũ ex male factis timentes,aufugerant è nauibus in anchoris stantibus: classe uero abeunte,Caretæ regulo se crediderunt.Careta hos tractauit amicissime. Agebatur iam mẽsis duodeuigesimus,propterea & nudos reperere penitus,uti reliquos incolas,& saginatos uti capones manu fœminea domi depastos in obscuro.Obsonia dapesque regias fuisse sibi illo tempore incolarum cibaria uisa sunt:quod sine mei tuique,sine cede,non cedam,contentione uixerint: quæ duo trahunt, cogunt & raptant homines, ut uiuendo minime uiuant.Ad pristinas tamen curas redire elegerunt. Ex Caretæ uico ad præsentem famem propulsandam,non autem ad necessitatem penitus tollendam, cibaria detulerunt ad socios in Dariene relictos.An post hæc an prius id acciderit, non aperte intelligo.Scio tamen post Nicuesam eiectum, in Ancisum prætorẽ occasiones fuisse per Vaschum & factionarios eius quæsitas. Captus est Ancisus & coniectus in uincula,bonaque illius fisco addicta: causa suscepta quod à Fogeda tantũ, quem iam uita functũ aiebant,non à rege literas prætorias haberet:seque,inquit, nolle cuiquam parêre, qui ab ipso rege per proprium diploma potestatem non habeat.Bonorum tamen rogatu flexit animum,& mitius egit bonus digladiaD tor,stigmati pepercit.Ancisum solui iussit:qui liber nauim ipse libens cõscendit, ut inde abiret ad Hispaniolam.Priusquam uela daret, boni omnes ad eum supplices iuerunt,ut è naui descẽderet ab eo petunt, seque daturos operam pollicentur,ut Vascho reconciliato,integra illi prætoria autoritas restituatur.Recusasse fertur Ancisus, discessitque.Nec desunt,qui sub lingua immurmurent,uoluisse deũ & cœlites in Ancisum ista patrari,in eiecti eius consilio Nicuesæ uindictam. Vtcunque sit,nouarum terrarum uestigatores ruunt in præceps, & seipsos conficiunt intestinis odijs,neque inuigilant,ut par esset,tantæ rei inuẽto. Statuunt interea omnes una sententia,mittẽdos esse ad Hispaniolam ad Almirantum siue Archithalassum,iuuenem,Coloni primi repertoris hæredem filium, in Hispaniola proregem,& ad reliquos insulæ gubernatores, à quibus nouæ terræ auxilia & leges recipiunt, qui significent de statu rerum, & quanta angustia laborent,quid ue repererint, quid speretur, si commeatibus succurrant egentibus. Ad id,uolẽte Vascho Nunnez,eligitur è factionarijs eius Valdiuia quidam nomine, processu in Ancisum suo insultorio iure formato. Additur & illi collega homo Cantaber quidã Zamudius. Vt Valdiuia ex Hispaniola redeat cum commeatibus, expositis mãdatis, & Zamudius in Hispaniam ad regem se conferat, edicitur.Discedũt ambo unà cum Anciso,aliter quæ acciderint,regi quàm Valdiuia uel Zamudius,relaturo.Et Ancisus & Zamudius me domi in curia conuenerunt.Quæ mecum egerint,alibi dicetur.Dum in his uersantur,miseri Dariennenses Caretam regulum Coibensem soluunt, statuto fœdere de bello gerendo,nostris auxiliantibus, contra Poncham Caretæ finitimum hostem intra continẽtem regulum.Transituris Careta pollicetur se necessaria præbiturum, præsentemque cum sua familia & armis futurum in bello. Sunt autem ipsorum arma,non arcus, non sagittæ uenenatæ, uti habere indigenas illos trans sinum orientales diximus. Cominus hi certant ut plurimum, ensibus oblongis, quos macanas ipsi appellant,ligneis tamen, quia ferrũ non assequũtur:& præustis sudibus,

A dibus aut offeis cuſpidibus, miſſilibus etiā ad prælium utuntur. Semētibus ergo iactis quammaximas iacere potuerunt, itur ad Poncham, duce cauſasq; primas agente Careta. Poſt aliquot à pacto fœdere mēſes, ut ſerēdi metendiq; Caretæ ruricolis copia daretur, Ponchæ regiam adoriuntur: aufugit Poncha: uicum & uniuerſa diripiunt: bonis Ponchæ famem propulſant. Sed minime ſocijs ob locorum diſtantiam illis bonis, licet multa repererint, ſuccurrere potuerunt. Diſtabat nanq; regia Ponchæ à Dariene millia paſſuum centum amplius, & humeris portanda erant ad maxime diſtans littus, ubi nauigia, quibus aduecti erant ad Caretæ uicum, reliquerant. Auri libras aliquot reperere cælatas in diuerſa monilia. Redeūt ergo ad naues deleto Poncha: reges internos relicturi, maritimos autē infeſtare conſtituunt. Eſt nō longe à Coiba in eadem ora regio, cui nomen Comogra, reguluſq; illius Comogrus. Hunc poſt Poncham deletum adeunt. Comogri regiam in aduerſa montium uicinorum radice ſitam, uberi duodecim lequarum planicie celebrem, repererunt. Ad Comogrum affinis & primarius Caretæ palatinus, ex diſſidio cum Careta, ſe receperat. Appellat hos lingua eorum Iurà. Seſe medium dedit Iurà Coibēſis, & Comogrum noſtris conciliauit, quia noſtris erat à trāſitu Nicueſæ notiſſimus: treſq; illos transfugas domi Iurà hic habuiſſe in honore toto eo tēpore ferebatur. Pacatò igitur noſtri Comogri regiam adierunt, quæ diſtabat à Dariene lequas triginta itinere peruio: circuire nanq; montes medij cogunt euntes. Septem habere filios egregia forma iuuenes & adoleſcētes ex uarijs uxoribus Comogrū cōperere, licet nudos. Atrium autem ex ſublicibus trabibus inter ſe connexis, roboroſa miris modis ſtructura conſtare aiunt: lapideis mœnibus nihilominus ualida. Longitudinem dimenſi paſſuum centum quinquaginta, latitudinem uero pedum octoginta, in uacuo dinumerarunt: laquearibus & pauimentis arte eximia laboratis. Penuariam uero cellam reperere refertam dapibus patrijs omnifariam. Vinariam autē dolijs fictilibus & ligneis cupis munitā, Hiſpano uel Italo more, optimiſq; uinis, licet non ex uuis, repletam. Neq; enim uites habēt. At ex tribus illis radicum & granorum ad cōficiendum panem generibus, quæ Iucca Ages & Mais diximus in noſtra decade appellari: & ex palmarum fructibus uina conficiunt: uti Germanos, Belgas, Britānos, mōtanos etiā noſtros Hiſpanos, puta Vaſcones & Aſtures, & in alpibus Noricos, Sueuos & Heluetios ex hordeo, triticoq; & pomis alicam conficere audiuimus. Alba, nigra etiam, uariorumq; ſaporum, & mulſum pleraq; imitantia, apud Comogrum ſe potaſſe uina dictitant. Audi ſumme pontifex, audi aliud monſtroſum ſpectaculum. Huius reguli penetrale ingreſſi cameram reperiunt penſilibus repletam cadaueribus, goſſampinis funibus appenſis. Interrogati quid ſibi uellet ea ſuperſtitio: parentum eſſe & auorum atauorumq; Comogri reguli ea cadauera, inquiūt. De quibus ſeruādis maximam eſſe apud eos curam, & pro religione eam pietatē haberi recenſent: pro cuiuſq; gradu indumēta cuiq; cadaueri impoſita, auro gemmiſq; ſuperintexta. Penates ſic colebat antiquitas ſumme pontifex. Quo uero pacto cadauera illa cratibus deſiccent, ita ut ſola reſtet cutis tanquam oſſium retinaculum, igne lento ſuppoſito, in decade deſcripſimus. Ex ſeptem Comogri filijs ætate grandior, mira pollebat natiua ſapiētia. Blandiēdum eſſe hominibus ijs uagis intellexit, dandamq; operam ne cauſas nanciſcantur quibus in ſe domumq; ſuam, uti in cæteros conterminos, ſæuire queant. Ad Vaſcum & Colmenarem primarios, quatuor auri affabre laborati drachmarum millia, ſeptuaginta etiam mancipia, dono miſit. Se nanq; inuicem capiunt, ac uendunt rerū uſui uel appetitui ſuo conſonarum permutatione: pecunias quidem neſciunt. Aurum illud tantundemq; alibi congeſtum unà librabāt in Comogri ueſtibulo noſtri, ut regio fiſco quinta pars debita ſecerneretur. Eſt nanq; id ordinarium in ijs regnis decretum, ut ex auro argentoue ac gemmis, quæſtoribus regijs aſſignetur quinta. Reliquū inter ſe ex

B (margin letter beside "ro cellam reperere")

Religionis ergò maiorū cadauera exiccata in ædibus cōſeruant.

C compoſito diuidunt. Exortæ ſunt in auro diuidendo inter noſtros rixæ. Aderat Comogri filius prudẽs ille primarius, qui accedẽs librales lances pugno excuſſit rigido, & aurum quodcunq; inerat per ueſtibulũ diſperſit: iurgijs noſtros inſectando, eleganter in hanc ſententiam diſſeruit: Quid hoc rei eſt uiri Chriſtiani? adeò exiguam auri copiã tanti facitis? quam tamen uultis ex pulchre fabrefactis monilibus in rudes uectes conflare. (Secum nanq; conflatoria inſtrumẽta portabant.) Si auri eſt ueſtra fames tanta, ut illius cauſa tot quietas gentes perturbetis, calamitates & incommoda perferendo, per uniuerſum è patrijs regionibus extorres: regionem affluentem auro uobis oſtẽdam, ex qua poteritis auri ſitim iſtam explere. Sed maioribus uos oportet copijs rem aggredi: uobis nanq; neceſſe eſt potẽtes reges, patriæ ditionis acerrimos defenſores, armorũ ui debellare. Præter cæteros, ſeſe uobis obijciet Tumanamà rex, cuius regnum eſt auro reliquis fortunatius, à nobis diſtans ſoles tantũ ſex: à ſole nanq; dies computant. Medios præterea montes Caribes, genus hominum ferox, humanarũ carnium edax, ſine legibus, ſine império, uagum, occupant. Oppreſſis nanq; mõtium habitatoribus aurifodinarum, quæ ſcatent in ijs montibus, cupiditate raptati proprias & ipſi ſedes deſeruere. Eo enim auro quod ipſi miſerorum monticolarum lacertis effodiunt, in laboratas laminas & uarias imagines has & huiuſcemodi alias effigiato, quicquid appetunt, aſſequũtur. Fabros nanq; & ipſi aurarios habent, qui monilibus formandis inuigilant: rude ſiquidem aurũ nos non maioris facimus quàm luteos globos, priuſq; opificũ dextra fabrefacti prodeat in fictile uas aliquod nobis gratum aut neceſſarium. Fictilia & ipſi habent nõ inculte formata. Hæc nos ab illis noſtrorũ prouẽtuum (puta mancipiorum in bello, profligatis hoſtibus, captorum, quæ coëmunt edẽda, lodicumq; & ſupellectilium ad domorum ornatum) permutatione cõparamus. Eſculenta quoq; illis nos præbemus, quibus ipſi carẽt: quippe qui mõtes incolunt. Armis igitur eſt hoc montanum iter aperiẽdum. Hos montes (indice digito montes auſtrales mõſtrabat) traijciendo, mare aliud è promontorijs deſpectare licebit, quod nauigijs uelificatur nihilo ueſtris minoribus (& carauelas inſinuabat) licet & illi nudi agant more noſtro, uelis tamen & remis utũtur. Ab aquarũ è mõtibus diuortio, latus illud uniuerſum ad auſtrũ ſpectans aurũ gignit affluenter. Hæc ille: & unà inſinuabat eſcaria uaſa, cæteraq; utenſilia regem Tumanamà ciſmontanũ & tranſmontanos omnes ex auro habere formata: aiebatq; non minorem eſſe apud auſtrales illos auri copiã, quàm apud nos ferri. Ex qua nanq; materia noſtri enſes & reliqua tela cõficiant, intelligebat relatu noſtrorum. Duces noſtri iuuenis nudi orationem admirati (interpretes enim habebant tres illos ſaginatos, qui ſeſquiannum inter Caretæ familiares uerſati fuerãt) animos ad eius dicta erexerunt: & auri è lancibus libralibus diſcuſſi temeritatẽ in facetias & urbanitatem conuerterunt, commendantq; illius & facta & expoſita. Sed quibus argumentis innixus iſta ferat, amicè interrogant: quid ue faciendum cenſeat, ſi plures copiæ uenerint. Ad hæc iuuenis Comogreus idiomate patrio, in ſe parumper receptus, uti orator qui ſe ad aliquid graue diſſerendum accingit, & corpus ad motus perſuaſioni neceſſarios diſponit, in hanc repetijt ſententiam: Attendite uiri Chriſtiani: Licet nos homines nudos auri cupiditas haudquaq; exagitet, ambitione tamen, imperij cauſa, nos bellis inuicem conficimus, & uicinis præcellere noſtris cupimus. Hinc pullulant inter nos diſſidia, hinc noſtra pernicies. Bella geſſere maiores noſtri, geſſit & genitor Comogrus cũ finitimis regibus, in quibus & uicimus & uicti fuimus. Sicuti ex ſtratis hoſtibus apud nos mancipia cernitis, ex quibus ſeptuaginta uobis dono dedi: haud ſecus nobis profligatis, è noſtris hoſtes captiuos duxerũt aliquãdo. Bellorum nanq; uices hæ ſunt. Ex familiaribus noſtris, qui apud eos mancipiũ egerũt, ecce unum qui apud tranſmontanum regulum, & eius regionis tranſmontanæ, quæ magis auro ſcatet, dominum

Hominis barbari & iuuenis prudentiſſima oratio.

Artem, non aurum æſtimant.

D

A num longo tempore uinctus sub seruili ferula uitā duxit infelicem. Ab hoc, & innumeris alijs huiuscemodi: à liberis etiā hominibus ab illis ad nos, & ecōuerso amice trajcientibus hæc nobis ab immortali memoria proprijs facultatibus notiora sunt. Attamen quo certius uobis ista referri sciatis, ne falli suspicemini, me duce uincto testeq; parato ad supplicium, rem aggrediemini: ut me ex arbore uicina suspendatis, si differre à meis dictis uel puncto intellexeritis. Accite igitur accite mille Christianos ad bella paratos, quorū robore possimus, unà cum Comogri genitoris mei nostro more bellatoribus, hostium uires confringere. Id uobis auri copiam optatam præbebit. Nos autem in ducatus & auxilij præmium, ab hostium nostrorum iniurijs & formidine perpetua, qua cōcepta male pacati uiuimus, liberabitis. His dictis prudens iuuenis Comogreus conticuit: nostri uero saliuam deglutire mercurialem ampla spe auri iterato cœperunt.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Putati continentis liber quartus.

PAVCOS inde dies ibi cōmorati, Comogro sub nomine Caroli, ob Hispaniarū principem, baptizato cum eius familia, redeunt ad socios Dariennenses, relicta Comogro spe de militibus à filio petitis, quibus tutò queant ad australe pelagus mōtes superare. Vicum quem habitandum elegerunt ingressi, redijsse Valdiuiam post semestre à suo discessu intellexerunt: sed cum parua commeatuum copia, quia paruum aduexerat nauigium: spe tamen ampla de mittendis propediem & commeatuū & recentiū uirorū auxilijs. B Almirātus prorex & reliqui Hispaniolæ gubernatores, se nullā habuisse hactenus curam de Dariennensibus fatētur, quod Ancisum prætorem cum sua naui onusta incolumem fuisse appulsum arbitrarentur: bono sint animo in posterum hortātur, se nulla in re defuturos: ad præsens nullā habere nauim qua plura Valdiuiæ queant præbere de necessarijs, inquiūt. Neq; erat carauela quam ipse aduexerat capacior. Erat nanq; licet nomine Carauela ob formā, exiguum tamen nauigium. Quare ad præsentem tantū necessitatem parumper moderandam, non ad egestatem tollendam, cōmeatus attulit Valdiuia. Post paucos igitur dies à Valdiuiæ regressu ijsdem angebātur angustijs: præsertim quia ueniēs ex altis mōtibus turbo cum fulgoribus & tonitruis horrēdis, mense Nouēbri, tantā aquarū attulit alluuiem, ut segetes omnes quas in solo bene fortunato, Septembri mēse, priusq; ad Comogrum regulum proficiscerentur, satas reliquerant, abstulerit partim, partim suffocauerit. Erant sementes illæ paniceæ, quod grani genus Hispaniola maisum, Vraba hobbam appellat: quas diximus quotannis ter maturescere, quia regiones illæ horrore hyemali minime grauātur, ob uiciniam ad æquinoctialē lineam. Ex hobba siue maiso panem esse triticeo regiones illas incolentibus salubriorem, quod facilius concoquatur, cōsonat physicæ rationi. Deficiente nanq; frigore, ab extremis ad præcordia calores minime pellūtur. Frustrati ergo spe suarū segetum, & uicinis regulis iam & cōmeatibus & auro expilatis, quærere cibum à distātibus coguntur: & unà significare gubernatoribus Hispaniolæ quanta ægestate urgeātur, quæ ue apud Comogrū de australi plaga intellexerint: quò sit regi cura de mittendis mille illis armatis, quorū dextra, si pacatò nequiuerint, per uios liceat facere montes utrunq; mare intersecātes. Mittitur cum mādatis idem Valdiuia, cui prebēdas quæstoribus regijs in Hispaniola sedē habētibus, octunciales tercentum libras ex quinta regio fisco debita, crediderunt. Eam libram Hispanus Marchum appellat; quam quinquaginta nummi aurei castellani nūcupati cō plent.

C Castellani pōdus pesum dicunt. Quindecim ergo millium castellanorum summam dicimus eam fuisse. Est uero castellanus nummus paulò minus triente, ducatum aureū superans, prouinciæ peculiaris moneta, quæ nullibi præterquam in Castella cuditur. Constat ex ea summa libras mille quingentas octunciales à regulis assecutos fuisse. Quod uniuersum in diuersa conflatū uel diductum monilia, puta torques collis, armillas brachijs, & bullas pectoribus imponendas, laminulas etiam auribus & naribus affigendas repererant. Mare igitur Valdiuia conscendit ea carauelula, qua uenerat, redieratq; aliâs, tertio idus Ianuarij, anni iam M D X I ab aduentu domini, cum mandatis ad Vaschi Nunnez arbitrium, & ea quam retulimus auri summa regijs præbenda quæstoribus, & ex amicis portāda in Hispaniam ad affines & cognatos, quam quisq; optauisset. Quid Valdiuiæ inter nauigandum acciderit suo loco dicemus: ad permanentes in Vraba redeamus. Hi dimisso Valdiuia, rabida fame stimulati, statuunt eius sinus intima uestigare per diuersa. Est ab ostio sinus eiusdem extremus angulus distans milliaria circiter octoginta; angulum illū appellarunt Hispani Culatam. Angulum prehēdit Vaschus ipse cum centū hominibus uectis per sinum uno bergātino & monoxylis prouincialibus quibusdam, quas diximus Canóas ab insularibus Hispaniolis appellari, ab Vrabensibus Vrú. In sinum ex angulo fluuius cadit, ab oriēte labens, Dariene decuplo maior. Aduerso fluuio millia passuum triginta, aiunt nanq; ipsi lequas nouem amplius, sed in dextram conuersi ad meridiem, incolarum pagos offendunt, quorum regulus Dabáiba nuncupatur: uti cacicum Hispaniola, ij Chebí ultima acuta appellant. Ad Dabáibam se recepisse Cemacchum Darienis regulum, à nostris in prælio profligatū, intellexerūt. Aufugit Dabáiba. Putatur à Cemaccho monitus, ne nostrorū impetum operiretur. Deserta omnia reliquit. Arcuum tamen & sagittarum aceruos, su-

D pellectilia etiā & retia, piscatoriasq; scaphas plures, repererūt. Lacunosa nanq; palustriaq; loca illa neq; iaciendis sementibus aut arborum plantationi apta esse cognouerunt. Propterea exiguam eorum quæ affectabant, cibariorum scilicet, copiam cōsecuti sunt: quia pisciū permutatione à finitimis panem ad propriam tantū indigentiam ij piscatores comparant. Auri autem cælati millia castellanorum septem ex desertis domibus habuerūt. E monoxylis quædam: ex arcubus centum: ex sagittis fasces aliquot: ex supellectilibus cuncta. De prouincialibus uru, id est lintribus, duas abduxerūt. Ex eius fluminis paludibus uespertiliones inquiunt prodire noctu, turturibus nō minores, morsu letali nostros infestantes. Id aliqui ex ijs qui morsus experti sunt, testatur. Ancisus prætor eiectus, interrogāti mihi de uespertilionū uenenato morsu, retulit se fuisse inter dormiendum à uespertilione demorsum in talo pedis æstate ob calorem detecti: nec magis nocuisse, quàm si alterius animalis nō uenenosi dētibus læsus fuisset. Dicunt alij uenenosum esse morsum, sed aqua marina illico lotum curari. Retulit etiam Ancisus mederi aqua marina & igneis cauterijs, simul uulnerato ab incolis uenenata sagitta: seq; id in regione Caribana, ubi plures ex suis percussi fuerunt, experimento comperisse. Ex angulo igitur sinuali Vrabæ redeunt parum contenti, quandoquidem non onusti cibarijs. Redeuntibus illis exorta est in uasto illo sinu tanta tempestas, ut supellectilia omnia, quæ à miseris piscatoribus afferebant, proijcere in pelagus fuerint coacti. Ex uru etiam, id est lintribus, quasdam unà cum hominibus absorpsit mare. Eodem uero tempore quo Vaschus Nunnez tentare sinus angulum ad meridiem cōstituit, ex composito Rodericus Colmenares cum uiris sexaginta per alterius gurgitis alueum ab oriente ad montana carpit iter. Is ab ostio fluminis ad millia passuum circiter quadraginta (inquiunt nanq; lequas duodecim) pagos offendit, in ripa fluminis sitos: quorū chebi, id est regulus, Turui appellabatur. Apud hunc regulum adhuc morabatur Colmenares, quando Vaschus Nunnez post reditū ad Darienem, aduerso

&

A & ipse flumine Colmenarē adijt. Inde refecta iam eius Turui cibarijs sociorum caterua, statuunt unà conscendere. Ad milliaria totidē ab illis quadraginta, insulam complectitur fluuius piscatorum patriam. Eam, quia natiuas ibi arbores offenderint cassiam fistulam gignentes, Cannafistulam appellarunt. Vicos in ea sexaginta repererunt, gregatim casas decem habitantes. A dextro insulæ latere labitur alter fluuius, & ipse prouincialibus lintribus & bergantinis sustinendis aptus. Riuum Nigrum fluuium appellarunt. Ab ostio fluminis eius ad millia passuum quindecim, sparsim reperere uicum domorum quingentarum ædificatum: cuius chebin, id est regulum, Abenamachei uocari aiunt. Domos deseruere omnes, ubi primum nostros aduētare senserunt. Sed cum fugientes insequerentur, mutato consilio, reuertuntur, & irruerunt in nostros atrocibus animis, ut qui è proprijs laribus pellebātur. Ensibus ligneis, sudibus etiam præustis & hastis teretibus oblongis, non autem sagittis, nostros impetunt: occidentales nanq; sinus haudquaquam arcubus bella gerunt. Facile profligati miseri nudi sunt nostrorum telis. Dum eos insequerētur nostri, regulum Abenamachei & primarios quosdam capiunt. Capto regulo, pedes unus qui uulneratus ab eo fuerat, lacertum abscidit uno ictu gladij, ducibus tamen inuitis. Erat ibi Christianorum numerus circiter centum quinquaginta: horum dimidiam partem ibi duces reliquerunt, ipsi uero cum cæteris aduerso iterum flumine tendunt lintribus patrijs nouem, quas diximus appellari Vru. A riuo Nigro & insula Cannafistula millia passuum septuaginta, relictis à dextra læuaq; pluribus in id maius cadentibus fluminibus, unum capiunt duce incola nudo, ducendarū per ea flumina nauium magistro, in cuius ripa ostio ipsius proxima Abibeiba regulus incolis imperabat. Loca esse palustria cognouerūt, propterea primariū Abibeibæ reguli atrium in arbore summa ædificatum erat. Nouum & insuetum habitandi genus. Sed adeò proceras arbores terra illa nutrit, ut inter earum ramos ædificare domos liceat indigenis: uti de alijs apud uarios legimus autores qui æstuante oceano confugium habebant ad altas arbores: cum refluente, piscibus uescerentur relictis. Trabibus inter ramos distētis & cōnexis inuicem, congeriem struunt contra omnem uentorum uim tutam. Putant nostri ob fluuiorum alluuies, quæ ibi crebræ sunt, arboreas domos incolas habere. Est arborum illarum altitudo tanta, quod nulla uirilis lacerti uis sit, quæ domum ædificatam, iactu lapidis attingere sufficiat. Nec miror quidem, si Plinio & autoribus alijs crediderimus de arboribus Indicis, quas adeò proceras esse tradunt ob soli ubertatem & aquarum abundātiam, ut sagitta nequeant superari. Neq; enim eius terræ campi, omnium iudicio, cedunt ubertate aut aquarum abundātia ulli telluri, quam sol ambiat. Ex illis arboribus plerasq; dimensi, brachiorum ambitu uiri septem interdum octo stantes uix complexi sunt. In solo tamen cellas habent uinarias, eo uino, de quo suprà diximus, refertas: quia licet uentorum furor minime potis sit domos illas diruere, aut confringere ramos: conuoluitur tamen quamuis integra, quacunque flatus trahat: unde uina perturbarentur eo motu. Reliqua secum habent in arboribus. Vina per gradus constructos arbori inhærentes famuli ad regulum & primarios prandentes aut cœnantes recentia supportant, non tardiore gressu, ac pede plano nostri pueri nobis ex abaco mensæ uicino ministrant. Abibeibæ arborem nostri adeunt: colloquia ineunt, petunt nostri, ut descendat dato pacis signo: negat Abibeiba, ut se uiuere sua sorte sinant orat. Se post blanditias, diruturos arborem à radice, uel igne supposito crematuros, nisi cum omni familia descendat, nostri minantur. Renuente iterum Abibeiba, securibus impactis arborem quatere incipiunt. Visis ex arbore salientibus assulis ex sectione, mutauit Abibeiba cōsilium: descendit, sed ipse tantum cum filijs duobus. Agunt de pace, deq; auro colligendo. Se aurum non habere, inquit Abibeiba: quod auro non indigeat, & se de auro nunquam fuisse solicitum di-

Ingens arbor magnitudo.

B

C ct. Instãtibus, inquit Abibeiba: Si tanta est auri uestra cupiditas, aurum in uicinis mõtibus quæritabo, & repertum ad uos feram: gignitur nanq; in proximis montibus aurum. Diem statuit quo rediturus esset: nec statuto die, nec post statutum regressus est Abibeiba. Discedunt ergo inde bene saturi dapibus & uino Abibeibæ, sed minime auro diuites, uti putauerant. Ab Abibeiba tamen & ditionarijs eius ac filijs de aurifodinis & Caribibus siue Canibalibus humana carne uesci solitis, de quibus aliâs latius, illa eadẽ accepere, quæ apud Comogrum regulum audiuerant. Ad millia passuum iterum triginta circiter ascendentes, in Canibalium tuguria, sed uacua penitus cuncta, inciderunt. Cum nanq; sentirent nostros uiciniam perambulare, se fortunasq; suas humeris ad montana in tutum receperant.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Crediti continentis liber quintus.

INTEREA dum per fluuiorum ripas ista geruntur, ex ijs quos Vaschus & Colmenares in riuo Nigro Abenamachei reguli ditione, reliquerant ad terræ custodiam, decurio quidam nomine Raia, siue fame compulsus, siue quod fatalis esset ei ille dies, cum socijs nouem uiciniam fuit ausus uestigare. Pagum finitimũ reguli nomine Abraibæ adiuit. Raiam ipsum & duos è socijs Abraibes trucidauit, cæteri aufugerũt. Post paucos inde dies affinis & uicini Abenamachei domo expulsi, D cui brachium, ut malum malo adderetur, abscidisse peditem in riuo Nigro diximus: Abraibæ misertus profugus, nanq; ad Abraibem Abenamacheius concesserat, Abibeibam arboreum habitatorem conuenit: qui & ipse domo extorris nostrorum congressum uitans, per deuia montiũ & syluarum errabat. Abibeibam compellat Abraibes in hũc sensum: Quid rei hoc est Abibeiba infelix? Quæ gens hæc? proh miseros, quæ nos tranquilla pace fruẽtes exagitat? Quousq; tandem patiemur horum sæuitiam? non'ne satius est emori, quàm ea ferre, quæ tu, quæ Abenamacheius affinis noster, quæ Cemacchus, quæ Careta, quæ Põcha, & reliqui nostri ordinis principes ab his passi sunt? Vxores filiosq;, etiam ditionarios captiuos duci, & fortunas omnes in prædam trahi ante oculos? Me nondum attigerunt, sed exemplo aliorum, non longe abesse meam perniciem æquum est credere. Vires igitur nostras & fortunam experiamur in eos, qui Abenamacheium domo expulerunt, & male tractarunt. Irruamus: ijs trucidatis, fortè reliqui nos adoriri ultrà uerebuntur: & si tentauerint, hos habebimus ex eorum acie detractos. Quicquid euenerit æquanimius tolerãdum erit. His & huiuscemodi auditis, Abibeiba in Abraibes sententiam it pedibus. Diem ad rem gerendam statuunt, sed eis minime successit ad uotum. Ex ijs nanque, quos diximus ad Canibales usque ascendisse, redierant ad riuum Nigrum fortefortuna ea nocte, quæ diem insidiarum præcesserat, uiri triginta missi in auxilium relictorum, si qua uis ingrueret de qua suspicabantur. Ecce ubi primum eluxit, reguli cum ditionarijs, armatis more suo, quingentis pagum sublato ingenti clamore impetunt, de recentibus, qui ea nocte uenerant, inscij. Nostri scutati ad eos prodeunt: sagittis primo percutiunt, dehinc hastis, & cominus ensibus strictis irruunt in aduersos. Gens nuda plures inspectans hostes quàm sibi persuaserat, facile profligatur, trucidaturq; maiori ex parte, ueluti grex incompositus. Reguli euaserunt. Captiuos ad Darienem mittunt, quoscunq; uiuos assecuti sunt. Horum opera utuntur ad agros sementesq; colendas.

A lendas. His actis & pacata ea prouincia, redeunt secũdo flumine ad Darienem: relictis ibi triginta uiris in prouinciæ custodiã, duce Furatado quodã decurione: licet decurioni more Romano non sint addicti præcise quindecim milites quos regat, centurioniq́ centum uigintiocto. Centuriones tamen ultro citroq́ centenarium numerum: & ultro citro quindenũ, decurionem est consiliũ appellare. Nec enim hos seruant ordines Hispani examussim: cogimurq́ nomina rebus & magistratibus dare. Is ergo Furtadus decurio è riuo Nigro, cui præerat, uiginti è suis socijs & unam fœminam cum captiuis quatuor & uiginti, una tantum ingenti lintre prouinciali demittebat secundo flumine ad Vaschum præfectum & socios. Ecce illos ex transuerso quatuor uru, id est monoxyla impetũt, prosternunt: neq́ enim parati descendebant per fluminis alueum, quia nil tale suspicabantur. Lintrem nostrorum inuertunt, trucidant quos assequi possunt. Cæteri obruuntur duobus exceptis, qui ligna quædam complexi ad socios usq́ ab hostium furore lignorum fascibus, qui per alueum defluebant, inuoluti, deceptis hostibus, euaserunt. Ab his duobus seruatis moniti, quid rei hoc sit, scrutari omni studio incipiunt: soliciti de seipsis, meditantesq́ sociorum in riuo Nigro discrimen, nisi sors recentes illos triginta demissos, nocte insidias præcedente ad uicum appulisset. Concilia frequentant: in re tam dubia mussitantes, quid consilij capiant haudquaquam occurrit. Sagaci tandem indagine uestigando intellexerunt regulos quinq́, puta Abibeibam palustris arboris incolam, Cemacchum uico, quem nostri habitãt, spoliatũ, Abraibem & Abenamacheium affines, riui Nigri accolas, & Dabaibam piscatorum anguli sinualis, quem diximus Culatam appellari, dominum, de trucidandis statuto die Christianis conuenisse. Et quippe cessisset, nisi uetuissent superi. Miraculo ascribitur, & quidem non iniuria, si pie librauerimus, quonam pacto sors regulorum consilium patefecerit. Auditu dignum est, propterea rem breuibus pandam ordine suo.

B Vaschus ille Nunnez, qui magis ui quàm suffragijs principatum in Dariennenses usurpauerat, egregius digladiator, inter multas quas rapuerat fœminas prouinciales, unam præter cæteras habebat forma eximia. Ad eam ibat ac redibat frequẽs germanus eius, qui Cemaccho regulo familiaris erat palatinus: domo & ipse priuatus patria, sororis amore stimulatus, inter loquendum hæc uerba protulit: Dilecta mihi soror dilecta, ausculta meis dictis, & celato, quæ referam, si tibi mihiq́, uniuerso etiam generi nostro bene consultum iri desideras. Est horum hominum qui nos auitis laribus propellunt, insolentia tanta, ut nullo pacto eos ferre ultra constituant terræ principes. Ducibus quinque regulis (regulos ordine suo nominatim enumerauit) ad rem gerendam, centum esse uru paratas: mari terraq́ multitudo armatorum ad quinque millia cogetur. Ad exercitum nutriendum commeatus in uico Tichiri coaceruantur. Diuisisse etiam regulos inter se ex composito nostrorum & capita & facultates, enarrat sorori bonus frater. Propterea monet, ut statuto die in tutum se recipiat, occasionem nacta aliquam ne in confuso trucidetur. Nescit nanque uictor miles occurrenti cuiquam ignoscere. Et diem cædi addictum puellæ sorori patefacit. Puella uero, quia ferrum est quod fœminæ obseruant, magis quàm Catonianam grauitatem, siue quod Vaschum amaret, siue quod uereretur, parentum & propinquorum omnium & uniuersæ uiciniæ oblita, regulorum etiam quibus gladium iugulo tenus imposuit, Vascho rem omnem aperuit, nil eorum prætermisit, quæ imprudens germanus differuerat. Re intellecta, datur opera per Fuluiam, ut frater reuertatur. Accitus à sorore illico regressus est. Capitur, fateri cogitur. Cemacchum regulum herum suum quatuor illas uru ad nostrorum perniciem misisse, Cemacchiq́ consilio paratas esse insidias, aperte fatetur. Struxisse etiã Cemacchum particulatim interitum ipsi Vascho, dato in mandatis quadraginta ditionarijs suis, quos in amicitiæ pignus ad Vaschum mi

C serat, ad colendum Vaschi agros, serendos, more patriæ, ut Marris interficeret. Solebat Vaschus adire fossores, uti moris est bonorum œconomorum, quo animum preberet ad laborem ferēdum. Ditionarij tamen, heri reguli mandatum exequi haudquaquam ausi sunt, quia nunquam pedes aut inermis ad eos profectus esset Vaschus. Equam nanq; habebat, qua uisebat agricolas, & lanceam dextra gestabat semper, suo patrio more. Quare frustratus particulari consilio Cemacchus, hoc ultimum aggressus est, sibi uniuersisq; finitimis pernitiosum. Coniuratione nanq; patefacta, Vaschus ipse septuaginta uocat uiros, se sequantur, edicit. Quô tendat, quid'ue statuerat, nemini palàm facit. Ad Cemacchum primo tendit, qui agebat ab ipsis millia passuũ decem. Sed esse apud Dabaibam palustrem Culatæ regulum profugum intellexit. Sacchum eius, id est primarium affinem palatinũ (sic enim primarios appellant, uti regulos chebi) cum cæteris familiaribus prehēdit, captiuos ducit. Aliquot ibi tam mares quàm fœminas reperit. Eadē hora qua ipse Cemacchum quæsiturus pedem è terra mouit, Rodericus Colmenares, aduerso flumine cum uru quatuor & uiris sexaginta, duce puellæ fratre, tetendit: uicum adoritur Tichiri appellatum, in quo diximus cogi commeatus ad alendum exercitum. Vicum occupat: quicquid ibi coaceruatum erat, puta uini diuersorum colorum, uti apud Comogrum diximus, & ex omni genere panis reliquorumq; eduliorum prouincialium, in suam potestatem reducit. Sacchum Tirichensem, cuius ueluti per prætorem exercitus res patranda erat, unà & quatuor primarios prehēdit: imparatos nanq; reperit. Suspensum ab arbore, quam ipse coluerat, Sacchum sagittis cōfigi ante oculos incolarum, & primarios patibulis colligari, iussit Colmenares, ad aliorum exemplum. Hac pœna coniuratis illata, formidine tanta repleuit prouinciam uniuersam, quod nullus est iam, qui audeat erigere uel digitum contra torrentem nostrorum iram. Pacatò iam uiuunt: subdunt colla libētes cæteri reguli: neq; ultra

D sæuitum est in reliquos. Ex hostiũ horreis & cellis uinarijs refertis in Tirichensi uico, geniales egerunt dies aliquot.

PETRI MARTYRIS ANGLI

MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Crediti continentis liber sextus.

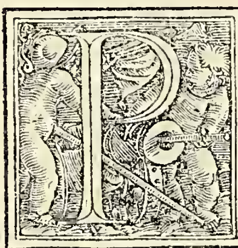

OST hæc uocatis in concionem socijs, omnium suffragijs sancitũ est, ut procurator aliquis ad Hispaniolam, unde ius & auxilia expectāt: deinde in Hispaniam ad regem mittendus deligatur: qui seriem rerum omnium Almiranto & gubernatoribus, regi deinde, proponat: nitaturq; regi persuadere de mittēdis mille hominibus illis quos iuuenis Comogreus ad traijciendos montes, australem plagam ab eis dirimentes, opus esse dixerat. Ambiuit sibi Vaschus Nunnez procuratorium id munus, sed minime sociorũ suffragijs id assequi potuit, neq; factionarij eius assensi sunt, ut inde discederet, cum quia se desertos arbitrarentur, tum etiã quia immurmurabāt omnes, Vaschum si semel inde euaderet, ad eam calamitatum combustionem nunq; redituru, exemplo Valdiuiæ ac Zamudij, quos à mense Ianuario miserāt, putabantq; deliberatò noluisse reuerti. Sed aliter, uti suo loco dicemus, res se habebat: nam perierant. Scrutinijs igitur uarijs inter se diu contendunt. Deligunt tandem Ioannem quendam Quicedum, uirum grauem & maturum ætate, fisci regij quæstorem in illis terris. In hoc Quicedo fidem habebant summam de re bene gerenda: de reditu etiam, quia uxorem ad eas regiones secum duxerat, quam in pignus sui regressus in sociorũ potestate relinquebat.

A bat. Quicedo electo, de collega illi præbendo, diuersæ surgunt sententiæ. Maximo esse discrimini, inquiūt aliqui, rem tantam locare in unius uiri manibus: non quod Quicedo diffidant, sed quia sit uita hominum fragilis, ipsis præcipue iam æquinoctiali uicinæ temperiei assuetis, si cogantur ad septentrionem reuerti ad uarias aëris & ciborum mutationes. Dandum ergo esse collegam Quicedo censent, ut uno deficiente, quod facile potest accidere, supersit alter: utq; duorum relatui si ambo euaserint, firmior à rege fides adhibeatur. In diuersa studia rem distendunt. Sors tandem in Rodericum Colmenarem, de quo sæpe mētionem fecimus, cecidit, quia polleret rerum experientia. Percurrerat nanq; ab adolescentia ac iuuentute mari ac terris Europam uniuersam, & rerum in Italia gestarum in Gallos fuerat particeps. Non infirmior tamen illis causa uisa est, qua sperare deberet Colmenarem, si uiueret, rediturum, quod in Dariene maxima sibi prædia comparasset, maximasq; semētes iactas relinqueret: quibus uendendis sicco pede speraret se aurum promercale à socijs consecuturum. Reliquit igitur curam rerum suarum contubernali cuidam suo Matritensi municipali Alfonso mei hospitis filio unico, Nunnez nomine: qui iuris dicendi prætor erat, & ferè sociorum suffragijs fuerat procurator electus pro contubernali Colmenare: perfectumq; fuisset, nisi sponsam Nunnez ipsum habere Matriti è socijs unus patefecisset. Veriti nanq; sunt ne sponsæ lachrymis deuinceretur, & abiret non rediturus. Colmenare igitur libero uiro electo Quicedi collega, bergantinum ambo, neq; enim grandius iam ullum nauigium habebāt, ingrediuntur quarto calendas Nouembris, anni duodecimi supra quingētesimum & millesimum à nostra redemptione. Ex itinere uarijs agitati tempestatibus, ui uētorum proiecti sunt ad occidētale littus eius uastæ insulæ diu creditæ continētis, quam in prima decade Cubam diximus appellari. Egestate iam summa premebantur ob diuturnitatem temporis: agebatur nanq; tertius iam mensis à discessu à so-

Cōsuetum aerē mutare, periculosum.

B cijs: terrā captare coguntur, ut si qua reperiant, ab indigenis auxiliū experiātur. Forte ad eam eius insulæ oram appulsi sunt, in qua & Valdiuia tempestatibus quassatus terram captauerat. Proh miseri: expectate Dariennenses, Valdiuiam ut uestris ærumnis mederetur missum, expectate. Appulsum Cubenses incolæ cum socijs omnibus ad unum trucidarūt, & discerptam in littore carauelam qua uehebantur reliquerunt. Super repertas quasdam carauelæ tabulas arena semiobrutas Valdiuiam & socios deplorarunt. Cadauer nullum offenderunt: putant uel in mare proiecta, uel Canibalibus edenda præbuisse recentia. Eas nanque regiones Canibales sæpe incursitant edendorum hominum causa. Ab insularibus duobus, quos deprehēderunt, Valdiuiæ intellexerunt perniciem, auri etiam cupiditate, quod habere Valdiuiam incolæ ab loquace è socijs uno cognouerant, pellectos, de patrando tanto scelere cogitasse suos conterraneos, duo illi professi sunt: aureis nanq; & isti monilibus oblectātur. Truculenta sorte perculsi, quia præcipue frustra sociorum ultioni intēdissent, aufugere crudeles terras & auaram nudorū hominū sæuitiam constituunt. Iter ergo suum, mœsti ob causam sociorum, penuria rerum laborātes, prosequuntur. Priusquam Cubæ latus illud meridionale superarent, mille illis aduersi casus acciderunt: & Fogedam intellexerūt appulsum, & ipsum per ea littora infelicissimam transegisse uitam tempestatibus quassatum, aiunt: per mille anfractus, ærumnarum mille genera fuisse perpessum: dehinc penè solum, socijs amissis uel fame anhelātibus in diuersa relictis, uix uiuum ad Hispaniolam deuectum, ueneniq; tandē atrocitate ex illo uulnere, quo percussum diximus ab incola Vrabensi, proiecisse animam. Ancisus uero prætor electus secundiore fortuna terras easdē peragrauit. Se optatos uentos inter ea littora offendisse, mihi assensus est in curia, & ab incolis Cubæ se fuisse benigne susceptum, iactitauit: sed in cacici cuiusdā præcipue dominatu, cui nomen est Commēdatori. Is cum baptizari à transeuntibus

C Christianis peteret, quo nomine Hispaniolæ uicinæ insulæ gubernator appellaretur interrogans, Commẽdatorem nominari audiuit. Erat enim eo tempore, quo is uoluit baptizari, gubernator quidam egregius uir ordinis equestris militiæ Calatrauæ: cuius institutionis equites Commendatores appellantur. Optauit præterea cacicus ille, id est regulus, appellari Commendator. Commẽdator igitur iste insularis Ancisum ad se appulsum benigne suscepit hospitio, & oppleuit necessarijs ad uictum. Sed quid de religione sanctimoniaq; ibi Ancisus seruari didicerit ab incolis, tu sanctissime pater, cuius dextra religionem sanctimoniamq; induimus, accipito. Nautam ignotum male se habentem per Cubensia littora facientes iter è nostris quidam reliquerant apud Commendatorem regulum. Nauta in honore habitus à regulo & eius ditionarijs, ualetudine recuperata, Commendatoris præfecturã in bellis gerẽdis sæpe exercuit: mutuis nanq; sese inuicem cõficiunt prælijs: & uictor euasit semper. Is licet literarum ignarus bono animo uir, beatam uirginem deiparam pientissime colebat, & secum perpetuò cõsutum in pectore uirginis ipsius in charta pulchre depictum gestabat simulacrum. Eam pietatem uictoriã sibi semper peperisse Commẽdatori significauit: atq; unà Commẽdatori persuasit, abijciẽdos esse zemes omnes, quos ipsi colerent, quia nocturnos lemures animarũ nostrarum uoratores infensissimos referrent: beatamq; uirginẽ deiparam patronam sumerẽt, si felici ductu res suas omnes bello & pace iri gubernatum optarent. Defuturam nullo tempore uirginem deiparam, si corde pio numen eius inuocauerint. Facile nudis gẽtibus nauta persuasit. Virginis ergo simulacrum regulo roganti dono dedit, cui & ædem & altare dicauit: zemibus quos auitos colebant posthabitis. De zemibus, pater beatissime, ex gossampino ad nocturnorum lemurum, quos familiariter passim uident & alloquuntur, similitudinem contextos, & eodem gossampino in

D miram duritiem interius constipatos, in decimo nostræ decadis libello latissime. Ex nautæ instituto, sole uergente ad occasum, Commendator ille regulus & uniuersi eius ditionarij utriusq; sexus, domum Mariæ uirgini dicatam adeunt quotidie. Ingressi flexis genibus, capite reuerenter obstipo & manibus iunctis, simulacrum his uerbis multiplicatò salutant: Aue Maria, aue Maria. Pauci nanque ex eis plura proferre eius orationis uerba didicerunt. Ancisum itaque & socios adeuntes dextra prehensos ad dicatam domum alacres ducunt: se illis mira ostensuros inquiunt. Simulacrum digito monstrauerunt, monilibus & fictilibus uasis, edulijs & aqua plenis, per podia circunseptum. Hæc nanque simulacro, sacrificij loco, donant ex auita religione erga zemes. Inquiunt, ea se simulacro præbere, ne, si fame urgeatur, desint cibaria. Fame urgeri posse simulacrum integro sensu putant. Sed quid auxilij à simulacri numine, hoc est, à beata uirgine, se fateãtur habuisse, auditu pulcherrimum est: & mediusfidius, beatissime pater, pro certo habendum: tantus est enim, ex nostrorum relatu, pietatis erga deiparam uirginem in his simplicibus incolis feruor, ut ad se laborantes in prælio, præcipue contra suos hostes, penè dixerim cogant è cœlo descendere: quandoquidem precium, quo emere ipsum & suos cœlites possimus, reliquit hominibus deus, pium scilicet amorem & charitatem ardentem. Quonam igitur pacto poterit ullo tempore deesse beata uirgo, præsidium eius pura fide inuocantibus? Anciso & socijs Commendator & palatini eius omnes asseuerant, conferta manu, nauta duce simulacrum portante secum, zemes hostium in conspectu simulacri uirginei, omnibus rem intuentibus, uersa facie intremuisse. Zemes enim quique suos ad prælium in auxilium portant. Nec simulacrum modo, sed uiuẽtem fœminam candidis uestibus pulchre amictam, pugnæ tempore auxilia ferentem in hostes, se uidisse asseuerant. Fatentur itidem hostes, ex aduerso sceptratam & minacem apparuisse, suis hostibus fauentem, mulierem: cuius aspectu præcordia sibi horrescere sentiebant.

Sic nimirũ fit, ut religio alia in aliã mutata, ex priore plurima seruet.

Miracula pugnæ tempore.

Postea

A Postea uero quàm abiuit nauta, ab adeũtibus ea littora Christianis susceptus nauigio, seruasse ad unguem nautæ instituta se, Commēdator fatetur. Cum finitimis exortam esse diram cōtentionem de zemibus retulit: puta quinam zemes esset alio sanctior ac potentior, superq; hac disceptatione certatum fuisse aperto Marte sæpius cum finitimis: sed beatã uirginem defuisse nunq;, quin ingruente certamine affuerit, attuleritq; contra maximas hostium copias parua manu facilem uictoriam. Quibus uerbis clamore sublato in hostes irruerēt, interrogati: se nil aliud unq; ex nautæ doctrina protulisse, quàm sancta Maria adiuua nos: sancta Maria adiuua nos: idiomate tamen Castellano. Id enim in omnium ore liquide prolatum nauta reliquerat. Dum ita sese inuicem crudeliter trucidarent, pacto fœdere conuentum est: nō ut singulari electorum ex utroq; exercitu certamine, ut sæpe Romanis, multisq; alijs contigit apud antiquos: aut sagaci aliquo cōsilio res decerneretur: sed ut alterne ex utroq; populo manibus post terga ligatis, & ad uincietis arbitrium post terga innodatis uinculis, in aperto agro singuli iuuenes sisterētur, eumq; meliorem esse zemen aduersi annuerent, qui suæ partis colligatum iuuenē celerius liberaret. Sancito fœdere iuuenes alterne uinciunt duos: Commēdatoriani aduersum, aduersi uero Cōmendatorianum: ter idem tētasse inquiunt, terq; inuocatum sui zemis dæmonem ad ligatum ex aduerso accurrisse, utroq; uincto inspectante. Sed proclamāte Commendatoriano assuetam appellationē, sancta Maria adiuua me, sancta Maria adiuua me: aduentasse illico cãdidatam uirginem: & fugato dæmone, impōsita uirga, quam manu gestabat, in Commēdatoriani uincula, solutum subitò fuisse ante alterius oculos Cōmendatorianũ, transisseq; in aduersum ea uincula, quibus erat Commēdatorianus ab hostibus innodatus, ita quod hostes repererint liberatũ aduersæ partis iuuenem, suum uero duplicibus astrictum uinculis. Sed neq; his cōtentos referunt hostes, præstigijs nanq; id agi humanis arguunt, non melioris numinis aduenietis potestate.

B Vt igitur uiri graues ætate ac moribus pollentes, ab utroq; populo quatuor assint in prospectu ligandorum iuuenum, qui an fraus insit, nec ne, dijudicēt, expostularunt hostes. O simplicem, ô puram animorum benignitatem, ô auream, ô beatam simplicitatem. Annuit hostium postulatis cum suis familiaribus Commendator, ea fide, qua petijsse salutem sanguinis alluuie ualetudinariam: qua Petrum, cuius beatissime pater uicem geris, siccis pedibus uiso domino fluctus calcasse didicimus. Fœdus ıacitur, uinciuntur iuuenes, uiris grauibus octo astantibus: statuto limite locantur. Dato signo, suum quisq; zemen appellat, in auxilium uocat. Aduentantem sui zemis dæmonem caudatum, hiatu uasto dentatum, cornutum, zemen ipsum manufactum æmulantem, & ligati & spectantes cernunt, uolentem è uinculis iam soluere sibi dicatum iuuenem. Ad proclamantis Commēdatoriani uocem præstò fuit beata uirgo, uiris grauibus protentis oculis ad rem tendentibus animum: assueta facit uirga in aduersum, fugato dæmone, trãsilire sui clientis uincula. Perculsi tanto miraculo Commendatoris hostes, uirginis zemen suo zeme digniorem esse fatentur. Eius rei argumentum est, quod audito Christianorum appulsu ad eas terras, pagani Commendatori finitimi, qui cum eo capitalia odia exercuerant, & sæpe conflixerant, oratores ad Ancisum miserunt rogatum, ut sacerdotes ire iuberet, qui eos baptizarent. Duos quos secum habebat Ancisus propere mittit. Centum triginta uno die ex Commendatoris quondam hostibus, tunc amicis & affinibus, baptizarunt. Gallinaceum genus apud hos incolas nostrorum industria coaluisse diximus. Quicunq; ad baptismum confluxerant, sacerdotibus gallinam offerebant, aut gallum: caponem haudquaquam. Neque enim, ut capones efficiant, castrare pullos adhuc didicerunt. Salsos etiam pisces, & ex pane recentes afferebat quisque placentas, unà cum altilibus. Redeuntes ad littus sacerdotes illos, sex homines ex baptizatis muneribus onusti co-

Incredibilia miracula.

C mitati sunt, quibus lautum pascha peregerunt. Ante Lazari nanque dominicum diem, biduo tantũ ex Dariene discesserãt: & ultimum Cubæ angulũ cuneatum ab oriente Hispaniolæ uicinum eo tempore abradebant. Commendatoris rogatu, relictus est apud eum unus è socijs, libens tamen, non alia de causa, quàm ut ipsum ditionariosque suos, & finitimos, si accesserint, angelicam salutationem edoceat. Arbitrantur nanque se maiori curæ fore numini deiparæ uirginis, quo plura eius orationis uerba didicerint. Assensus est Ancisus commẽdatori: & his actis iter suum ad Hispaniolam, cui iam proximus erat, prosecutus est. Dehinc ad regem in Valladolæto morantem se contulit, ubi mecum uersatus est familiariter, & in Vaschum Nunnez gladiatorem acriter concitauit: promulgataque fuit in eum aduersa sententia, Anciso procurante. Hæc uolui, beatissime pater, de incolarũ religione recensuisse: quæ non ab Anciso solum, uerumetiam à pluribus alijs autoritate pollentibus uiris scrutatus sum: quò intelligat beatitudo tua, quàm docile sit hoc genus hominum, quamque facilis pateat eis ad nostræ religionis ritus imbuẽdos aditus. Nequeunt ista fieri repente. Paulatim ad Christi legem euangelicam, in cuius culmine sedes, trahẽtur omnes: & tui gregis oues multiplicatas indies magis ac magis, beatissime pater, intelliges. Iam Dariennenses procuratores repetantur.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Crediti continentis liber septimus.

EST ab Dariene ad Hispaniolam octo dierum & interdum breuior, si flauerint in puppim placidi uẽti, nauigatio. Eam uix centũ diebus procellarum causa procuratores peregerunt. Paucos nanque dies in Hispaniola commorati, mandatis Almirãto & gubernatoribus expositis, paratas ipsis adeuntibus mercatorias naues, quæ frequentes ad Hispaniolam eunt & redeunt, ascenderunt: nec ante calend. Maij alterius anni ab eorum discessu, ex Dariene ad curiam profecti sunt. Duo igitur Dariennensium procuratores Quicedus & Colmenares, mense Maio anni decimitertij & quingentesimi à millesimo curiam ingressi sunt. Ioannes uero Fonseca (cui ab initio curandæ negociationis huius fuit onus demandatum: quem ob fida in reges obsequia in Pacensem, dehinc Cordubensem, post Palantinum & unà Rosanum Antistitem, alij pontifices: nunc tua sanctitas in Burgensem, erexistis: & quia sit regiæ domus capellanus maior & consiliarius, indulti regij cruciatæque regibus contra Mauros concessæ generalem cõmissarium creastis) uenientes Quicedum & Colmenarem ab orbe diuerso, à gentibus nudis, à terris aliâs ignotis, suscepit honorifice. Burgẽsis ergo antistitis patrocinio Quicedus & Colmenares à catholico rege audiuntur. Quæ attulerunt, regi palatinisque omnibus auditu grata fuerunt, ob rerum nouitatem. Et apud me sæpe contubernati sunt. Dariennensis aëris inclementiã horum uultus testãtur: flauescunt nanque similes ictericis, & turgescunt. Sed ipsi præteritæ id ascribunt egestati. Ab ijs procuratoribus & Anciso, Zamudioque: altero etiã Baccalario iurisperito, qui Baëcia dicebatur, & terras illas peragrauerat: & à Vincentio Annez nauium patrono, littorum omnium illorum perito: & Alfonso Nigno, multis præterea gregarijs, qui ductu eorum eas oras adnauigauerant, quæcunque gesta sunt intellexi: nullus nanque ad curiã redijt unq̃, qui nõ fuerit delectatus & uoce uiua & scriptis mihi quæcunque ipsi didicissent, patefacere. Ego uero è multis quæ quisque mihi recensuit, prætermissis memoratu minime dignis, illa tantum colligo, quæ meo iudicio satisfactura historiæ amatoribus arbitror. In tanta quippe rerũ magnitudine

A gnitudine,multa necessario emergũt, quæ, ne nimis longa texatur oratio,prætereunda iudico.Sed ad effectum,quem procuratorum aduentus pepererit, ueniamus.Priusquam ij procuratores aductarent,fama relatũ erat,primarios illos præfectos Nicuesam & Fogedam, Ioannẽ etiam à Cossa,tanti momẽti uirum, ut regio diplomate nauium magister appellatus sit regius, infelici sorte perisse: dissidereq́ inter se paucos illos superstites in Dariene: ita ut neq́ trahendis ad fidem nostram simplicibus illis gentibus studeretur, neq́ de uestiganda natura terrarum curam gererent. Fuit consilium mittere ducem,qui rem deperditam, sublato imperio ijs qui iniussu regio imperiũ usurpauerant,restitueret.Eligitur ad prouinciam hanc capessendam Petrus Arias Abulensis,ciuis autẽ Segouiensis, cui est inter Hispanos antonomasice nomen inditum Iustatori: quia egregius fuerit à iuuentute hastilusor. Vulgato per procuratores Dariennenses in curia,quanti momenti res sit:tollere Petro Ariæ ducatum è manibus,multi apud regem pertinaciter institerunt. At capellanus maior Burgensis antistes,cuia interest,uti iam diximus,huic negocio laboranti præbere remedia:regem adiens, re intellecta,his uerbis compellauit: Quãdoquidem Petrus Arias forti animo, rex catholice,tuæ maiestati sub incerta spe lucri per certa discrimina trahẽdam obtulit uitam,sciamusq́ longo experimento militibus regendis aptum esse:sed in Africanis certaminibus præcipue,in quibus se gessit uti strenuum decet militem,& sagacem militiæ præfectũ oportuit:impium fore iudicarem, si cuiusq́ alterius auaritia tantũ excitati causa,hic exautoraretur. Eat uir bonus iste dextris auibus,eat tuæ maiestati fidus alũnus in regia educatus à teneris.Ex Burgensis igitur episcopi consilio rex Petri Ariæ cum amplioribus mandatis firmauit electionem.Mille ducẽtos bello aptos milites stipendio regio Burgensis episcopus conscribit Petro Ariæ. Ex ijs plerosq́ duxit è curia, discessitq́ ex Valladoleto circiter calend.Octobris,anni tertijdecimi supra quingentesimum à millesimo,

B Hispalim urbem,uulgò Siuillam appellatam,multitudine ciuium & opulentia insignem profecturus: ubi per regios magistratus & militum supplementum, & commeatus,reliqua etiam ad rem tantam facientia, sunt illi tribuẽda. Habet enim rex in ea urbe ad oceanea tantũ negocia domum erectam, ad quam eũtes redeuntesq́ negociatores cõfluunt, de ijs quæ ad nouas terras important,deq́ auro inde relato rationem præbituri.Domum uocant Indicæ Contractationis. Reperit Petrus Arias Hispali coacta iuuenum duo millia amplius:auarorum etiam senum nõ exiguum numerum: è quibus multi sese Petrum Ariam propria pecunia sine stipendio regio secuturos obtulerũt. Sed ne nimium destinata nauigia onerarentur,neue commeatus aliquando deficerent, traijciendi libertas ablata est.Est præterea cautum, ne alienigena quisquam iniussu regio commisceatur Hispanis. Propterea fui admiratus, Aloisium quẽdam Cadamustum Venetum scriptorem rerum Portugallensium,ita perfricata fronte scripsisse de rebus Castellanis,fecimus,uidimus,iuimus: quæ neq́ fecit unquam,neque Venetus quisquam uidit.Ex tribus meæ decadis primis libellis,ad Cardinalẽ Ascanium & Arcimboldũ,quibus eram cõterraneus quando illa fiebant, scriptitata ea excerpsit & suffuratus est:existimãs nostra nũquam proditura in publicum. Potuit & fortè apud oratorẽ aliquẽ Venetum in eos libellos incidisse.Celebres nanq́ uiri ab illustrissimo senatu illo missi sunt ad reges hos catholicos: quibus egoipse illa ostendebã libens:utq́ exemplaria ab eis caperẽt, facile assentiebar. Vtcunq́ sit, bonus uir Aloisius Cadamustus alieni laboris fructum sibi studuit uendicare. De Portugallensium inuẽtis,quæ quidem admiranda sunt,an uisa, uti ait,annotauerit, an ab alterius eodẽ modo uigilijs subtraxerit, nõ est meum uestigare. Viuat & ipse Marte suo. Nullus ergo mare conscendit in ea militum copia,qui non fuerit à regijs magistratibus cõscriptus. Censiti tamen sunt extra ordinem plerîq́, inter quos & iuuenis quidam nomine Franciscus Cotta con-

Aloisius Cadamustus carpitur.

C terraneus meus:ſed adepto meo ſupplicatu diplomate regio,quo,ut illum aduenam cum Petro Aria traijcere ſinerent, magiſtratibus imperabat: aliter haud quaq̃ licuiſſet. Eat ergo Cadamuſtus Venetus & ſe cuncta uidiſſe ſcribat: cum ſex & uiginti annorũ,quibus huic catholico regi non male gratus ſemper aſtiti, autoritas uix ualuerit ad impetrandã de tranſitu aduenæ diploma. Ex Genuenſibus aliquibus (ſed quidẽ paucis) ob Almirantum primi earũ terrarum repertoris filium,ea impẽditur uenia: cæteris minime. Conſcendit igitur mare Petrus Arias per Betim Hiſpalim interluentẽ,ſecũdo flumine circiter anni principium milleſimi quingẽteſimi quartidecimi. Sed male auſpicato ſoluit. Tanta claſſem eam tẽpeſtas adorta eſt,ut naues duas diſcerpſerit: & e reliquis deijcere in mare commeatuum partẽ ad naues exonerandas fuerint coacti. Superſtites ad Hiſpana littora retroceſſerũt. Sed illico à regijs magiſtratibus refecti, remiſſi ſunt. Prætoriæ nauis,iuſſu regio,magiſter nauclerus erat Ioannes Veſpucius Florẽtinus, Americi Veſputij,de quo ſuprà,nepos: cui patruus hæreditariam reliquit artis naucleriæ graduumq̃ calculi peritiam. Secũdioribus uentis ex Hiſpaniola relatum eſt oceanum illos ſuſcepiſſe. Veniens nanq̃ nundinaria nauis,iam captare uolentes Hiſpaniolæ uicinas inſulas, eos offendit. Interea tamen dum ſtimulatores mei Galeacius Butrigarius & Ioãnes Curſius tuæ ſanctitatis ſtudioſiſſimi, paratũ ſe habere tabellarium,qui noſtras has oceaneas male comptas Nereides ſit delaturus ad beatitudinem tuam,ne tempus teramus incaſſum, pleraq̃ alia poſtergata,memoratu digna tamen iudicio meo, licet nõ locata ſuis ſedibus,recenſebo. Petrus is Arias ductor uxorẽ habet,cui nomen eſt Heliſabeth à Boadilla,ex fratre neptem,Boadillæ Marchioniſſæ amoia: quæ urbẽ Segouiam Fernando & Heliſabethæ regibus Portugallenſibus Caſtellam inuadentibus,tradidit: unde uires ad reſiſtendum primo, dehinc ad bellum aperto Marte Portu-
D gallenſibus inferendum propulſandosq̃ ipſos, ſumpſerunt: ob theſauros quos ibi Henricus rex Heliſabethæ reginæ frater coẽgerat. Bello & pace Marchioniſſa hæc dum uiueret, uirilem oſtendit animum, & eius cõſilio præclara multa geſta ſunt in Caſtella. Huius eſt neptis ex fratre Petri Ariæ uxor. Amitam magnanimitate neptis æmulata,diſcedere ad ignotas orbis oras & uaſtos terrarum pelagiq̃ diſcurſus parantem ſe,maritũ his uerbis compellat: Dilecte coniux,maritali iugo nos fuiſſe à iuuentute noſtra cõiunctos hac lege,arbitror,ut unà,non ſeiunctim uitam ageremus: quacunq̃ te fata trahent, ſiue per undoſos oceani furores,ſiue per horrenda terrarum diſcrimina,comitem me tibi futuram ſcito. Nullum mihi poteſt periculum imminere adeò atrox, nullum genus mortis occurrere,quod mihi non ſit multo leuius perferẽdum,quàm à te tanta locorum intercapedine me ſemotam uiuere. Emori ſemel ſatius eſt,& in mare piſcibus, aut in terram Canibalibus uorandam proijci,quàm cõtinuo luctu & perpetuo mœrore,non maritũ, ſed mariti literas expectando, contabeſcere. Mea eſt hæc non temerarie,non ex tempore, non fœmineo raptu excogitata,ſed mature librata ſententia. Vtrum malis eligito, uel iugulum mihi gladio impete,uel meis poſtulatis aſſentire. Nec filiorum quos deus nobis præſtitit (quatuor enim mares & fœmellas totidem relinquebant) uel momento me retardabunt. Auitas illis & dotales opes, quibus queant inter ſui ordinis equites uitam agere,relinquemus. De cætero nil mihi curæ. Hæc ubi uirilis animi matrona diſſeruit,uidens maritus fixum uxoris animum ad ea perficienda quæ dixerat,cõtraire poſtulatis minime auſus eſt, ſed uxoris tantæ propoſitum commẽdauit. Secuta eſt ergo, uti ſuum Ipſicrateia ſciſſis crinibus Mithridatem. Amat uiuum hæc,uti mortuum Alicarnaſſea Caria, Mauſolum ſuũ Artemiſia. Intelleximusq̃ non infirmiore pectore oceanea murmura Heliſabethã Boadillam generoſam,molli pluma (ut eſt in prouerbio) educatam,perferre,ac maritum aut è nautis inter marinos fluctus educatis quenquam. Sunt & alia è poſtergatis quæ referam. In

Ad iam diſceſſurum maritũ uxoris impẽſe amãtis oratio.

prima

A prima Decade mentio facta est non uulgaris de Vincentio Annez Pinzono. Is Christophoro Colono Genuensi, postea Almiranto, in prima nauigatione fuerat comes. Per se & pecunia sua postmodũ, cũ diplomate ac uenia regia, uti est in Decade, uno tantum nauigio explorauit. Anno priore à discessu ducum Nicuesæ & Fogedæ, iterum tertio tractus illos percurrit ex Hispaniola. Hic Vincentius Annez meridionale Cubæ latus uniuersum ab oriente perlustrauit ad occidentem: & Cubam, à multis ad ea usq; tempora ob suam longitudinẽ continentem putatam, circuiuit. Itidem & alij plures se fecisse aiunt. Vincẽtius Annez cognito iam experimento patenti Cubam esse insulam, processit ulterius, & terras alias ad occidentem Cubæ offendit: sed tactas prius ab Almirãto. Quare implicitus noua terra, in læuam conuersus, illius terræ littora per orientem abradens, Beraguæ, Vrabæ & Cuchibacoæ sinuum fauces transgrediens, ad regionem, quam diximus in decade Pariam appellari, & Os Draconis, nauim suã qua uehebatur applicuit: ingressusq; est uastum sinum, à Colono tactum, dulcium aquarum, et piscium copia, insularumq; multitudine celebrem: ab oriente à Curiana distantem milliaria centum triginta circiter: in quo tractu sunt mediæ Cumana & Manacapana: quibus principatũ de margaritis pleriq; donant, non Curianæ. Facti certiores de nostrorũ aduentu regionis eius reguli, qui Chiacones, ut in Hispaniola cacici, appellatur, exploratum mittunt, quæ gens hæc noua sit, quidue noui afferat, quid uelit: atq; unà lintres unilignea (quæ monoxyla esse diximus in decade, uti de canois Hispaniolę) parari iubẽt armatas. Lintres isti chicos appellant. Stupuerunt quippe uisis eius nauis protentis uelis: neq; enĩ ipsi uelis utũtur ullis: et si uterentur, exiguis uti opus esset ob lintrium angustiã. Suis ergo monoxylis pluribus ad nauim uectis, sagittis ausu temerario nostros, adhuc spondarum repagulo uti mœnibus tutos, configere aut perterrefacere B existimarunt. Nostri bombardas in illos excutiunt, quarum tonitribus & uasta strage quando feriebant, attoniti, sese ipsi profligarũt. Dispersos & fugientes nostri per nauis cymbam seruitoriam assequuntur, & trucidant quosdam, plures capiunt. His intellectis, & tormentorum mugitibus auditis, reguli oratores ad Vincentium Annez mittunt, ueriti uicorum suorum direptionem, & hominũ interniciem, si descenderent irati ex naui. Pacem orant, quantũ per signa & nutus colligere possunt. Neq; enim uerbum ullum nostri se intellexisse fatentur. In pacis optatæ signum nostros egregijs muneribus donarunt: utpote auri tribus millibus ponderis eius, quod nummum castellanum uocari diximus, uulgò pesum appellatum: & pleno masculi thuris præstantissimi ligneo dolio librarũ octuncialium circiter bis millium sexcentarũ: quare thuris feracem esse terram cognouerũt. Neq; enim incolis Parię cum Sabæis est quicquam cõmercij: quippe quibus nihil penitus notum est extra sua littora. Cumq; auro & thure & pauonibus patrijs, à nostris tamen dissimilibus colorum uarietate, fœminas uiuas ad sobolem nouarum uolucrũ procreandam in Hispania, & è masculis numerum ingentem ad præsentem edendi usum præbuerunt. Supellectilia etiã gossampina quædam ad domorũ ornatum pro aulæis, miris modis & coloribus diuersis laborata, quibus erant pendula sparsim per fimbrias appensa aurea tintinnabula, id genus quod uulgus Italum uocat sonaglios, Hispanum cascaueles. Loquaces quoq; psittacos uarijs coloribus quotquot placuit, dederunt. Est nanque psittacorũ apud Parienses non minor copia, quàm apud nos palumbium aut passerculorum. Hos incolas omnes genu tenus mares, fœminas surarum tenus, gossampinis uestibus amictos simplicibus repererunt: sed uiros more Turcarum insuto minutim gossipio ad belli usum duplicibus. Dico gossipium id lanuginis genus, quod aliâs bombicinũ appellatione uulgari Itala dixi: ascripturi ne sint ignorantiæ, an incuriæ, pleraq; similia latinissimi uiri, qui Adriaticũ incolunt aut Ligusticũ, si ad eorũ manus nostra deuenerint aliquando: uti primam

C decadem uidimus nobis inconsultis impressorũ prelis suppositam: neutro cruciari statuo ad summũ: uoloq́ sciant me Insubrem esse, non Latium, & longe à Latio natum, quia Mediolani: et longissime uitam egisse, quia in Hispania. Idem uelim dictum genuinis Adriaticis siue Ligusticis Latio propioribus de bergantinis, de carauelis, & almiranto, adelantatoq́ uulgari appellatione hispana. Me quippe non latet græcissantes architalassum: latinissantes simul & græcissantes, nauarchum hos, pontarchum illos, garrire dici debere magistratus eius principem. De cæteris huiusmodi idem, dummodo tuę sanctitati satisfactũ iri credam, hac simplici mea de tantis inuentis narratione. His iam omissis ad Pariæ regulos redeamus. Hos reperit Vincẽtius Annez esse apud Parienses tanq́ annuos rectores uicorum primarios tantum, quos cæteri siue bello siue pace sit agendum, sequuntur. Vicos habent structos in ambitu sinus illius uasti. Ad nostros cũ muneribus uenisse è regulis quinq́ referunt: quorum nomina hic inserere statui ad tantæ rei memoriam, Chiaconum, Chiauaccham (Chiaconos nanque suos optimates uno nomine appellãt) Chiaconũ Pintignanum, Chiaconum Chamailaba, Chiaconum Polomum, Chiaconũ Pot. Sinum eum ab Almiranto Colono primo repertum uocant Baiam natiuitatis, quia natalis Christi die fuerit eum ingressus: prætereundo tamen sinu non perlustrato. Baiam Hispanus uocat sinum. Icto fœdere cum illis Chiaconis, Vincentius Annez institutum iter suum prosequens, ad orientem regiones inuenit aquarum crebra illuuie desertas, & stagnantia magnis tractibus loca. Nec destitit à proposito, donec terræ illius longissimę cuspidem attigit: si cuspides appellare licet cuneos aut frontes acutas, uel promontoria marinas terras terminantia. Ea cuspis Atlantem uidetur uelle impetere. Illam quippe Africæ partem spectat, quę à Portugallensibus Caput Bonę Sperantię dicitur. Atlantici montis squallentia in Oceanũ protenta promon-
D toria. Sed Bonæ Sperantiæ Caput gradus antarctici colligit quatuor & triginta: cuspis autem illa septem tantum. Puto terram hanc esse, quam apud cosmographiæ scriptores Atlanticam dici magnam insulam reperio, sine ulteriore de illius aut situ aut rebus exploratu. Et quãdoquidẽ in huius terræ marginem primum ab Herculeo freto incidimus, non erit alienum à re, si pauca dissseruero, quæ dissidium forte parerent, nisi socer & gener essent, inter Fernandum regem catholicum, & Emanuelem Portugalliæ regem. Dico Portugalliæ, non Lusitaniæ, uti multos audio literarum non ignaros, qui falluntur non mediocriter. Nam si est Lusitania, quam egregij cosmographi Ana & Duria fluminibus includũt, quota est portio Lusitaniæ Portugallia?

PETRI MARTYRIS ANGLI
MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Crediti continentis liber octauus.

IVENTE Ioanne rege Portugalliæ, Emanuelis impræsentiarum regis & sororio & prædecessore, exorta est acris inter Castellanos et Portugallenses contentio de ijs inuentis. Sibi deberi nauigatiões Oceani uniuersas arguebat Portugallensis, quia prior & ferè ab immortali memoria oceanum tentare ausus sit. Castellani uero, quæcunq́ deus ministra natura in terris formauerit, ab initio rerum fuisse hominibus communia proponunt: propterea licere cuiq́ illa occupare, quæ Christianis habitatoribus uacua repererit. Dum ita in confuso res tractaretur, pars utraque pacta est, ut à summo pontifice decerneret, quid iuris. Futuros se obtemperantes pontificiæ sanctioni fideiubent utrinq́. Res Castellæ tũc regina illa magna Helisabetha cũ uiro regebat, quia dotalia eius regna Castellæ sint. Erat regina Ioan-

A na Ioanni regi Portugalliæ consobrina: propterea facilius res est composita. Ex utriusq; partis igitur assensu, lineam ex plumbata bulla summus pontifex Alexander sextus illis à septentrione ad meridiem, extra earum insularũ, quas uocant de Cabouerde paralellós, ad occidẽtem lequas centum diametro tetendit. Alexandri nanq; sexti pontificatu, res hæc in contentionẽ uenerat. Intra iactam lineam, licet negent nõnulli, cadit eius terræ cuspis sancti Augustini Caput appellata. Propterea nõ licet Castellanis figere pedem in eius terræ initio. Regressus ergo inde est Vincentius Annez, habito ab incolis quod Ciamba prouincia ferax auro ad aliud latus montium altorum, quos ante oculos habebant, ad meridiem iaceret: & è captis in sinu Pario, qui aperte Castellanæ est ditionis, abduxit quosdam ad Hispaniolam, Almirantoq; iuueni reliquit, ut nostra discant idiomata: quò interpretum postea loco uti possint ad secreta regionum illarum exploranda: ipseq; ad curiam uenit impetraturus à rege, ut bona eius uenia, liceat sibi nomẽ sumere gubernatoris insulæ sancti Ioannis, quæ ab Hispaniola tractu distat lequarum quinque & uiginti tantum: quoniam in ea gigni aurum, primus ipse Vincentius Annez patefecerit. Ab incolis, diximus in decade prima, Buricchenam hanc appellari insulam. In ea insula gubernator erat Christophorus quidam comitis Camignæ Portugallensis filius. Hunc uicinarum insularum Canibales cum Christianis omnibus trucidarunt, præter episcopũ & familiares eius, qui sese templo & templi ornatibus derelictis in tutum receperũt aufugientes. Episcopos nanq; iam quinq; supplicatu regio, tua sedes apostolica beatissime pater nouos erexit. In urbe primaria sancti Dominici in Hispaniola fratrem Garsiam de Padilla diui Francisci regularem. In Conceptione oppido doctorem Petrum Xuarez, de Deza: & in insula sancti Ioannis Licentiatũ Alphonsum Mansum, ambos diui Petri institutionis obseruatores. Quartum fratrem Bernardum de Mesa, nobilem, genere Toletanum, concionatorem, dominicum asseclam in Cuba insula. Quintum Ioannem Cabedum & eundem franciscex obseruationis pulpitarium cõcionatorem, tua sanctitas unxit, ut Dariennensibus præsit. Rependent propediem Caribes debitas pœnas. In illos ibitur: præcipue quia patrato illo nefario scelere, post menses aliquot reuecti ex uicina sanctæ Crucis insula cacicum nostris amicum, & familiam eius uniuersam trucidarunt, comederuntq;, uico eius funditus euerso: nacti occasionem, quod regulus ille uiolato iure hospitij, Caribes septem conficiendarum canoarum magistros apud eum relictos, ut canoas quasdam construerent, quia proceriores arbores ad ea monoxyla formanda insula sancti Ioannis nutriat, quàm eorum insula Sancta Crux cognominata. Caribibus his adhuc in insula manẽtibus, è nostris pleriq; traijcientes ex Hispaniola in eos inciderunt. Re intellecta per interpretes, incipiunt à Caribibus uelle de tãto facinore rationem exigere. Illi autem arcubus & uenenatis sagittis in nostros directis, trucibus & toruis uultibus nostris edicũt, ne uim tentent, ni sinistris auibus uenisse uelint. Nostri uenenatas sagittas ueriti, neq; enim parati ad certamẽ uenerant, signa pacis dant. Cur uicum euerterint, & ubinam sint regulus & eius familia interrogati Caribes, respondent se uicum deleuisse, regulumq; & familiam eius in frusta sectos comedisse, in suorum septem opificũ uindictam: in compositosq; fasces illorum ossa seruari ad opificum uxores & filios deportanda, quò intelligant nõ iacere inulta maritorum & parentum corpora: fascesq; ossium nostris ostenderunt. Stupidi tanto facinore nostri rem dissimulare coacti, conticuerunt, neq; incusare aut coarguere Canibales ausi sunt. Ex his & huiuscemodi multa eueniunt quotidie, quæ, ne sacras aures tuæ. S. hisce cruentis narrationibus inficiam, prætereo. Satis euagatum est, beatissime pater, extra Beraguensem, & Vrabensem regiones, instituti nostri primarias nutrices. Prætermittemus'ne quæ sit Vrabensium fluminum amplitudo? quæ profunditas? quidue ipsa, quidq; ablutæ ab eis terræ gignant?

Quinq; episcopi noui, in terris nouis

C deq; terræ magnitudine ab oriente in occidentem, ac latitudine à meridie in septentrionē: quid ue credat de ignotis adhuc in ea: minime quidē beatissime pater. Vrabā igitur repetamus, & à nominibus prouinciarū recēter impositis exordiamur: prouinciasq; liceat appellare, quia procul uictæ Christianis parent.

PETRI MARTYRIS ANGLI
MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Crediti continentis liber nonus.

BERAGVAM statuerunt Castellam auriferam, Vrabam uero Andaluziā Nouam, appellari: & ueluti ex insulis pluribus Hispaniolam, in quam multę deductę sunt colonię, in caput insularū habitandā elegerunt. Ita in immensis Pariæ tractibus, in duabus regionibus Vraba & Beragua statuta est mansio: ut ad eas tanquam ad portus uagaturi sese recipiant, fessiq; & rerū indigentes sese queant ibi reficere. Sata iam in Vraba & hortensia omnia mirifice coalescunt. Nōnne hoc admiratione dignum, sanctissime pater? Omnium rerum semētes, taleas quoq;, surculos, & calamos, propagines etiam aliquarum arborū ad eas terras, uti de quadrupedibus et altilibus diximus, important. O mira ubertas. A iacto semine cucumerum & huiuscemodi rerum, ad diem citra uigesimum fructus eorum colligunt. Caules, betas, lactucas, boragines & hortensia his similia intra decimū. Cucurbitas uero & melones decerpunt, intra octauum et uigesimū à sementis satione. De taleis & surculis arborum nostratiū per seminaria & scrobes satis, & calamis in ramulis patriarum, quę consonent, insertis, eadem referunt celeritate fruticare, qua diximus de Hispaniola. Arboreos natiuos fructus habent Dariennenses multiformes, & uariorum saporum ad usum humanū salubres: è quibus est consilium præstantiores describere. Guaianam colunt arborem, quæ fructum parit citrorum generi, quos uulgus limones appellat, persimilem, sapore acri, dulci cōmixto. Nucibus etiam pineis abundant, & palmarū uarijs cariotis, ijs quæ nobis notæ sunt grandioribus, sed minime aptis ad esum ob austeritatem. Palmulas steriles, quæ tamen ipsæmet eduntur, & folia creant ad scoparum usum, passim ac sponte sua nasci certum est. Guarauanà uero, quæ aurea mâla ferente arbore procerior est, fructum gignit magnum, mâlum citreum æquantem. Est & alia arbor castaneæ fermè similis, hæc ficum grandiorem fructu suo æmulatur, sapore dulci & salubri. Mameis est arbor alia, quæ fructum producit aurei mâli magnitudine, sapore melone optimo haud insuauior. Guananalà fructum dat cæteris minorem, sed odoriferum aromatice & super omnes sapidū. Hóuos est alia quæ prunis persimilem generat fructum & forma & sapore, sed aliquanto grandiorem: hanc mirobalanum esse pro certo habent. Est Hispaniolæ arbor hæc adeò peculiaris, ut eius fructibus porci saginentur: neq; cum maturescunt, retinere illos aut regere subulci queunt, quin ex eorum ferula elapsi, syluas earum arborum altrices sparsim petant: unde multitudo ingens syluestris effecta est. Propterea suillas aiunt carnes, arietinis esse in Hispaniola saporosiores salubrioresq;: nemini nanque dubium est, quin uaria ciborum genera uariam carnibus edendis uim gustumq; longe alium ingenerent. Alium fructum se inuictissimus rex Ferdinandus comedisse fatetur ab ijsdem terris aduectum, squammosum, pinus nucamentum aspectu, forma, colore æmulatur, sed mollitie par melopeponi, sapore omnem superat hortensem fructum: non enim arbor est, sed herba carduo persimilis aut acantho. Huic & rex ipse palmam tribuit. Ex ijs ego pomis minime comedi: quia unum tantum è paucis allatis reperere incorruptum, cæteris ex longa nauigatione putrefactis. Qui in natiuo solo recentia

D

Arborei fructus uarietate et utilitate insignes

ederunt,

A ederunt, illorum cum admiratione suauitatem extollunt. Effodiunt etiam è tellure suapte natura nascẽtes radices, indigenę Batatas appellant, quas ut uidi, Insubres napos existimaui, aut magna terrę tubera. Quocunq; modo condiantur assæ uel elixę, nulli crustulo, aut alio cuiuis edulio cedunt dulcorata mollitie: cutis aliquanto tenacior quàm tuberibus aut napis, terreiq; coloris, caro candidissima. Seruntur etiam & coluntur in hortis, uti de Iucca diximus in decade prima. Comeduntur & crudæ. Viridis castaneę gustum cruda imitatur, est tamen dulcior. Sed de arboreis & hortẽsibus uegetatiuisq; alijs iam satis: ad sensitiua ueniamus. Terræ illius horrentes saltus depascũt præter tigres & leones, cæteraq; nobis iam nota animalia, uel saltem ab egregijs autoribus descripta, monstrosa plura. Sed animal unum præcipue procreat, in quo natura studuit sese miram artificem ostendere. Id est corpore bouem æquans: proboscide armatũ est elephantina, nõ elephas: bouino colore, nõ bos: equinis ungulis, nõ equus: auriculis etiã elephantinis, sed minus patentibus & demissis: quàm cæterorũ tamen animaliũ patentioribus. De animali ferente secũ natam sobolem in uterali crumena (scriptorum nulli meo iudicio noto) quod serptim arboreis depascit fructibus, in decade satis, quam puto ad tuæ sanctitatis manus priusquã id rerum culmen adipisceretur deuenisse: quandoquidẽ è meis latebris impressa euasit. Quid uero de fluminibus Vrabensibus restet, referamus. Darien angusto in sinũ Vrabensem deuoluit alueo: monoxylorum prouincialiũ uix patiens, & uicum quem habitandum elegerunt, prẹterlabitur. Sed fluuium in angulo sinus, quem diximus à Vascho pernauigatũ, reperere latitudinis esse stadiorum quatuor & uiginti (leuquam dicunt) profunditatis etiam immensę, cubitorũ puta ducentorũ amplius: per diuersa ostia in sinum cadere. Hunc, uti legimus Istrum in ponticum pelagus, & Nilum in ægyptium, defluere in Vrabensem sinum aiunt, antonomasi-
B ce grandem fluuiũ appellant: quem magnorũ esse ac multorũ crocodilorũ nutritorem inquiunt: ueluti de Nilo didicimus, ego præcipue qui Nilum aduerso secundoq; flumine nauigaui, Soldanũ petens, et ab eo rediens. Quid propterea queam ex tot insigniũ doctrina & autoritate uirorum scriptis de Nilo colligere, non intelligo: duos nanq; Nilos, siue à lunæ montibus siue solis, aut è squallidis Aethiopum iugis undecunque fluere uelint, aiunt naturam dedisse telluri irrigandæ: ad septentrionem in ægyptium sinum cadere unum: in oceanum meridionalem alterum. Quid hoc loco dicemus? De ægyptio nihil ambigimus. Meridionalem alium Portugallenses, qui per Nigritas & Melindos æquinoctialem circulum transmeant, in suis mirabilibus inuentis repererunt: & è lunæ montibus ipsimet deriuari arguunt: esseq; Nili alueum alterũ, quia crocodilos generet: neque alibi præterquam in Nili fluentis crocodilos gigni legerint. Senegam uocant fluuium Portugallenses. Nigritas is interluit septentrionali ripa fortunatus: meridionali arenosus horridus. Crocodilos passim emittit. Quid ergo referemus de hoc tertio, imò et penè dixerim quarto? Crocodilos nanq; esse puto, quos armatos conchis testudineæ duritiei, duce Colono, Castellani repererere in flumine, quod dici Delagartos suprà memorauimus. Dicemus hos è lunæ montibus oriri? haudquaquam beatissime pater. Crocodilos ergo posse alias præter niliacas aquas producere, iuniores nostri experimento didicere. Non enim hæc flumina è lunæ montibus scatent, neque possunt cum ægyptio Nilo aut Nigrito siue Melindo, quacunq; illi deriuentur, eandem originem habere: quippe qui ex proximis defluunt montibus, quos diximus à septentrionali oceano non magno discrimine mare aliud australe dirimere. In Darienis prætera & aliorum fluminum palustribus locis relictis ex alluuie aquosis, phasiani, pauones, sed non picti, & multa uolucrum genera à nostris dissimilia, tam ad esum apta, quàm ad demulcendum uarijs concentibus audientium aures, nutriuntur. Sed aucupij imperitia, Castellani nostri neglig ẽter uolucres insectant.

C Psittacorum etiam sub eodem genere species in stagnantibus illis locis innumeræ garriunt. Sunt è psittacis qui capones æquent magnitudine, sunt & qui ne passerculum quidem superent. De psittacorum uarietate in prima decade satis. In huius nanque uastæ terræ discursu Colonus ipse ad curiam & misit & tulit ex omni specie non paucos, quos omnibus uulgò licuit inspectare, feruntur que quotidie. Vnum restat, beatissime pater, dignissimum historia, quod mallem in Ciceronianas manus aut Liuianas incidisse, quàm meas: tanti nanque miraculi est apud me, ut implicatius reperiam in eius descriptione ingenium meum, quàm de gallinaceo feratur pulliculo stuppis inuoluto. Terræ illius latitudinē à septentrionali oceano ad australe pelagus sex tantum dierum esse diximus, incolarum testimonio. Magnitudo propterea fluuiorū & numerus hinc, illinc terræ angustia, me trahūt in ambiguum: quî fieri possit, ut intercapedine tam exigua dierū trium, à supremis eorum montium cacuminibus dimetiendo, tot tam que magna flumina diuertant in hoc septentrionale, nō intellligo. Credere nanque licet ad australes incolas totidē defluere. Sunt hæc Vrabensia flumina exigua, si plerisque alijs cōparentur. Aiunt se reperisse Coloni tempore Castellani, & pernauigasse post illum, flumen, cuius ostium in mare cadens passuum asseuerant esse paulò minus centum mille in primis Pariæ littoribus, uti aliâs diximus: nanque furibundo meatu in oceanum ex altis montibus decidere prædicant, ut retrocedere mare etiam exæstuans, ui uentorum dico impulsum, suo impetu & amplitudine cogat: neque in magno eius spatio amari quicquā sensisse in aquis, sed potui aptas & suaues omnes inquiunt. Maragnonum appellant hunc fluuium incolæ, adiacentes autem regiones Mariatambal, Camamorū, & Paricorā. Præter ea flumina quæ suprà nominaui, Darienem puta grande Dabaibæ, Beraguense, Sancti Matthæi, Boij gatti, & Delagartos & Gairā, passim reperiunt alia multa qui peragrant ea littora. Deliberanti ergo mecū, unde sibi specus tanti capaces habeant hi montes, littoribus adeò uicini & angusti, sententia incolarum, & unde repleant ut humores tantos cogantur euomere, succurrunt uaria. Magnitudo primū montium: altissimos quippe esse inquiunt. Aiebat & idem primus repertor Colonus: imò & aliud ipse differebat, esse delitiarum paradisum in eorum montium culminibus, qui ex sinu Pario & Ore Draconis apparēt: sibique statutò persuaserat. Vastæ ergo montium moles, uastos inesse specus multi capaces, arguunt: sed unde repleantur pensitandum est. Si dulcium aquarum omnium, ex sententia multorum, ita refluunt è mari flumina, maris ipsius ponderosa mole compulsa per terræ meatus, uti è meatibus ipsis scatentia uidemus ad mare cursum dirigere: minus hic mirandum est, quàm alibi. Quia nullibi adhuc legimus duo maria huiuscemodi terram ullam tam angusto limite, si uera ferunt incolæ, circunserpere. Magnum quippe est à dextro latere oceanum, in quem sol uergit à sinistro, alium unde nascitur fortè non cedentē, quia putant Indico mixtum, habere cubitantes. Tanta ergo mole grauata (si ualet sententia) tellus ista nimirum cogitur tot aquarum uoratus deglutire, deglutitos per patulos gurgites emittere. Sed si è mari sorbere humores terrā negauerimus, fontesque gigni omnes ex aëris cōuersione in aquā intra montium cauernas stillantem, assentiemur, uti plerique autumant, autoritati magis eorum qui talibus innituntur rationibus caput flectemus, quàm quod intellectus noster sit eius sentētiæ capax. Conuerti in aquam absorptū, in cauernis montium aliquibus aërem, non quippe recuso: uidi nanque egoipse in Hispania è pluribus antris guttatim imbres decidere perpetuos: & inde collectas aquas per collium latera riuos demittere, quibus plantata in cliuis uineta oliuetáque ac fruteta omnis generis rigabantur. Sed uno in loco præsertim, testes habeo illustrissimum Ludouicum Aragonium Cardinalem tuæ Sanctitatis obseruantissimum, & Antistites duos Italos, episcopum unū Bouiēsem Siluium Pandonū nomine: archiepiscopū alterum,

Inaudita fluminis magnitudo

D

Philosophicæ de aquarū generatione rationes

cuius

A cuius neq; nomen proprium recolo, neq; titulum didici. Granatæ nanq; nuper è Maurorum potestate ereptæ agebamus: & nos omnes oblectandi animi gratia ad quosdam amœnos tumulos duxit, per quos suaui murmure riuus irrigãs defluebat. Interea loci dum illustrissimus noster Ludouicus salientes per arbusta riuo inhærentia, uolucres sagittis insectatur, ego & antistes uterque cliuum ascendere statuimus, ut unde riuus oriretur, intelligeremus: eramus nanque cacumini montium illorum proximi. Succincti ergo riui uestigia sequentes, antrũ reperimus eiusmodi perpetuo imbre uberrimum: ex cuius aqua per frequẽtes guttas cadente in receptaculum in subiacentibus saxis manu cauatum riuus efficitur. Licet uulgò conspicere & aliud rorans antrum in hoc celebri oppido Valladoleto, ubi nũc agimus, in oppidani egregij uiri iurisperiti, cognomine Licenciati de Villena, ab oppidi mœnibus minus stadio distante, uiridario. Fateor igitur ex antrorum roratu per conuersionem aëris, inter pendentium rupium cauernulas absorpti, posse fontes alicubi generari. Sed naturam arbitror de tanta illuuie aquarum hac industria tenui generanda minime fuisse solicitam. Consonant ergo rationes duæ ingenio meo: frequentiũ pluuiarũ casus: altera, ob perpetuum ibi uer uel autumnũ: quia sunt ita propinquæ æquinoctiali circulo terræ illæ, ut uulgus nõ aperte dignoscat diei ac noctis discrimen toto anno: suntq; hæc duo tempora gignendis pluuijs aptiora, quàm grauis hyems aut æstas feruida. Altera prioris effectiua est huiuscemodi: si porosum esse mare, perq; poros eius, austris illos aperientibus, uapores quibus aquosæ nubes generentur, eleuari assentiemur, terram hanc oportet crebrioribus pluuijs madefieri, quàm terrã aliam, si sit, uti aiunt, angusta, duoq; teneat immensa maria, quæ illam ita proxime sepiant, collateralia. Vtcunq; sit, beatissime pater, nequeo tot uiris eas terras frequentantibus nõ credere: cogorq; illa, licet pleraq; uideantur nõ uerisimilia,

B referre. Propterea per hæc argumenta fuit consiliũ discurrere, ne uiri doctrina celebres hinc, illinc quærendarũ occasionum in aliena scripta studiosi, nos ita hebetes esse dijudicent, ut nulla ratione media fidem facile præstemus emergenti cuiq; narrationi. De impetu tamen illo dulcium aquarum, qui obiectus pelago facit ostium adeò ingens, uti suprà diximus, aquas existimo cadentium multorũ esse fluuiorum coactas, quę lacum ingentem efficiant: non autem fluuiũ unum ut ipsi aiunt. Sed quia sint montes ardui, tantam esse puto uim declinantiũ aquarum, ut impulsu stagnantium ea fiat conflictatio, & ne salsæ aquæ ingrediantur in sinum resistant. Surgent & fortè alij, qui me tantopere fuisse admiratum mirabuntur, & subsannabũt dicentes: En quid pro miraculo hic recitat magna inesse flumina regionibus illis? Nónne Italia suum creat Eridanum, fluuiorum regem ab autoribus egregijs appellatũ? Nónne & regiones aliæ sua ingentia producunt? uti de Tanai Gangeq; legimus, atq; Istri fluentis, quæ uincere mare ita produntur, ut dulces haustus in XL millia passuum liceat colligere. His satisfactum iri uelim hac ratione. Padus alpinos aggeres, Gallias & Germanias Pannoniasq; secernentes ab Italia, sibi habet à tergo magna mole succosos, longoq; tractu Ticinum, & innumera alia bibens flumina, tendit in Adriaticũ. Idem de cęteris. Flumina uero hęc plenioribus alueis è proximo, uti ex regulorum dictis nostri referunt, lapsa cadunt in oceanum. Sunt tamen qui amplissimam esse alibi, licet hic angusta sit, arbitrentur terram. Succurrit & alia causa, quam licet habeam pro inualida, scribere tamen eam statuo. Longitudo forsan terræ ab oriente protenta per immensum in occidentẽ, si angusta est, adiumẽto erit. Quia sicuti legimus Alpheum ab Elide in Siculam Aretusam per meatus subtermarinos occultos scatere: ita & posse mõtes illos productas adeò cauernas habere, ut longissime distantibus terrarum cauernis respondeant: augeanturq; passim aquæ, uenientes aëris illa transmutatione, quam diximus. Capiant & qui sano pectore aliena interpretantur, & qui subsannationibus inuigilant, rem uti malint.

C In hac re nescio quid ultra referam impræsentiarũ, quando aliter rem esse reperimus, cãdide uerũ profitebimur. Quandoquidẽ de terræ huius latitudine tot tantaq; disseruimus: de longitudine formaq; ipsius iam tandẽ sermo resurgat.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS secundæ, Crediti continentis liber decimus.

EST in mare protenta terra illa, non secus ac Italia: licet non humano cruri hæc, ut illa similis. Sed pigmeolum giganti comparo. Est nanq; pars ea quam à dicta cuspide orientali, quæ uergit ad Atlantẽ, Castellani percurrerunt (fine nõdum reperto ad occidentẽ) Italia longior octuplo amplius. Qua ratione fretus, octuplũ hoc ausim promere, uult tua sanctitas intelligere. Ex quo parẽre statui postulantibus, ut sanctitatis tuæ nomine ista redigerem in Latium sermonem, ego non Latius, curaui ne quid prodeat nõ rite exploratũ. Burgensem antistitẽ huius nauigationis cõfugium, de quo suprà lata mentio, adiui. Inclusi uno cubiculo, multos harum rerum indices habuimus ad manus: solidam uniuersi cum his inuentis sphęram & membranas, quas nautæ chartas uocant nauigatorias, plures: quarum una à Portugalensibus depicta erat, in qua manum dicitur imposuisse Americus Vespucius Florentinus, uir in hac arte peritus: qui ad antarcticum & ipse, auspicijs & stipendio Portugalensiũ, ultra lineam æquinoctialem plures gradus adnauigauit. In hoc indice latiorem esse primam huius terrę frontem reperimus, quàm
D reguli Vrabenses nostris persuaserint de suis montibus. Alteri Colonus uiuens cum ea perlustraret loca dedit initiũ: cui & frater eius Bartholomæus Colonus Hispaniolę Adelantatus iudiciũ suum addidit: peragrauit nanq; & ipse ea littora. Præterea castellanorum omnium quotquot sibi sentire, quid sit metiri terras et littora persuadent, suam quisq; nauigatoriam depinxit membranam. Ex omnibus cõmendatiores seruant, quos Ioannes ille de la Cossa Fogedę comes, quem à Caramairensibus apud Carthaginis portum peremptum diximus, ædiderat: & gubernator alius nauium, nomine Andreas Morales, cum ob maiorem earũ rerum experientiam (familiares enim notosq; habebant ambo tractus illos, nõ minus iam ac suæ domus cubicula) tum etiam quia cosmographiæ naualis peritiores haberentur quàm cęteri. Omnibus igitur indicibus allatis, in quorum singulis iacebat linea, quæ hispano more nõ millia passuum, sed lequas designabat: circinos afferri iubemus, & hoc ordine cœpimus littora metiri. A cuspide siue fronte illa, quam diximus Portugalensiũ includi linea, per eas insularum quas uocant de Cabouerde paralellos deducta, sed lequas centũ ulterius ad occidentem, quàm & ipsi ultro citroq; iam explorarũt, reperimus ad Maragnoni fluminis ostium lequas trecentum. Inde ad Os usq; Draconis lequas septingentas, in nõnullis paulò minus, neq; enim penitus conueniunt. Volunt lequam Hispani millia passuum quatuor continere mari præsertim, terra uero tria. Ex Ore Draconis ad Cuchibacoæ protentã in mare cuspidem, qua superata in læuam sinus efficitur, lequas tercentum dimensi sumus in uno, in alijs circiter. Ex Cuchibacoæ illo promontorio cuspidali ad Caramairiensem regionẽ, ubi portus est Carthaginis, circiter centum septuaginta. Ex Caramairia ad insulam Fortem quinquaginta. Inde ad Vrabæ fauces, intra quas uicus est sanctæ Mariæ Antiquæ, ubi sedes posita est, quinque tantum & triginta. Ex Vrabensi Dariene ad Beraguensem fluuium, ubi fixurus erat pedem Nicuesa, nisi aliter apud superos statutum reperisset, centũ triginta interesse dimensi sumus. Ex Beragua ad eum fluuium, quem diximus sancti Matthæi appellatum à Colono, in quo Nicuesa

A carauela amissa pererrauit omnium hominum calamitosissimus, lequas in indicibus centum quadraginta tantũ reperimus: multo tamen plures in hoc tractu à sancto Matthæo, multi è redeuntibus mihi retulerũt: in quo & locant diuersa flumina, puta Aburema cum præiacẽte insula nomine Scutum Cateba, cuius regulus Facies combusta est appellatus: aliud Zobraba, Vrida post illud, Durabaq́ auriferum: & portus etiã egregios, inter quos Cerabaroum & Hiebram incolarũ appellatione. Si rite dinumeraueris, beatissime pater, lequas inuenies in hoc calculo quinq́ & uiginti post quingentas à mille: quæ amplectuntur milliaria septingenta supra quinq́ millia à cuspide ad sancti Matthæi, quem perditorum uocant sinũ. Sed non sistit opus. Astur Ouetensis auito genere quidam, nomine Ioannes Dias de Solis, qui se Nebrissæ, quæ doctos ædit uiros, natum inquit, ab eo fluuio ad occidentem tendens lequas & ipse percurrit nõ paucas. Sed littus illud medium ad septentrionem curuatur. Propterea nõ examussim locatum inter dimensa: putamus tamen colligere diametro lequas tercẽtum circiter. Quanta ergo, beatissime pater, sit terræ illius quæ tuo throno subijcienda est, longitudo, ex dictis colligito: de latitudine forte aliter aliquando sentiemus. De polarium nunc graduũ uarietate pauca referamus. Terra hæc licet ab oriente protenta sit in occidentem, retorta tamen est, & ad meridiem sua cuspide tantum incuruatur, ut polum arcticũ amittat, æquinoctialemq́ superet lineam ad antarcticum septem gradus. Sed Portugallensium est eius cuspidis iurisditio, uti iam diximus. Cuspide relicta, Pariam uersus, arcticus reuisitur polus: & quo magis ad occidentem regio uergit, eo magis polus eleuatur. Habẽt ergo Castellani uariam graduum eleuationem, donec ad Darienem statutam earũ terrarum sedem primariam ueniatur. Beraguẽsis nanq́ derelicta est, ubi eleuatum gradus octo reperiunt polum. Sed inde tantum terra incuruatur ad septentrionem, ut quasi Herculei freti gradus æquet, si præcipue terras dimetiamur quasdã ad latus

B Hispaniolæ septentrionale ab ijsdem repertas. Inter quas ad lequas ab Hispaniola quinq́ ac XX supra tercentum unã esse insulam fabulantur, qui eam explorarunt ad intima, nomine Boiuca, aliàs Agnaneo, fonte perenni adeò nobilem, ut eius fontis aqua epota senes reiuuenescant. Nec arbitretur beatitudo tua hoc dictum iocose aut leuiter: ita serio rem hanc per curiam uniuersam ausi sunt spargere, ut populus omnis, & ex ijs quos uirtus aut fortuna secernit à populo, non pauci rem esse ueram arbitrentur. Ego uero si quid sentiam interrogaueris: naturæ rerum genitrici non me tantum tribuere respondebo, sibiq́ seruasse deum hanc prærogatiuam pro non minus propria, quàm scrutari corda hominum, aut priuationi dare accessum ad habitũ, existimo: Nisi Colchia forte fabula de renouato Esone, Erythreæ Sibyllæ fuisse folia crediderimus. Hæc de longitudine latitudineq́ ac mõtibus abruptis, & eorum specubus aquosis, deq́ uarijs terræ illius gradibus: & quidem satis. Sed minime prætereũda puto quæ miseris inter generales calamitates acciderunt. Horrebant puero mihi uiscera, cruciabarq́ præ miseratione de Achemenide Vergiliano inter Cyclopũ littora ab Vlysse relicto, quod baccis lapidosisq́ cornis ab Vlyssis transitu ad Aeneæ aduentum dies non multos fuisse depastum Vergilius recenseret. Baccas lapidosaq́ corna pro delicatis epulis infelices habuissent Hispani, qui Nicuesam secuti Beraguam habitandam elegerãt. Quid de asini capite magno empto opus est magnifacere rem? Quid de huiuscemodi multis, quæ obsessos pati oportet? Postquam Nicuesa cõsilium cepit de Beragua deserenda ob terræ squallorem & sterilitatem, Portum Bellum, & dehinc promontorij Marmoris appellati littora tentauit, an ibi fortunatius quiret insidere. Oppressit socios eius egestas tanta, ut neq́ à scabiosis canibus, quos uenatus, & tutelæ causa secum habebant (in certaminibus nanque cum nudis incolis canum opera plurimum utebantur) neque aliquando à peremptis incolis abstinuerunt. Non enim ibi fru

Fames militum incõparabilis.

C ædificantes arbores, aut uolucres, quas Darienem alere diximus, procreari, ac proinde terram minime frequẽtem habitatoribus, reperiebant. Conuenerunt è socijs quidam de cane macerrimo emendo, qui iam ferè & ipse deficiebat ob esuriem: multos præbent canis domino auri pesos, id est, aureos castellanos: canem excoriant comedendum: scabiosam canis pellem capitis ossibus appensis inter dumeta proxima proiecerũt: postridie pedes quidam è socijs in abiectam pellem incidit uermibus iam refertam ac semifœtẽtem, domum asportauit. Excussis uermibus pellem in ollam coquẽdam coniecit, coctã edit. Ad coctæ pellis ius multi cum suis paropsidibus, singulos castellanos aureos pro singulis iuris paropsidibus offerentes, accurrebant. Busones alius duos reperit, coctos ægrotus quidam à busonum domino emit comedendos: proq; illis duas fertur lineas auro intexto subuculas, quæ ualorẽ æquabant castellanorũ sex, præbuisse. In campestri uia quadam mortuum repererũt pleriq; incolam à socijs interfectum, & iam putridum: dimembrarũt secretò: siue assis siue elixis carnibus illis tanquam pauonis esca famem tunc pepulerũt. Saburra, inquiunt, cõtentum palustri per aliquot dies è socijs alium, qui noctu à sociorum cuneo secedens piscatum inter palustres uluas diuerterat, donec serptim iam semimortuus uiam ad socios reperit. Hæc & huiusmodi multa perpessi infelices Beraguẽses, ex numero militum septingentorum septuaginta amplius, ad uix quadragenarium reducti, Dariennenses & ipsi effecti sunt: ab incolis perempti pauci, fame cæteri consumpti animas euomuere anhelantes: aperiendo uiam ad nouas terras posteris pacandas suo sanguine. Ad cõuiuia ergo posthac nuptialia cæteri, si quæ hi passi sunt pensitauerimus, per tuta nouaq; itinera, ad tutas nouasq; terras, in quibus & habitatores & fata iam reperirent, proficiscentur. Quô autẽ Petrus Arias ductor cum regia classe sit appulsus, ad hanc usq; horam nõ intelligimus. Quæ successerint,
D si hoc sanctitati tuæ gratum fore cognouero, uigilãtius explorabo. Ex catholici regis curia, pridie nonas Decembris. Anno à Christi natali, M D X I I I I.

PETRI MARTYRIS

ANGLI MEDIOLAN. PROTONOT. APOST.
regijq; consiliarij, ad Leonem decimum pontificem maximum, de orbe nouo tertiæ decadis liber primus.

LAVSERAM orbi nouo portas, beatissime pater, satisq; me per illius oras uagatum arbitrabar, quãdo nouæ literæ allatæ, patefacere illas iterum, & repositũ sumere calamum coëgerunt. A Vascho Nunnez, quem eiectis Nicuesa duce & Anciso prætore ex Dariene, principatum sibi, manu promptorum audacia fretum, usurpasse memorauimus: à socijs etiã plerisq; literas habemus, suo militari stilo compactas, quibus didicimus eum superasse montes illos oceanum nobis notũ ab altero australi æquore adhuc latente dirimẽtes. Est eius epistola Capreensi de Seiano grandior. Sed ea tantũ ab illa cæterisq; excerpsimus, quæ memoratu esse digna duximus. Catholici regis animum sibi Vaschus non modo iratum reconciliauit, uerumetiã gratiosum effecit. Donatus est à rege Vaschus, donati & pleriq; alij præstantibus & honoratis priuilegijs pro talibus ausis. Attentas nobis aures tua sanctitas præbeat: & quæ illis passim in re tãta euenerint, serena fronte & gaudenti pectore suscipiat: quandoquidem non centurias solum & legiones, sed innumeras hominum, natio hæc Hispana per uarios labores & multa uitæ discrimina, tuo sacro throno subdendas, domat myriades. Vaschus Nunnez (siue impatiẽs ocij, quia nescit stare loco fortis animus, siue ne rem tantam

surriperet

A ſurriperet alter ueritus: putāt nanq; multi Vaſchum de Petri Ariæ præfectura intellexiſſe: ſiue utraq; motum cauſa, & quod iratum regem ex anteactis ſentiret) aggredi prouinciam ipſe cum paucis conſtituit, quam à Comogri reguli filio etiam mille armatis fore difficilem audiuerat. Accitis ergo Dariennenſibus ueteribus aliquot, & pluribus ex ijs qui ab Hiſpaniola recentes uenerant, uberioris auri copiæ fama compulſi, cētum nonaginta armatorum manum comparauit. In calēdis Septembris anni ſuperioris M D X I I I, facturus iter mari dum liceret, ex Dariene cum uno bergantino, & monoxylis, id eſt uniligneis, prouincialibus decem cymbis, diſceſſit. Caretæ littoralis reguli Coibenſis amici terram primū capit: relictis ibi nauigijs, ut cœptis deus faueat ſupplex petit: & unà carpit iter terra mōtes uerſus. In Ponchæ reguli ditionem primum incidit. Poncha, uti aliâs ipſo adeunte fecerat, aufugit. Per nuncios ducibus Coibenſibus Caretanis Ponchæ tutelam ab omni hoſtium iniuria, & amicitiam fide præbita multaq; beneficia pollicetur. Promiſſis ergo & blanditijs tam noſtrorum quàm Caretanorum emollitus Poncha uenit ad noſtros: libēs gaudensq; Poncha fœdus ſuſcepit. Ne ultra uereatur Vaſchus Ponchæ ſuadet. Dant dexteras, & ſeſe inuicem complectuntur, mutuiſq; ſe muneribus afficiunt. Auro Poncha, ſed modico, centum puta & decem aureis ponderibus, quæ ſingula caſtellanū æquant nummū: fuerat nanq; ſpoliatus anno ſuperiore, uti ſuprà retulimus. Vaſchus ut dono donum penſaret, Pōcham rebus noſtris uitreis, ſcilicet calculorum ſertis ad colli & brachiorum geſtamen, ſpeculiſq; ac tintinnabulis orichalceis, & huiuſcemodi mercibus inſtitorijs, donauit. Has indigenæ magnifaciunt, quia id ubiq; precioſæ rei loco habetur quod eſt peregrinum. Securibus etiā ferreis ad arbores ſcindendas paucis Poncham ditauit: nil nanq; maioris faciunt, quod ferro & metallis omnibus careant, auro excepto: & ſecare ligni genus ullū, ad conſtruendas domos præcipue canoaſq; cauandas, ſine ferreis inſtrumentis diffi-
B cilimum ſit: fluuialibus quippe lapidibus quibuſdā præacutis lignariā omnem exercent fabrificinam. Poncha igitur deuincto, ut à tergo tuta relinquat omnia Vaſchus, ad montana ducit agmen, datis à Poncha ducibus & calonibus, qui uiarum anguſtias ſternendo præeant: per ſaltus nanq; inuios & ferarū latebras atq; anfractus montium penetrandum erat. Pauca quippe raraq; ſunt inter eos commercia: quia paucis nudi homines, & pecuniæ expertes, indigent: & ſi qua exercēt, è proximo agunt, auri ad ornatum & ſupellectilium ad utilitatem permutatione. Propterea haudquaquam trita ſunt inter eos ex minime frequentibus concurſationibus itinera. Notas, tamen occultas, obſeruant ſemitas eorum exploratores, quarum ductu ſe per inſidias & nocturna latrocinia infeſtant alterne trucidantes ac in ſeruitutem ſe uicibus redigentes. Ponchenſium igitur & carpentariorum noſtrorum opera & montes ſuperauit horridos, & per obuia ingentia flumina plura ſtructis pontibus, aut ſublicium trabium congerie connexa, duxit incolumem cateruam. Hic eorum multa prætereo, quæ tum ex rerum penuria, tum ex immenſo labore paſſi ſunt, ne ſim minuta recēſendo moleſtus. Sed quæ cum regulis ex itinere acta ſunt, prætermittenda minime duco. Priuſquam alta montium cacumina pertingeret, regionem ingreſſus nomine Quarequam, regulum eodem nomine nuncupatū obuium habuit, armatum eorum more, arcubus puta & ſagittis, machaniſq;, id eſt enſibus amplis, ligneis, oblongis, utraq; manu agitandis, & ſudibus præuſtis, miſſilibus etiam, quæ certiſſima iaculantur. Is ſuperbe noſtros & hoſtiliter excepit, cum ingenti ditionariorum multitudine tranſitum prohibiturus: quò irent, quidq; peterent interrogans: retrocedant uultu toruo per internuncios commonefacit, ni uelint ad unum trucidari. Hæc dicēs prodit in apertum ueſtitus ipſe ac palatini, cæteri nudi: & noſtros impetit retrocedere recuſantes. Breuibus actum eſt, ſclopetarum ſclopos: quibus auditis, noſtros ſecū habere fulmina & tonitrua arbitrati ſunt,

C & scorpionum sagittas nõ diu sustinuerunt. Terga igitur uertunt fugiẽtes. Veluti per macella lanij bouinas arietinasq; secant in frusta carnes, ita huic nates, illi femur, alteri humeros uno ictu nostri scindebant: ueluti animalia bruta, perierunt ex eis unà cum regulo sexcenti homines. Huius reguli domũ reperit Vaschus nefanda infectã uenere. Fœmineo amictu reguli fratrem, pluresq; alios comptos, & uicinorum testimonio pathicos, offendit. Iussit à canibus circiter quadraginta lacerari. Canum opera nostri utuntur in prælijs contra nudas eas gentes: ad quas rabidi insiliunt, haud secus ac in feros apros aut fugaces ceruos: nec minus fidos Hispani suos reperiunt in periculis subeundis, q̃ Colophonij uel Castabalenses, qui ad bella gerenda canum cohortes instituebant, ita quod primam aciem in prælio canes seruarent, nec unquam detrectarent pugnam. Audita nostrorum in obscœnum id genus hominum seueritate, tanquam ad Herculem populi confluebant: quoscunq; morbidos ea peste sentirent trahentes, ut è medio tollerentur, expuendo in illos inclamitabant: in palatinos quippe, in populum haudquaquam contagio fluxerat. In cœlum oculos manusq; tendentes, deum insinuabant esse tanto sceleri iratum: inde mitti fulgura, tonitruaq;: crebris nanq; fulguribus uexantur, & aquarum frequẽtes alluuies, quæ sata omnia raptent, famemq; & morbos inde prouenire, conquerebantur: licet nil aliud pro deo colãt præterquam Solem. Hunc præstare, hunc tollere solum existimant. Dociles tamen sunt: ad nostros ritus facile trahentur, si doctores eos adierint. Nil tetricum, nil prolatu durum in eorum lingua esse, qui latinis possint literis, ut de Hispaniolis aliquando diximus, eorum uniuersa uocabula scribi & proferri, cognouerunt. Bellicosa gens est hæc, & quæ finitimis molesta fuit hactenus. Sed prouincia non auro aut agrorum ubertate fortunatur: montana est ac sterilis, & ob squallorem mõtium algens. Propterea uestiuntur ibi qui uestes assequuntur palatini: cætera turba naturæ beneficio contenta uiuit. Mancipia ibi nigra repererunt, ex regione distante à Quarèqua dierum spacio tantũ duorum, quæ solos gignit Nigritas, & eos feroces atque admodum truces. Ex Aethiopia putãt traiecisse quondã latrocinij causa Nigritas, inq; illis montibus naufragatos fixisse pedem. Cum his nigris odia exercẽt intestina Quarèquani, & sese seruitio addicunt uicissim aut trucidant. In Quarèqua relictis pluribus è socijs, qui nondum assueti laboribus, & esuriei tantæ, deciderãt in ualetudines, duces capit è Quarèquanis, ad uertices mõtium tendens. Ex Ponchæ regia sex breuium dierum spacium ad alterius æquoris prospectũ iacet medium: id nequiuit minore quàm quinq; & uiginti, uarijs implicitus casibus & summa rerũ egestate, perficere. Septimo tandẽ calend. Octobris monstrata per Quarèquanos celsa culmina, è quibus optatum mare aliud despici poterat, protentis oculis intuetur. Sistere agmen iubet: præit ipse solus, & uerticem primus occupat. In terram prouolutus, & genibus flexis manibusq; in cœlum erectis austrum salutat: & gratias immensas scribit se deo cœlitibusq; omnibus persoluisse, qui tantæ rei palmam sibi homini non magno ingenio pollenti, nõ perito, non optimati, asseruauerint. Sacris orationibus suo militari more peractis, cõmmilitones dextra innuens uocat, desideratum pelagus ostendit. Repetitò poplitibus deflexis orat superos, atq; in primis deiparam uirginem, ut fauste feliciterq; cœptis faueant: & lustrare quas sub pedibus uideant terras, liceat: itidem & socij omnes sublatis præ lætitia uocibus faciunt: Hannibale Italiam & alpina promontoria militibus ostendente ferocior. Ingentes opes socijs pollicetur: Ecce desideratum pelagus, ecce ô tot laborum socij cõmilitones, de quo nobis tot tantaq; Comogri filius, & indigenæ reliqui prædicarũt. His dictis, in possessionis signum, pro aris saxorum congerit tumulos. A dextra læuaq;, ne posteritas arguat eos mendacij, declinans è uertice montium, inscribebat passim arboribus, scisso cortice, Castellæ regis nomen: & saxeas erigebat ubique strues, donec ad reguli australis

Canum usus in prælio.

D

A ſtralis regiam uentum eſt, qui Chiapes dicebatur. Arma capit Chiapes, proſilit cum ingenti multitudine minitabundus, prohibiturus non modo tranſitum, ſed & acceſſum. Inſtruunt acies noſtri, licet numero pauci: ruunt in aduerſos. Sclopetris primum & moloſſorum, quos Alanos uulgus uocat, cohorte Chiapem ſalutant. Audito montium reboatu ex emiſſis globulis, & pulereo uiſo flammas euomēte fumo, ſulphureoq; odore naribus percepto (ad hoſtes nanq; uentus flabat) ſeipſos profligant: perterriti fulgura in ſe proijci arbitrantes ſternebantur. Ita ſolo iacentes, aut uerſos in fugam, noſtri adoriuntur: agmine tamen compoſito & ſeruatis ordinibus primum, dehinc ſoluti aſſequuntur multos, trucidant paucos, capiunt plures. Statuerant nanq; amicè agere, pacatoq; terras explorare illas. Chiapæ igitur occupato atrio, ſoluit è captis in fuga pleroſq;, qui Chiapem quærerent, & hortentur, ueniat: ex reditu pacem, beneficentiam, & amorem polliceantur. Si detrectauerit, ſibi ſuisq; imminere exitium & regni excidium, enuncient. Quò apertius iſta Chiapæ pateſiant, ex Quarequanis, qui noſtris uiæ duces erant, comites dat Chiapæis quoſdam. Ita & per Quarequanos, qui à ſe & ſuo regulo cōiecturas Chiapæ præpoſuerunt: & per ſuos Chiapes perſuaſus, datæ fidei ſe credit. E latebris prodiens redit ad noſtros. Datis acceptisq; utrinque dexteris amicitiam ineunt, & fœderibus ſe inuicem aſtringunt: muneribus etiam mutuis ſe deuinciunt. Quadringentos auri cælati peſos (diximus ducatum id pondus ferè triente ſuperare) Vaſcho Chiapes donat. Vt de merito Vaſchus bene mereatur, rebus noſtris Chiapen munit. Ita contenti utrique, dies aliquot unà commorati ſunt, donec relicti à tergò in Quaréqua ſocij aduentarent. Quibus actis, gratis munuſculis donatos dimittit Quarequanos: & Chiapæis ipſoq; Chiapæ ducibus, quarto à montium uerticibus die ad littus optatum læti procurrunt. Teſtibus & ſcribis regijs aſtantibus mare illud uniuerſum & adiacentes mari terras omnes imperio addicunt

B Caſtellano. Apud Chiapen ſociorum partem reliquit, quo liberius explorare quiret uniuerſa. Nouem capit è Chiapæis monoxylis, quæ ipſi Culchas uocant: & Chiape duce fluuium traijcit ingentem cum uiris octoginta è ſuis, ad alterius reguli ditionem, nomine Coquéram. Is reſiſtere primo ac reijcere noſtros armis certauit, iiſdem auſpicijs quibus & cæteri. Cogitata perfecit Coquéra. Vincitur & ipſe fugaturq;. Chiapæorum Coquéra ſuaſu regreſſus eſt: hi nanque functi oratorio munere pro Vaſcho, quàm inuicti noſtri ſint, quàm mites in ſupplices, quàm truces & ſeueri in renitentes, enunciant Coqueræ. Ex noſtrorum amicitia, ſui reguli & aliorum exemplo, tutelam, patrocinium, & animi tranquillitatem pollicentur. Ex iniuria & detrectatu, excidium & interniciem minantur. Lætus ergo talibus nuncijs redijt Coquéra: ſexcentum quinquaginta cælati auri peſos donat noſtris. Contrà Vaſchus donis dona penſat noſtratibus: uti apud Poncham diximus. Coquéra pacato, redeunt ad Chiapæ regiam. Inde commilitonibus reuiſis, ubi paulum quieuit, explorare uicinum ſtatuit ſinum ingentem: quem ab ultimo ipſius in terram receptu ad patrias ab æquore faucium porrecturas ſexaginta milliarium ſpacio conſtare aiunt. Sinui ſancto Michaëli nomen indidit, quem aiunt habitatis inſulis & ſquallidis rupibus eſſe frequentem. E naualibus ergo Chiapæ nouem capit eaſdem culchas, quibus fluuium tranauerat, & cum ſocijs incolumibus octoginta conſcendit, Chiape diſſuadente rogantecq; ne ullo pacto ſinum tentare illo anni tempore uelit. Eſſe tribus anni menſibus adeò procelloſum ſignificat, ut nullo modo ſit ibi mare tractabile. Ante ipſius oculos uoratas fuiſſe culchas plures à rabidis uorticibus prædicat. Vaſchus tamen impatiens ocij, fore ſibi fautores deum & ſuperos omnes in tali negocio prædicat, rem eſſe quæ deum tangat, in qua Chriſtiana religio uires protēdet, & hauriendi ſunt theſauri, quibus neruis bella geri queant in hoſtes fidei. Pulpitarij gerit uicem oratoris, & ſocijs perſuaſis claſſiculam

Chiapes

Coquéram

C Chiapæam conscendit. Chiapes uero ne de ipsius fide Vaschus dubitaret, quacunq; proficiscatur se præsto futurum comitem enunciat: assensurum nullo pacto initat, ut se relicto, Vaschus è sua regia pedem moueat. Vbi primum à littore culchas in altum detruserunt, tanta illos undarum conflictatio adorta est, ut quà se uerterent, aut ubi consisterent, consilium deesset. Versi alterne in facies quisq; socios pauidos & perterritos inspectabat: sed præcipue Chiapem & suos, importuni maris illius peritos, res macerabat, qui multa huiuscemodi pericula summersionesq; uiderāt in uicinis: elapsi tamen culchis alligatis in proximam se recipiunt insulam. Ibi pernoctando fluxus inclusit, & ferè totam cooperuit. Aiunt id australe pelagus æstuans adeò tumescere, ut multæ in eo tunc lateant magnæ rupes, quæ demum refluente uidentur emergere. Contrà, septentrionale qui inhabitant omnes, uno ore uix cubito prodire à littore asseuerant. Fatentur & ijdem qui Hispaniolam & reliquas incolunt conterminas insulas. Desiccato igitur à reflexu littore ad culchas stupidi redeunt: obrutas omnes & arena repletas repererunt, ex illis quassatas nonnullas, & hiscentes rimis, licet unilігneas, ac ruptis rudētibus semideperditas. Cingulis & arborum corticibus & tenacibus quibusdam marinis herbis laceratas resarciunt, herbisq; stipant ad necessitatem. Regrediūtur ergo naufragis similes & fame penè cōsumpti, quia nil penitus eis ad uescendum tempestas reliquerat. Horrendos audiri mugitus æquoris toto anno quando fluit aut refluit inter eas insulas indigenæ prædicant: sed præcipue tribus illis mensibus à Chiape nominatis: quos Octobrem, Nouembrem & Decembrem esse ex illius sermone collegerunt: præsentem nanq; lunam & subsequentes duas insinuauit: eratq; is mensis October. Refectus paululum uno inutili regulo prætermisso, ad aliud è sinus illius lateribus tendit, cuius regulum Tumaccum à regionis nomine appellāt. Is armatus prodit, ut cæteri. Contraitur & cum Tumacco, uti cum alijs. Vincitur fugaturq;,
D trucidantur obstantes: reliquis ignotum est: intenditur nanque pacandis nationibus & amicè tractandis. Vulneratus euasit Tumaccus. Per nuncios Chiapæos Tumacco suadetur ut redeat, nil uereatur. Neq; pollicitis neq; minis mouetur. Mortem illi & suo generi exterminiū locorumq; sui regni excidium ex peruicacia, differunt. Filium tandē uenire iussit. Hunc Vaschus uestitum & munusculis donatum remisit, ut genitorem accersat, & illum de nostrorum natura & fortitudine commonefaciat, hortatur. Hac benignitate in filium motus Tumaccus, in diem tertiū ab adductu filij uenit. Nil tunc attulit, sed missis familiaribus, sexcentum quatuordecim auri pesos, & ducentos quadraginta egregios uniones, è minutis autem copiam maiorem, afferri iussit. Vniones nostri admirabantur, licet non rite candidos, quia è conchis illos minime eruunt, nisi prius assis, quo facilius sese ipsæ aperiant, & caro inclusa sapidius coquatur: sunt nanque edulia regum & obsonia carnes eorum, quas maioris pendunt quàm margaritas ipsas. Hæc Arbolantius quidam Hispanus Cantaber è Vaschi commilitonibus unus, ab eo missus ad regē cum unionibus & conchylibus, retulit. Credere oportet rerum participibus. Tumaccus ergo tanti facere uniones nostros inspectans: familiaribus quibusdam suis qui aderant, ut piscationi se accingant, imperat: dicto parent. Quarto ab inde die regrediūtur: libras sescunciales unionum afferunt duodecim. Pars utraque gaudens sese mutuis stringit amplexibus: quod nostros gratis muneribus donauerit, quodq; admissus in amicitiam fuerit Tumaccus, se felicem esse arbitratur. Nostri hoc tanto grandium opum argumento se beatos fore, saliuam deglutiēdo, interloquūtur. Rerum omnium Chiapes regulus & testis & comes erat. Lætabatur & ipse, quod suo ductu & nostris satisfactum iri uiderat: & uicino regulo, fortè non amico sed potentiori, ostenderet quales sibi uiros haberet amicos. Id suæ domus autoritati conducere non dubitans: grauibus nanque inter se odijs hi nudi reguli, ambitione sola

Conchylia unionum, edulia regum.

eos

A eos exagitante, fatigantur. Vaſchus iactat apud Tumaccum ſe mira de illius terræ opibus ſecreta didiciſſe, quæ ad præſens uelle ſe reticere, inquit: ad aurem locutum illi Tumaccum inſinuat. Ab utroq; tamen regulo eſſe in eo ſinu cæteris grandiorem inſulam, aiunt, potente uno rege contentam: & qui ſedati maris temporibus ad ipſos tranet magna culcharum claſſe, in prædamq; raptet obuia cuncta. Ea inſula diſtat ab hoc littore millia paſſuum circiter uiginti: apparentq; illius promontoria ex continentis elatis collibus. In ea inſula conchylia gigni ferūtur umbellam æquantia magnitudine: à quibus uniones, cōchylium corda, eruuntur, faba & interdum olea grandiores: & quos Cleopatra optare potuiſſet. Licet adeò proxime ad littus inſula ſe applicet, extra ſinus fauces tamen eius initium in amplum æquor porrigitur. His intellectis, Vaſchus iſthac exhilaratur narratione lucratina: & quo propenſiores ſibi regulos redderet, & arctiore uinculo deuinceret, ferocia in tyrannum uerba detorquet, iurgijs & contumelijs iniurium regulum lacerat. Nulla mora interiecta, traiecturum ſe ad eum debellandum, proſtrandum, trucidandumq; iureiurando intonat: & unà culchas parari iubet, quibus dictis facta compenſet. Aſt reguli Chiapes ac Tumaccus amicè illum hortantur & commonefaciunt, ut prouinciam in pacatius differat tempus: nulli eſſe nauigio ea tempeſtate (erant enim iam Nouembris nonæ) mare illud peruium: procelloſiſſimum & tempeſtuoſum atq; inhoſpitale penitus eſſe repetebant. Vera dicere regulos conſtabat. Horrendo quippe fremitu inter ſinuales eas frequentes inſulas, rugitus ex conflictationibus crebris exaudiebantur: & è montibus, relictis alueis, flumina ſaxa ſecum & magnas arbores trahentia, inaudito ſtrepitu defluebant eo tempore: uentorumq; uis atrox furiebat non ſine domorum iactura. Auſtri erant & Euronoti tractuum illorum, ea tempeſtate tonitruis & fulguribus aſſociati, perpetui hoſpites. Sereno tempore noctu frigore urgebantur, die uero moleſtus illis erat

B ardor ſolis. Neque id mirum, cum eſſent æquinoctio proximi: licet ipſi nullam de polo mentionem faciant. In tali nanque regione luna cæteriq; frigentes planetæ noctu: die uero ſol & factionis eius errantia ſydera uim ſuam exercent. Licet aliter uetuſtas ſenſerit: quæ ob ſolis perpendiculum, deſertum relinquebat æquinoctialem circulum: præter paucos autores, quorum ſententiam experimento Portugallenſes probant haud dubie. Quotannis quippe ad antarcticos hyperboreorum ferè antipodes tranant, & commercia cum eis contrahunt. Antipodes dixi, quamuis me non prætereat, non defuiſſe uiros alioqui ingenio ſingulari & ſumma doctrina pollentes, cœlitibusq; ex his admixtos nonnullos, qui antipodes negent. Non eſt cuiquam uni datum omnia ſcire. Aſſecuti ſunt Portugallenſes alterius poli gradum quintum & quinquageſimum amplius: ubi punctum circumeuntes quaſdam nubeculas licet intueri, ueluti in lactea uia ſparſos fulgores per uniuerſum cœli globum intra eius ſpacij latitudinem. Notabilem ſtellam huic noſtræ ſimilem, quam uulgus polum eſſe arbitratur, & tramontanam Italum, Hiſpanum nortem appellat: nullam aiunt illi polo uicinam, quæ non cadat in oceanum. Ex axe medio libræ, ſole cadente nobis, illis aſcendit: & uer, quando nobis autumnum: æſtatem, quando hyemem ad illos importat. De alienis ab inſtituto noſtro iam ſatis, noſtros repetamus.

OCEANEAE DECADIS TERTIAE,
LIBRI PRIMI FINIS.

MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber secundus.

HIAPAE ac Tumacci regulorũ consilio differre trãsitum ad insulam placuit in uernum aut æstiuum tempus: quo se futurũ nostris comitem Chiapes obtulit. Interea retia regulos habere, & piscaria concharum margaritas gignentium littora, pro prædijs, intellexit Vaschus: quas tanquam è uiuarijs eripiunt regulorum egregij urinatores, ad id exercitium à teneris educati: sed quieto tranquilloq; mari littus æstu deserente, quo facilius ad earũ stationes submergi queant. Et quo maiores conchæ sunt, eo profundius inhabitant: minores uero uti filiæ propiores aquæ margini: minimæ autẽ uti neptes supercilio uiciniores degunt. Ad ima cõchylia staturas uiriles tres, quatuor interdum, descẽdunt. Ad filias aut neptes dimidio femore tenus, & breuius aliquando, subnatant: quarum etiã post sedatum à feris tempestatibus æquor, multitudinẽ in arena ab undis diuulsam proiectamq; in littus reperiũt. Quæ in arena legũtur, minutis pollent baccis. Conchyliorum eorum caro esui est, uti nostrarũ ostrearum, accõmodata: sed laudabilioris esse saporis illa ostrea ferunt. Fames fortè omnium escarum optimum condimẽtum id fateri nostros monet. An concharum sint corda margaritæ, uti placet Aristoteli, an fœtus interaneorum, uti Plinio, & ipsorũ sint partus: hæreant ne perpetuò scopulis, an gregatim, senioribus ducatum agentibus, pelago uagentur: singulos procreent, an plures uniones singulæ testæ, semel an iterato: lima radantur fixæ, an facile diuellantur, & maturæ prodeant sua sponte: molles intra testam, an duræ sint margaritæ: adhuc nostris est incompertum. Certam propediem spero me rationem consecuturum, quandoquidem præ manibus rem nostri habeant. Vbi appulsum Petrum Ariam ducem nostrorum sensero, ab eo per literas petam, ut ista diligenti uestiget indagine, mihiq; ad unguem cuncta significet. Scio daturum operam, est nanq; mihi amicus. Absonum quippe uidetur, ut de re tãta mussitemus, quæ promiscue uiros ac fœminas, antiquitatem ac nostra tempora trahit, traxitq; præcipites in immoderatum sui desiderium. Cleopatrarum posthac & Asoporũ hiatus satiare poterit margaritis Hispania. Neque ultra feracibus Stoidi aut Taprobanæ uel oceano Indico Erythreo'ue mari assurgetur aut inuidebitur. Ad institutum redeamus. Tentare per suos natatores Vaschus Chiapæ margaritale prædium statuit. Huic ut morem gereret Chiapes, licet aduerso procellosoq; tempore, triginta iubet è suis urinatoribus illi arti assuetis properare ad uiuaria. Comites è suis mittit Vaschus sex tantũ, qui rem inspectent è littore, nec se periculo tempestatis credant. Vnà proficiscũtur. Distabat ab Chiapæ regia piscariũ ad littus milliaria fortè decem. Fundum tentare ob maris iram minime sunt ausi. E conchis superciliaribus, & è reiectis ui procellarum ad littus, sex attulerũt sarcinas breui dierum numero. Harum carnibus more helluonum depasti sunt. Baccæ uero lente aut exiguo cicere nihilo grandiores, sed nitore candido, quia è crudis euulsæ. Ne mendacij de concharum magnitudine arguãtur, ad regem unà cum margaritis, egregiæ missæ sunt pleræq; testæ carnibus exesis. Putamus nullibi terrarum reperiri posse grandiores. Conchylia igitur hæc, aurumq; ubique domorum repertum, naturam habere in illis tractibus reconditas arguunt immensas opes: quia hæc in digitulo pigmeolo tantum. De gigantea manu (Vrabæ nanque sola est tractata uicinia) quid erit, quando uniuersas eius adeò uastæ telluris oras penetraliaq; illius secretiora explorauerint? Contentus & talibus inuentis gaudens Vaschus, regredi ad Darienem ad socios, ubi & aurifodinas habent à uico milliaria fortè decem,

Fames escarũ optimum condimentum.

D

cem,

A cem, sed diuersa constituit uia. Dat Chiapæ ueniam ne ultra sequatur: seruet se incolumẽ suadet. Mutuis se amplexibus, ferè obortis Chiapæ lachrymis, astringunt, dexterasq; secedentes dant inuicem: ualetudinarios relinquit, cum incolumibus carpit ducibus Chiapæis nautis iter. Traducit agmen per fluuium ingentem minime uadosum, ad reguli ditionem nomine Teaocham. Audito nostrorum aduentu, quia mores eorum iam uestigauerat, summopere delectatus est regulus. Prodit obuiam libens: nostros honorate suscipit ac salutat amicè: inq; amoris argumentum auri affabre laborati Vascho libras offert octunciales uiginti: præstantes quoque uniones ducentos, licet male nitidos, quia læsos igne. Datis ergo utrinque dextris, Teaochæ munere bene pensato, Chiapæis dat commeatum, id rogante reguloTeaocha, ne suo & ipse desiderio obsequendi nostris defraudetur. Teaocha igitur nostris ex ipsius regia discedẽtibus non modo dat uiæ comites, sed & obsequiaria mancipia, quæ iumentorum uicem gerant ad comportandum humeris uiaticum: quod eundum esset per deserta syluarum & steriles ac squallidos montes, feris tigribus & leonibus refertos: datq; mancipijs in ducatum regulus chariorem è filijs. Salitis piscibus & pane patrio ex iucca & maizio confecto, mancipia onerat: filioq; imperat ne à nostris unquam recedat, aut reuertatur, donec Vascho libeat. Ad regulum, his ducentibus, tendit Vaschus, nomine Pacram, tyrãnum atrocem, finitimorum regulorum hostem infensum, potentiorem cæteris. Siue conscientia scelerum territus, siue quod imparem se fore intelligeret, aufugit. Magnos æstus se fuisse passum Nouembri mense letalemq; sitim scribit, quia sit ea pars mõtium aquis male fortunata. Perijssent, nisi ostensum ab incolis in abdito syluarum secessũ fonticulum agiles duo iuuenes è nostris, aquatũ cum cucurbitis & uasis aqualibus quæ Teochenses gestabant, propere adijssent. Ex incolis ausus est nullus è turba secedere, quod nudos obuiæ feræ impetãt. In illis præsertim iugis, & fontis illius uicinia, è domibus, inquiunt, se aliquando noctu raptari, nisi diligenter

B solicitéq; uectibus & seris clausis domorum ostijs sibi cauerint. Operæprecium erit particularem casum, priusquam ultra progrediamur, recensere. A tigride aiunt infestatum fuisse anno superiore Darienem, iactura nõ minore quàm ab apro quondam rabido Calydoniam, aut à leone fero Nemeam. Integro nanq; semestri noctem aiunt exactam fuisse nullã indemnem, quin uel iuuẽcam aut equam, canem aut porcum, intra uici ipsius uias interfecerit. Armenta gregesq; iam assequuntur: imò & minime tutò, referũt, domo exisse quenquam eo tempore: quando præcipue catulos alebat, tunc nanque adoriebatur & homines, fame urgente catulorum, si homines prius occurrebant quàm brutum animal. Necessitate cogente tandem ars inuenta est, qua tanti sanguinis pœnas lueret: exploratis quippe angustijs semitarum quibus è cauernarum latebris, ad prædam noctu prodire solebat, iter scissum est. Excauatam scrobem cratibus & egesta terra, parte superuacua dispersa, strauerunt. Veniens incautus, mas quidem erat, tigris decidit in foueã, & sudibus acutis in scrobis fundo fixis inhæsit. Rancatu suo uniuersam obtundebat uiciniam, & montes illo stridore reboabant. Saxis ingẽtibus è fossæ supercilijs in eum sudibus infixum deiectis peremptus est. In mille assulas & mille frustula, fixa dextra, directas hastas & ab alto iaculatas dirumpebat. Semianimis & exanguis formidine replebat intuentes: quid solutus & incolumis fecisset? Ioannes quidam Ledesma Hispalensis Vaschi amicus & laborum socius, de tigride illo se comedisse fassus est. Bouina carne nihilo deteriorem esse mihi retulit. Vnde tigridem esse dicant interrogati, qui nunquam tigridem uiderunt: respondent, à maculis, à feritate, à dexteritate, à signisq; alijs ab autoribus datis tigrim arbitrari. Cum & pardos & pantheras maculatos ex ipsis plerique se uidisse prædicent. Tigridi mare perempto, montes uersus uestigia illius secuti antrum coniugale ipsius domicilium adeunt:

De fera tigride.

C duos,absente genitrice, catulos uberibus adhuc matris indigos auferunt. Mutato consilio,quo grandiusculos effectos in Hispaniam post hæc mitterent, ferreis catenis diligēter in colla compositis,ad maternum antrum paruulos reportant lactandos. Post paucos inde dies regressi ad speluncam,catenis nil suo loco mutatis,uacuam reperere speluncam.Putant à matre in frusta præ rabie dilaceratos,ablatosq; ne quisquam eis frueretur.Asseuerant nanque solui è catenis nullo pacto potuisse uiuos. Pellis perempti tigridis ad Hispaniolam, siccis herbis & culmo farcta,missa est ad Almirantum & primores, à quibus hæ nouæ terræ leges & auxilia expectant.Et qui à tigride incommoda passi sunt, & qui pellem eius tractarunt, hæc mihi disseruerūt. Quæ dant accipimus. Ad Pacram à quo sumus digressi,redeundū est. Desertos Pacræ boios, id est domos,ingressus Vaschus,Pacram nititur attrahere.Per legatos eadem Pacræ significat, quæ cæteris significata memorauimus. Diu Pacra renuit.Detrectāti minæ superadduntur.Venit tandem tribus regulis comitatus.Deformem adeò sordidumq; scribit Vaschus ac fœdum esse Pacram,ut turpius quisquam se uidisse unquam fateatur.Humanam tantū illi formam tribuisse naturam,inquit:de cætero brutum animal agreste, monstrosum. Mores,inquit,habitudini ac lineamentis pares.Quatuor uicinorum regulorum ui raptis filiabus, abutebatur libidine detestanda.De obscœnis Pacræ moribus,deq; iniurijs alteriusmodi multa per finitimos regulos coram Vascho,uti corā iudice prætorio uel Hercule ultore,iactata sunt:ut de Pacra supplicium sumeretur,efflagitabant.Belluam immanem cum regulis ipsis tribus Pacræ dicto parētibus,ijsdemq; morbis laborantibus,in bellatorum canum fauces coniecit, illorumq; lacerata cadauera cremari iussit.De canibus cum quibus prælia ineunt,mira referūtur.Ad indigenas armatos haud secus irruunt præcipites,ac in fugaces ceruos aut feros apros,si digito monstren

D tur.Accidit interdum non ensibus,aut sagittis uel telis alijs opus fuisse ad profligandos hostes obuios:data quippe tessera canibus solutis præeuntibus agmen, toruo molossorum aspectu atq; insueto latratu perterriti hæsitantes,pugnas ordinesq; stupidi prodigioso inuento deserunt.Aliter tamen accidit quando cum Caramairensibus & Caribibus manus conferuntur:ferociores nanque bellisq; gerēdis aptiores sunt. In ruentes canes citius fulgure icto uenenatas destinant sagittas,& multos perimunt.Horū uero montium incolæ non sagittis bella gerunt:maccanis tantū,id est ensibus ligneis, latis, oblongis,& missilibus, hastisq; præustis,agunt in hostes. A uiuente Pacra ubinam aurum familiares eius colligerent, nullis unquam blanditijs aut minis uel tormētis potuit extorqueri. Vnde autem illud haberet interrogatus(ex eius quippe gazophilacio libras auri triginta fuerant assecuti) respondit: mortuos esse familiares,qui parentum suoq; tempore aurum è montibus illis colligerent: nil fuisse sibi curæ ex quo excessit à pubertate de auro quæritando. Diuelli ab hoc proposito instituto nunquam potuit.Ex hac in Pacram seueritate, finitimorū sibi regulorū animos conciliauit Vaschus.Hinc exortū est, ut uocatos ad se ualetudinarios,quos à tergo relictos diximus,regulus qui medius erat itinere recto, nomine Bononiama,transeuntes benigne susceperit, & libras auri puri cælati uiginti dederit,esuiq; apta præbuit affluenter:neq; deserere nostros uoluit unquam,donec ex sua regia in Pacram illos traduxit,Vaschoq; omnes tanquam fidele depositū ipsemet dextra tenens quenq; tradiderit,inquiens: Ecce commilitones tuos uir fortissime,ecce quales mea regia suscepit ueniētes, tales tibi dedo: uellem incolumiores, sed tibi socijsq; tuis rependet ille qui tonitrua mittit & fulgura in homines nefarios: & iuccam nobis ac maizium ex bonitate sua præstat per temporum clementiam. Hæc inquiens in cœlum tendens oculos,solem insinuabat.Tu nostros hostes uiolentos & superbos perimendo,nobis,domibusq; nostris animi tranquillitatem affers. Tu monstra domas; te sociosq; tuos præstantes uirtute uiros ex alto

missos

A miſſos arbitramur: quo ſub ueſtræ maccanæ tutela nobis liceat impauidis agere uitam. Datori bonorum ex hac tanta nobis aduecta felicitate gratias agemus perpetuas. Hæc & huiuſcemodi alia concionatũ fuiſſe Bononiamam regulum, interpretes aiebant. Cui Vaſchus de comitatu & beneficentia erga noſtros gratias retulit pares: multis quippe gratiſſimis apud ipſos donis ornauit Bononiamam. Multa ſcribit ab hoc regulo Vaſchus ſe didiciſſe de illarum partium opulentia: quæ ſe uelle impræſentiarum præterire ait, ad euentumq; illa citat. Quid ſibi uelit hæc hyperbole implicita, non intelligo. Magna polliceri uidetur, neq; ab eius promiſſo alienum fore iudicandum eſt, quin ingentes opes inde ſperari queant: quandoquidem nullam incolarum domum adierunt in qua thoraces aut pectoralia aurea, uel colli aut lacertorum aurea monilia nõ repererint. E noſtrorum ego domibus facio coniecturam. Si quis ferri cupiditate ſtimulatus, ſeſe manu forti cõferret in Italiam aut in Hiſpaniam, quid nam ferri reperiret in domibus? ibi ferream ſartaginem, ex ferro cacabum alibi, & tripodes igni appoſitos ac ueruũ copiam ad coquinæ neceſſitatem. Nullibi ex ferro uſui nõ aptum quicquam inueniet, magnamq; ferri copiã aſſequeretur. Ferrum ineſſe regionibus ex inuẽtis cõiectabitur. Indigenas illos nihilo maioris facere rude aurum ſenſerunt, quàm noſtri rude ferrum æſtimẽt. Hæc ego, beatiſſime pater, ex Vaſchi Nunnez & cõmilitonum eius literis & uiua uoce de rebus illis habeo: tempus autem occulta quæq; deteges, ea clarius patefaciet. Nil egregium in aurifodinis quæritandis potuerunt hi perficere: quoniam è centum nonaginta uiris, quos ex Dariene Vaſchũ eduxiſſe memorauimus, ſeptuaginta ſolũ, aut quando altius, octoginta uſus eſt opera in rebus gerendis: cæteris à tergo ſemper in regulorum domibus relictis. Sed eos præcipue in uarios ait morbos incidiſſe, qui recenter ex Hiſpaniola fuerant aduecti. Hi quippe tantam nequiuerunt calamitatem tolerare, ut prouinciali pane ſolum, & herbis agreſtibus ſine ſale, ſæ-
B pius cum fluuiali potu, atq; illo interdũ ſalubri deficiente, contenti, alerent ſtomachos melioribus eſcis aſſuetos. Priores autem Dariennenſes malis omnibus perferendis, & eſuriei ultimæ ſuos indurauerant. Vnde longiorem acrioremq; quadrageſimam, quàm tua ſanctitas ex maiorum inſtituto iubeat obſeruari, ſe egiſſe facete iactitat. Quadriennium nanq; ſe perpetuum conſumpſiſſe, inquit, terræ frugibus aut arboreis fructibus raro ſaturos ipſum & ſocios: piſcibus rarius uſos, rariſſime carnibus: & eouſq; deuentum lamentatur, ut ſcabioſos canes & cœnoſas bufones, ac huiuſcemodi alia pro delicatis epulis & lautis obſonijs, quando illa aſſequebantur, edere fuerint coacti. De his latius in ſuperioribus exarauimus. Priores autem appello Dariennenſes eos qui Nicueſa & Fogeda ducibus terram primum captarunt habitandam, è quibus pauci ſuperſtites erant. Hæc iam miſſa faciamus, & Vaſchus per celſa iterum cacumina montium uictor reducatur.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber tertius.

In PACRAE regia triginta dies, incolarum animos conciliãs, & ſociorũ egeſtati cõſulens, exegit. Inde, Teaochen ſibus ducibus, ripam fluminis Comogri prehendit, à quo & regio & regulus ſibi nomen adepti ſunt. Torpentia reperit ea montium latera, horridaq; adeò ut præter herbas aut radices agreſtes, brutorum eſcas, uel arborum fructus, nil eſui aptum inuenerit. Duo reguli contubernales affines terram infelicem incolebant. Et hominum & ſoli male fortunatam faciẽ fugiens

C propere, fame stimulãte, discedit. Cotochum ait alterum è pauperibus regulis, Ciurizam alterum appellari. Ambos trahit uiæ duces, Teochẽsibus dato commeatu. Per horrentes syluas & inuios montium anfractus, perq; loca palustria postmodum & cœnosas lamas quæ impositis cedunt pedibus, & uiatorem plerunq; absorbent incautũ, socijs penè fame cadentibus, dies percurrit tres: perq; loca benignitatis naturæ ad humanum usum expertia: quà raro aperta itinera reperiebat, quia raro inter se commercia contrahunt indigenæ: bellicis tantum incursionibus se inuicem trucidant, aut raptant in seruitutem: de cætero contenti quiq; suis limitibus. Ad alterius tandem reguli ditionem appulsi, qui Buchebuéa dicitur, uacua omnia & silentia reperiunt: ad syluas profugerãt & regulus & ditionarij omnes. Missis legatis qui eum adducerent, non modo non iniuriam minantur, uerumetiam patrocinium pollicentur. Respondit Buchebuéa, non iniuriæ metu aufugisse: uerum præ pudore atq; animi tristitia secessisse: quod nostros honorifice, uti merebãtur, suscipere nequiret: quia nil eis poterat ad uictum impartiri. In obseruãtiæ tamen & amicitiæ signum, uasa pleraq; aurea ad nostros, petita uenia de reliquis, libens misit. Visus est miser insinuasse, ab finitimo se hoste aliquo fuisse spoliatũ, ac superbe crudeliterq; tractatũ. Inde igitur hiantes fame ac macilentiores discedũt quàm eô uenerant. Inter eundum ex transuerso nudi quidam incolæ sese offerũt è cliuo innuentes. Sistere agmen iubet Vaschus: expectantur. Quid uelint interrogantur per interpretes quos secum habebat Vaschus. Ita sunt affati: Regulus noster Chiorisus uos salutat. Viros uos esse fortes & iniuriantum domitores, malorumq; debellatores intellexit: propterea uos tantũ fama notos colit & obseruat. Nil maluisset quàm uos intra regiæ suæ tecta conuiuas habere: beatum se talibus hospitibus fore inquit. Sed quandoquidem sors illi est aduersata, restetq; deuius à tergo, in amoris ar-
D gumentum hæc auri frustula uobis dono dat. Patenas è puro auro triginta cum urbano subrisu Vascho porrigunt. Maiora se præbituros si aliquando ad eos ierint pollicentur. Vocat Hispanum uulgus patenas quas collo gestant bullas: & quibus in sacris cooperiũtur calices admissi altaribus. Propterea patellas mensales intelligat an bullas, nõ percipio. Puto patellas escales, quia ponderis erant librarum quatuordecim octuncialium. Præterea finitimum se habere hostem regulum, & opulentum auro, à quo infestentur quotannis, retulerunt. Quasi inferre uolentes, & uos dites efficiet eius reguli excidium, & nos amicos à quotidiana liberabitis molestia. Id facile fore per interpretes enunciant, nostris auxiliantibus, se ducatum agentibus. Bona spe præbita, nuncios Vaschus remisit alacres: uerum ex pensato suo munere beatos, præbitis quibusdam ferreis securibus, quas maioris faciunt quàm grandes auri cumulos. Auro nanque parum indigent, pecuniæ expertes mortiferæ: securibus uero ille se Crasso ditiorem fieri fatetur, qui unam assequatur. Ad mille usus hominum accommodatas esse secures, nudi homines ferunt. Aurum uero ad inanes quosdam appetitus quæritari, quibus carere haudquaquam est incommodum: neque enim ad eos nostra gula descendit, quæ abacos onerare multiplicibus prægnantes toreumatibus illos, uti nostra tempora, cogat. Non mensis, non mappis, non mantilibus utuntur: nisi forte reguli paucis uasculis aureis mensas ornent: cæteri sumpto dextra pane patrio, & sinistra piscis assi frustulo aut fructu aliquo, famem propellunt: carnes raro adipiscuntur. Si uero tergendi sint aliquo uncti edulio digiti, pedum plantam aut femoris cutem uel genitalem interdum crumenam sibi habent pro linea mappa. Idem de insularibus Hispaniolæ fertur. Crebrò tamen se fluminibus immergunt, & se totos lauant. Auro igitur onusti nostri progrediuntur, sed afflictissimi, & spiritum uix trahentes præ inedia. Pocchorrosæ reguli ditionem offendunt. Maizio pane, qui est uti paniceus Insuber, ibi triginta dierum intercapedine exhaustos repleuerunt uentres.

Aufugit

A Aufugit Pocchorrosa: blanditijs & promissis pellectus redijt. Mutuis se muneribus afficiunt: solitis Vaschus Pocchorrosam, atque ijsdem recipienti gratissimis: Pocchotrosa Vaschũ auri cõflati libris quindecim, & mancipijs paucis. Volens inde discedere, iter sibi fore per unius reguli ditionem, nomine Tubanama, relatum est. Is est quem à Comogri filio potentẽ esse, atque uniuersæ uiciniæ formidolosum, aliâs intellexerãt: apud quem è Comogri familiaribus plerique mãcipium egerant, bello capti. Tubanamæ potentiam, uti nunc cõstitit, à seipsis dimẽsi fuerant: quando illa recesebant, quòd culices ad elephantẽ illi sint reguli: si sub strenuo & felici duce militãtibus nostris comparẽtur, ignaui. Neque transmontanum esse Tubanamam, uti arbitrabantur: neque auro adeò fultũ, uti Comogreus iuuenis prædicauerat, è proximo cognouerũt. De prostrando tamen cogitatur. Hostis erat Tubanamæ Pocchorrosa: propterea illi placuit Vaschi de hoste suo delẽdo consiliũ. In Pocchorrosa ualetudinarios relinquit: sexaginta quos habebat incolumes & animo pollentes ad se uocat: quid facto sit opus illis aperit. Tubanamã regulum iactanter superbeque sæpius fuisse ipsi & socijs omnibus minitatum: & necessariò per eius ditionẽ eundum fore, prænunciat. Imparatum cẽset esse impetendum. Assentiũtur consilio comites: ut rem aggrediatur suadent & hortantur, secuturos se offerũt. Duorum iter dierũ uno peragendum esse statuunt, ne cogẽdi armatos Tubanamæ copia præbeatur. Vti cogitatũ est ita euenit. Prima noctis uigilia cum Pocchorrosensibus unà Tubanamæ regiã adoriuntur. Palantem & imparatum prehendũt: uiros apud se duos obsequiarios habebat: fœminas autem per uim & iniuriam à diuersis regulis raptatas octoginta: ditionarijs omnibus & eius dicto parentibus reguncnlis per pagos circumuicinos dispartitis: quia sedato ociabatur animo, nil suspicans. Semotis nanque nõ contiguis habitant domibus, ob furentes uentos: crebris nanque nimbosis typhonibus fatigantur ob repentinos motus aëris ex effectibus syderum in æqualitate diei &
B noctis: quia sunt, uti aliâs diximus, æquinoctio proximi. Domus autem sunt ligneæ, contectæ circunseptæque paleis, aut culmo paniceo patrio, uel herbis prouincialibus tenacibus. Tubanamæ atrio domus altera tantum inhærebat non minor primaria: centum & uiginti passuum utriusque domus longitudinem, latitudinem uero passuum esse quinquaginta, dimensi sunt. Hæ domus ad habendos militum delectus, si quando bella mouebat Tubanama, paratæ erant. Capitur Tubanama, capitur & Sardanapalicus eius comitatus uniuersus. Insultabãt in uinctũ Pocchorrosenses, confiniique omnes reguli. Audita Tubanamæ fortuna psallebãt: nihilo nanque minus infensum suis finitimis Tubanamam fuisse intellexerũt, quòd fuisse Pacram in diuerticulo ad austrum diximus. Vincto Vaschus dissimulanter minabatur, re autẽ nil mali Tubanamæ cupiebat. Debitas hic pœnas tyranne lues, aiebat: te, si huc se conferrent, capillis raptatos Christianos omnes in uicinum flumen obruturũ sæpe apud tuos iactitasti. In idem flumen raptabere miser & obrueris: & unà iubet hominem attolli, dato tamen socijs ueniæ signo. Ita deterritus infelix Tubanama, serio ista imperari meditatus, ueniam prostratus ad Vaschi genua petit: se nihil horũ dixisse unquam iureiurãdo asserit. Regulos fortè suos ebrios ista protulisse: regulosque intemperantes appellans arguebat procacitatis. Vina quidem illorum licet non ex uuis (ut iam significauimus in nostri agelli primitijs ad tuã sanctitatem) ebrietati tamen apta sunt. Finitimos etiam in se fuisse ista commentos lamentabatur, & ob inuidiam in se conflatam, quod potẽtior esset, talia cõfinxisse. Auri se copiam ingentem allaturum promittit, modo ignoscatur. Dexteram affigens pectori, ait se amasse timuisseque semper nostros: quod machanas, id est enses nostrorum audiuerit suis machanis esse acutiores, scindereque acrius quicquid fiat obuium intellexisset. In Vaschum dirigens oculos, ait: Quis contra ensem istum tuum, nisi mentis inops, dextram erigere audebit? quo findere potes & soles peruicacem

C hominem à uertice uno ictu ad umbilicum? Ne tibi quisquam persuadeat fortissime uiuentium, ex ore meo prodijsse quicquam eiuscemodi. Hæc & multa disseruit nodũ mortis iam deglutiens Tubanama, quando ad ipsius lachrymosa postulata se flexisse animum Vaschus dissimulat. Placido uultu illũ alloquitur, & data uenia solui iubet. Afferũtur interea ex duobus atrijs libræ triginta puri auri octunciales in fœminea conflati monilia. In diem uero tertium aliæ portantur à regulis eius missæ libræ sexaginta in temeritatis mulctam. Sed unde id aurum assequatur Tubanama interrogatus, negauit è proximo effodi aurũ illud. Fuisse ad suos maiores importatum à flumine Comogro in austrum deriuante, insinuabat. Pocchorrosenses uero cæteriq; illius hostes mẽtitum fuisse aiebant, ditescereq; auro regnum illius affirmabant. Contrà Tubanama nullã in ditione sua se noscere aurifodinam, perseuerãter aiebat: collectos tamen aliquando minutos quosdam alicubi grumulos aureos: sed de his colligendis se minime fuisse unquam solicitum: quia id fieri sine longo magnoq; labore nequeat. Dum hæc ita tractarentur, ad Vaschum ueniũt in Pocchorrosa postergati, appulsiq; sunt octauo calend. Ianuarij, calce anni M D XIII. perq; mancipia à regulis australibus habita fossoria tulerunt instrumenta, auro apta deligendo. Natalem domini diem ab omni opere immunem exegerunt. Altero autem ab eo, quo beati Stephani protomartyris solenne agimus, in cliuum parum à regia Tubanamæ distantem, quia terræ colorem dicit se cognouisse auro gignendo testem, fossores quosdam ducit. Scrobe ad sesquipalmum effossa, grumulos lente non grandiores aureos se reperisse, cribrata leuiter terra scribit: & tominum, ut eius utar uocabulo, qui trapezitarum appellatione, duodecim grana cõtinet, coram notario ac testibus collegisse, quò rei fides præstetur. Vnde arguit finitimorum dictis quadrare telluris illius opulentiam: licet id minime potuerit à Tubanama

D extorquere. Putãt Tubanamam nihili fecisse exiguã adeò eam portiunculam: alij pertinaci aiunt stomacho Tubanamam negasse fortunari auro suam tellurem, ne aliquando ad eam auri cupiditas nostros trahat usurpandam. Sed uates fuit bonus regulus. Eam quippe ac Pocchorrosensem destinarunt ad habitandum eligendas, deq; nouis oppidis in utraq; condendis, modo regi placeat, est consiliũ: tum ut sint, ueluti meritoriæ tabernæ, transituris ad austrũ receptaculũ: tum quia sit utraq; tellus quibuscunq; frugibus alendis & arboribus suscipiendis aptissima. Inde iam discedere statuens, tentat obiter alibi terram, colorem calculosq; monstrantem gignendo auro consonos. Paulò ultra cutem effossa breui scrobe, pesum, quod castellani aurei pondus esse diximus in primitijs primis ad beatitudinem tuam: non tamen uno grano se reperisse perhibet. His rerum argumẽtis lætus, Tumanamæ spem felicis successus pollicetur, modò neminem infestet ex his quos ipse amicos in conterminis linqueret. De auri copia colligenda suadet. Sunt qui ferant abduxisse Tubanamæ fœminas omnes, spoliatumq; ne insolescere queat, reliquisse. Filium illi sua sponte præbuit alendum Tumanama, quò uersans inter nostros linguam & mores nostrorum perdiscat, & religione imbuatur, ut aliquando sit eius institutio utilis genitori ad fauorem conciliandum. Vrgebatur acri febre Vaschus eo tempore ex immenso labore uigilijsq; & inedia, propterea inde discedens mancipiorum humeris pensilem portari se iubet. Feruntur & inde pensiles in amachis, id est gossampinis lodicibus, grauibus confecti ægritudinibus. Quibus autem uires aliquæ suppetebãt, neq; incolumes, tamen cruribus hebetibus, dextris incolarũ sub alas prehensi subleuabantur. Ad Comogri tandem reguli amici relicti, de quo suprà lata mentio facta est ditionẽ appulsus, mortuũ esse reperit senem, filiumq; ipsius, quem aliàs à prudentia laudauimus, genitoris loco suffectum intellexit, Carolumq; uocari baptizatũ didicit. Est huius Comogri regia in radicibus cliui bene culti sita: planiciem habet à meridie leucarum duodecim latam, uberem, hanc Zauánam

uocant

A uocant incolæ. Planitie superata, montes occurrunt altissimi, quos diximus dirimere duo illa maria. A cliuis mitibus fluuius scatet Comogrus, qui planitiem illam interluens, montes petit arduos, perq; illorum ualles reliqua flumina suo alueo sorbendo, uiam reperit ad australe pelagus. Distat à Dariene lequas circiter septuaginta occidentē uersus. Nostris igitur aduentātibus psallens alacerq; prodit obuiā Carolus regulus: edulijs potubusq; suauibus nostros recreat: hospitio suscipit honorifice. Mutuis sese muneribus afficinnt. Laborati auri libras octunciales uiginti porrigit Vascho regulus. Vaschus nō minus grata repensat: secures puta, fabriliaq; instrumenta quędam, ad carpentariā artem facientia. Sagulo etiam atq; interiore texta linea, pro temporis angustia, Comogrū ornauit. His donis se inter uicinos heroëm effectum existimauit Carolus. Comogrum & reliquos omnes cōmonefactos reliquit, ne unquam ab obseruātia & fide erga Castellæ reges discedant, si uiuere uitam tranquillā exoptant. Vtq; studiosius posthac aurum magno illi Tiba, id est regi, offerendum cōgerant, hortatus est. Hac uia paraturos sibi suisq; posteris ab omni hostium insolentia patrocinium, & nostratium rerum copiam affluentem, enunciat. His ita confectis, iter suum prosequitur ad Ponchæ regiā: ubi quatuor è Dariene uenisse iuuenes reperit ipsum admoniturос, appulsa esse nauigia bene fulta commeatibus ex Hispaniola. Eò nanq; se rediturū, quacunq; ab austro regredi fas foret, fuerat pollicitus. Quare sumptis uiginti è cōmilitonibus incolumioribus, longis itineribus ad Darienem ipse proficiscitur: cæteris ut se pedetentim sequātur postergatis. Quartodecimo kal. febr. anni 1514. scribit se deuectū ad socios. Data uero literarū ipsius est: Ex Dariene, quarto nonarū Martij: prius nō licuisse, nulla prius discedente naui, inquit. Scribit se illinc duo misisse nauigia, quibus postergati aduehantur. Et ijsdē literis multa se inijsse certamina iactat, nunquā uero fuisse percussum, aut è com

B militonibus amisisse ullum pugnando. Nulla est propterea magnæ ipsius epistolæ pagina, quæ gratiarūactionibus referta non sit, quod à tantis totq; discriminibus & laboribus euaserit. Nullus est eius actus, nulla peregrinatio sine cęlitibus inuocatis, deipara uirgine præeunte semper. E uiolento igitur Golia in Heliseū, ex Anteo in Herculem portentorū domitorem, transformatus hic noster Vaschus Balboa fuisse uidetur. Mutatus ergo ex temerario in obsequentem, honoribus & beneficētia dignus est habitus: & in catholici regis gratiā receptus, diplomate regio pręfectus militum eius regionis est creatus. Hęc & literæ Dariennensium & uiuæ uenientiū uoces retulerunt. Quid autem ego, beatissime pater, è propinquo de hisce rebus sentiam, fortè cupies intelligere. Mea est hæc opinio simplex: & militaris scribendi referendiq; Vaschi & sociorum series, res ita accidisse testari uidetur. Non per effossos ergo cuniculos ad infernos manes, nō per milliaria multa, non per intolerandos labores, & uaria uitæ discrimina, scindendo montes, descendet Hispanus quæsitum opes in uiscera terræ: sed ex ipsius cute, uix è solo supercilio scrobibus effossis, uel ex fluuiorū ripis ęstate siccatis, leuiter abluta tellure, aurum, modò perstent inhabitando terram, colligetur: faciliq; indagine margaritæ reperient. Tanti muneris expers fuit, uti Cosmetrę omnes assentiuntur, ueneranda uetustas: quoniā ad has gentes itum est nunquā hactenus structis ordinibus: ipsæ uero nullo indigæ uel paruo, minime hospites uelint: imò, uti late ostendimus, adeuntes feroci cōgressu excipiunt, nec se nisi bello superatos tractari patiuntur: si præcipue in edaces humanarū carnium nouos antropophagos, q̄s diximus Caribes, aliâs Canibales appellari, inciderint: quoniam hi sagaces hominū uenatores, nulli alteri exercitio intenti, agunt ętatē, præterquam uel agrorum cultui suo more, uel rei bellicæ ad homocupium. Hi ergo uenientes nostros, ueluti apros aut ceruos in eorum uenabula uel retia casuros expectant, & secum taciti spe prędę labia lambunt. Si profligauerint epulantur lautissime: si autem se impares fore arbitrantur, fuga saluti cōsulunt, & elabunt

C uento celerius. Si apud aquas res agitur, demersi gurgitibus tam uiri quàm fœmiæ haud segnius adnatant, ac si perpetuò in aquis degerent, & sub aquis uictũ quęritarent. Non mirum ergo si tractus hi uastissimi sunt pro ignotis relicti. Per hæc inuenta igitur Christiana religio, cuius tu apicem tenes, in immensum brachia protendet. Multas hominum, uti in initio diximus, myriadas, tanquam nouum pulliculorũ fętum sub alis, tua sanctitas fouebit accersitas. Beragua nanque à Colono primũ reperta, sinistris mox auibus à Diego Nicuesa tractata, nũc deserta repetetur: ac reliquæ illius telluris amplæ regiones omnes, ex efferis & agrestibus ad cultum politicum & ueram religionem paulatim reducentur.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber quartus.

IC sistere, pater beatissime, statueram: sed igniculus quidã tortor animi producere parumper sermonem hortatur. Beraguam, dixi, primo repertam à Colono. Defraudare uirũ, & admittere scelus mihi uiderer inexpiabile, si labores toleratos, si curas eius perpessas, si denique discrimina quæ subiuit ea nauigatione, silentio pręterirẽ. Is à salute nostra 1502 sexto Idus Maij cum classicula nauium quatuor, cuparũ in singulas quinquaginta & sexaginta, cumque hominibus centum septuaginta, soluit è Gadibus: & felici cursu Canarias prehendit in diem quintum. Inde appulsus est ad insulam Dominicam, quę Caribium est patria, die sextodecimo: captauit

D è Dominica Hispaniolam die quinto. Sexto igitur & uigesimo die, uentis lapsuque oceani ab oriente in occidentem fluentis adiuuantibus, ab Hispania nauigauit ad Hispaniolam: qui cursus mille ac ducentarũ leuquarum à nautis esse perhibetur. In Hispaniola, siue libens siue monente prorege, parum moratur. Occidentem rectà secutus, Cuba Iamaicaque insulis à septẽtrione in dextram relictis, in insulam se incidisse meridionaliorem Iamaica scribit, nomine incolarũ Guanassa, uirentem uniuersam, uberemque suprà quàm credibile cuiquam sit. Eius insulę littora percurrens, duobus occurrit prouincialibus monoxylis, de quibus satis late diximus in superioribus. Restibus iugata mancipia nuda trahebant, uti aduersis fluminibus solet fieri. Monoxylis primarius insularis uehebatur, cum uxore ac liberis nudis omnibus. Nostris, qui descenderant in terram, superbe mancipia innuebant, ex heri mandato, ut cederent uenientibus: minabantur recusantibus. Tanta est eorum simplicitas, ut nec ueriti sint neque admirati nostrorum uel nauigia uel potentiam aut multitudinem. Putabant nostros, ea qua ipsi reuerẽtia colebant herum, assurrecturos. Ab alienis terris mercatorem esse redeuntem intellexerunt. Nundinas exercent: nundinarias merces ille ferebat, aurichalcea tintinnabula, nouaculas, cultellosque ac secures è lapide flauo, diaphono, lucido, genere quodã ligni tenaci manubriatos: utensilia etiam, coquinariaque uasa & fictilia, arte mira è ligno partim, partim ex eodem marmore laborata: sed lodices præcipue supellectiliaque gossampina uarijs intexta coloribus, uehebat. Dominum & uniuersam eius familiam, remque omnem prehenderunt. Solui tamen mox præfectus illos iussit, & rerum partem maiorem restitui, quo beneuolos redderet, imperauit. De natura terræ ulterioris ad occidentem didicit: rectà carpit iter ad occidentem. Ad milliaria decem, paulò amplius tellurem reperit uastam, nomine incolarũ Quiriquetanam: ipse uero Ciambam nuncupauit. Rem diuinam in littore iussit celebrari. Habitatoribus nudis plenam reperit. Hi mites et simplices posito timore ad nostros, ut ad rem mirandam, prouincialibus

cibis

A cibis & aqua recenti onusti confluebant. Oblato munere uersis uestigijs, capite obstipo, reuerenter retrocedebant. Pensauit munera illorũ muneribus rerum nostrarum, calculorum puta uitreorum sertis, & speculis quibusdam, acubusq; ac spinteribus, & huiuscemodi mercibus illis peregrinis. In magno illo tractu regiones sunt duæ: Taia hæc, Maia illa appellatæ. Vniuersam scribit terrã illam esse salubrem, amœnam, clementia cœli fortunatam optime: nulli terrarum ubertate agrorum postferendam: temperie mira præditam: & montanam refert partim, partim lata planitie nobilem: arboriferam ubiq; herbidãq;, ac perpetuo uere autumnoq; gaudentem: arboribus toto anno frondentibus & pomiferis. Ilicetis pinetisq; ait esse refertam: ac palmarum generibus septem, quarum aliæ dactyliferæ, steriles aliæ sunt. Pelgoras uuis pendentibus maturis, sed labruscis terra gignit suapte natura inter arbores. Tantam refert esse apud hos suauiũ utiliumq; fructuum natiuorum copiam aliorũ, quod de uuis colendis nulla sit cura. Ex palmarũ quodam genere machanas, id est enses ligneos latos, & iaculares hastas, cõstruunt. Gossampinas arbores nutrit ea tellus uulgò. Myrobalanos etiam diuersarum specierum, emblicos puta & chebulos, medicorum appellatione. Maiziũ & hæc terra generat ac Iuccam, ages, & battatas, uti cæteræ regiones illæ. Eadẽ & leones nutrit ac tigrides, ceruos, capreolosq;, & huiuscemodi animalia. Volucres etiam diuersas, inter quas pro altilibus habent eas, quas pauonibus fœminis, colore ac magnitudine similes esse, gustu etiam & sapore, diximus aliquando. Proceros esse aiunt, ac pulchre formatos incolas utriusque sexus: quos ait pudenda tegere gossampinis uelaminibus intextis diuersis coloribus. Ad elegantiam seipsos depingunt, quorundam pomorũ succo, ad id in hortis nutritorũ, nigris ac rubẽtibus, uti Agathyrsos legimus. Totũ, infiunt, alij corpus, partes alij, pleriq; autem tractim flores aut rosas effigiant, aut implicitos laqueos, prout cuiq; sedet appetitu. Idiomata sunt penitus alia ab insularibus con

B uicinis. More torrentis, aquæ fluebant ad occidentem. Statuit tamen orientem eius terræ quærere, animo uertens Pariam, Osq; Draconis, & alias quas iam descripsimus ab oriente repertas oras, contiguas esse: uti erant, existimans. Ex ampla igitur Quiriquetana decimotertio calendas septembris soluit. Ad lequas triginta fluuium reperit, extra cuius ostium dulces haustus sumpsit in mari. Litus erat scopulis & rupibus purgatum: fundo ad iaciendas anchoras ubiq; apto. Tantam scribit uim fuisse oppositi torrentis oceani, quod diebus quadraginta lequas uix potuerit septuaginta percurrere: claudicando semper & gyris per altũ agendo classiculam, procedebat: interdumq; se repulsum & retro raptum reperiebat impetu aquarum, terram captare uolens ad uesperũ, ne per noctis tenebras in ignotis littoribus naufragarent. Intercapedine lequarum octo, tria se ingentia flumina nitidarũ aquarum scribit reperisse: in quorum marginibus cannæ crassiores humano femore gignebantur: pisciumq; ac magnarum testudinũ copiam ingentem: & plerisq; in locis crocodilorum multitudinem, in arena uasto hiatu solem captantium. Varia etiam animalia quibus nomen non dedit. Variamq; refert eius telluris faciem esse, saxeam alicubi et promontorijs fultã squallidis ac rupibus ambesis: alibi benignitate soli nulli terræ cedẽtem. Varia etiam in uarijs oris regum & primariorum nomina. Vocant regulũ Cacicum, ut aliàs diximus: alibi Quebi, Tiba uero alicubi. Primarium autem alicubi Saccum, alibi Iurà. Eum qui strenue se gessit in pugna hostili, & signatã cicatricibus faciẽ ostentat, cupram appellant: habentq; pro heroë. Vulgum nuncupant chyuis: hominem alicubi dicunt homem. Accipe homo, si quis dicere uoluerit, hoppa home dicet. Alius deinde fluuius grandibus nauigijs aptus occurrit: ante cuius fauces quatuor insulæ paruæ, floridæ atque arboriferæ iacebant, quæ portum efficiebant. Has Quatuor tempora uocitauit. Ab his, ad lequas terdecim ad orientem semper contra uim aquarum tendens, duodecim paruas prehendit insulas: has

C quia præditas nouo genere fructuum limones nostros æmulantium, Limonares appellauit. Eadem uia pererrans ad lequas duodecim, magnum reperit portum, lequarum trium spatio sese in terram insinuantem, pauloque minus latum: in quem fluuius ingens cadebat. Ibi amissus est postmodũ Nicuesa Beraguam quæritans, uti suprà diximus: unde Perditorum fluuium recentiores nuncuparunt. Continuo cursu tendens contra pelagi furorem Almirantus Colonus, uarios reperiebat mõtes, ualles uarias, fluminaque ac portus: spiritus rerum omniũ suaues fuisse atque recreantes naturam refert: Neque incidisse in aduersam ualetudinem è socijs quenquam ad regionem usque, incolarũ appellatione, Quicurì, ultima acuta: in qua portus est Cariai: ab ipso Almiranto Myrobalanus appellatus, quia natiua sit ibi arbor illa. In hoc portu Cariai sese obijciunt circiter ducentum incolæ, manu gestantes terna quaternaque iacula: mites tamen, & hospitales: sed quid sibi gens hæc noua quæreret, parati expectantes. Colloquia petunt: dato signo pacis, natando nostros adeunt, commercia ineunt, permutationem rerum postulant. Dari è nostratibus rebus, ad eorum beneuolentiam captandam, Almirantus, sed gratuitò, imperat. Per signa gratiam recusant: neque enim ullum ex horum idiomate uocabulum perceperunt: fraudem aliquam inesse nostris donis suspicati, quod ipsorũ oblata nostri recipere renuissent. Quicquid fuerat impartitum, in littore liquerunt. Tanta pollent Cariairenses urbanitate, atque animi benignitate, ut magis dare quàm accipere studerent. Puellas ad nostros, uirgines formæ elegantis, misere duas: quas ut abducere liceret, insinuabant. Hæ, ut cæteræ fœminæ, pubetenus fascia tegebantur gossampina. Is enim est fœminarum Cariairensiũ mos: uirorum autem, nude agere. Scindunt & crines fœminæ: uiri nutriunt occipite, à fronte radunt, colliguntque uittis candentibus, & in orbem circunducunt capiti, uti nostrates uidemus puellas. Almi

D rantus indutas ac bene donatas, cum rubro laneo pileolo genitori earum præbendo, remisit. Sed cuncta iterum in littore locata sunt, quia ipsorum dona recusassent nostri. Duos tamen uiros, & eos non inuitos, secum aduexit, quo uel illi nostram, uel nostri Cariairensem perdiscerent linguam. Maris æstu parũ quati tractus illos cognouit, quod haud secus littori ac fluuiorum ripis arbores inhærerent. Idem aiunt & cæteri oras illas tractantes, exiguo fluxu ac refluxu omniũ illarum terrarum, insularum etiam littora madefieri. In huius terræ prospectu, inquit, in mari ipso gigni arbores quæ ramos incuruent, postquam altius emerserint, ad profundũ: quo applicatæ cuspides, uti propagines uitium, solo demersæ radices creant, & in sui generis arbores perpetuò uirentes prodeunt. De huiuscemodi arboribus, Plinius in duodecimo naturalis historiæ: sed in arido solo, non autem in mari. Animalia nutriri in ora Cariai eadem, quę alibi diximus: sed

Rarum animal unũ reperere naturæ longè dissonæ. Id est grandi cercopitheco par, cauda longiore prolixiore que: cauda suspensus, & uim terque quaterque sese deuoluens capiendo, ex ramo transilit in ramum, & ex arbore sese proijcit in arborem, ac si uolitaret. Arcuarius è nostris unum sagitta confixit. Vulneratus sese deijcit cercopithecus, hostem uulneratorem rabidus adoritur. Stricto ense agit in pecus uenator: lacertum ceropitheco abscidit, cepitque mancum ferociter renitentem. Ad classem perductus, mansueuit inter homines parumper. Dum sic ferreis uinctũ catenis seruarent, è littoribus trahunt paludibus aprum uenatores alij. (Cogebat nanque carnium desideriũ nemora perlustrare.) Cercopitheco aper & ipse ferox ostenditur: setas excutit uterque: in aprum cercopithecus furibundus salit, cauda circunligat aprum. Cum seruato à uenatore uictore suo lacerto, guttur apro prehendit: reluctãtem aprum suffocauit cercopithecus. Hęc & huiuscemodi monstra nutrit alia tellus illa. Seruant & Cariairenses desiccata cratibus procerum & parentum cadauera, folijs arborum inuoluta: populo nemora syluæque sunt addicta sepulchris. Procedẽtes ex Cariai ad lequas uiginti circiter, sinum re

pererunt

A perere amplum adeò, ut in gyrum putent lequas continere decem. Quatuor insulæ paruæ, feraces, exiguo discretæ interuallo, sinus faucibus obiectæ, tutum efficiunt portum. Is est portus quem aliâs diximus appellari ab incolis Cerabarò, ultima acuta: sed unum eius littoris latus tantum ita uocitatum nunc didicere, atque id dextrum ingrediendo: læuum autem Aburéma nuncupatur. Insulis, inquiunt, uniuersum feracibus & frequentibus celebrem esse, atque arboriferis: fundo ad anchoras iaciendas ubique apto nitidoq́;, ac mira piscium copia pollentem. Vtraque terra adiacens ubertate soli nulli terrarum eorum iudicio cedit. Duos incolas ad manus habuere. Colla incolæ monilibus, quæ appellant guanines, aureis, in aquilas aut leones uel animalia huiuscemodi affabre effigiatis, ornant: sed aurum id minime purum esse cognouerunt. A duobus illis Cariairensibus, quos abductos diximus, nostri didicerunt Cerabaroam & Aburemam regiones auro dites esse, Cariairensesq́; rerum suarum permutatione uniuersum aurum quo ornantur ab his adeptos fuisse. Quinque pagos auro legendo egregios inesse Cerabarois & Aburemanis regionibus à littore in internis distantibus non longo tractu, Cariairenses nostris aperuerunt: commercia nanque à maioribus eorum utræq; nationes frequentarũt semper. Pagorum nomina hæc esse perhibẽtur: Chirarà, Purén, Chitazà, Iuréche, Ataméa. Viri omnes Cerabaroæ prouinciæ nudi sunt penitus, sed uarijs depicti modis: fertis floridis, & coronis ex leonum & tigrium unguibus contextis oblectantur. Fœminæ angusta gossampina uitta pudenda tantum contegunt. Hinc iam tandem egressi, per idem littus ad lequas octodecim in fluminis reperti ripa, occurrunt uiri nudi tercentum, sublatis clamoribus minitabundi, expuẽtes in nostros, aqua sumpta in os, aut littoralibus herbis. Iaculando missilia, uibrandoq́; hastas & machanas, (enses diximus esse ligneos) à littore arcere nostros conabant̃. Depicti uarijs modis erant: alij, præter faciem, corpus uniuersum, tractim alij. Pacem nolle se, aut commercium ullum cum nostris, insinuabant. Solui tormenta quædam in illos, sed ab alto, ne perimerẽt quenquã, imperat. Hoc enim semper sedit Coloni animo, ut pacatò ageret cum nouis gentibus. Fragore discussæ balistæ bombardę perterriti sternuntur omnes. Pacem optant. Commerciantur inuicem, guaninorum aureorum, ex aduerso calculorum uitreorum atq́; huiuscemodi rerum permutatione. Tympana hi habent & marina conchylia, quibus ad excitandos animos pugnæ tempore utuntur in bellis. In eo tractu flumina sunt, Acatéba, Quaréba, Zobróba, Aiaguitin, Vridà, Duribbà, Beragua: in omnibus aurũ colligere licebat. Folijs arborũ latis ab æstu pluuiaq́;, penularũ loco, se tuent̃. Oras inde perlustrauit Ebeterè & Embigár: in his flumina labunt̃, dulcium aquarũ et pisciũ copia, egregia, Zahorán & Cubigár. Hic sistit auri ubertas, quinquaginta circiter lequarũ tractu. Distat inde lequas tantũ tres ea rupes, quã in infausto Nicuesę discursu diximus appellari Pegnonem à nostris: incolarum autem appellatione regio dicitur Vibbà. In quo etiam tractu est portus ad lequas tantum sex, quem Bellum diximus à Colono uocitatũ: cuius regio Xaguaguarà dicitur ab incolis. Populis est ea tellus uniuersa frequens, sed nudis. In Xaguaguara regulus nigro, populus rubro, coloribus fucant̃. Regi & primarijs septem, è naribus pendebat aurea lamina, labiorũ tenus. In hoc ornatu summũ putãt esse decorẽ. Testa marina uiri pudenda includũt: fœminæ gossampina tegũt uitta. In hortis hi pineæ nuci fructum similem nutriunt, quem diximus aliâs è frutice nasci, ueluti carduo, sed mollem & regia dignum esca. Cucurbiteas quoque arbores ad potus ferendi usum. De his late aliâs. Vocant arborem Hibuéro. Crocodilis alicubi occurrebant, qui cum aufugerent aut mergerentur, odorem à tergo musco uel castoreo suauiorem relinquebant. Nili accolę de crocodilo fœmina idem mihi retulerunt: de abdomine præsertim, quod arabicos æquet odores quosq́;.

B

C Regressus hinc est Almirātus cum sua classicula: tum quia nequibat aduersum aquarum cursum sustinere, tum etiam quia magis ac magis indies nauigia putrescebant, atque terebrabant uermium aculeis, qui ex aquarum tepore in uniuersis tractibus illis, æquinoctio ferè suppositis, gignuntur. Bissas uermes illos mercator Venetus appellat. Hos & Alexandrini duo portus ægyptij generant: nauesq; labefactant, si diu in anchoris morentur. Cubitales sunt, & interdū longiores: digitulo nunquam crassiores. Hispanus nauta pestem hanc bromam uocat. Bromam igitur ueritus Colonus Almirantus, & renitente pelago uexatus, secundo oceano ad occidentem regreditur. Hiébram fluuium à Beragua fluuio duas distantem lequas, quia sit maioribus nauigijs suscipiendis aptior, captat. A Beragua minore regio nomen tenet: quia utriusque fluminis possessor regulus Beraguam inhabitat. Quid dextrum quid ue sinistrum hic acciderit, dicamus. Stans in Hiébra Colonus, fratrem suum Bartholomæū Colonum Hispaniolæ Adelantatum, cum cymbis seruitorijs & hominibus octo & sexaginta, mittit ad fluuium Beraguam. Obuius fit Adelantato cum patrijs monoxylis secundo flumine regionis regulus, more patrio depictus, nudus, cum ingenti comitatu, sed inermis. Cum primum ad colloquium deuentum est, reguli familiares de quiete sui heri anxij, & maiestatis regiæ memores, ne stans regulus negocietur, saxū è proximo sumptum in ripa lauant, confricantq; decenter, & reuerenter allatū regulo supponunt. Sedens regulus per signa uisus est annuere, ut nostris liceat ditionis eius flumina percurrere. Sexto Idus februarij, pedes Adelantatus aduersa tendit Beraguæ fluuij ripa, cymbis relictis. In Durabám fluuium incidit. Hunc Hiebra & Beragua inquit esse ditiorem auro. In omnibus quippe terræ illius fluminibus aurum gignitur. Inter arborum radices ripis inhærētes, interq; saxa & lapillos à torrentibus relictos, & ubicunque scrobes ad sesquipalmum
D effodiebant, egestam reperiebant terram auro mixtam. Propterea figere ibi pedem fuit consilium: sed incolæ futuram perniciem olfacientes uetuerunt. Facto agmine cū horrendo clamore ruunt in nostros, qui domos ædificare iam cœperant. Primos impetus uix sustinuere nostri. Certarunt eminus crebris missilibus primo, Barbari nudi: mox cominus strictis ensibus ligneis, quos diximus nuncupari machanas, rabidi pugnare cogitarunt. Dictu mirandum: tanta erat concepta in eis iam ira, ut neque arcubus aut scorpionibus, & quod maius est neque bombardarum è nauibus iactarum fragore terrerentur. Cesserunt loco semel. Iterato, maiore numero comparato, redeunt ferociores. Satius emori fore iudicant, quàm perpeti patriam occupatum iri à peregrinis. Hospites benigne susceperant, habitatores recusant. Quo magis instabant nostri, eo maior finitimorum multitudo confluebat. Nocte dieq; à fronte modo, modo à lateribus urgebantur nostri. A tergo stans in littore classis tutos reddebat. Deseruere igitur terram hanc, & quà uenerant regrediuntur. Iamaicam insulam Hispaniolæ Cubæq; collateralem à meridie, nauigijs in cribrorum modum pertusatis à broma, ut hispano utar uocabulo, uix prehendere potuerunt: ferè ex itinere perierunt. Viribus lacertorum exhaurientium maris aquas per amplas rimas ingredientes, uitæ discrimen euaserunt tandem, & ad Iamaicam semianimes appulsi sunt. Obrutis ibi nauigijs omnibus, intercepti, uitā egere mensibus decem, Vergiliani Achemenidis uita, in nudorum Barbarorum potestate, calamitosiorem: eius terræ cibis cōtenti, si quando Barbaris placebat impartiri. Profuit nostris odium capitale, quo sese inuicem Barbari reguli prosequuntur: ut enim nostros fautores haberent, si quando cum finitimis hostibus bella ingruerent, pane aliquando patrio famelicos recreabant. Sed quàm miserum & ærumnosum, pater beatissime, sit mendicatò panē adipisci, coniectet tua sanctitas: ubi præsertim cætera desint, uinum puta carnesque, uel omne pressi lactis genus,

A nus, quibus Europæorum hominum stomachi à cunis solent enutriri. Fortu-
nam tentare necessitas coëgit. Per œconomum suum Diecum Mendez, du-
cibus tamen Iamaicensibus duobus eorum littorum peritis, quid de se deus co-
gitet statuit experiri. Canoam conscendunt mari iam undoso. E scopulo in
scopulum, è rupe in rupem quassatus undis, ob nauigioli breuitatem & for-
mam, appulsus est iam tandem Diecus Mendez ad ultimum Hispaniolæ an-
gulum, è Iamaica distantem lequas quadraginta. Spe munerum, ab Almiran-
to Colono promissorum, Iamaicenses læti reuertuntur. Ipse pedes ad sanctum
Dominicum urbem primariam metropolitanam proficiscitur. Duo nostratia
comparat nauigia, dominum adit. Inualidi omnes & egestate rerum extenua-
ti ueniunt ad Hispaniolam. Quid inde illis successerit, non intellexi. Ad gene-
ralia redeamus. Vniuersos tractus illos, quos percurrisse Colonum diximus,
ipse scribit, idemque fatentur omnes laborum socij, toto anno esse frondosos,
uirentes, amœnos, & quod maius est, salubres, in quibus ex uniuerso comi-
tatu nullus unquam ægrotauerit: neque horrenti frigore unquam, aut æstu
feruido, quinquaginta lequarum intercapedine, à Cerabarò magno portu ad
usque Hiebram & Beraguam, uexatum se fuisse iactat. Cerabaroi populi, qui-
que iacent medij ad Hiebram usque Beraguam, non nisi certis anni tempori-
bus auro intendunt quæritando. Suntque negociationis eius opifices exerciti, uti
apud nos argenti ferrique fodinatores. Quæ loca magis auro fortunentur, à
specie defluxi torrentis, à terræ colore, aut huiuscemodi argumentis, longo
hi callent experimento. Credunt inesse auro numen, quandoquidem ad id ne-
gocij minime tendunt inexpiati, ex priscorum religione: puta qui à coitu & o- *Religiose aurum legitur.*
mni oblectamento abstinent, cibisque ac potu parcissime utantur, uniuerso
legendi auri tempore. Viuere tantum ac mori datum hominibus, ut cæteris a-
B nimantibus arbitrantur, propterea nihil colunt aliud. Solem tamen ueneran-
tur, & surgentem ab Orizonte reuerenter excipiunt. De montibus & terræ
situ sermo trahatur. Ex uniuersis illarum regionũ littoribus, uastos attolli mon-
tes à meridie, sed protentos ab oriente in occidentem continuo tractu, prospi-
citur. Quare ita disterminari duo illa magna maria, de quibus aliâs late fecimus
mentionem, his aggeribus ne inuicem collidantur, existimamus: ueluti Tyr-
rhenum Italia dirimit ab Adriatico. Quacunque enim proficiscantur, ab ea cu-
spide sancti Augustini, quæ ad Portugallenses attinet, ad Atlantem spectan-
te, Vrabam usque ad Cerabaroum portum, atque ultimas ad occidentem ter-
ras alias ad hunc usque diem repertas, perpetuo tractu eminus cominusque
sese montes nauigantibus offerunt: nunc lenes, elati nunc, modo asperi &
petrosi, arboriferi herbidique atque apti culturæ modo: uti accidere solet in Tau
ro nostrique Apennini costis uarijs, reliquis etiam huiuscemodi uastis monti-
bus. Vallibus quoque egregijs horum uti aliorum montium intersecantur
iuga. Ea pars montium, quæ Beraguæ fines recipit, superare suis uerticibus
nubes creditur: raroque cerni eius culmina dicunt, ob nubium & nebularum
ferè continuam densitatem. Quinquaginta amplius attolli milliaria Beragu-
ensia cacumina contendit Almirantus ipse, qui ea omnium primus explora-
uit. In eadem præterea regione, inquit, ad montium radices iter esse aper-
tum ad australe pelagus: & Venetias comparat cum Genua, siue mauis Ia-
nua, uti eius ciues iactitant, qui à Iano eam conditam esse fabulantur: pro-
tendique uult terram ad occidentem usque, & capere hinc initium lati corpo-
ris: quemadmodum ab alpibus nostris ex angusto Italiæ femore uidemus am-
plas eas Galliarum terras, Germaniarumque ac Pannoniarum distendi ad Sarma
tas Scythasque uarios adusque Riphæas rupes, & glaciale pelagus: cõplecti etiã
nexu continuo Thraces & Græciam omnem: & quicquid Malea promontorio

C & Hellesponto à meridie, à septentrione uero Euxino & Męotide concluditur. Vult ergo Almirantus iste à læua tendentibus ad occidentem, terram hanc India recipi Gangetide: à septentrione uero in dextram ad glacialem oceanū, ultra Hyperboreos & arcticū polū distendi: ita ut utrūq; mare, australe illud scilicet & nostrum oceanum in eius telluris angulis sese insinuet: non autem sepiant aquę terrā ipsam, ueluti Europa Hellesponto Tanaiq; & oceano tum glaciali, tum hispano ac nostro mari circūambitur. Sed furor delabentis oceani ad occidentē uetat, meo iudicio, clausam esse, coniungiq; septentrionalibus oris terram illam: uti suprà disputauimus. Sit satis de longitudine tractatum, beatissime pater. Quid de latitudine sentiatur intelligamus. Diximus aliquando angustis limitibus dirimi australe pelagus & hūc nostrum oceanū: atq; ita constitit experimento: quandoquidem Vascho Nunnez & cōmilitonibus eius iter patuit. Sed quàm uarie nostræ alpes in Europa exangustantur hic, alibiq; late patescunt: eodem naturę consilio tellus hæc modo protendit̃ & uagatur late, modo ab utroq; mari repertis uallium aditibus perstringitur, & breuibus contenta est interuallis. Vbi Vrabam & Beraguam diximus iacere regiones, parua discluduntur intercapedine maria. Eam autem quam Maragnonus amnis interluit late patere regionē credere oportet: si flumē, nō mare Maragnonū esse fatebimur: fateamur uero suadent aquarū eius dulces haustus. Nequeūt em̃ in angustis terræ specubus uoragines adeò uastę cōsidere, quæ aquarum eam amplitudinem queant enutrire. Idem de flumine magno Dabaibæ, quem diximus ex angulo sinus Vrabæ ulnarum quadraginta, quinquagintaq; alibi profunditate, latitudine autē milliarium trium in mare defluere. Latam ibi terram dare necesse est, quæ ab altis Dabaibę montibus, nō ab austro, sed ab oriente fluuium demittit. Hunc aiunt constare fluminibus quatuor à Dabaibæ montibus collabētibus: (sancti Ioannis flu-
D men nostri appellant.) Inde in sinum, uti Nilum, per septē cadere ostia ferunt. In eadem regione Vrabæ angustias esse alicubi miras, quæ uix lequas colligunt quindecim: at inuias, ob perpetuas paludes medias, frequentesq; lamas, aiunt, quas Hispani tremedáles appellant, aliâs trampales, cenegales etiam & sumideros ac zahondadéros. Priusquā ultra progrediamur, operæpreciū erit unde illi montes nuncupent̃ enarrare. Dabaibam ferunt fuisse fœminam, apud maiores eorum, magni animi & prouidentiæ, quam uiuentē antiquitas obseruabat: mortuam, inquiunt, reuerenter coli ab uniuersis regionum illarum incolis. Ab ea regiones nomen sumpsisse aiunt: & mitti fulgura tonitruaq; ac segetum stragem, si quando irascatur. Irasci nanq; pueriliter sentiunt Dabaibam, si negligenter sacris eius intendatur. Eam miseris inculcat superstitionem genus hominum fallax, sub nomine religionis, quò frequentia dona portent ad Dabaibæ sacra, quibus ipsi fruantur. De hoc satis. Paludes illas angustæ telluris crocodilorum, draconumq; ac uespertilionū & culicum ualde noxiorum, altrices esse dicunt. Ad montes propterea diuertitur, quando ad austrum carpere iter consiliū est, & paludum illarū uicina fugiunt̃. Sunt qui putēt uallem unā, qua fluuius labit̃, Perditorū à nostris dictus, ob Nicuesæ sociorūq; infortuniū, à Cerabarò non multū distantem, findere montes illos ad austrum. Sed cum potabiles sint eius aquæ, fabulatos eos esse putant qui talibus argumentis innituntur. Hoc perpendiculo perficiamus opus. A dextra læuaq; Darienis prædicāt uiginti flumina decurrere auro feracia. Quæ dant, accipimus: nemo est qui nō id ferat. Sed interrogati, cur paruā auri copiam inde asportent: fossoribus opus esse inquiunt: qui aūt eas adiere terras, minime sunt assueti laboribus. Propterea dicunt minorem auri copiam inde uehi, q̃ tellus ipsa sua benignitate polliceat̃. Videt̃ & nitidas promittere gemmas. In cuius rei argumentū est, quod, præter ea quæ dixi in Cariai & sanctę Marthę uicinia reperta, Andreas quidā Morales nauclerus per ea maria,

Ioannis

A Ioannis Cossæ amicus & socius, dum Cossa uiueret, ad manus habuit adamantem à iuuene Pariensi in Cumana nudo, mire preciosum, longum, uti signant, duos infamis digiti articulos; magni autem pollicis primum articulum æquantem crassitudine, acutum utrobique: & costis octo pulchre formatis cõstantem. Eo, inquiunt, infixisse incudibus uibices, uectesq; ac limas corrosisse, adamãte illæso. Collo gestabat pendulũ adamantem iuuenis ille Cumananus, & Andreæ ipsi Morali precio quinque calculorum uitreorum nostratium uiridium & glaucorum, uarietate colorum delectatus, uendidit. Offenderunt & topazios in littore. Sed cũ auri faciem animo gestent, nulla est his de gemmis cura. Auro tantum inuigilant, aurum sectantur. Maior præterea Hispanorum pars annulatos aut gemmatos derident, & probro ascribunt gemmarum gestamina: populares præcipue. Nobiles autem si quãdo nuptiales, uel aliâs regiæ parentur pompæ celebres, torquibus aureis gemmis consutis gaudent, & uestibus margaritas gemmis admixtas intertexunt: aliâs minime. Effœminatorum esse huiuscemodi ornatus: atque Arabicorum odorum spiritus & suffumigationes continuas dijudicant. Obscœna uenere obuolutum putant, si cui castoreum uel muscum olenti occurrant. Ab uno pomo ab arbore decerpto, pomiferam intelligemus eam esse arborem. Ab uno pisce in fluuio capto, piscium esse nutritorem fluuiũ dignoscemus. A modico igitur auro & ab uno lapillo, auri & lapillorum esse genitricem terram hanc, assentiamur oportet. Quid etiam in portu sanctæ Marthæ in regione Cariai repererint, trãseunte classe integra, duce Petro Ariæ, commilitones eius, & è regijs magistratibus quidã, loco suo diximus. Pullulant, germinantur, coalescunt, maturescunt, leguntur q; quotidie opimiora preteritis. Vilescit quicquid manu Saturni, Herculis, & aliorum huiuscemodi heroum, patefecit antiquitas, si quid indefessus labor Hispanorum detegat, B animaduertemus. Valeat tua sanctitas, & crebrò quid sentiat de his sue sedis apostolice culturis, mihi significet, quò animũ subleuet ad laborem futurorum subeundũ.

Quo genere ornatus Hispani potissimum utãtur

OCEANEAE DECADIS TERTIAE, LIBRI QVARTI FINIS.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber quintus.

SVB orbe lunæ, pater beatissime, quecunq; parturiunt aliquid, ubi primum æediderint, aut claudunt uterum, uel saltem aliqua temporis intercapedine quiescunt. Noster autẽ nouus orbis recẽtes quotidie sine intermissione fœtus procreat & emittit: quibus cõtinuo tractu queant homines ingenio pollentes, & magnarum rerum nouarum præcipue studiosi, pre manibus habere, unde pascere animũ queant. Quorsum hæc? dicet beatitudo tua. Vix bene redegeram in ordinem, quæ Vascho Nunnez Balboe, & cõmilitonibus eius in australis pelagi discursu acciderunt; (ad beatitudinem tuam mittenda per Ioannem Ruffum Foroliuiensem,

C Cusentinum archipræsulem, & Galeatium ipsum Butrigarium, sacræ tuæ sedis apostolicæ nuncios, mei sopiti ingenij excitatores impræsentiarum) quando ecce literas à Petro Ariæ, quem anno superiore cum exercitu & classe oceanũ con scendisse, ad nouas has terras traiecturum, diximus. Classem, secp ac exercitũ ap pulsos incolumes significat. Easdem literas Io. Cabedus, à tua sanctitate, supplicatu regis catholici, illius prouinciæ Dariennensis episcopus creatus: atque unà tres alij, è primarijs illi gubernationi addictis, Alfonsus de Ponte, Diecus Marques, & Ioannes de Tauira, suis subscriptis nominibus autorarunt. Hanc ergo nauigationem tua sanctitas accipiat. Pridie Idus Aprilis anni millesimi quingentesimi decimiquarti, uela dedit Petrus Arias, ex oppido sancti Lucari, de Barrameda dicto: in faucibus Bætis fluuij, quem Hispani dicunt Guadalchebir, sito. Distant oceaneæ septẽ insulæ Canariæ millia passuum circiter quadringenta à Betis lapsu in oceanũ. Has Fortunatas putant esse: licet alij negent. Harum insularum recẽtia nomina sunt, occursu primo pares duæ, Lanzelota & Fortis Ventura. A tergo iacet magna Canaria. Sequitur illam Tenerife. Gomera tãtillo ad septentrionem à Tenerife. A tergo uidentur agere agmen Palma & Ferrea. Gomeram prehendit Petrus Arias intra diem octauum à discessu, cum classe nauiũ septendecim, & hominibus mille quingentis. Licet mille ducentorum tantum illi fuerit assignatus numerus: imò & fertur reliquisse à tergo duo millia amplius suspirantes & mœstos, qui propria impensa, auri fama & uisendi res nouas desiderio stimulati, adduci postulabant. In Gomera lignandi & aquandi, reficiendarumcp nauium gratia, quas tempestates quassauerant, sed præcipue prætoriæ, quæ temonem amiserat, dies moratus est sexdecim: commodæ nancp sunt insulæ, uastum illud æquor captare uolentibus. Inde in nonis Maij capit altũ, nec terram uidit ultra usque ad tertias Iunij nonas: quo die de Canibalium humanarum carnium edacium insulis unam adijt, quæ dicitur Dominica. Ea distat à Go

D mera leuquas octingentas circiter. Quatuor ibi dies egit, aqua recenti & lignis sumendis intentus. Neque homini ulli, neque hominis uestigijs occurrerunt. Cancrorum littoralium & magnorum lacertorũ copiam repererunt. Per Matininã dehinc, Guadalupeam & Galantam insulas (de quibus prima in decade nostra late mentionem fecimus) iter cepit. Mare etiam percurrit herbidũ longo æquoris spatio. Neque Almirantus Colonus, quem diximus primum has insulas & mare hoc herbidum pernauigasse, neque isti, rationem ullam produnt herbarũ. Putãt aliqui cœnosum esse ibi mare, et herbas illas in profundo gigni, tenderecp ad superna, ut uidemus in lacubus, sæpe in magnis quoque fluminibus etiã currentibus accidere. Volunt alij non ibi natas, sed è scopulis frequentibus raptatas ui tempestatum enatare per ea maria. Ita rem in dubio relinquunt: quoniam an fixæ cedant nauium proris, an erutæ uagentur, nondum habent exploratum. Natas ibi credendũ est, aliter impulsu nauiũ cõglobarent̃ (sicuti scopæ domorũ cõglobant scobes) & cursum impediret. Quarto à discessu à Dominica die, qui erat Iunij tertio Idus, niuales illi apparuerũt montes. Decurrere inquiũt ibi maria, ueluti è montibus rapidus torrens, ad occidentẽ: licet nõ occidentẽ ipsi rectà sequant̃, ad meridiẽ nancp paulò magis tendebãt. Quod aliquãdo demõstratiue per tabella huius cosmographiæ nouæ quã animo cõcepi, si uiuere dabit̃, colligere licebit. E montibus illis Gaira fluuius decidit, strage nostrorum, transeunte Roderico Colmenare, uti aliàs diximus, insignis. Multi pręterea defluunt alij. Portubus egregijs duobus nobilitatur ea prouincia, in qua diximus esse Caramairam regionem: Carthaginensi, utputa, & sanctæ Marthę altero, sic à nostris appellato: cuius regiuncula est Seturma incolarũ appellatiõe. Est sanctæ Marthæ portus niualibus propinquior montibus: in ipsorũ nancp montiũ radicibus iacet. Carthaginẽsis uero, illo est occidentalior leuquas circiter quinquaginta. De sanctæ Marthæ portu mira scribit: itidem fatentur & qui redierunt: inter quos

est

A est Vesputius Americi Vesputij Florentini nepos: cui moriens maritimam & polarem artem reliquit hęreditariā. Is enim iuuenis missus est à rege unus è prętoriæ nauis magistris, quod quadrantibus regere polos calleat. Temonis nanq; gubernandi cura pręcipua Ioanni cuidā Serrano Castellano, qui sępius eas oras permeauerat, credita est. Vesputiū ipsum sæpius habeo conuiuā, quod sit iuuenis ingenio pollens: & qui percurrens eas oras, diligēter annotauerit quæcunq; oblata sunt. Scribit Petrus Arias, & hic idem Vesputius differit, quæ modo referam. E genere Caribium siue Canibalium ortos harum regionum incolas uolunt: propterea feroces & crudeles admodum esse, utputa qui transeuntes nostros sæpius hostiliter à littoribus reiecerunt, & terram prehendere optantes male exceperunt. Tanta est his nudis Barbaris innata uis animi, tanta fortitudo, ut integram classem nostram adoriri sint ausi, prohiberecq; à littore tentauerint. Venenatis, ut aliàs scripsimus, agunt sagittis. Rabido cursu pectore tenus, neq; numero neque magnitudine nauium territi, mare intrabant: atq; inde iaculabantur telorum mille genera: sed nostri spondis nauium & scutis protecti, ictus illorum suscipiebant. Vulnerati tamen duo fuerunt, qui periere. Excussis tandem in illos puluerarijs tormentis, rapuere fugam Barbari, tonitruis machinarum & furore globorum stupidi, quos fulgura esse arbitrantur: crebrò quippe fulguribus ob natiuam regionis & montiū altorum uiciniam uexantur. Licet pallantes & profligatos conspicerent hostes, hæsitauerunt tamen, & inito consilio in diuersa studia uertebantur, descēderent ad hostes nec ne. Timor hinc, pudor inde trahebant. Venenatæ sagittæ, quas certissimas iaculantur incolæ, formidabantur. Cum tanta classe totq; militibus sicco pede præterire, uerecundum erat atque indignum & infame. Vicit tandem pudor, fugientes ac dispersos sequuntur. Leuioribus cymbis terram prehendunt. Portus circūferentiam, scribit dux

B ipse classis, & idem Vesputius perhibet, esse lequarum trium, tutum, nitidum, adeò ut in fundo cubitorum uiginti liceat calculos numerare. Duo in portū descendere inquiunt dulcium aquarum flumina: sed minime tam apta maioribus nauigijs sustinendis quàm patrijs monoxylis. De copia & uarietate saporecq; piscium, tam fluuialium quàm marinorum, auditu suaue est. Propterea piscatorias ibi multas reperere lembos patrios, multacq; retia miris modis ex tenacibus herbis contusis, & neti gossampij funibus contexta. Piscariam artem callent hi, Caramairenses, Gairensesq; ac Saturmani. Piscium nanq; permutatione prouentus optatos quibus ipsi carent, assequuntur ab internis populis finitimis. Reiectis à littore Barbaris, boios eorum, id est domos, ingrediuntur. Iterum atque iterum feroci cursu nostros impetunt, & sagittis uenenatis conficere tentant: sed rabidiores irruunt, quando domos occupari spoliariq; senserunt: quia præcipue fœminas purosq; plerosque duci in prædam cernerent. Supellectilia domorum è littoralibus cannis, & uarijs herbis, contuso sparto, similibus erant: storiæ cōtextæ uarijs fucatæ coloribus: è gossampino quoque aulęa arte, industria laborata leonibus, aquilis, tigribus, & imaginibus alijs effigiata. Domorū & cubiculorum ostia fornices'que liminares putaminibus cochlearum tenuibus funiculis appensarum, quò facilius uento agitatę colliderentur inuicem, quo sono delectant, ornatos reperiebant. Mira de hisce rebus mihi retulerunt multi. Gonzalus quidam Fernandus Ouiedus præter cæteros, è regijs magistratibus is qui dicitur ab Hispanis Veedor, se longius in terram iactat descendisse. In Saphiri putamen ouo anserino grandius incidit. In collibus ab eo tractatis cum triginta uiris, Smaragdinas plasmas se uidisse ait multas, Calcidonias'que, & Iaspides ac montani succini magnos globos. Auro intexto admixtas in aulęis cōsutas gemmas: eas à fugientibus Caribibus in domibus relictas, is & cæteri omnes se prædicant reperisse. Est & coccinearum genitrix syluarum tellus illa: est & auro opima; margassitas auri indices ubique littorum & ubiq; riparum inuenerunt.

C Inquit is Ouiedus in regione quadam dicta Zenù, ad orientē à Dariene iacente milliaria nonginta, nouū mercaturæ genus exerceri. In incolarū domibus ferias cistasq; ingentes & canistros pulchre contextos ex arborū folijs ad id aptis, repererūt: cicadis, gryllis, cancris, cochleis, locustis agros sternentibus, desiccatis & salitis plenos. Ad quem usum illa cogerent interrogati, responderunt, ut ad internos populos ea uenum portarent: harum nanq; preciosarū uolucrum & salitorum piscium permutatione, peregrina quæ optant assequūtur harum terrarum incolæ. Hi sparsim habitant, nō cōtiguis domibus. Sed terram incolunt elysiam Caramairenses, amœnam, feracem, acris hyemis & furentis æstus expertem, cum paruo diei & noctis discrimine. Vallem ingressi sunt Barbaris fugatis lequas latam duas, tres longam, ad montes usq; quosdam herbidos & arboriferos: in quorum radicibus duæ ualles aliæ iacent dextra læuaq; singulis ablutæ fluminibus: quorum unus est Gaira: alteri uero non dedere nomen. In his uallibus cultos reperere hortos, agrosq; rigari per deductas ordine miro fossas: haud secus ac Insubres aut Hetrusci nostri suos colunt atq; irrigant. Sunt et istorum edulia cōmunia, ages, iucca, maizum, battatæ, arboreiq; fructus, ut reliquis, & piscariæ dapes: humanas autem carnes raro uorant, quia raro peregrinos assequuntur: nisi uenatū ipsi exercitu composito per alienas tendant terras: à seipsis quippe abstinent. Sed auditu miserandum, myriadas hominū ad edendi usum creduntur hi obscœni antropophagi consumpsisse. In paradiseas mille insulas, in regiones mille incidunt elysias nostri, quas nefarij depopulati sunt. Propterea licet amœnas & bene fortunatas, desertas reperiūt plures. Colligat hoc exemplo tua beatitudo, quàm perniciosum sit hoc genus brutorum hominū. Sancti Ioannis insulam diximus esse Hispaniolæ proximam: quæ ab incolis Burichena dicebatur: ab ea nostra tempestate rapuisse feruntur edenda quinq; millia hominū

D amplius: ex uicinis tantū insulis, quas hi habitant, puta sanctæ Crucis quæ Hayhay, & Guadalupea, quæ Queraquéira nuncupabantur. Satis uagatum sit per obscœnorū edacitatem. De radicibus parumper sermo sit, quandoquidem sunt futuræ Christianorū escæ, panis triticei loco, & raparum aliarumq; radicum nostratium. Iuccam radicem esse diximus sæpe aliâs, qua nobilior panis & apud insulares omnes & continentes hos efficitur: sed quomodo colatur germinetq;, q̄ etiam uaria sit, minime adhuc dixi. Quando plantare iuccam statuunt, terrā egerunt tenus genu, & effossam erigunt in tumulos quadratos nouēpedales: duodecimq; ex ipsius iuccæ truncis sexquipedalibus aut circiter, tumulo ternos cuique lateri præbentes infigunt transuerse, ut ferè in ipsius tumuli centro cuspides eorum cōueniant. Ex illorum internodijs & infixa cuspide radiculæ, capillares prodeunt. Hæ paulatim auctæ in eas conuertuntur, superantq; maturæ lacerti ac sæpe femoris humani crassitudinem longitudinemq;. Ita cumulata illa terra ferè uniuersa digeritur in radices. Sed maturescere iuccam, inquiunt, non breuiore spatio quàm sesquianno. Inquiunt quoq; quo ulterius, ad biennium usq;, sinatur, eo fieri meliorem, perfectioremq; ad panem conficiendū. Euulsam, lapidibus duobus ad id paratis, ueluti scalpro nostræ fœminæ caseum conterunt & premunt demum, aut sacco ex herbis uel canniculis fluuialibus confecto imponunt, ponderoso lapide superiecto, diemq; naturalem appensum sinunt, & succum eijciunt: diximus nanq; esse apud insulares mortiferū: attamen si coquatur salubris est succus ille, uti è nostro lacte serum. Hoc aduertendū, apud hos continentes minime noxium, inquiunt, iuccæ succum. Multa dicunt esse iuccarū genera. Vnum altero suauius, atq; aliud alio preciosius est, quo regulis eduliū paratur. Sunt quibus uescantur nobiles, sunt & quibus populus. Exuccatam uero iuccam in tabellas fictiles ad id compactas, ueluti pressum nostri caseum, distendunt coquendam. Is est eorum panis primarius, hunc uocant Cazabbi. Agium similiter & Battatarū uarias dicunt esse species. Sed agibus & battatis magis pro

ferculis

A ferculis aut fructibus utuntur, quàm ad usum cõficiendi panis: uti nostri rapis, raphanis, tuberibus, napis, pastinacis, & huiuscemodi rebus: sed battatis præcipue, quæ terræ tubera egregia superẽt mira quadam dulci mollitie, si præsertim in nobiliores incidatur. De radicibus iam satis: ad aliud iam panis genus sermo uertatur. Diximus habere frumẽti genus quoddam, panico ferè simile, sed grandioribus granis nobilius. Id in farinam contusum, ui lapidum manu actorum pinsunt, iucca deficiente: estq; uulgarior panis. Singulis annis ter seritur: modò agri ubertas ferat ob æquitatem temporum: de qua satis multa in superioribus. Et radicum omnium & maizij grani cultum hic reperere: arboreorumq; fructuum uaria genera cultissima. Inter hos Caramairenses & Saturmanos itinera inquiũt esse lata rectaq;: ita ut distẽta rubrica credi queant notata. Hydrias, cantharos, ollas, orcas, paropsides, patellasq; fictiles apud hos repererũt: & uariorũ colorum aquales urnas, in quibus aquæ seruari feruntur frigidæ. Edicto, ut uel parêrent regi catholico, religionemq; nostrã induerent, uel terram linquerent, uenenatis sagittis respondebant. Ceperunt nonnullos, è quibus plerosq; indutos prius, soluerũt illico: alios ad naues prius ductos & rerum nostrarum amplitudine ostentata, quò cæteris illa referrent, ad beneuolẽtiam eorũ captandam, postea dimiserunt. In omnibus fluminibus se uidisse aiunt auri argumenta. Recentes in eorum domibus ceruinas & aprinas carnes passim reperiebant, quibus laute sunt epulati. Volucribus & hi abundant, nutriuntq; domi uolucres, tum ad esum, tum ad delicias. Eius cœli spiritũ esse benignũ hinc arguunt, quod noctu apud flumina in ripis sub dio dormierint, nullusq; grauedinẽ capitis senserit ullam, aut humorem conceperit insalubrem. Magnos etiã neti gossampij glomos, & fasces diuersarum pennarum, quibus sibi cristas, nostrorũ cataphractorum more, contexunt, & sagulos ad decorem formant, passim repererunt. Delectantur & hi elegantijs eiuscemodi. Arcuum & sagittarum multitudo fuit B innumera. Maiorum & ibi cadauera combusta, ossibus in collis conditis alicubi, alibi integra in sepulchris, in ipsis boijs, id est domibus, alibi reuerẽter auro gemmisq; ornata, seruãtur. Habitas eorum bullas pectorales aliaq; monilia, quæ uocant ipsi guanines, reperere orichalco magis q̃ auro fabrefacta esse. Propterea esse his commercia cum uafris peregrinis arbitrantur, qui ad eos monilia hæc confecta importent, ut purum aurum ab eis adipiscantur pro uili metallo. Neq; perpenderunt nostri fraudem, donec ad conflationem uentum est. Architecti pleriq; pererrantes à littore parumper, in frusta candidi marmoris se incidisse dixerunt. Putãt peregrinos ad eas terras uenisse quondam, qui marmora è montibus aliquando sciderint, & putamina illa in plano reliquerint. Ibi didicere Maragonum fluuium è montibus niualibus descendere, augeriq; inter labendum magna fluminum aliorũ copia in eum cadente: propterea ingens est, quia è longinquo ad mare fluit per terras aquosas. His actis, receptui signa dantur. Noningenti erant ad terrã missi: hi omnes sublatis clamoribus præ lætitia, compositis ordinibus, & præda prouincialium rerum onusti, cristisq; & coronis, lænis quoq; ac sagulis plumeis militaribus incolarum ornamentis redeunt fulgentes. Anchoras eleuant XVI calend. Iulij, nauibus refectis, quas tẽpestates pleraq; concusserãt: sed prætoria præcipue discrimen ingens subierat, amisso temone, uti iam diximus. Capiunt altum, ut Carthaginensem portum petant, & insulas quasdam medias, trucium Caribium receptacula, infestant ex regio mandato.

Sed uelox aquarum decursus, & Ioannem Serranum prætoriæ nauis nauclerum primarium, & reliquos fefellit, quamuis fluxuum illorum naturam se optime callere iactarent. Quadraginta se lequas fuisse una nocte transportatos præter opinionem, conqueruntur.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber sextus.

Opiniones uariæ, cur mare ab oriẽte in occidẽtem torrentis modo tẽdat

IC philosophandum est parumper, beatissime pater, & à cosmographia digrediendum ad naturæ arcanorum causas. Decurrere ad occidentem ibi maria, ueluti è montibus torrentes delabuntur, omnes uno ore prædicãt. Propterea trahor ego in ambiguum, quonam aquæ illæ tendãt, quæ rotante ac perpetuo tractu ab oriẽte fluunt, ueluti fugientes, ad occidẽtem, inde nunquam redituræ: neq; occidens propterea magis repleatur, neque oriens euacuetur. Si ad centrum eas tendere de natura grauium, dixerimus, centrumq; lineam esse æquinoctialem uoluerimus, uti pleriq; aiunt, quod centrum dabitur tot tantarumq; capax aquarum? quæ ue circunferentia reperietur madida? Rationem uerisimilem qui ea littora perlustrarunt præbent nullã. Putant pleriq; uastas esse fauces in angulo sinuali magnæ illius telluris, quam diximus Italia octuplo maiorem, ab occidente Cubæ insulæ, quæ rabidas has aquas absorbeant, & inde ad occidentem illas emittant, quo ad orientem nostrum redeant: alij dicunt ad septentrionem. Volunt nonnulli, clausum esse sinum illum magnæ telluris: tendereq; ad septẽtrionem à tergo Cubæ: ita ut septentrionales terras, quas glaciale circunsepit mare, sub arcto cõplectatur, sintq; uniuersa littora illa contigua: unde credunt eas aquas obiectu magnæ telluris circumagi: ut in fluminibus licet cõspicere riparum gyris sese obiectantibus. Sed hoc minime quadrat. Eodem nanq; modo, nõ acri tamen, sed leui fluere ad occidentẽ aquas perpetuo lapsu, inquiunt, qui glaciales tentarunt oras, & occidentem postea secuti sunt. Scrutatus est eas Sebastianus quidam Cabotus genere Venetus, sed à parentibus in Britanniam insulam tendentibus (uti moris est Venetorum, qui commercij causa terrarũ omnium sunt hospites) transportatus penè infans. Duo is sibi nauigia propria pecunia in Britannia ipsa instruxit, & primo tendens cum hominibus tercentũ ad septentrionem, donec etiam Iulio mense, uastas repererit glaciales moles pelago natãtes: & lucem ferè perpetuam, tellure tamen libera gelu liquefacto. Quare coactus fuit, uti ait, uela uertere & occidentem sequi: tetenditq; tamen ad meridiem, littore sese incuruãte, ut Herculei freti latitudinis ferè gradus æquarit: ad occidentemq; profectus tantũ est, ut Cubam insulam à læua longitudine graduũ penè parem habuerit. Is ea littora percurrens quæ Bacalláos appellauit, eosdẽ se reperisse aquarũ, sed lenes, delapsus ad occidentẽ ait, quos Castellani meridionales suas regiones adnauigantes inueniunt. Ergo non modò uerisimilius, sed necessariò concludendum est, uastos inter utranq; ignotam hactenus tellurem iacere hiatus, qui uiam præbeant aquis ab oriente cadentibus in occidẽtem. Quas arbitror impulsu cœlorum circulariter agi in gyrum circa terræ globum: non autem Demogorgone anhelante uomi absorberiq;, ut nonnulli senserunt: quod influxu & refluxu forsan assentire daretur. Baccalláos Cabottus ipse terras illas appellauit, eo quod in earum pelago tantam repererit magnorum quorũdam piscium, tinnos æmulantium, sic uocatorũ ab indigenis, multitudinem, ut etiam illi nauigia interdum detardarent. Earum regionum homines pellibus tantum coopertos reperiebat, rationis haudquaq̃ expertes. Vrsorum inesse regionibus copiam ingentẽ refert, qui & ipsi piscibus uescantur. Inter densa nanq; piscium illorum agmina sese immergũt ursi, & singulos singuli complexos, unguibusq; inter squamas immissis in terram raptant & comedunt. Propterea minime noxios hominibus ursos esse ait. Orichalcum in plerisq; locis se uidisse apud incolas prædicãt. Familiarem habeo domi Cabottum ipsum, & contubernalem interdum. Vocatus nanq; ex Britannia à rege nostro catholico post Henrici maioris

A ioris Britanniæ regis mortem, cõcurialis noster est: expectatq; indies ut nauigia sibi parẽtur, quibus arcanum hoc naturæ latens iam tandem detegatur. Martio mense anni futuri M D X V I puto ad explorandum discessurum. Quæ succedent, tua Sanctitas per me intelliget, modò uiuere detur. Ex Castellanis non desunt, qui Cabottum primum fuisse Baccalaórum repertorẽ negẽt: tantumq; ad occidentem tetendisse minime assentiuntur. De faucibus & Cabotto iam satis. Ad Castellanos redeamus. Carthaginis portũ & adiacentes Caribium insulas, quas appellãt sancti Bernardi, præterlapsi sunt, uniuersamq; Caramairensem regionem intactam postergarũt. Hic ab exorta tempestate ad insulã, quam diximus aliâs Fortem appellari, ab Vrabensis sinus faucibus distãtem lequas circiter quinquaginta, proiecti sunt. In ea insula canistros, ex cannis marinis contextos, reperere in barbarorum tugurijs multos sale plenos. Salinis egregijs nobilitatur insula: eius salis permutatione aliena comparãt incolæ. Ad prætoriam nauem uolitauit onocrotalus auis ingens, uulture maior, quæ guttur demittit multicapax: paludum Rauennatum quondã domestica, autorum testimonio: nescio an & nostra tẽpestate capi facile passus est: & circũductus per uniuersæ classis naues tandem interijt. Viginti aliorũ in littore stantium agmen uiderunt procul. Grandiorẽ nauem prætoriam, puta iam quassatam & minime utilem, à tergo reliquerũt, ut paulatim & sedato mari sequeretur. Vndecimo calendas Iulij appulsa est classis ad Darienem: in quartũ inde diem prætoria nauis, sed uacua, superinducta est. Dariennensis populus, duce Vascho Nunnez Balbóa præfecto, de quo aliâs latam fecimus mẽtionem, cum psalmo, Te deum laudamus, obuiam tria prodit milliaria. Intra domos, in prouincialium domorum modum ædificatas, habitatorum quisque uenientes suscepit libens. Prouincias has omnes regiones liceat appellare: quandoquidem procul uictæ sunt, omnibus regulis eiectis. Prouincialibus reficiũtur fructibus, & pane recenti, tam radicali
B quàm maizio. Cetera secum classis afferebat: salitas puta carnes, salsos etiam pisces, & triticeam in cupis farinam. Ecce regiam in abstrusis terris classem: ecce non modò intra cancri tropicum, uerumetiam ipsi æquinoctiali circulo ferè suppositos Hispanos, contra multorum sapientũ sententiam, ut ibi pedem figant, & colonias construant. Postea uero quàm in unum conuenere, quid consilij ceperint, intelligamus. Altero die ab appulsu classis, quadringentorum quinquaginta hominum Dariennensium fit conuentus. Publice arcaneq;, cõiunctim simul & uiritim, indagatũ est de rebus scriptis à Vascho præfecto australis pelagi, (Is est magistratus quem diximus ab Hispanis uocari Adelantatum.) Compertum est uera fuisse quæcunque de australi pelago terræ illius, regi significauerit: debere in Comogri, Pocchorrosæ ac Tubanamæ ditionibus, ex ipsius Vaschi præfecti iudicio, erigi arces impræsentiarum, ut coloniæ postmodum produci queant. Missus est propterea Ioannes Aiora nobilis Cordubensis propprætor cum hominibus quadringentis, quatuor carauelis & una minore naui aduectis. Is primo Comogrensem captat portum, lequas ab Dariene distantem fortè quinq; ac uiginti, uti scribunt literis præsentibus. Inde ad austrum ex quadringentis centũ quinquaginta missurus est, nouo itinere rectiore reperto: quà inquiunt sex & uiginti tantũ lequarum esse intercapedinem ab Comogri regia ad sancti Michaëlis sinus fauces. Reliqui è quadringentis pedem ibi fixuri sunt, & inde auxilia præstituri euntibus redeuntibusq;. Centũ uero illi & quinquaginta ituri ad austrum, aptos secum interpretes australiũ linguarum ducũt è nostris: qui ea didicerunt idiomata à mãcipijs habitis à Vascho, cum eas terras peragraret: & ex ipsis mancipijs, qui linguam iam callent Hispanam. Aiunt hi distare Pocchorrosæ portum à Comogræo lequas septem tantũ. In Pocchorrosa proprætor ex prætoris & aliorũ sanctione uiros relicturus est quinquaginta, cum naui leuiore, qua fungantur officio cursorum: & ueluti terra per equos di

C spositos fieri solet: ita mari certiores hi faciant prætorem & Dariennenses de rebus emergentibus. Locaturi etiam sunt in Tubanamæ solo domicilia: à Pocchorrosa inquiunt distare Tubanamæ atria lequas uiginti. Ex quadringentis hominibus his, ex priscis Dariennensibus rerum experientia pollentibus, quinquaginta, qui decurionum loco nouos dirigant & ducant ad res gerendas, destinati sunt. Ita dispositis rebus, fuit consilium regi hæc significare, atq; una certiorem reddere, esse in illis terris regulum nomine Dabáibam, cuius regnũ auro sit opulentum: sed intactum adhuc relictũ, ob potẽtiam. Hunc secũdo magno flumine illo, de quo aliâs mentionẽ fecimus, habere regnum, uniuersamq; ditionis ipsius tellurem auro uberem, fama est uulgaris. Lequas inquiunt distare ab Dariene Dabáibæ regiam quinquaginta. Inde aiunt incolæ auri copiã per cõfinia spargi. Licet & ab Dariene, uti aliâs diximus, lequas tantũ tres, nostri habeant aurifodinas non ignobiles, quibus impræsentiarum fruantur, multisq; in locis effodiendo aurum colligũt: feracius tamen esse Dabaibæ regnum credunt. In primis nostris ad tuam sanctitatem primitijs, mentio de hoc Dabaiba facta est: sed errore ducti, cum Dabaibæ piscatores reperissent, Dabáibam ipsum inter palustria loca se offendisse arbitrati sunt. Ad Dabaibam igitur tercentum deligere uolunt egregios ex uniuerso exercitu bello aptos iuuenes, telorum omnis generis & armorum copia magnifice instructos, qui eum adeant, & detrectantem pacem sternant, & debellent. Iterum atq; iterum repetunt, in argumẽtum opulentiæ futuræ, se paucis in locis effodere, ubi non commixtis terræ grumulis aureis occurrant. Quæ scripserint refero. Consulunt & regi condendam esse in sanctæ Marthæ portu, in regione, appellatione incolarum, Saturma, coloniam, quæ sit futura refugium nauigantibus ex Dominica insula: à qua cursum ferunt esse quatuor aut quinq; dierũ ad eum Saturmæ regionis portum: & ex sancta Mar-
D tha triũ ad Darienem, eundo inquio: reditus nanq; illis adeò durus est, ob eum quem diximus decursum aquarum, ut arduos uideãtur montes redeundo conscendere. Non est huius torrẽtis uis ex Hispaniola & Cuba redeuntibus in Hispaniam tanta, quamuis & ipsi laborẽt contra labentẽ oceanũ: quia sit hic pelagi amplitudo ingens, qua uagari queant aquæ fluẽtes. In Pariæ tractu stringũtur aquæ lateribus eius terræ & multarum insularum adiacẽtium ex aduerso compressæ: uti liquet in Siculo freto coniectari, ubi est aquarũ impetus is, quem tua Sanctitas nouit, qui Scyllam & Charybdim efficiũt, ob angustias illa maria receptantes, Ionium uidelicet ac Libycum & Tyrrhenum. Ex Guanassá insula & Iáia Máiaq; & Cerabaróno, regionibus Beraguæ occidentalibus, scriptum reliquit Colonus huius inuenti princeps, reperisse furorem tantum in proram, ea littora uersis uestigijs orientem quæritando, ut neque licuerit interdum plumbata fundum tentare, quin illam secum pensilem raptaret aduersus impetus. Neque ipse quiret aliquando integro die, licet uentus aliquis flaret in puppim, uel unico milliari decursum uincere. Hinc est quod sæpe cogitur Cubam, Hispaniolam demum prehendere prius, ut mox lato pelago ad septentrionem captato, cursum dirigant in Hispaniam, quò boreales flatus illis adiumẽto sint ad impellendum naues, quas itinere recto minime quirẽt perducere. De motibus oceani ultro citroq; iam satis multa. Quid de Dariene & colonia in eius ripa deducta, quam diximus sanctam Mariam Antiquam ab ipsis appellari, scribant, recensendũ est. Loci situs est inualidus, pestifer, Sardo cœlo perniciosior. Pallẽt omnes, ictericis similes. Neq; à natura regionis id euenit: multis nanque in locis sub ijsdem latitudinis gradibus signorum, salubrem benignamq; reperiũt aëris clementiã: ubi scilicet nitidos terra fontes gignit, ubi'ue flumina ripis meant currentibus haudquaq; cœnosis: sed præcipue ubi cliuos, nõ ualles inhabitant. Locus aũt ille in Darienis fluminis ripa situs, in profunda est ualle locatus, collibus undiq; arduis circunseptus: qua de causa solares radios meridianos suscipit suos

A in uerticem ferè perpẽdiculares, & à montanis labẽtibus radijs à fronte tergoq; ac lateribus grauiter uexatur. Radiorum quippe solariũ feruorem repercussio parit, non accessus ad terram: quia in se minime sint passibiles: quod ex niuibus altorum montiũ colligi potest, uti optime callet tua Sanctitas. Propterea caden tes in montibus radij, per obiectum decliuem ad ima rotãtur, uti saxum ingens rotundum, à culmine montis deiectum. Valles ergo & contingẽtem sibi radiorum partem ex directo, & præcipitem cliuorum ac montium ex transuerso, suscipiunt. Est ergo Dariensis habitatio à natura loci particularis, non à regione perniciosa. Est & pestifer à natura soli locus, quod cœnosus paludibus fœtidis septus sit. Imò uicus ipse palus est, ubi ex guttis mãcipiorum dextra cadentibus, dum irrigant pauimenta domus, illico bufones gignuntur: uti alicubi egoipse uidi in pulices guttas illas æstate conuerti. Vbicunque præterea effodiunt ad sesquipalmum, scaturiũt aquæ insalubres omnes & corruptæ à natura fluminis qui ad mare cœnoso atq; inerti alueo per uallẽ profundã delabitur. Propterea de loco mutando cõsulunt. Ibi figere pedẽ primos necessitas coëgit: tanta enim urgebãtur egestate, qui primi ad eas terras appulsi sunt, ut de loco mutãdo cura defuerit. Iniqua igitur soli sedes, illos uexat ob solares radios. Deterior aquarum & corrupti aëris, ob cœnosos uapores, inclementia reddit inualidos. Nec portu nobilitatur ullo locus ipse, qui distat à sinus faucibus lequas tres: estq; iter arduũ asperumq; ad comportandũ cõmeatus à mari. Ad alia contingentia ueniamus. Vbi primũ appulsi sunt, multa illis acciderũt hactenus incognita. Medicũ quen dam eximiũ Hispalensem, quem antistitis autoritas, & auri simul cupiditas, tran quillam linquere uitam in patria stimularunt, adorta est dormientẽ cum uxore uis fulguris: domus cum uniuersa supellectile illi exarsit. Attoniti uir & uxor penè nudi proclamãtes & semiusti uix euaserũt. Stantibus in littore, molossum sesquianniculum rapuit crocodilus ingens, & uti miluus pulliculum solet: mi-
B serum canem, domini auxiliũ uasto latratu implorantem, ante omnium oculos asportauit. Noctu uespertilionum morsibus torquebãtur: si dormientem fortè momorderint quempiam, exhausto sanguine, trahũt in uitæ discrimen: & mor tuos fuisse nonnullos ea tabe compertũ est. Si gallum, aut gallinã sub dio noctu uespertiliones deprehenderint, in cristam aculeo fixo, interimunt. Crocodilis, leonibus ac tigribus & hi aiunt infestari terram: sed inuentas iam esse artes quibus multi capiantur. Reperisseq; se in sociorũ domibus tigrium ac leonũ interfe ctorum pelles, scribunt. Boues, porcos, atq; equos, adolescere ibi maiorẽ in mo dum, & grandiores fieri genitoribus dicunt, ob ubertatẽ soli. De arborum proceritate, deq; terræ uarijs fructibus, de hortẽsibus, & satis omnibus nostratibus: de ceruis & quadrupedibus feris, uarijs etiã generibus auium ac pisciũ, eadem referũt, quæ scripsi aliàs. Caretam regulum, regionis Coibæ principem, triduo habuerunt hospitem: & admiratũ nostra harmonica instrumenta, equorumq; phaleras, ac cætera illi peregrina, beneq; donatum remiserũt. Is nostris significa uit arbores gigni in prouincia, quarũ tabulis naues constructæ tutæ sunt à corrodentibus marinis uermibus. Est nanq; dira hæc pestis nostris nauibus in portubus illis. Ait esse amaritudinis tantæ ligni genus illud, ut facile abstineant ab eius gustu. Est & alia peculiaris terræ arbor, cuius si folia nudũ alicuius corpus tetigerint, uibices eleuent ingentes: & nisi illis aqua marina uel saliua matutina medeatur, illico letalem suo ueneno excitent dolorem. Hanc arborem & Hispa niola parit. Eius etiã lignum olfactu aiunt esse mortiferum, nec portari quoq; li gnum posse sine uitæ periculo. Cum excutere à se tantæ seruitutis iugum sæpe insulares Hispaniolæ tẽtauerint, nec cesserit unquam aperto Marte uel insidijs, reperti sunt eo ligno uoluisse primarios noctu dormientes suffumigatos interimere. Sed admirati ligni reperti nouitatẽ Christiani, fateri fraudem miseros coëgerunt, & commenti autores pœnas dedere. Habẽt ipsi genus herbæ, cuius

Ex guttis bufones.

Præsentis ueneni arbor.

C odore fulti remediũ sibi comparãt, ab eius ligni ueneno, ut portare illud queant indemnes. De his leuibus iam satis. Sperant ex insulis australis pelagi maiorem multo copiam habituros. Parabat enim Petrus Arias (nuncio qui ad nos literas tulit discedẽte) profectionẽ ad eam insulam quæ prominet medio in sinu sancti Michaëlis à nostris appellato: à Vascho intacta relicta ob perturbatũ eo tempore mare. De qua late in trãsitu Vaschi ad austrũ. Multa indies maiora præteritis expectamus. Ceptæ sunt enim & prouinciæ plures aliæ, quas non inutiles aut nõ parũ mirandas fore putamus. Ioãnes ille Diaz Solisius Nebrissensis, de quo fecimus aliquãdo mentionẽ, missus est per Frontem illã sancti Augustini, quæ lineam superat æquinoctialẽ gradus septem, & ad Portugallẽses pertinet, ut latus australe à tergo Pariæ, Cumanæ, Cuquibacoæ, portuumq; Carthaginis & sanctæ Marthæ, Darienis & Beraguæ nostris nauigijs percurrat, quò apertior & plenior de tractibus illis habeatur notitia. Missus est alius nauiũ trium ductor Ioannes Poncius, qui Caribium terras depopuletur, & in seruitutẽ obscœnos hominum uoratores redigat, quò liberæ sint ab ea peste iam tandem adiacentes mitium insulæ, & unà prouentus earũ insularũ & arcana liceat uestigare. Missi sunt & alij per diuersa. Gaspar Badaiocius ut occidentem percurrat. Franciscus Bezerra, ut per sinus ipsius angulum. Et Valleius, ut per fauces eius ad orientalem sinus oram traijciant, ad arcana telluris eius exploranda: in qua Fogeda nuper sinistris auibus pedẽ figere cœperat, arce ac pago ædificatis. Cum octoginta prius militibus instructis ex Dariene Badaiocius discessit: quem secutus est cum quinquaginta Ludouicus dictus Mercado: Bezerræ uero addixerunt octoginta: Valleio septuaginta. Portus ne tutos capturi sint, an in malefidas stationes casuri, summi rerum artificis prouidẽtia nouit. Nos autẽ homines casuum notitia postquam emerserint, includimur. Ad alia ueniamus.

D

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber septimus.

ix bene domo exierat Petrus Arias putati continentis gubernator, appulsus ad Darienem, cum plerisq; appendicibus: quando ad curiam, negociationis gratia, sensi uenisse quendã Andream Moralem, nauiũ ea littora noua percurrentium nauclerum: qui & crediti continẽtis oras, & insularum adiacentium tractus, & Hispaniolæ interna omnia diligenter soliciteq; scrutatus est. Vestigandæ Hispaniolæ curam uiro huic frater Nicolaus Ouandus militiæ Alcantaræ maior commendatarius, Hispaniolæ gubernator, demãdauit: quod ingenio polleret, essetq; ad huiuscemodi rem explorãdam cæteris aptior. Super his Andreas hic indices & tabellas formauit egregias: quibus præbetur fides à reliquis rem intelligẽtibus. Is ad me uenit, uti solent alij ab oceano redeuntes. Quæ ab eo & plerisq; alijs hactenus ignorata didicerim, tractemus. Sit Hispaniolæ particularis descriptio, quæ primam huius narrationis frontẽ amplectatur: quandoquidẽ caput est & emporium uniuersæ liberalitatis oceani: habeatq; mille atq; iterum mille formosas, comptas ditesq; Nereides nymphas quæ ipsam, tanq; Tethym alteram dominam & genitricem, circunsepiant, comantq;, decentes. De Nereidibus ipsis, id est, circumambiẽtibus insulis, pauca mox differemus. Insula demum Margaritæa Diues à nostris appellata, in australis pelagi sancti Michaëlis sinu iacẽs iam trita (quæ nobis miranda præbuit impræsentiarum, & maiora de futuro pollicetur) superueniet: candẽtibus armillata, torquata & coronata Cleopatræis unionibus: de quorum conchylibus in calce narrationis par erit aliqua pertingere.

Ad

A Ad elysiam iam Hispaniolam ueniamus: & à prima nominum impositione exordiamur: de forma & cœli clemẽtia mox: de ipsius diuisione demum conferemus. Ex insula Matininò, de qua in prima decade, cum accentu in ultima, uti tua Sãctitas noscet per uirgulam superimpositam in omnibus eorũ uocabulis, ne toties repetendum sit, ubi accentus nouorũ uocabulorũ iaceant: inquiunt hi trãsuectos suis monoxylis canóis, dico lintribus unilìgneis, primos habitatores, è patria per aduersæ factionis partes eiectos: ut Dardanũ ex Corytho legimus, & ex Creta Teucrum in Asiam, & solum postea Troianum appellatum: Tyriosq; ac Sidonios, fabulosa ducẽte in Libyam Didone, classem appulisse. Extorres igitur Matininoenses è proprijs laribus, in Hispaniola & ea insulæ parte quæ Cahonáo dicitur, ad ripam fluminis appellati Bahabonì, sedem posuere: Vti est in Romanis initijs de Aenea Troiano in Italiam ad Latium Tibrim deuecto. Intra Bahabonì fluminis ostiũ iacet insula, ubi dicuntur aduenæ primam domum erexisse: hanc appellauere Camotéiam. Domum eam sacrarunt postmodum, & reuerenter coluerunt semper, ad aduentum usq; nostrorum, & donis perpetuis salutabant: uti nos initialem nostræ religionis Hierosolymam, Mahometæi Mecham, & ueteres Fortunatarũ insularũ cultores in magna Canaria Tyrmam super alta rupe structam: unde sese multi lætis animis & psallentes præcipitabãt, à sacrificulis eorũ persuasi, animas inde se amore Tyrmæ deijcientium beari, ad æternasq; delitias perduci. Reperere id obseruatũ ad nostra usq; tempora Fortunatarum debellatores: nec decidit hodie à communi sermone sacrificiorum memoria: nomenq; rupes ipsa retinet. Didici etiã nuper esse in insulis ipsis, à Betanchóro Gallo primo Fortunatarum cultore, habita tamen ab Castellanis regibus uenia, uti aliàs dixi, Betanchóranam factionem, quæ adhuc & linguam & mores Gallicos seruet, licet Betanchóri hæredes, Castellanis uiris, uti suprà memorauimus, domitas duas insulas precio reliquerint. Habitatores

B tamen qui Betanchórum secuti fuerãt, & sibi domicilia fabricauerãt, familiasq; ibi auxerant, perstiterũt: atq; unà cum Hispanis fortunate uiuunt, Gallicorum frigorum expertes. Ad Matininoénses pedẽ referamus. Nomina Hispaniolæ à primis habitatoribus imposita fuere, primum Quizquéia, dehinc Haiti. Neq; hæc ad imponẽtium uoluntatẽ solũ, sed ab effectu credito ab eis. Quizquéiam dicunt rem grandem, qua nulla sit maior. Quizquéiam interpretantur uastitatem & uniuersum ac totum: uti Græci suum Panem. Quia sunt arbitrati, ob eius magnitudinem, esse uniuersum orbem terrarum, neque sole calefieri quicquàm aliud præter eam insulam cum adiacentibus cæteris: propterea Quizquéiam dici debere statuerunt. Haiti uero dicitur asperitas, eorum uetere lingua: atque ideo insulam appellauere uniuersam Haiti, per metonymiam à parte totum denominantes: quia hæc insula plerisq; in locis horrescat aspera montium facie, ac tetra syluarum densitate, uallibusq; ob altitudinem montium formidolosis & obscuris: licet alibi sit amœnissima. Hic est aliquantisper, beatissime pater, digrediendum. Mirabitur beatitudo tua, quonam pacto simplices homines recolant huiuscemodi principia à distantibus, quandoquidem nullum genus literarum assequuntur. Mos est apud eos ab æterno, in regum domibus præcipue, ut filios eorum boitij, id est sapientes, in rerum agnitionem memoriter erudiant. In ea præceptione duabus maxime rebus intẽdunt: generali alteri, de rerum origine ac successu: particulari alteri, de parẽtum, auorum, atauorumq; ac maiorum omniũ præclare gestis bello & pace. Quæ duo præcepta rhythmis habent composita eorum lingua. Hos Aréitos appellant. Et, uti citharœdus apud nos, cum tympanis illi suo more fabrefactis suos aréitos concinunt, & choreas cantando ductitant. Tympanũ maguéy dicitur. Habent & aréitos amatorios: habent & querulos & excitantes ad pugnam, cum suis quenq; sonis rei quadrãtibus. Vtuntur & saltationibus, in quibus sunt nostris *Insulariũ filios instituẽdi ritus.*

C multò agiliores, quia nulli alteri rei magis inuigilant, suntq; nudi, nec uestibus occupantur. In Areitis à maioribus habent uaticinatū nostrorū aduentum: quibus gemendo, uti per elegias, perniciem suam detonant. Maguacochios aiunt, id est uestitos homines, uenturos ad insulā, armatos ensibus, hominem scindentibus uno ictu: quorū iugo posteritas eorū subdenda foret. Nec miror quidem uaticinatos eorum maiores seruitutem filiorum: si uerum est quod de lemurum familiaritate referunt. De quibus satis late in primæ nostræ decadis libro nono (uti de zemibus, id est de eorum simulacris, quæ colebant) disseruimus. Nunc autem fatentur zemibus sublatis nusquam ultra quenq; apparuisse. Ascribunt nostri signo crucis, quo se omnes muniūt: sunt nanq; baptismatis lauacro abluti. Est & uniuersis ingens cura de noscendis finibus & regnorum terminis: sed hæc generalis mitainis omnibus, id est nobilibus: mitainos enim appellant nobiles: ita ut suæ sint & hi patriæ non inepti cosmetræ. Vulgo nulla est cura alia præterquam de sementibus & sationibus. Piscationibus sunt & aptissimi: quia toto anno omnibusq; diebus sese fluminibus immergunt: neq; minus agunt in aquis uitam, q̃ in terra. Venatu etiam inuigilant. Habēt nanq; duo genera quadrupedū, uti aliâs diximus: utias, hæ sunt cuniculi parui: & serpentes iuánas, de quibus in prima decade satis, crocodilis assimiles, octipedales terrestres, suauissimi saporis. Volucres autē innumeras nutriunt omnes insulæ: puta palumbes, anates, anseres, ardeas: psittacorū præterea non minorem q̃ apud nos passerculorū copiā. Quisq; regulus suos habet ditionarios dispartitos, uenatui hos, illos piscationi, agriculturæ alios addictos. Ad nomina redeamus. Quizquéiam, diximus, & Haitín esse antiqua nomina. Cipángam etiam à regione montana, auro ferace, pleriq; uniuersam insulam appellauere: uti poëtas uidimus nostros Italiam appellasse aliquando Latium, à parte ipsius. Ecce, uti Ausoniam Hesperiamq; maiores Italiam dixere: ita hi Quizquéiam, Haitín, Cipángam. Nostri

D autem primo Isabellam ab Helisabeth regina, quam Hispanum idioma nuncupat Isabellam, à prima colonia condita in littore septentrionali insulæ. De qua satis in prima decade. Ab Hispania postmodum appellant diminutiue Hispaniolam. De nominibus satis, de forma nunc loquamur. Qui primi percurrerant insulam, castaneæ folio similem cum sinu ad occidentem, mihi depinxerunt, Cubam insulam prospectantem. Hic autem Andreas Morales nauclerus, aliter depictam, parum tamen ad me tulit: ab utroq; quippe angulo, orientali puta & occidētali, magnis sinubus cauatam esse describit, cornuaq; protendere longissime. Intraq; magnum sinum orientalem portus locat amplos tutosq;. Dabimus operam ut aliquando ad sanctitatē tuam is index particularis Hispaniolæ mittatur. Eodem nanq; modo suum indicem affert, quo Hispaniam & Italiam cum suis quamq; montibus, uallibus, fluminibus, urbibus, & colonijs, arbitror beatitudinem tuam sæpe cōspexisse. Comparemus sine rubore, comparemus, beatissime pater, Italiæ reginæ quondam orbis terrarum, Hispaniolam: quandoquidem si quantitatem dimetiemur, paulò minor reperietur. Est nanq; Hispaniola ab oriente distenta in occidentem milliaria, uti iuniores uolunt, quadraginta supra quingenta. Almirantum diximus in prima decade produxisse mēsuram. Lata uero alicubi tercentum ferè, angustior tamen alibi, ubi cornua iactat. Sed Italia est hæc multò beatior, beatissime pater: maiori quippe ex parte sui est adeò temperata & amœna, ut neque frigore urgeatur molesto, nec calore uexetur immodico. Habet utrunq; solstitium Hispaniola penè par æquinoctijs. Vix enim horam integram ascendit dies ut noctem superet, aut econuerso, in meridionali latere, in septentrionali aliter. Pleræque regiones in ea iacent, in quibus aliquando frigus uiget. Sed id accidere beatitudo tua intelligat, ex consono ad id obiectu montium, ut infrà latius dicemus: neque tamen est atrox adeò, ut habitatores niues molestēt unquam. Perpetuo præterea gaudet

Hispaniola multis nominibus præfertur Italiæ

Vere

A Vere, perpetuoq; autumno felix hæc inſula. Frondeſcũt ibi toto anno arbores,
& prata uireſcunt. Fortunantur ibi omnia mirifice. Quantum hortenſia coale-
ſcant intra ſextumdecimũ diem, caules, lactucæ, boragines, raphani, & huiuſce
modi ſata: cucurbitæ, melones, cucumeres, & ſimilia intra trigeſimum, ſatis late
alibi. De animalibus autẽ diximus, boues ex Hiſpania tranſuectas in multo ma
iores euadere. Boues elephãtis, porcos mulabus, cum de augmento eſt ſermo,
comparant, hyperbolice tamen. Diximus & ſuillas carnes ſapidas eſſe ac ſalu-
bres, propter myrobalanos & patrios fructus alios, quibus ueſcũtur, ſuapte na-
tura naſcẽtibus: uti apud nos fagineæ ſunt, iliceæ, quernæq; grandes. Vites etiã
ſi cura inſit, mira coaleſcunt ubertate: & ſi cui animus aliquando fuit, de ſerendo
in montibus tritico, ubi parumper frigoris uigeat: in plano minime, ob nimiam
agrorum pinguedinem. Eſt incredibile auditu. Spicam ſuperare lacerti craſſitu-
dinem, ſpithama lõgiorem, granaq; nutrire quamlibet duo millia amplius aſſe- *Rara terræ*
ueranter inquiunt, & iureiurãdo affirmãt. Sed ſalubriorem inſulæ panẽ iuccæ *fœcunditas.*
præſertim, aiunt, quem uocant cazábbi: quia ſit digeſtioni aptior: quodq; ſera-
tur & colatur facilius atq; uberius. Id autem temporis quod ſupereſt, auro inten
dunt legendo. Eſt tanta omnium quadrupedum copia, ut iam & equi & coria
boum & pecudum portentur in Hiſpaniam. Genitrici iam ſuccurrit filiola mul
tis in rebus. De coccineis arboribus, de aromatibus, de colore glauco, de maſti-
ce, goſſampio, de electro, & multis alijs eius prouẽtibus, ſatis multa alibi. Quid
felicius ergo beatiſſime pater in terris, quàm uiuere ubi fas ſit tot tantaq; paſſim
uidere & frui? quid beatius quàm agere uitam, ubi non cogaris anguſtis includi
cubiculis, horrenti gelu, aut anxio calore? neq; hyeme oporteat ponderoſis ue-
ſtibus corpus onerare, aut ſuras perpetuo igne cremare, quæ ſeneſaciunt homi
nes in ictu oculi, ac uires labefactant, trahuntq; mille morborum genera. Salu-
brem præterea inquiunt eſſe aërem, ſalubres & fluminum aquas, utputa quæ
B auro perpetuò ſuperlabũtur. Nullus eſt nanq; fluuius, nulli montes, pauca pla
nities, auro immunes. Ad particularem tandem internam huius beatæ inſulæ
coſmographiam deueniamus. Habere Hiſpaniolam quatuor flumina, quæ fe-
rè portionibus æquis eam diuidãt ex altis mõtibus: uno ad orientem, hoc Iunna
dicitur: ad occidentẽ altero, quod Attibunicus: tertio ad meridiẽ, quod Háiba:
ad ſeptentrionem quarto quod Iáche, aliâs narrauimus. Nouam hic nauclerus
affert ab incolis ab æterno obſeruatam deſcriptionem. In quinq; partes uniuer-
ſam diuidemus: dehinc cuiuſq; prouinciæ regiũculas ueteribus nominibus ap-
pellabimus: quodq; memoratu dignum in ſingulis erit, receſebimus. Inſulæ ini-
tium ab oriente amplectitur prouincia nomine Caizcimù: ſic appellatam, quia
eorum lingua cimù frontem ſiue initium ſignificat. Sequitur illam Huhábo, in-
de Caihábo. Quarta eſt Bainóa. Angulum occidentalem tenet Guaccaiarima:
ſed penultima Bainóa latioribus conſtat terminis, quàm tres eam præcedentes.
Caizcimù à prima inſulæ fronte protenditur ad flumen per urbem primariam
ſancti Dominici labens, quod eſt Hozáma. Ad ſeptentrionem autẽ terminatur
ad montes aſperos, dictos ob ſui horrorem Haitì particulariter. Huhábo mon-
tibus Haitì & flumine Iáciga includitur. Caiábo tertia amplectitur quicquid ia-
cet inter Cubáho & Dahátio ad oſtium uſq; fluminis Iácchæ, unius è quatuor
æque diuidentibus inſulam: & aſcendit ad montes Cibáos, ubi eſt maior auri
copia. In quibus naſcitur fluuius Demáhus, caditq; per fontes fluminis Naibæ,
alterius è quatuor ad mare auſtrale, ad aliam fluminis ſancti Dominici ripam.
Bainóa capit initium à finibus Caiábi, ad inſulam uſque Cahini: quæ iacet ferè
contigua littori ſeptentrionali ipſius inſulæ, ubi primam diximus ædificatam fu
iſſe coloniam. Reliquum ad occidentem occupat Guaccaiarima prouincia. At-
que ideo Guaccaiarimam appellãt, quod ſit inſulæ extrema pars: marimam ipſi
appellant podicem: inſulæ podicem uocant. Gua eſt apud eos articulus: & pau

C ca sunt, regum præcipue nomina, quæ nō incipiāt ab hoc articulo gua: ut Guarionexius, Guaccanarillus: & hinc multa etiam locorum nomina. In Caizimu, regiones sunt, Higuéi, Guanamà, Reyrè, Xaguà, Aramanà, Arábo, Hazóa, Macoríx, Caiacóa, Guaiágua, Baguanimáho, & asperi montes Haitienses. Hic de aspiratione pauca referamus: quæ aliter se habet quàm apud latinos. Aduertendum est, nullam inesse aspirationem uocabulis eorum, quæ non habeat effectum literæ consonantis: imò grauius aspirationem proferunt quàm nos f consonantem. Proferendumq́ est quicquid est aspiratum eodem halitu quo f, sed minime admoto ad superiores dentes inferiore labello: ore autē aperto, ha he hi ho hu, & concusso pectore. Hebræos & Arabicos eodem modo suas proferre aspirationes uideo. Hispanos etiam in his quæ ab Arabibus diu possessoribus uocabula acceperūt, experior idē seruare: multa quippe retinēt: ut almohádda, quæ dicitur puluinar: almoháza, quæ interpretatur strigilis: & huiuscemodi multa quæ anhelante pectore promūt. Placuit hæc recēsere, quia apud latinos accentus plerunq́ solus aut aspiratio mutant significatū: uti hora pro parte diei, & ora pro plurali huius dictionis os: aut ora pro regione, ut, Troiæ qui primus ab oris. In accētu autem, accentu mutato, occído uel óccido. Ita & in horum simplicium lingua maxime seruandi sunt accentus, & aspiratio promenda. De accentu suprà diximus, & articulo gua. In Huhábo prouincia sunt regiones, Xamâna, Canabacóa, Cuhábo: multæq́ aliæ quarum nomina nondum didici. Caiábus prouincia regiones habet, Maguà, Cacacubána. Huius regionis incolæ longe aliam habent linguam ab Hispaniolis reliquis, & Macoryxes dicūtur. Cubanà est alia regio: & ipsa lingua differens à cæteris. Baiohàigua regio, diuersum & hæc idioma tenet. Aliæ sunt regiones, Dahabôn, Cybáho, Manabáho. Cotoy est in insulæ medio: flumen interlabitur Nizaus: montes autē Mahaitin dicti, Hazuà, Neibaymáo. In Bainóa regiones sunt, Maguána, Iagohaiúcho,

D Baurúco, Dabiágua, Attibuní à noīe fluminis, Caunóa, Buiaicí, Dahabonicí, Maiaguariti, Atiéi, Maccazína, Guahábba, Anniuicí, Marién, Guaricco, Amaguéi, Xarágua, Yaguána, Azzuéi, Iácchi, Honorúcco, Diáguo, Camaie, Neibaimáo. In Guaccaierima, prouincia ultima, regiones sunt, Mauicarâo, Guahágua, Taquenazábo, Nimaca, Bainóa parua, Cahaymî, Iamaizí, Manabaxáo, Zauána, Habacóa, Ayqueróa. Ad particularia nunc de regionibus ipsis quædam descendamus. In prouincia Caizimu, intra uastum initij sinum est antrum ingens, in rupe caua, sub radice montis altissimi, ad stadia duo circiter à mari: cuius ostiū est magni templi foribus assimile, falcatum, ingens. Tentauit cum nauigijs antrum ex gubernatoris mandato hic nauclerus. Per latentes uias, inquit, ueluti ad sentinam cōcurrere ad antrum multa flumina. Et desiere post id mirari, quô tenderent flumina plura delabētia, quæ à nonaginta milliaribus uenientia fluendo absorbentur, nec appareant ultra. Per eius saxei montis uoragines deglutita iam arbitrātur ad id antrum profisci. Ingressus antrum nauclerus ferè absorptus est. Inesse rebullitus & uortices inuicem cōflictantes & ora hiantia multa, inquit. Veluti pilam, cum horrendo mugitu, nauiculam eius uortices hinc, ebullitus inde, modo hâc modo illac, diu iactitarūt. Ingressum fuisse pœnituit: nec quà regrederetur intelligebat. In obscuro iam uagabantur, tū ob ipsius antri tenebras, quæ lōgissime petūt montis specum: tum quia perpetuæ ibi sint nebulæ ex salientibus uaporibus humidis in cōtinua conflictatione uenietium aquarū. Casui Nili è montibus Aethiopū, strepitum illū comparat. Surduerunt adeò, ut quid inuicē loquerētur, haudquaq́ audirēt. Euasit tandē pauidus de antro, ueluti de tartaro, putās redijsse ad superos. Ad milliaria fortè sexaginta, ab urbe primaria sancti Dominici, sunt ferè in prospectu mōtes alti, super quorum uertice stagnū est inaccessibile: à iunioribus nunq́ uisum ob asperitatē montis, neq́ quod semita pateat ulla. Per uicinū tandē regulū ductus nauclerus, ut gubernatoris

Aspiratio quomodo sit proferēda ī his insularibus uocabulis

Flumina in antro absorbētur

A bernatoris mandatum expleret, mõtem ascendit. Stagnum adijt. Vigere ibi frigus ait. In hyemis argumentum, filices & rubeta mora gignentia, quæ duo calidam regionem minime patiũtur, inuenere. Montes uocãt Ymizuá Hybaháino. Circuit in gyrum lacuna milliaria tria. Dulciũ est aquarum; uarijs piscibus egregia est. Cadunt in eam riui plures: nec habet exitum lacus, quia sit undiq; montiũ uerticibus circunseptus. De altero nunc Caspio siue Hircano, mediterraneo mari dico, cum uicinis alijs quibusdã dulcibus lacubus parumper cõferamus.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber octauus.

BAINOA prouincia quæ triplo superat tres primas, Caizimu scilicet, Vhabo & Caiabon, uallem includit Caiouani: in qua lacus est salsus, amarus, horridus, uti de Caspio legitur: propterea Caspium est animus uocitare: licet nõ sit Hircania regio. Voragines habet, è quibus & saliunt aquæ marinæ, & uenientes è montibus absorbentur. Putant esse amplas adeò profundasq; cauernas eius, ut è mari per eas magni etiam marini pisces emergãt: inter quos piscis quidam ab eis dictus Tiburonus, qui hominẽ in ictu dentis secat medium & uorat. In Hozamam urbis primariæ fluuium è pelago ascendũt tiburoni & multos dilacerant ex incolis: præcipue qui se nullo pacto abstinent, quin quotidie lauandi gratia immergant fluuio. Flumina in stagnum delabuntur salsum, à septentrione Guaninicabón, à meridie Xaccoéi, ab oriente Guannábo, ab occidẽte Occóa. Magna hæc flumina perpetuaq; esse inquiunt: & parua in Caspium cadere uiginti amplius. Sca- *Piscis homines uorans.*

B tent etiam à septentrione proximi stagno, non amplius stadio: stadiumq; occupant in circuitu fontes plusquam ducenti, aquarum æstate frigidarum & dulcium potabilium. Hæ fluuium efficiunt minime uadosum, qui è proximo cum cæteris ad stagnum labitur. Hic est sistẽdum parumper. Regionis regulus, uxorem, in sacello à Christianis in eius ditione structo orantem reperit, concubitum petit: habendam esse rationem loci deo sacri, uxor arguit. Cuius uerba hæc fuerunt: Teítoca teítoca: quod sonat, esto quieetus: técheta cynáto guamechyna: quod sonat, dominus multũ irascetur. Guamechyna dicitur dominus, técheta multum, cynato iratus. Inquit excusso brachio maritus: Guaibbá, id est uade: cynáto machabúca guamechyna: interpretatr, quid ad me quod irascatur deus? Vim uxori intulit: repente mutus effectus est, & semimancus. Pœnitentia ductus, & miraculo perculsus, donec uixit egit uitam religiose: nec passus est ultra sacellum uerri aut ornari aliena manu. Eo miraculo & incolæ multi & Christiani omnes commoti, sacellum pientissime frequentant. Aequissimo libentiq; animo ferunt regulum fuisse passum eius contumeliæ uindictam. Ad Caspium retrocedamus. Is lacus salsus procellis agitatur & tempestatibus, ita ut piscatorias sæpe nauiculas in præceps trahat, & cum nautis absorbeat. Neque repertus est naufragatus quispiam emersisse, aut proiectus ad littus, uti assolet de cadaueribus deglutitis in mari. Sunt hæ tempestates Tiburonorum lauta conuiuia. Dicitur id Caspium hagueygabón. Iacet media insula in quam se piscaturi recipiunt, minime tamen culta. Est insulæ nomen Guarizácca. Amplectitur lacus ipse longitudine, millia passuum triginta: latitudine, duodecim, alibi quindecim. Est alius in eadem planicie lacus huic proximus, aquarum salsodulcium, quæ nec potui sunt bene aptæ: neq; si necessitas urgeret, ineptæ. Longitudo est eius milliarium quinq; & uiginti, latitudo octo: nouem & decem alicubi. Fluminum est multorum receptor; absorbentur & ibi aquæ: caret *Vindicta mira polluti sacelli.*

C exitu. E mari etiam prosiliunt in eum aquæ, sed paucæ, propterea commixtus. In eadem prouincia lacus alius dulcis, nomine Iainaguà, ad occcidẽtem, parum distans à Caspio. Habet & alium lateralem idem stagnum salsum ad septentrionem, sed paruum, trium & quatuor milliariũ in latitudine, in lõgitudine unum & paulò amplius. Hic est potabilis. Dicitur is paruus Guaccaa. Ad meridiem lacus eiusdem salsi, iacet alius lacus trium milliarium in lõgitudine ferè circularis, dictus Babbareo. Dulcis est, ut superiores duo. Hic lacus, quia caret exitu, nec uoraginibus deglutiatur, ad mare insalsum, si torrentibus augeatur, superfluas mittit aquas. Hic est in Xamanà Bainoæ prouinciæ regione. Est alius inter orientem & meridiem iacens ad latus Caspij, dictus Guanybám: milliarium in longitudine x. est ferè rotundus. Sunt præterea per insulam sparsi lacus alij parui, quos prætermittimus, ne diu morando in re eadem fastidium generemus. Hoc unum claudat de lacubus sermonem. In omnibus ingens piscium, ingens & uolucrum copia nutritur. Hi omnes lacus iacent in ualle amplissima, quæ ab oriente tendit ad occidentem milliaria centum uiginti. Lata uero est milliaria octodecim, ubi angustior: ubi amplior, quinq; ac uiginti. Collaterales habet mõtes, ad occidẽtem uersa facie Daiguani à sinistris: à dextris ab ipsius uallis nomine montes Caiguam dictos. Iacet ad radices montium Caiguaniensium ad latus eorum septentrionale uallis altera, superiore longior, latiorq;. Ducenta nanq; ferè milliaria complectitur eius longitudo: latitudo ubi amplior, triginta: ubi angustior, circiter uiginti. Dicitur uallis Maguana hic, ibi Iguamu, alibi Hathathiei. Quandoquidem de hac parte uallis quæ dicitur Atiei mentio incidit, diuertendum est ad inauditum de marino pisce miraculum. Huius regionis regulus piscatione delectabatur: Caramatexius dicitur. In eius retia piscis catullus incidit, de genere piscium immanium, qui dicuntur Manati ab incolis. Minime notum arbitror

D genus id monstri per nostra maria. Est nanque testudineæ formæ quadrupes: squamis tamen, nõ concha munitus: corio durissimo, ita ut neq; sagittam uereatur: mille uerrucis armatus, tergo autẽ plano, & capite penitus bouino. Aquatilis est, & terrestris piscis, mitis, iners, uti elephas, utiq; delphin, hominibus sociabilis, sensu mirabili. Infantulum piscem domi regulus aluit dies aliquot pane patrio, ex iucca & panico puta confecto: radicibus etiam alijs quibus homines uescuntur. Adhuc paruulũ proiecit piscem in lacum suis ædibus proximum, tanquam ad uiuaria: qui lacus & ipse suscipit aquas, nec illas euomit. Est lacui nomen Guaurábo: qui dehinc lacus Manati est appellatus. Liber in aquis piscis annos uagatus est quinq; ac xx. Adoleuit in immẽsum. Quæ de baiano, quæ ue de arionæo delphinis feruntur, distant ab huius piscis gestis. Pisci nomen est impositum Matum: quod significat generosum aut nobilem. Quando ergo ex reguli familiaribus ei notis præcipue, quisquam in lacunæ ripa Matum Matum, hoc est, generose generose, proclamabat: humani beneficij memor, caput eleuans ad uocantem pergebat. Pascebatur hominum manu. Si uero quispiam transfretandi cupidus, signa dabat: prostratu suo traiecturos inuitabat. Decem aliquando monstrum conscendisse uno receptu, transportatosq; fuisse omnes incolumes psallendo & cantando, compertum est. Sed si Christianum quenq; erigẽs caput cerneret, summergebatur, & parêre recusabat: quia fuerat à Christiano iuuene quodam petulante affectus iniuria. In piscem nanq; mitem & domesticum fuerat iaculatus hastam acutam: licet haudquaquam læsus fuerit ob duritiem corij, quod habet uerrucosum, asperumq;: illatam tamen sensit iniuriam. Et si quando uocabatur à notis, ex illo die circumaspectabat prius diligentissime, ne quis uestitus Christiano more adesset. Luctabatur in ripa cum reguli cubicularibus: sed præcipue cum adolescẽte regulo grato: cum quo domi cibos aliquãdo sumpserat. Cercopitheco lepidior erat. Fuit longo tempore uniuersæ insulæ singulari solatio: nam & incolarum & Christianorum multitudo ingens

Monstrum marinum in delicijs habitum.

ad

A ad monstri miraculum quotidie confluebat. Sapidas inquiunt esse illius speciei piscium carnes, multosque maria illa generant. Amissus est tandem facetus piscis Matum: ad mare deuectus ab Attibunico, uno è quatuor æque diuidentibus insulam fluminibus: ex alluuie inaudita tiphonibus horrendis comitata, quam ipsi uocarunt furcanum. Superauit Attibunicus ripas adeò, ut uniuersam impleuerit uallem, & sese lacubus omnibus immiscuerit. Secutus ergo Attibunici torrētem bonus matumus, facetus, sociabilis, matrē antiquam & natales aquas repetiuit, nusquam aliâs uisus. Satis digressum. Ad uallis sitū ueniamus. Habet uallis hæc collaterales mōtes Cibáuos & Cayguanienses: ad mare australe illam deducūt. Est & uallis alia ultra Cibauos montes ad septentrionem, quæ dicitur uallis Guarionexij: quia regulus ille Guarionexius ab auis & maioribus alijs ab hominum memoria uniuersæ ualli semper hæreditario iure imperitauerit. De hoc regulo multa in primis insulæ narrationibus & prima nostra decade. Est uallis centum octoginta milliarium longa ab oriente ad occidentem: lata uero à meridie ad septentrionem, triginta, ubi angusta: ubi latior, quinquaginta. Initium capit à regione Canabocóa, per prouincias Huhábum & Caiábum: terminaturque in prouinciam Bainóam & regionem Mariénam. Iacet autem media inter Cibáuos mōtes & Cahonáos & Cazacubúnam. Nulla est prouincia, regio nulla, quæ non sit celebris maiestate montium, ubertate uallium, amœnitate collium, & fluminum interluentium copia. Nulla montium aut collium latera, nulla flumina, quæ non abundent auro, & suauium piscium dapibus: uno fluuio excepto, qui ab origine sua & mōtanis fontibus eius, salsus egreditur, labiturque salsus donec pereat. Is dicitur Bahuán: & regionē Maguánam prouinciæ Bainóæ intersecat. Existimant per meatus aliquos gypseos aut salinas subterraneas iter sibi fecisse fluuium. Sunt in insula salinæ celebres: de quibus latius infrà dicemus. Per quatuor ea flumina perque prouincias quinque, diximus insu-

B lam diuidi. Datur & alia partitio. Constat insula uniuersa quatuor montium cacuminibus, quæ mediam secant ab oriente in occidentem. Succosa cuncta: auro feracia cuncta: è quorum cauernis & faucibus uniuersæ aquæ fluminum euomuntur. Sunt in eis antra horrenda: sunt & tractim obscuræ ualles: sunt saxeæ rupes. Nullum animal noxium in ea repertum unquam. Nullum quadrupes rapax, non leo, non ursus, non tigres feroces, non insidiosæ uulpes, nō lupi uoraces: beata omnia: beatiora nunc quod intra tui gregis oues, beatissime pater, sint recepta tot hominum millia: zemibus omnibus, dæmonum simulacris, eliminatis. Si res huiuscemodi aliquando in discursu nostræ narrationis repetiero, sique digredior interdum, ut hæc referam, beatissime pater, ne mihi succēseas. Feruor animi præ lætitia, cum audio, cum uideo, cum scribo ista, me uelut Apollineus & Sibyllinus quidam spiritus exagitat, cogitque idem sæpe referre: quando præcipue sentio, quô tendat nostræ religionis amplitudo. Hoc tamen inter fata hæc uberrima iacet medium, quod me angit nō mediocriter. Simplices hi nudi homines, paruo erant assueti labori. Pereunt multi ex immensa fatigatione in aurifodinis: desperantque adeò ut sibi mortem multi cōciscant, nihilque curent de procreatione filiorum. Sumere matres grauidas medicamina, inquiunt, quo immaturos partus ædant, cum cernāt se parituras Christianorum mancipia. Licet ex regio diplomate liberos esse sancitum sit, seruire tamen cogūtur ultra quàm homini libero placeat. Extenuatus est miserorū numerus in immēsum. Duodecies centena capitum millia amplius fuisse aliquando censita multi ferunt. Quis nunc sit, horresco referre. Missa hæc faciamus. Ad oblectamēta mirandæ Hispaniolæ regrediamur. In mōtibus Cibáuis, qui ferè mediam insulæ sedem in prouincia Caiábo, tenent, ubi diximus natiui auri uberiorem esse ortum, regio est dicta Cotóhi, in nubibus sita, celsis montiū culminibus circumuallata, frequens habitatoribus: planitie constat milliarium quinque & uiginti longa, lata quinde-

Quid nō mortalia pectora cogis, Auri sacra fames?

C cim. Superat ea planities cæterorum mōtium cacumina, ita ut reliquorum mon tium hi montes uideātur esse principes & genitores. Planities hæc quatuor sen tit anni tempora: Ver, æstatem, autumnum, & hyemem. Siccescunt ibi herbæ, nudantur frondibus arbores, prata canescunt: quod minime diximus accidere cæteris in locis insulæ, quæ uer tantum & autumnum hospites habent. Filices nutrit ea tellus & hortos, serpentia rubeta mororum altricia, quæ frigus inesse regioni ostendunt. Amœna tamen regio est: neque horridum est frigus, puta quod rigore niuibusq; haudquaquam incolas premat. Vbertatem eius regio- nis à filicibus arguunt, quorum frutices inquiunt hasta crassiores generari. Au- ro ditia sunt eius mōtana latera. Non itur ad id effodiendum, quia uestitis opus esset fossoribus, ob frigora, & laboribus assuetis. Habitatores autem paruo con tenti molles sunt: propterea minime ferre quirent hyeme sub dio uitam. Flumi na regionem interluunt duo, è cacuminibus præsentium mōtium delabentia. Vnus Comoiayxa, qui tendit ad occidentem, & in Náibæ alueo nomen amit- tit. Alter Tirecótus dicitur: hic ad oriētem fluens, Iúnnæ fluminis aquas auget. In insula Creta prætereunti mihi ad Soldanum retulere Veneti, regionem hu- iusmodi iacere intra Idæorum montium cacumina, quæ cæteris feracior sit in- sulæ regionibus satione frumentaria. At quoniam ob angustas ad culmina uias Cretenses illi aliquando defecerint, diuq; contra Senatus Veneti autoritatem regionem armis tutati sint: quando post longa tempora se, iam bello fessi, dedi- derūt, regionem desertam relinqui Senatus uoluit, portis angustiarum clausis, ne quisquam, iniussu Veneti Senatus, ad eam conscēderet. Eo autem anno qui fuit secundus à quingentesimo supra millesimum, iam uenia dabatur agricolis colendi regionem, aptis autem ad arma minime. Est & alia regio in Hispaniola nominis eiusdē Cotóy. Ea prouincias disterminat Vhábum & Caiábum. Mon

D tes uallesq; & planities habet: sed quia sterilis, minime frequens est habitatori- bus. Maior est in ea auri copia. Est ibi auri origo: nō grumatim, non minutim le gitur. Inter tofos & rupium uenas solidum purumq; aurum inuenitur: scinden do saxa sequuntur auri uestigia. Esse arborem uiuam auri uenam comperiunt. Quacunq; pateat iter è radice per apertas mollesq; scatebras, ramos ad superna supercilia montis emittit: neque unquam datur quiescere donec cœli auram as- sequatur. Formare ibi, uiso aëris fulgore, bactras & grumos pro fructu, ani- maduerterunt. Hæ sunt quæ per uniuersam dissemināur insulam per alluuies raptatæ ad ima, de natura pōderosorum. Non autem illic procreari putant ubi leguntur, in sicco præsertim, in fluminibus aliter. Radicem arboris aureæ ten- dere ad terræ centrum, inquiunt, & ibi coalescere. Quo nanq; profundius effo diatur, eo truncos reperiunt crassiores, si per montis scatebras liceat. E ramis au tem filo subtiliores aliquos captant: digitos æquantes alios, pro scissurarum hia- tu. Accidit & incidisse in cauernulas auro fultas: per ramorum tamen ascenden tium uias: quibus repletis ex substantia trunci serpente ab imo carpit iter ramus quà pateat. Intercipitur sæpe saxi soliditate. In cæteris rimis tamen nutritur ex halitu & uirtute radicum. Quid ergo auri efferatur interrogabis, beatissime pa- ter. Ex sola Hispaniola uehitur in Hispaniam quotannis quadringentorum & quingentorū interdū millium ducatorum auri summa. Id ex quinta regia intel- ligitur quæ ad fiscum uenit: octoginta nonaginta & centū milliū castellanorum auri, & aliquādo maior. Quid ex Cuba, quid ex insula sancti Ioannis fœcundis & ipsis auro speretur, infrà dicemus. De auro satis dictū. De sale, quo cōdiamus quæ auro emuntur, sit sermo. In regione Bainóæ prouinciæ in montibus Da- iagónis ad milliaria duodecim à Caspio salso lacu, salinæ sunt montanæ saxeæ, crystallo lucidiores, cādidioresq;. Sunt & huiuscemodi salinæ quæ crescunt mi- rum in modū in Laletania, quæ Catalonia dicitur, sub duce Cadonæ, regionis illius optimate primario. Sed nobiliores has Bainóas esse asseuerant, qui utrasq; noscunt.

Quantum auri uehatur quotānis ex Hispaniola in Hispaniam.

A noscunt. Sine cuneis & ferreis clauis hoc scindi minime posse aiunt. Laletanum autem facile frangi, & ego expertus sum. Hoc tofeæ, illud marmoreæ comparant duritiei. In prouincia Cayzimù regiũculis Iguanamà, Caiacóa, Guariâgua scatent admirabilis naturæ fontes, superficie prima dulces: quæ mediũ tenent aquæ salsodulces: quæ fundo iacent amaræ salsæq;. Putant salsas maris aquas leniter emanare: in supercilio fluere de montibus per terræ meatus dulces. Hæ summerguntur: emergunt illæ: nec sufficiunt hæ corrumpere penitus illarum latices. Quæ sunt mediæ utrasq; suscipiũt, & utrarunq; fiunt participes. Si autẽ quis in alicuius fontis margine stratus aurẽ fixerit, cõcauam esse adeò ibi terram noscit, ut reboet à milliaribus tribus ueniẽs eques: pedes autem ab uno milliari sentitur. In ultima ad occidentẽ regione Guaccaiarima, in regiuncula Zauána homines uiuere aiunt, montium cauernis & syluestribus fructibus contentos, qui nunquam mansueuerint, neque aliorum unquam hominum commercio usi sint: sine certis sedibus, sine sationibus aut cultura ulla, uti legitur de aurea ætate. Hos certo aiunt idiomate carere. Cernũtur aliquãdo. Habuerunt ad manus neminem. Si quando uenientes ad conspectum hominum quenquam ad se moueri cognouerint, ceruo celerius confugiunt. Canibus aiunt Gallicis agiliores esse. Quid ex his soliuagis lepidissime unus egerit, audi beatissime pater. Prædia nostri habent in densarum syluarum & nemorum marginibus. Solatij gratia Christiani quidam Septembri mense anni M D XIIII prædia uisunt. E nemore salit insperatus elinguis homo: subridens à Christianorum lateribus puerum rapit, domini possessionis filium, habitũ ex insulari fœmina. Aufugit soliuagus: ut sequãtur innuit. E nostris & è nudis insularibus multi currunt ad raptorem: prehenderunt minime. Vbi uidit facetus soliuagus desijsse Christianos à persequendo, puerum reliquit in biuio, quà subulci uagabantur, porcos cogentes ad pascua. In puerum subulcus incidit: in ulnis susceptum ad genitorem sese torquentem portat. Esse de genere Caribium genitor soliuagum arbitrabatur. Voratum iam filium deflebat. In eadem insula maritimis locis è scopulis picem legunt, arborea pice duriorem amarioremq;, propterea nauibus fucandis contra uermes corrodentes, quos dicunt bromam, de quibus late aliâs, commodior est. Gignit ex duobus arborum generibus picem insula: ex pinu, puta, & arbore dicta copei. De pinea prætereo, quia uulgò ubiq; generetur. De copéia arbore dicamus: de pice fructuq; pauca, quia pix nõ aliter ex ea legitur quàm ex pinu: licet dicant plerique stillicidio colligi comburendo eius lignum. Fructus autem eius paruus est, uti prunum, esui satis aptum. De folio auditu nouum est pulchrum naturæ cõsilium. Arborem esse hanc existimandum est, cuius folijs Caldæi literarum primi repertores, conceptus mentis absentibus significabant, priusquam usus chartæ reperiretur. Spithameum est latitudine folium, rotũdumq; ferè. Acu aut spintere uel stilo quouis ferreo siue ligneo inscribunt nostri, non ineptius quàm charta, ut libet. Risu dignũ est, quæ insularibus nostri de folio persuadeant. Nostrorum imperio folia loqui putant boni homines. Missus est ex urbe Dominica primaria insulæ, insularis quidam ad mittẽtis amicum, qui distabat in interna colonia, cum utijs (diximus esse cuniculos) assis. Ex itinere, siue fame, siue gula impellẽte, nuncius tres utias edit. (Sunt muribus non maiores.) Folio rescripsit amicus quot receperit. Ad seruum herus inquit: En quid? ubi tua fides fili? potuit'ne tantum gula, ut creditas utias comederis? Tremẽs miser & admiratus, fassus est errorem: sed unde id habuerit, herum rogat. En folium quod tuipse affers mihi recẽset. Horasq; illi accessus ad amicum ac discessus cum regrederetur, edicit. Ita lepide fallunt stolidos insulares: & pro dijs habent nostros, quorum imperio folia promant, quæ ipsi arcana esse putarunt. Sparso per insulam rumore, quod folia nostrorum nutu loquantur, in fide depositi retinet insulares. Vtraq; folij facies literas uti charta nostra suscipit.

C Membrana duplicata crassius est folium, tenax mirum in modum. Dum est recens, literas ostendit candidas in suo uiridi: quando siccatur, uti tabella lignea, candescit durescitq́, sed characteres flauescunt. Minime autem corrumpitur, nec si madefiat: notas dimittit nunquam, nisi comburatur. Arbor est alia, nomine Xaguà, cuius pomi acerbi succus glauconiger pingit quicquid tetigerit, adeò cohærenter, ut nequeat ullo lauacro abradi intra dies uiginti: ubi maturuerit pomum, uim eam succus amittit. Comeditur, & sapidum est pomum illud. Est & herba quæ, uti de ligno aliâs memorauimus, suffumigio perimit. De nostris interimendis reguli quidam conuenerunt, cum non auderent aperta ui prouinciam sumere, statuerunt locare intra quandam domum multos eius herbæ fasces, ut domum postea succenderent, quo accurrẽtes nostri ad extinguendum ignem, eo suffumigio letalem cõciperent morbum. Patefacto consilio, luerunt pœnas sceleris autores. Extra ordinem pleraq́ nunc inseramus, beatissime pater, quandoquidem tua Sanctitas placere sibi scribit quæcunque de nouis oris referantur. De maizij, agium, iuccæ, battatarum & radicum omniũ escariarum satione, cultu & usu, satis multa hactenus. Vnde autem uenerint in hominum commoda, minime adhuc diximus: id referamus.

Arboris foliũ scribẽdo aptũ.

PETRI MARTYRIS ANGLI

MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS tertiæ, liber nonus.

D RIMOS aiunt habitatores contentos uixisse diu radicibus his, palmarum puta Maguéiorum, quæ est herba sedo siue aizoo, quam uulgus semperuiuam appellat, similis. Guaiegárum, uti tubera terræ, sunt rotundæ radices hæ ac maiores. Guaiéros & edebant, sunt uti pastinacæ. Cibáios, uti nuces sunt hæ. Cabaióes, uti cepæ. Macoánes idem uti cepæ: multis præterea radicibus alijs. Boitium, id est, sapiẽtem senem, aiunt post multa annorum curricula in unius fluminis ripa fruticem uidisse ferulæ similem: inde euulsam radicem ex agresti fecit hortensem. Et qui primi iucca uescebãtur cruda, breui peribant. Cum esset eius gustus suauis, decreuerunt diuersis experiri modis pertinaciter eius usum. Assa elixaq́ minus nocebat. Deuenere tandem ad agnitionem ueneni, succo latentis: & eo modo exiccata conditaq́ & deducta in cazáby, panem præbet stomachis humanis triticeo saniorem, quod aptior sit digestioni. Idem de cæteris radicibus, & maizio inter naturæ semina ab ipsis electo. Vti Cererem legimus triticum hordeumq́, huiuscemodi etiam alia frumenta, quibus humanum genus fruitur, delegisse in Aegypto, ex granis raptatis cum limo è montibus Aethiopum per incrementa Nili, relictaq́ in Niliaca planitie Nilo regrediẽte ad alueum, ad culturam redegisse. Vnde diuinis Cererem honoribus dignam iudicauit antiquitas, ad culturam redactis electis seminibus. Agium species innumeræ sunt. A folijs & floribus earum uarietas dignoscitur: harum species una dicitur guanaguáx, hæc est intus forisq́ albida: alia guaraguéi, colorem habet uiolaceum foris, intus autem candidum. Appellãt alios ages zazauéios, hi rubescunt foris, intus candescunt. Alios squiuétes, intus forisq́ albidi sunt. Est túnna ubiq́ uiolaceus. Hobos flauescit pelle carneq́. Est alius dictus atibuniéix pelle uiolaceus, carne candidus. Aniguámar cute uiolaceus est, interius albescit. Guaccarácca pelle candescit, uiolascit carne. Sunt multa præterea, quæ nondum ad nos delata sunt, quibus recitandis scio me nimium excitare inuidorum calcaria, qui ridebunt, si quando ad eorum manus mea scripta deuenient, quod ad supreme occupatum heroẽm

Triticum hordeũq́ quis primo ad culturã redegerit.

A roēm beatitudinem tuam, cuius humeris uniuersi Christiani orbis onus inhæret, minuta mille scripserim. An Plinius, cæteriq; insignes doctrina uiri, quando huiuscemodi & ab his diuersa dirigebant ad potentes, principibus, quibus cum differebant, prodesse solum intenderunt, ab inuidis cuperem intelligere. Illustribus obscura, magna paruis, crassis minuta, commiscebant, quò posteritas principum causa agnitione rerum uniuersa frueretur: particularibus autem rebus intenti & nouarum rerum cupidi, particulares oras tractusq; ac terrarum prouentus & mores gentium naturasq; rerum intelligere quirent. Ridebunt ergo ipsi nostras curas: deridebimus nos eorum, non inscitiam, non incuriam, non desidiam, sed perniciosam solertiam: & eorum torturæ pectoris miserebimur, colubrisq; inuidorum edulijs eos commendabimus. Si uera sunt quæ de tua sanctitate Galeacius ipse Butrigarius & Ioannes Ruffus, impræsentiarum Cusentinus archipræsul, nuncij tuæ sedis apostolicæ retulerūt, placitura omnia non dubitauero: nec incultas uestes nostras, quibus res mirandas teximus solum, non ornauimus, collegimus, non descripsimus, abiecturam existimamus. Satis rebus ipsis factum uideatur, quod tua causa inuigilauerimus, ne perirent. Tollat hinc quisq; suæ crumenæ quadrantem monetam. De boue ueruece q; à lanijs secto, propterea nihil ad uesperam superest, quia humerus huic placet, illi femur, alteri collum, nec desunt quibus & ilia satisfaciant, aut crura conducant. Satis euagatum cum liuore rabido. Quibus modis nascentes regulorum filios, reguli salutent: quo'ue pacto uitæ finem principio commodent: cur'ue quisque regulus multis nominibus uocitetur, parumper referamus. Nascente alicui regulo prole, finitimi accurrunt, reginæ cubiculum intrantes. Hic natam sobolem uno nomine salutat, alius alio. Salue lucida lampas hic: Relucens ille: Domitor hostium alius: Fortis herois atnepos alius: Auro splendidiorem appellat alius, & inania multa. Propterea uti Adiabenicus, Parthicus, Armenicus,
B Dacicus, Germanicus, Romanorum quisq; dicebatur, pro parentum & maiorum titulis: ita hi à regulorum impositione, utputa Beuchius Anacauchóa, Xaraguæ regionis dominus. De quo, sororeq; ipsius Anachaóna prudēte fœmina, late in prima decade. His nominibus appellabatur Tureígua Hóbin, quod sonat, rex resplendens uti oricalchum. Alius solum Starei, id est relucens. Alius Huiho, hoc est altitudo. Duiheyniquē alius, interpretatur diues fluuius. Cum his Beuchius omnibus nominibus, & alijs quadraginta amplius se ornat, quandocunq; fit aliquid imperaturus aut per præcones edicturus. Horum siquis incuria uel negligentia unum prætermitteret, summa se affici contumelia rex iudicaret. Idem de cæteris. In testamentis autem quàm fatue sese habeant intelligamus. Ex sorore prima primogenitum, si insit, relinquunt regnorū hæredem: sin minus, ex altera, uel tertia, si ex secunda proles desit: quia è suo sanguine creatam sobolem eam certum est. Filios autem uxorum suarum pro non legitimis habent. Si ex sororibus defuerint, fratribus: si fratres, tunc filijs legant. Si filij desint, ei qui potentior habetur in uniuersa insula regnum commendant, quo suos ditionarios ab auitis hostibus tueatur. Vxores ducunt quotquot placet. Ex uxoribus chariores cum regulo sepeliri patiuntur. Anachaóna soror Beuchij Xaraguæ regis, qui in componēdis areitis, id est rhythmis, uates habebatur inter egregios, iussit formosiorem ex fratris uxoribus & pellicibus, quæ Guanahattabenechéna dicebatur, uiuam cum uiro sepeliri, duasq; comites. Censuerat ut plures, nisi crepidati fratres sui Francisci, qui fortè aderant, precibus obstitissent. Guanahattabenechénam aiunt parem nullam in uniuersa insula habuisse pulchritudine: secum sua monilia sibiq; uiuenti gratos ornatus sepeliuit. Aquæ phialam & cazáby panis portionem cuiq; locant in sepulchro. In huius Beuchij reguli regno Xaraguà, & in Hazúa Caiábi regionis parte, in ualle etiā egregia lacuum salsi & dulcium, & in Yáquino Bainóæ prouinciæ regione ra-

Hæredes insularis regni.

Regi mortuo uxor uiua consepeliri patitur.

C ro pluit. Hæ habent omnes auitas fossas, quibus aquas non ineptiore ducunt ordine per campos irriguos, quàm nouæ Carthaginis & regni Murciensis habitatores in Spartaria, ob pluuidarum aquarum infrequentiam. Maguána uero regio Bainóam à Caiábo dirimit, & Zauána à Guaccaiarima. In profundis etiam uallibus crebrioribus uexantur pluuijs, quàm opus esset. Vrbis etiam primariæ sancti Dominici circumuicina plerunq; plus æquo humectantur. In reliquis temperate pluit. Varij sunt ergo in Hispaniola motus elementorum: uti de alijs multis legimus regionibus. De colonijs in ea positis satis in prima decade. Villulas postmodum posuere, Portum Platæ, Portum Regalem, Láres, Villanouam, Azuam, Saluaterram. Nunc iam de adiacentibus insulis innumeris (quas immẽsæ Tethydis Nereides diximus, eam comantes) notas describamus. A uiciniori, Arethusa altera nobilitata, licet aliâs inutilis sit, exordior. Ad milliaria à suæ Tethydis littore sex iacet paruula, à nostris Duas Arbores, antiquo nomine prætermisso, appellata: quia duabus polleat arboribus tantum: quibus uicinus est fons, ex Hispaniola subter mare per latẽtes meatus scatens: ut ex Elide in Arethusam Siculam Alpheus. Ex hóbis, id est myrobalanis, & multis arboribus Hispaniolæ folia in fonte saliẽtia, quibus insula caret, rem testãtur. Originem capit fons à flumine Yiamiróa regionis Guaccaiarimæ, Zauánæ terræ proximo. Piscaria tamen est insula, cuius circunferentia milliare uix complectitur. Recta ab oriente sancti Ioannis insulam, ueluti ianuæ custodem nostra Tethys habet. De qua multa aliâs. Auri ferax est, & ubertate soli æque fortunata ac sua genitrix Hispaniola. Coloniæ sunt & in eam iam deductæ, auroq; legendo intẽditur. Ab occidẽte septentrionali tergum Tethydi seruat ingens Cuba, putata diu cõtinens, ob sui longitudinẽ: longior nanq; est ipsa Hispaniola. Secat mediam ab oriente in occidentem cancri circulus. Hispaniola uero & reliquæ

D meridionale ipsius latus seruantes clauduntur medio ferè spacio à tropico ad æquatorem intra zonam, quam ardore solis desertam, multi ueterum arbitrati sunt. Sua illos opinio fefellit. In Cuba insula ditiores reperiri aurifodinas aiunt, quàm in Hispaniola. Hac hora qua hæc scribo, coacta esse in Cuba referunt castellanorum auri centum octoginta millia conflanda: magnum opulentiæ argumentũ. Est his australior Iamaica, læta fertilisq; insula, benignitate soli fortunatissima: uno tantum monte contenta, sationibus recipiendis aptissima, ac belli studijs aspera. Nequeunt uniuersa quæ præ manibus habent complecti paruo tempore. Iamiacam aliquando Colonus huius rei princeps, Siciliæ comparauit magnitudine. Minorem esse, non multò tamen, qui eam exactius tractauere aiunt: de illius felicitate nil negant. Auro & gemmis expers esse creditur. Idem in initio de Cuba existimabant. Guadalupéa insula, Caraquéira prius dicta, gradus ab australi latere Hispaniolæ quatuor propior est æquinoctio. Circuit milliaria quinq; ac triginta supra cẽtum. Corrosa duobus sinubus (uti de Britannia maiore legimus, & Calidonia, quæ Scotia nunc est) ita ut penè fiant duæ insulæ. Portubus est celebris. Id gummi reperere ibi generari, quod pharmacopolæ Animen album uocant: ad capitis grauedinem sua suffumigatione tollendam. Cuius arbor fructum producit cariotis similem spithamalem. Aperta farinam uidetur includere dulcem. Vti nostri rurales castaneas & huiuscemodi pleraq; seruant hyemandas, ita hi huius arboris cariotas. Est arbor ficulneæ similis. Pineas hortenses & cætera naturæ edulia cuncta, de quibus late in superioribus, & hi assequuntur. Imò & putant ab huius insulæ habitatoribus alias insulas tot suauium fructuum semina habuisse. Quia Caribes uagi circumuicina omnia, homocupij causa, pertriuerũt: quicquid uero utile peregrinũ ubiq; inueniebãt, domũ portabãt serendũ. Intractabiles sunt, nõ patiunt hospites: magna ui opus est ad hos debellãdos. Sagittis uterq; sexus, & his uenenatis, ualet plurimum. Si quando foras uiri proficiscãtur, ab iniuria uenietium fœminæ ius suum uiriliter

tuentur.

A tuentur. Inde puto creditum insulas eo esse oceano, quæ solas mulieres ferant: uti mihi persuasit Almirantus ipse Colonus: & in prima nostra decade diximus. Môtes planitiesq; assequitur uberes hæc insula, & fluminibus nobilis est. Mella in arboribus & saxorũ specubus nutrit: uti de Palma Fortunatarum insula, quæ mella colligit inter rubeta uepresq;. Ad orientem ab hac insula, iuniore uocabulo dicta Desiderata, ad millia passuum octodecim, concluditur millibus passuum uiginti, & ipsa elegans. Ad milliaria uero decem ab ipsa Guadalupea ad meridiem circunferẽtiæ milliarium triginta iacet Galanta, plana. A pulchritudine sua appellata est Galanta: quia Hispanum idioma elegantes galanes appellat. Ad milliaria nouem à Guadalupea sex paruæ sitæ sunt insulæ ad orientem, uocatæ Todos Sanctos & Barbata. Hæ scopulosæ sunt ac steriles: sed cognitu necessariæ nauigantibus. Ab hac insula Guadalupea ad septentrionem milliaria quinq; & triginta, est insula dicta Monsserratus. In gyro hæc millia passuum continet quadraginta: altissimo monte celebris. Insula dicta Antiqua à Guadalupea millia passuum triginta, circuit milliaria circiter quadraginta. Almirãtus ipse Diecus Colonus primi repertoris filius, mihi retulit, uxorem suam quam, uẽturus ipse ad curiã, in Hispaniola reliquit, scripsisse ad eum, repertam esse inter Canibalicas insulam auro feracissimam. Ad eam nondũ itum est. Læuo Hispaniolæ lateri ad meridiem Portui Beatæ proxima inhæret insula, Altus bellus appellata. Mira ferũt de huius insulæ belluis marinis, sed de testudinibus præsertim. Magno ancili scuto inquiunt esse grãdiores. Quo tempore genitalis & improbus eas furor exagitat, è mari prodeũt. Egesta in profundam scrobem arena, ter & quater centum oua dicitur in scrobem demittere. Geniali uulua iam exhausta, remittit arenæ tantum quantum ad oua cooperiẽda sufficiat, reditq; ad marina pascua, de sobole nil solicita. Ad statutos illi belluæ procreandæ à natura dies, pullulat, uti è formicario, testudinum multitudo, solo calore solis
B sine parentum adminiculo generata. Anserina ferè oua, inquiunt, æquare magnitudinem. Carnem testudineam uitulinæ cõparant sapore. Sunt & innumeræ aliæ insulæ, quas neq; bene tritas habent: neq; opus est tam tenuiter farinam hanc cribrare. Satis est intelligere paratas nobis esse terras immẽsas, quæ & nostras gentes & linguas & mores ac religionem, aduenientibus annorum curriculis sint amplexuræ. Non Teucri Asiam, non Tirij Libyam, non Græci & Phœnices Hispaniam sic repente impleuerunt. De insulis autem quæ Hispaniolæ latus septentrionale custodiunt, mentionem prætereo: quia licet piscationibus & culturis aptæ sint, relictæ tamen sunt à nostris tanquam pauperes. Iam ualeãt annosa Tethys nymphæq; madẽtes ipsius comites: ueniat coronata superbe, australis pelagi cultrix, re ac nomine diues. In libello epistolari, ad beatitudinem tuam anno superiore per proprium meum familiarem misso, quem tua sanctitas ipsa, audientibus plerisque sacræ sedis apostolicæ Cardinalibus & Amata sorore, perlegit, quo die Michaëlis archãgeli festum tibi credita celebrat ecclesia: diximus Vaschum Nunnez Balboam, eorum ducem qui montes arduos superauerant ad austrum, fama didicisse, iacere insulam in prospectu littorum margaritis grandioribus opimam: cuius regulus potens esset ac diues, qui bello sæpe littorales regulos infestaret, Chiapen & Tumaccum præsertim. Scripsimus & relictam fuisse intactam ob furentes tempestates, quæ mare illud australe rabide tribus anni mensibus infestant. Nunc iam tritam habemus. Nunc mitem ex ferocissimo regulum eius effecimus. Hunc cum uniuerso eius ditione regno tua sanctitas amplectatur: quandoquidem ad baptismatis lauacrum admissus est. Cuius ducis auspicijs, quo'ue modo res acta sit, haud alienum erit ab instituto nostro cõmemorare. Quare quo res acta sit ordine, tua beatitudo serena fronte ac placidis auribus intelligat.

PETRI MARTYRIS ANGLI

C **MEDIOLAN. OCEANEAE DECADIS**

tertiæ, liber decimus.

APpulso Petro Aria gubernatore, Gaſpari cuidã dicto Morali, Ditem inſulã adeundi prouincia demandatur. Ad Chiapem, quẽ alij Chiapeiũ uocant, & Tumaccum, regulos auſtrales, relictos à Vaſcho amicos, tẽdit. Amicè magnificeq; ſuſcipiũtur noſtri. Claſſem inſtituũt qua traijciãt ad inſulã. Hanc Ditem inſulã appellãt, non autẽ Margaritã, licet margaritis abũdet, quia Margaritã uocarũt prius aliã, quæ proxima eſt Ori Draconis in Paria regione, & ipſam margaritis uberem. Sexaginta tantũ traducit Gaſpar armatos ad inſulam. Nõ licuit tranſmittere plures, quod eſſent nauigia quæ ipſi culchas appellãt exigua. Ferox horridusq; fit noſtris obuius regulus. Huius nomen non didici. Minabundus prodit cum armatorum familiarium magno comitatu. Guazzáuara, in pugnæ teſſeram, inclamitant: & unà uibrant miſſilia. Non arcubus hi pugnant. Guazzáuara ſonat idem quod certamen inimicum. Quatuor inuicem guazzáuaris, id eſt pugnis, conſertum eſt. Noſtri ſuperiores euaſerũt, unà cũ Chiapeis & Tumaccheis inſularis reguli hoſtibus: quia ex inſperato regulum adorti ſunt. Studebat regulus cogere maiorem exercitum: ſed perſuaſus à uicinis littoralibus, ne ultrà confligeret, perniciem & florentis regni excidium illi, exemplo ſui & aliorum, oſtendentibus, monſtrantibusq; noſtrorum amicitiam, ſibi ſuisq; amicis gloriam & utilitatem parituram. Quid Ponchæ, quid Pocchorroſæ, Quaréquæ, Chiapæ, Tumacco, & reliquis conſerere manũ uolentibus, acciderit anno ſuperiore, recolunt. Ceſſit ab armis regulus. Noſtris uenit obuiam. In atrium ducit. Id ferunt miris eſſe
D modis ornatum & bene regium. Noſtris ubi primum ingreſſi ſunt eius regiam, caniſtrum arte ſumma laboratum, margaritis plenum dono dat. Octuncialium librarum decem ſupra cẽtum ea fuit unionum ſumma. Habitis è noſtris rebus, ſertis uitreis puta, ſpeculisq; ac tintinnabulis orichalceis, delectatus eſt: & fortè ſecuri aliqua ferrea, quas hi multo maioris faciunt ꝙ auri cumulos. Noſtros derident, qui rem adeò grandem & utilem pro ulla auri ſumma præbeant: cum ſit ſecuris ad hominum multa commoda utilis, aurum autem ad laſciuiam tantum faciat non neceſſariam. Alacer ergo lætusq; noſtrorum commercio, manu prehenſum prætorem, & primarios ad eminentem atrij turrim, qua diſpectare licebat pelagus uniuerſum, ducit: & oculos circumuoluens ait: En apertum mare infinitum neque ſole terminatum: & dextram protendit ad orientem prius. Verſus dehinc ad meridiem & occidentem, in immenſum diſtendi terras, quarum uaſtæ magnorum montiũ moles uidebantur, inſinuabat. Propius demum ſeſe recipiens, inquit: En inſulas à dextra læuaq; noſtræ huic regiæ collaterales noſtro imperio parentes. Omnia opima, beata omnia: ſi beatas eas uos appellatis terras quæ auro & margaritis abundent. Auri apud nos eſt parua copia: ſed margaritis plena ſunt omnium quæ adſunt inſularum profunda littora. Ex his quotquot appetiueritis, à me habebitis, modò in amicitia inita mecum perſiſtatis. Prouentibus ueſtris magis ego fruar & delectabor quàm margaritis. Propterea haudquaquam me à ueſtro commercio diſceſſurum dubitetis. Hæc & huiuſcemodi multa inter eos acta ſunt. Volentibus iam noſtris inde reuerti, pacti ſunt, ut quotannis præparet regi magno Caſtellæ donandas unionum libras octunciales centum. Poſtulata ſuſcepit libens: nec magni quidem fecit, nec ſe uectigalem propterea effectum putauit. Apud hunc regulum tanta eſt ceruorum & cuniculorum copia, ut è domibus liceret noſtris quotquot optarent ſagittis transfigere. Laute ibi uitam agunt & affluenter. Gradum uix ſextum ab æquatore diſtat ea regia. Radicalis & maizij panis ac uini è granis

&

A & fructibus eadē est ratio, quæ Comogro: quæ cæteris tam cōtinentibus quàm insularibus. Baptizatus, beatissime pater, hic regulus est cum suis omnibus. Ad tuos ergo greges hæ oues additæ sunt cum suo pastore. A nomine gubernatoris Petrus Arias uoluit nominari. Amicè conuenerūt, amicius secedūt. Suorum naualium culchis, id est lintribus monoxylis, aliorū modo fabrefactis, nostros iuuit, quò commodius redirent in continentem. Comitatusq; nostros est ad litus. Margaritas allatas, quinta parte magistratibus regijs præbita, inter se diuiserunt. Mirum in modum preciosas esse aiunt. Ecce uno argumento quanti fiant quæ ab insula Dite feruntur. Candidas & pulchre ornatas auelanam & aliquid maius æquantes, multas tulerunt. Vna præcipue margarita, quam manu Bartholdi Mediolanensis cuiusdā affinis mei, summus pōtifex Paulus prædecessor tuæ beatitudinis, à Veneto emit mercatore, precio quatuor & quadraginta millium ducatorum, mihi memoriam suscitauit. Inter nanq; allatas ex insula, una reperta est mediocrem æquans nucem. Venum sub hasta posita, fuit empta precio mille ac ducētorum castellanorum auri, inter Darienenses ipsos. Ad manus tandem Petri Ariæ gubernatoris aduenit. Hanc eius uxor, de qua discedente cum marito mentionem aliquando fecimus, honoratam apud se habet. Arguimus preciosam necessariò esse debere, quæ tanti constitit in ea margaritarum multitudine, ubi non iam singulæ coēmuntur, sed libratim, & quando tenuius, unciatim. Neq; Venetus ille mercator Paulinam magno emit in oriente. Incidit demum in tempora huiuscemodi lasciua, propterea non defuit helluo margariteus. De conchylibus pauca nunc dicamus. Non præterit beatitudinem tuam, Aristotelem, Pliniumq; Aristotelis in hac ratiocinatione sectatorem, uaria sensisse de margaritarum generatione. Igitur hi pedem, & una in re tantū, sistunt, nil assentientes in reliquis: neq; quod pelago uagentur, neq; ullo unquam tempore moueātur, ex quo natæ sunt, fateri uolunt. Esse in maris fundo prata, gra- *De unionū generatione, opiniones uariæ.*

B men thymosum quoddam gignentia, uolunt: & ea se uidisse affirmant. Generari, ali, coalescereq; ibi, &, ut in ostreis uidemus, circum se multiplices natos nepotesq; procreare, inquiunt: neq; marinorū canum commercio delectari conchylia: neq; uno esse aut tribus, & quādo numerosius, quatuor unionibus contenta prædicāt. Centū uiginti uniones fuisse uno conchyli repertos in insularis reguli prædijs, quos Gaspar ipse Morales dux & cōmilitones eius diligēter annumerauerūt. Regulo nanq; placuit, nostris præsentibus, piscationem fieri per urinatores suos. Gallinæ loculis quibus oua generantur innumera, conchylis matricem comparant: & sic eniti conchyle. E labijs prodeuntes margaritas, ut maturas & iam genitricis oscitantis aluo egredientes, reperiebant has: alias subsequentes, ut paruo successuro interuallo soluerentur & ipsæ. In uentre medio clausas esse margaritas animaduertebāt, quo prius nutritæ coalescerent, ueluti sugens ubera matris in aluo infans, priusquam è latebris uteri unio moueatur. Et si quæ interdum conchylia, uti egoipse uidi ostrea in diuersis maris oceani littoribus, arena inuoluta in littore quis uiderit, ea raptata esse tēpestatibus è fundo dicunt, non ipsa ultrò uenisse. Quod rore nitido matutino candescāt, quod turbido flauescāt, quod sereno cœlo gaudeāt, quod tonante torpescant, & cætera huiuscemodi, nō sunt ab his literarū ignaris ad unguem quæritāda. Pingui res tractant Minerua. Maiores tamen margaritas iacere profundius, mediocres altius, minimas in supercilio, fatentur. Sed à ratione reliquorum deuiant. Non esse in insecta bellua torpenti rationem hanc arguunt. In animo sic & industria halituq; urinatorum. Grandiores propterea non uagari, sed creari, nutririq; in profundiori loco, quod pauci, quodq; raro audeāt urinatores ad eas legēdas ad ima sese immergere: tum polyporum metu inter cōchas uenatus causa uagantium, quia sunt carnium concharum auidi: & monstrorum formidine aliorum: tum etiam ne deficiat in longo tractu halitus. Vnde datur conchis profundi

C maris hospitibus crescendi copia. Quocꝫ grandior concha est annosiorꝗ, eo ferunt in eius capaciori uulua maiores generari margaritas: propterea e grãdioribus paucas adipiscũtur. Emissas in profundo maturas, putãt escas fieri piscium: recẽter nancꝫ solutæ, molles esse credũtur. Differũt hi etiam à maioribus in tympano. Negant esse unionẽ, qui senescẽs conchæ cohæreat: sed esse in cõcha ipsa uerrucam, quæ lima rasa una facie rotunda lucidaꝗ contenta sit: nec preciosam quidem, puta quæ naturam conchylis habeat, non margaritæ. Pati appellat Hispanus tympanũ. In scopulis se aliquas uidisse conchas fatentur cohærentes, sed raras ac minime utiles. Credendum est Indicas Arabicasꝗ ac Erythreas aut Taprobanicas cõchas eo regi ordine, quo scripsere uiri adeò celebres. Necꝫ horum sententia penitus abijcienda est: puta qui longo iam tempore in hac agitatione uersati sunt. Iam satis de marinis his belluis, & earũ ouis, gallinaceis & anserinis, ex humana luxuria inepte carioribus. Particularia quædã extra tesseram memoremus. Descripsimus late aliàs Vrabæ sinus fauces, & uarias intersectas ipso mari sinuali regiones esse ualde dissonas. De occidẽtalibus oris, in quibus nostri domicilia statuerunt, in Darienis ripa, nil habeo de recenti quod referam: de orientali autẽ nuper hoc didici. Oriẽtalem sinus regionem, inquiunt, à protẽto cornu in mare ac labio uenientes maris aquas suscipiente, aduscꝫ Os Draconis & Pariam, generali uocabulo Caribanam appellari terram uniuersam: quia Caribes sic appellatos à regione Caribanà, in uniuerso tractu illo reperiãtur. Sed unde particularem habeãt originem, undeꝗ natale solum deserẽtes, sese tam late diffuderint, uti morbosa contagio, dicendum est. A prima frõte producta in mare, in cuius tractu Fogedam diximus fixisse pedem, angulũ uersus, iacet Caribanæ uicus ad milliaria nouẽ, nomine Futeracà. Ab eo ad milliaria tria uicus Vrabà, unde sinus uniuersus nomen sumpsisse creditur, quia fuerit aliquando uicus is

D regni caput. Ab hoc uico ad milliaria sex est Fetì. A Fetì ad milliaria nouem Zeremæ. Ad duodecimũ ab eo Sorachè. Populis plenos hos uicos nostri reperere, qui omnes homocupijs inuigilant: & si hostes desint, quibus cum bella gerant, in seipsos sæuitiam conuertũt, & prostrant aut fugant. Inde tanta labes fluxit in miseros & continẽtis & insularũ habitatores. Aliud meo iudicio nõ magis tacendum intellexi. Legum peritus quidã, dictus Corrales, Dariennensiũ prætor urbanus, inquit se occurrisse cuidam fugitiuo ex internis occidentalibus magnis terris, qui ad regulũ repertum à se profugerat. Is legentẽ cernens prætorem insiliuit admirabũdus, aitꝗ per interpretes, qui reguli hospitis sui linguã callebant: En quid & uos libros habetis? en & uos charactẽres quibus absentes uos intelligãt assequimini? orauit unà ut apertus sibi libellus ostẽderetur, putãs se literas patrias uisurũ. Dissimiles reperit eas esse. Mœnibus septas urbes, & uestiri ciues aiebat suos, legibusꝗ gubernari. Sed quid colãt nõ didici: recutiti tamen dispreputiatiꝗ ab exẽplo & sermone fugitiui cõpererũt. Quid hic dices, beatissime pater? quid sanctissimus præsagit animus tuus? sub cuius throno tẽpus hæc omnia subijciet. Immisceamus nũc magnis parua quædam. Prætereũda minime puto, quæ Ioãni Solysio acciderint, qui tentaturus australe latus putati cõtinentis, ex portu Ioppæ parũ distanti à Gadibus in oceano, discessit cũ tribus nauigijs, quarto idus Septẽbris anni superioris M D XV. quæ'ue Ioãni Pontio, quẽ diximus electũ ad Caribes siue Canibales antropophagos humanarũ carniũ helluones debellãdos. Quæ Ioãni Aioræ: quæ etiã Gonsalo Badaiocio duci alteri, & Francisco Bezerræ alij, atcꝫ iterũ alij dicto Valleio. Solysius infauste prouinciã sumpsit. Caput siue Frontẽ sancti Augustini, de qua millies, traiecit, meridionale latus putati continẽtis captans trans æquinoctialẽ circulum. Diximus nancꝫ septimum antarctici gradũ Frontẽ ipsam pertingere. Sexcentũ lequas processit. Reperit sancti Augustini Frontẽ adeò in latum distẽdi ad meridiem trans æquinoctiũ, ut trigesimũ amplius gradũ antarctici prehẽderit. A tergo iam Capitis Draconis

A conis & Castellanæ Pariæ iacentium ad boream & arcticum inspectantium nauigabat, quando incidit in obscœnos & antropophagos Caribes, de quibus late aliâs. Hi tanq; insidiosæ uulpes signa pacis uidebantur innuere, sed animo lautum aliquod cōuiuium gestabant: & uisis à longe hospitibus, ganeonum more saliuam deglutire cœperunt. Descēdit ipse miser Solysius cum socijs quotquot ingredi maioris nauigij scapham potuerunt. Salit ex insidijs incolarū multitudo ingens. Fustibus ante sociorum oculos trucidarunt omnes: scapham raptatam in ictu oculi dilacerarunt. Euasit nemo. Trucidatos & in frusta sectos in ipso eodem littore, socijs è mari horrendum spectaculum prospiciētibus, pararunt ad futuras epulas. Cæteri atroci exemplo perculsi, non ausi sunt descendere, neq; de sui ducis & sociorum ultione cogitare. Crudelia hæc littora deserūt. Nauigia coccineis truncis onerant: diximus uocari ab Italis uerzinum, ab Hispanis brasilum, ligni genus id ad lanas fucandas aptū. Rediere cæteri in patriam. Hæc breuiter mihi scribenti relata sunt per literas. Quid aliud egerint, aliquando particularius intelligemus. Ioannes autē Pontius fuit & ipse à Caribibus in insula Guadalupea, reliquarum insularū Caribium primaria, reiectus. Visis nanq; nostris ab alto mari, latuerunt in insidijs Caribes, unde descendētes quirent inspicere. In terram transmiserūt lotrices fœminas, & pedites paucos, ad subuculas & linteamina fricanda (Neq; enim ex insula Ferrea Fortunata ad eam usq; insulam spacio milliarium quater mille ac biscentum terram uiderant ullam. Vacuus est eo spacio insulis oceanus) quò dulces aquas assequerentur. Insiliūt ex insperato Caribes, fœminas raptant, pedites disturbant. Trepidi euadunt pauci. Territus Pontius, non ausus est impetere Caribes, uenenatas ueritus sagittas, quas homocupes hi nudi figunt certissimis iactibus in quencunq; locū uiderint. Ita re infecta, & sine lotricibus bonus Pontius terga uertit Caribibus: quos sub tecto in tuto positus iactanter se deleturū minitabatur. Quô inde tetenderit, quid'ue
B noui repererit, nondum intellexi. Solysius uitam, Pontius honorem in sumptis prouincijs amiserunt. Veniat alius qui eodem & ipse anno male rem gessit. Ioannes Aiora ciuis Cordubēsis, nobili genere ortus, missus pro prætore, uti aliâs diximus, auri magis cupidus, quàm rei bene gerēdæ amator aut laudis: nactus occasiones in regulos spoliauit multos, & contra ius fasq; aurum ab eis extorsit; & crudeliter, ut aiunt, tractauit: ita ut ex amicis facti sint hostes infensissimi, & animis desperatis iam quacunq; datur ui aut insidijs nostros perimunt. Vbi pacatò commerciabātur, & uolētibus regulis, nunc armis agendū est. Multis auri ponderibus hoc modo coactis, uti fertur, aufugit, sumpto furtim, ut uulgò dicitur, nauigio: neq; ad hanc usq; horā qua hæc scribo, quô sit appulsus intelligimus. Non desunt qui Petrū Ariam ipsum gubernatorē, eius fugæ assensisse arbitrentur: quia sit hic Ioannes Aiora historici regij frater, Gonsali Aioræ uiri & eruditi & rei bellicæ periti amici gubernatoris adeò, ut ferè liceat inter amicorū paria pauca ipsos numerare. Sum utriq; deuinctus & ego intima necessitudine: sed ignoscat uterq;. Nil mihi æque displicuit in uniuersis oceaneis agitationibus ac istius auaritia, quæ pacatos regulorū animos ita perturbauerit. Tragicus ueniat Gōsali Badaiocij ac sociorū casus: quorū prosperis initijs successus acres subsecuti sunt. Gonsalus mēse Martio anni superioris M D X V cum uiris armatis octoginta discessit ex Dariene. Rectà tetendit ad occidentē, neq; ullibi pedem fixit, donec partē illā prehendit, quam Gratiā dei diximus aliâs appellatam à nostris. Hæc distat ab Dariene millia passuū circiter centum octoginta: dicunt lequas sexaginta. Ociose ibi dies aliquot egit: quia neq; precibus, neq; precio, aut minis potuit unquam eius terræ regulum ad se trahere: cui rei auide studuerat. Interea dum sic ociatur, ad eum ueniunt alij quinquaginta uiri ex Dariene missi, duce Ludouico Mercado, qui ex Dariene in calend. Maij discesserant, ut unà tentent eius terræ interna. Vbi conuenerūt, inito consilio, traijcere montes

C ad meridiem, & australe pelagus iam repertũ, captare constituunt. En mirum, in tanta uastitate longitudinis, unum tantum & quinquaginta milliaria repererunt interesse ad australe pelagus. Inquiunt, lequas septendecim. A milliaribus Hispani nunquam cõputant. Lequam tamen aiunt constare milliaribus tribus, terra dico: mari quatuor, inquiunt. In culmine montium & aquarum diuortio regulum reperiũt, nomine Iuánam. Regnum huius, & ipse Coíba dicitur, uti de Caréta diximus. Sed quia Iuanæ regio sit auro feracior, Coíbam ditem eam uocitarunt: ubicunq; enim fodiebant, siue in sicco siue in riuorum alueis aquosis, egestam auro mixtam reperiebant arenam. Aufugit Iuánam nostris aduentantibus. Adduci nunq; potuit. Vniuersam ipsius regiæ uiciniam depopulati sunt. Auri parum habuerunt. Secum nanq; supellectilem omnem abstulerat. Mancipia ibi adepti sunt, acribus signata stigmatibus. Ex osse siue spina stilo cõfecto foramina mancipijs in faciem efficiunt: & mox pulueris quodam genere foramina inspergunt, ac nigranti succo uel rubenti madefaciunt. Tenax adeò ea est materia, ut nullo unquam tempore aboleatur. Secũ abduxere mancipia. Aiunt esse succi eius acrimoniam adeò torquentẽ, ut præ nimio dolore nõ liceat mancipijs per dies aliquot comedere. Mancipiorum opera, & reguli captores, & nostri utuntur ad aurum quæritandum, & sementes curandas. Ex Iuánæ regia secuti delapsus aquarum ad austrum ad milliaria decem, reguli alterius ditionem intrant. Hunc senem appellarunt nostri, quia senex esset, nil de uetere ipsius nomine curantes. In huius reguli etiam regno, tam fluuialibus quàm aridis, ubiq; aurum reperiebatur. Et flumina celeberrima, & tellurem uberem atque amœnam, regulus hic possidebat. Abeuntes inde desertam reperere terram intercapedine dierũ quinq;. Putãt intestinis odijs depopulatos eos agros, eo quod sint maiori ex parte uberes, sine habitatoribus & culturis. Quinto die duos uidẽt ex

D transuerso uenientes à longe incolas onustos: ad eos tendunt, capiunt, sacculos ferebant humeris maizio pane plenos. Ab his intellexere duos esse in eis tractibus regulos: littoralem unum, nomine Periquetè: continẽtem alterum, dictum Totonogà, qui cæcus erat. Duo illi piscatores erant, ad Periquetém à Totonogà rege suo missi cum sarcinis piscium: & ea permutatione panem referebãt. Prouentuum nanq; permutatione commerciantur, non letali pecunia. Duobus illis ducentibus Totonogám littoralem australis pelagi ad occidentale sancti Michaëlis latus regulum petunt. Ab hoc regulo castellanorum auri millia sex, tum rudis, tum affabre laborati habuerũt. Inter eos rudes grumos unus repertus est duorum põderis castellanorum, qui arguit ubertatem auri. Idem littus sequentes ad occidentem ad regulum tendunt, qui dicitur Taracurù, à quo pesos habuerunt octies mille. Diximus pesum appellari pondus castellani non decussi. Ad huius reguli fratris ditionem, qui dicitur Pananomè, transierũt. Aufugit Panomè, neq; usq; apparuit ultrà. Ditem auro prædicant Pananomés regionem. Regiam eius depopulati sunt. Ad sex inde lequas ad alium qui dicitur Tabór. Inde ad regulum Cherù. Is amicè suscepit nostros, deditq; libens pesos quater mille. Is Cherù salinas possidet egregias: & auro tellus eius abũdat. Ad milliaria inde duodecim ad regulũ eunt, qui dicitur Anatà. Ab eo pesos habuere quindecies mille: quos ipse adeptus fuerat à finitimis regulis bello stratis. Cõbustumq; erat id aurum, quia ex incendijs domorum hostilium ereptum fuerat. Sese inuicem & spoliant & trucidant, ac uicos sternunt, & depopulantur uniuersa. Barbarè bella gerunt ad interniciem usq;, ad ultimum excidium sæuiũt, cum uicerint. Vagatus est solutis habenis ad hunc usq; regulum bonus Gonsalus Badaiocius cum socijs, & à regulis auri aceruos cumulauit egregios. Octoginta millia castellanorum auri cõgesserat, in braculas, uectesq; muliebres pectorales ad mammas sustinẽdas si cadãt, in elicteres ad aures, in galeas etiã ac torques, aliaq; monilia, tum rerum nostrarum permutatione, tum ui & armis, quia transitum

uetare

A uetare ac reijcere noſtros plerīq; tentarunt. Quadraginta quoq; mancipia,quo
rum opera impręſentiarũ ad uiaticum &reliquarum rerum ſarcinas importan=
das utebãtur pro iumentis onerarijs. Ad infirmos etiam & longis itineribus at=
que inedia fatigatos proderant ſubleuandos. Per Scoriæ reguli ditionem,ad re=
guli regiam qui Pariza dicebatur,ueniunt. Nil tale timentes noſtros Pariza ado
ritur: circuit cum ingenti bellatorum multitudine. Sternit incautos & palantes.
Armorum capiendorũ non data eſt copia. Septuaginta ſauciat aut trucidat,reli
quos in fugam uertit.Quicquid auri,quicquid mancipiorũ fuerant aſſecuti, de=
ſerunt. Pauci ueniũt ad Darienem. Falſa eſſet,beatiſſime pater, ſapientũ omniũ
ſententia,de rerum uicibus & inconſtantia caſuum humanorũ,ſi cuncta ſecun=
de feliciterq; ſuccederent. Ordo eſt immutabilis: ut qui radicibus eruendis inui
gilant,dulci modo glycyrrhizæ,amarę modo zizaniæ,occurrãt. Vę tamen Pa=
rizæ. Non diu ſecurus dormitabit. Sumetur propediem de tanto facinore uin=
dicta.Gubernator ipſe cum delectis militibus tercentũ quinquaginta ad id pro=
ficiſcebatur:in aduerſam decidit ualetudinem.Eius loco progreditur cum pote=
ſtate prætoria,peritus legibus Licentiatus Gaſpar Spinoſa,iuris dicundi Darien
nenſibus prætor. Eodem tempore ad inſulam Ditem appellatã itum eſt,ad exi=
gendum margaritarũ regulo impoſitum tributum.Quę ſuccedent colligemus.
Tentarunt alij duo tranſſinuales incolas.Per angulum ſinus & Dabaibæ flumi
nis fauces tranans Franciſcus Bezerra,cum duobus alijs primarijs,& uiris cen=
tum quinquaginta,optime inſtructis,ad bellum Caribibus in ipſa Caribana ge=
rendum,uerſus uicum Turufy:de quo aliás in aduentu Fogedæ mentionem fe
cimus. Inſtrumenta etiam bellica ſecum tulerunt. Tormenta quæ ouo grandio
rem iactant plumbeum globum tria,ſagittarios quadraginta,ſclopetarios etiam
quinq; ac uiginti, ut eminus queant Caribes ferire, qui uenenatis certant ſagit=
B tis.De hoc nulla mentio,quô ſe applicuerit,aut quid egerit:uerebantur in Darie
ne,ne ſiniſtris auibus iactaretur, quando naues diſceſſerunt in Hiſpaniam uen=
turæ. Alius autem dux, nomine Valleius,anteriorem ſinus partem prehendit:
ſed alia uia traiecit à Bezerra. Initium nanq; hic ſumpſit Caribanæ, ille calcem.
Valleius regreſſus eſt:ſed è ſeptuaginta uiris,quos tranſuexerat,octo &quadra
ginta reliquit trucidatos in Caribium poteſtate.Hæc aiunt qui ex Dariene refe=
runt:hæc refero.Pridie Idus octobris huius anni, M. D. XVI. Rodericus Col=
menares, de quo ſuprà,& Franciſcus quidam dictus Delapuente,ad me uene=
runt.Franciſcus hic unus fuit è decurionibus huius cateruę,cuius erat dux Gon
ſalus Badaiocius, qui è manibus Parizæ reguli profligatoris euaſit.Colmenares
autem è Dariene poſt profligatorũ aduentum ad nos uenturus diſceſſit.Ambo
referunt,hic audiuiſſe,ille uidiſſe uarias eſſe in auſtrali pelago inſulas ſancti Mi=
chaëlis & Ditis inſulæ ſinui occidentales:in quarum pluribus aiunt,procreari co
liq; arbores,fructus gignentes eoſdem quos terra Collocutea gignit.Eſt Collo=
cuti unà & Cochini & Camemori Portugallenſiũ nundinaria aromatum terra.
Inde arguunt nõ longe abeſſe aromatum omnium initialem tellurem. A littore
illo noſtro auſtrali, plures ex ijs qui tractus eos percurrerũt, dari ſolum ueniam
poſtulant: impenſa propria ſeſe offerunt nauigia paraturos, & prouinciã quæri
tandæ illius regionis aromatariæ amplexuros.Nauigia debere fabricari parariq;
in ipſo ſancti Michaëlis ſinu cenſent. Nõ autem per ſancti Auguſtini cuſpidem
capiendam eſſe uiam,quæ longa nimis eſt ac difficilis,& mille diſcriminibus ple
na: protendiq; dicitur ad gradus antarcticos quadraginta amplius. Dicit idem
Franciſcus,laborum &periculorũ cum Gonſalo particeps,ſe reperiſſe,inter diſ=
currendum terras illas,ceruorum & aprorum agmina:cepiſſeq; multos,incolis
demonſtrantibus artem,per foſſas egeſta terra in eorum ſemitis factas,& ramis
coopertas.Hoc nanq; modo incolę feras quadrupedes fallunt.Volucres autem
uti apud noſtros fit, palumbes puta, cum domeſtico mitiq; palumbę inter arbo
m

C res uolitante, ligato tamen: ad quē uenientes sui generis uolucres, sagittis transfi guntur. Aut in purgato arboribus solo cum retibus, esca in gyrū sparsa, palumbe medium tenēte. De psittacis alijsq; uolucribus idem. Sed psittacos aiunt adeò simplices esse, ut ad crocitātem psittacum ex arbore, in cuius ramis auceps latet, multitudo ingens conuolitet, capiq; facile patiuntur: Nil enim uiso aucupe terrentur, sed ut laqueo trahantur ad collum coniecto, expectant: neq; aufugiunt alij, uno raptato, & in mantica qua præcinctus est uenator, ipsis cernentibus, reposito. Aliud est aucupij genus inauditum hactenus, & narratu facetissimum. Apud insulares, Hispaniolæ præsertim, diximus uarios esse lacus, uariasq; stagnantes lacunas uadosas. Per uadosa stagna solet aquaticarum auium multitudo uagari, quia herbas in fundo gignant, & ex ea humente limositate pisciculi, milleq; ranarum, culicum et insectorum genera procreentur: solis calore ad ima ad corruptionis & generationis opificium, ex artificis fabricatoris prouidentia, facile submeante. Volucrū aūt per eas stagnantes aquas natantium diuersa sunt genera: anates, anseres, cygni, fulicæ, gauiæ, mergi, & multæ huiuscemodi. Diximus et in hortis arborem coli magnarum cucurbitarū altricem. Ex cucurbitis igitur illis per uadosa proijciunt plerasq; bene clausas, ne admissa per rimula, aut foramen aqua trahat illas in profundum. Perpetuò uagantes cucurbitæ tutas reddunt uolucres. It ergo auceps magna cucurbita, uti galea, iuxta oculos pertusata, contectus faciem, laruatus, & tenus mento stagnum ingreditur (fluminibus enim assueti, à cunabulis minime recusant in aquis uersari.) E cucurbitis natantibus putant uolucres unam esse eam, quæ insidiantem incolam cooperit. Passim ad uolucrum natantium agmen proficiscitur auceps. Cucurbitarum palpitationem capite imitando, undulasq; uento āgitatas sectando, proxime ad uolucres tendit. Exerta sensim dextera uolucrem incautam cæco raptu prehendit

Aucupij genus rarum.

D pedibus, & demersam subtrahit in manticam ad id paratam. Cæteræ uolucres, sua sponte subnatasse comitem arbitratæ, quærendi uictum causa, uti solent omnes, nil solicitę suum iter prosequuntur, in aucupis & ipsæ insidias cadunt. Aucupia, uenatusq; sunt à me tracta in medium, quo stomachum hisce mitibus sermonibus sedemus, à cōcepto cruentarum narrationum horrore. Pauca iterum de nouis opinionibus fluentis ad occidentem pelagi Pariensis. De modo etiā colligendi aurum in aurifodina Darienis, à me recēter intellecto. Et his duabus minime tragicis rebus, dicemus tuæ beatitudini felicissimū uale. Andreas ille nauclerus & Ouiedus, de quibus suprà, me domi conuenerunt in oppido Matrito, quod putamus Mantuam esse Carpetanam. De torrente, me astante, orta est inter eos contentio. Quod se inuicem perpetuo nexu amplectantur hæ terræ Castellanæ cum septentrionalibus, à tergo Cubæ atque aliarum insularum, Hispaniolæ Cubæq; septentrionalium per occidentem, ambo assentiuntur: sed aliter hic, ille aliter, contendunt accidere. Nauclerus impetum illum aquarum in gremium terræ putati continentis, quæ sic uergit, uti diximus, ad septentrionē, uult recipi: ut obiectu illo incuruato uiam capiant in gyrum, & circūagantur ad Cubæ aliarumq; insularum latus septentrionale, quæ cancri circulo excluduntur: ubi amplitudo maris ueniētes ex angustis gurgitibus aquas absorbeat, petulantemq; cursum illū reprimat: est nāq; spaciosum illic mare ac multicapax. Aquaticis incilibus, quas dicit uulgus canales molarum, rem ego comparo. Si ex incisi angusto in amplum lacum furentes eas aquas recipi contingat, repente sparguntur aquæ, & impetu sedato, languescunt: quæ paulò prius suo strepitu uelle obuia cuncta prostrare uidebantur: nec iam quà fluant intelligitur. Interrogatus à me Almirātus ipse Diecus Colonus, primi repertoris Coloni hæres filius, qui iam quater ea maria iens ac rediens uerrerat, quid senserit inter nauigandū, ait: difficilem esse reditum si uia capiatur ea qua itur. Sed quādo uastum capitur prius mare septentrionem uersus, quàm prora in Hispaniam dirigatur, sensisse

se, inquit,

A se, inquit, plerunque parumper trudi ab aquis. Sed putat accidere id ex fluxu & refluxu ordinario, nō aūt ea circūactione iuuari. Apertam esse terram & portam inter utranque putat, quà torrentes exeant ad occidentem: quò liceat impulsu cœlorū circumagi per uniuersum. Ouiedus uero de clausura idem refert quod Andreas nauclerus: sed neque concutere terræ occidentalis gibbum, et impelli ad uastū pelagus, arguit: imò ait se diligentissime animaduertisse, quod ab alto mari currāt ad occidentem: proxime uero ad littora uelificando cum paruis nauigijs, asseuerat, cursum dirigere ad orientem: ita quod eodem in loco uersis concurrant uestigijs. Hoc in fluminibus accidere sæpe uidemus: ex obiectu nanque riparum uortices plerunque insurgūt uarij. Vnde si palea aut lignorum genus aliquod proijciatur in fluuium similibus in locis, quæ medio labuntur alueo, secundo feruntur flumine: quæ uero in obliquos incidunt sinus, & riparum incuruos margines, aduerso uidemus alueo uehi, donec obuia fiant quæ sic uagant̄ integro lapsui fluminis. Quę dant, accipimus: scribimus quę uarij uarie sentiunt. Certam rationem tunc amplectemur, quando certam habuerimus. Opinionibus inhærendum est, dum ueniat statuta dies, punctusque polaris, qui secretū hoc naturæ patefaciat. Satis superque de torrente pelago. De aurifodinis Dariēnensium pauca nos ab hoc labore liberent. Ab Dariene nouem diximus distare milliaria colliū latera, planitiesque aridas, in quibus aurū tum in sicco, tum in fluuiorū alueis ac ripis, legitur. Cuique auri legēdi cupido, ex ordinario statuto, quadrata per metatores mensura duodecim passuū destinatur, ad eligentis arbitrium: in solo tamen haudquaquā occupato, uel iam à socijs deserto. Sic electa terræ parte, ueluti in templum ab auguribus lituo designatum, sua in eam includit mācipia. Horum enim opera diximus uti Christianos ad culturam & aurum quęritandum. Partem eam retinet, quoad libuerit. Si uero exigui aut minuti auri argumēta cernit, alteram sibi assignari duodecim passuū men-

B suram postulat. Prima derelicta uertitur in commune. Hunc ordinem in auro legendo Dariennenses seruant: puta & alios, sed non cæteros interrogaui. Compertum est aliquando duodecim passus illos octoginta Castellanorū summam electori suo tribuisse. Sic uiuit in sacra fame auri explenda: sed quo plus effodiendo manus replent, eo auidiores efficiunt̄. Quo plura foco ligna inijciūt, eo furiosius concrepat ignis. Sitim existimans turgidus hydrops extingui potando posse, in ardentiorem sitim demergitur. Multa prætereo, quæ ad tempus citabo, si tuæ sanctitatis cœlorū pondere pressis auribus, & in supremo humani generis fastigio positis, casura in gratiam cognouero: neque enim ego hęc animi causa collegi, sed tuæ beatitudinis obseruantia hos amplecti labores me impulit.

Felices multos annos fabricatoris uniuersi prouidentia beatitudini tuæ impartiatur.

PETRI MARTYRIS OCEANEAE DECADIS TERTIAE DE ORBE NOVO FINIS.

C PETRVS MARTYR

DE INSVLIS NVPER INVENTIS, ET DE moribus incolarum earundem.

x mearum decadũ libellis in uulgus emissis colligere licet, fugitiuos quosdam ad uicina Dariensis appulsos, nostrorũ libellos admirãtes dixisse, terras se aliquando incoluisse, quorũ habitatores instrumentis uterentᷓ eiuscemodi, ac politice legibus parentes uiuerent: atriaq; ac templa lapidibus constructa magnifice: plateas etiam, stratasq; uias ordine composito, ubi negocientur, haberent. Eas nũc terras nostri reperere: qui autores fuerint, quomodo res processerit, attente audiat quisquis peregrinorũ regionũ conditiones & populi mores scire desiderat. De insula Cuba, quam Fernandinam placuit appellari, Hispaniolæ occidentali proxima: septentrionalis tamen adeò, ut Cancri tropicus mediã secet Cubam: Hispaniola uero à tropico distet ad ęquatorẽ gradus aliquot: pauca tetigimus hactenus. In hac insula sex iam sunt oppida erecta: primariũ à diuo Iacobo Hispaniarũ patrono nomen sumit. Natiuũ est ibi aurũ & montanũ, & fluuiale: auro suffodiendo inuigilatᷓ. Quo anno libelli mei portas clauserunt, tres Hispani ex antiquioribus Cubę ciuibus, Franciscus Fernãdes Cordubensis, Lupus Ocho, Caicedus & Christophorus Morãtes, nouas quærere terras instituunt. Est inquietus & semper magna moliens Hispanorũ animus. Tria instruunt eius generis nauigia, quæ apellat Hispanus Carauelas, proprijs impensis, habita à gubernatore Dieco Velasquen nauigãdi potestate ex angulo Cubę occidentali, qui sancti Antonij nomẽ adeptus est. Altũ capiunt cũ centũ & decem uiris. Est hic angulus ad reficiẽdas naues, ac aquationi, ac signationi aptissimus. Cęlo
D tantũ & aqua cõtenti sex adnauigãt inter Zephyrũ et Austrũ dies ac dimidiũ: quo tempore sex tantũ & sexaginta se milliaria percurrisse arbitranᷓ. Stabant aũt in anchoris ubicunq; sol cadens illos deprehendebat, ne per ignotũ pelagus errãtes, scopulis illiderenᷓ: aut arenosis uadis impliciti mergerenᷓ. In insulã incidunt ingentẽ, nomine Iucatanã, cuius initiũ incolæ Eccampi uocãt. Oppidũ in littore sitũ adeũt, magnũ adeò, ut Cayrũ illud nostri dixerint: hospitaliter ab incolis nostri suscipiuntur: ingressi summa sunt repleti admiratione: turritas domos, tẽpla magnifica, uias ordine stratas ac plateas, ac nundinaria ibi agi cõmercia reperiunt: lapideæ sunt domus, aut ex lateribus & calce, arte & industria cõfectæ. Ad prima domorũ impluuia, & primas habitationes per duodecim aut decẽ gradus ascenditᷓ. nõ tegulis tantum, sed culmis aut herbarũ fruticibus coopertæ sunt. Mutuis se muneribus afficiunt: bullas aureas & ex auro fabrefacta monilia perpulchre formata Barbari nostris, nostri aũt illis sericeas ac laneas uestes, uitreos etiã calculos, & aurichalcea tintinnabula, munera illis grata, quia peregrina, sunt impartiti. Specula floccifaciebãt nostra, quia illi lucidiora ex quibusdã lapillis assequunᷓ. Vestita est hæc gens nõ lana, quia pecudes non habent, sed gossipio mille modis & uarijs fucato coloribus. Fœminæ à cingulo ad talũ induunᷓ, uelaminibusq; diuersis caput & pectora tegunt, & pudice cauent, ne pes aut crus illis uisaᷓ. Templa frequentant: ad quæ primarij uias ex proprijs domibus sternunt: idolorũ culturæ indulgent: sunt recutiti: summa fide negocianᷓ, permutando tamen sine pecunijs: crines ornant. Vnde id habuerint interrogati per interpretes, dicunt aliqui, transijsse aliquãdo uirũ quendam formosissimum per eos tractus, qui eis id insigne in sui memoriam reliquerit. Alij, obijsse lucidiorẽ sole hominẽ in eo opificio: certi nihil habeᷓ. Aliquot ibi dies cõmorati, iam uidebanᷓ incolis esse molesti: nullius eñ hospitis est grata mora longa: cõmeatum capiunt: rectà tendunt ad occidentẽ per prouinciã Comi & Maiam dictas ab accolis. Pręterlapsi sunt, aquam tantũ & signa ex itinere capientes. Barbari littorales nostras admirabanᷓ naues mari innatantes, ad quas uisendas, & fœminæ permixtæ uiris cum infantibus passim prodibant. Nam ex mari nõ sine stupore illorũ

A re illorũ ædificia, sed præcipue tẽpla littoribus proxima, in modũ arciũ erecta pro=
spectabant. Iacere tandẽ anchoras placuit ad milliaria centũ: decẽ in prouincia, cui
nomẽ Campechiũ, cuius oppidũ est domorũ triũ milliũ: amicè se inuicẽ cõplectũt:
nauticã nostrorũ artẽ, nauigiorũ magnitudinẽ, uela, amplustra, resq; ceteras Bar=
bari attoniti admirabãt. Vbi excussorũ tormẽtorũ tonitrua, fumosũ ac sulphureũ
odoremq; ignitum senserũt, à deo fulmina mitti arbitrabant. In atrio regulus no=
stros benigne magnificeq; hospitatus est. Post sumptas more illorũ epulas, in qui=
bus pauones habẽt & altilia, uolucres etiam montanas & nemorales, ac aquatiles,
perdices, coturnices, turtures, anates, & anseres, cuniculos: ultra hæc lupos, leo=
nes, tigres, uulpes: & quadrupedes agrestes, ut apros, ceruos & lepores: ducti sũt
nostri cum regio comitatu ad latũ compitũ in oppidi latere situm: ostendũt nostris
quadratũ quatuor graduũ erectũ marmoreũ, partim ex tenaci bitumine, partim
ex lapillis, pulpitũ: cui hominis inhærebat simulacrũ supersculptũ, adhærentibus il
li duobus quadrupedibus ignotis, qui marmorei hominis uterũ, uti canes rabidi ui
debant uelle dilacerare. Serpens bitumine ac lapillis cõpacta, pedũ longa septẽ &
xl. uti bos magnus marmoreũ leonẽ uorãs, recenti cruore irrorata simulacro asta=
bat. Proximi solo affixi erãt tres tigni, quos tres alij lapidibus suffulti trãsuersabãt:
in eo loco reos puniũt: in cuius rei argumentũ, stratas uiderũt innumeras cruore il
litas & cõfractas sagittas, & mortuorũ ossa in uicinũ cortẽ proiecta. Domus & hic
sunt ex calce & lapidibus ædificatæ. Regulo Lazari nomẽ indiderũt: quia Lazari
die terrã ceperũt. Abeunt ad milliaria inde, ad occidentẽ semp, quindecim. Prouin
ciam captant nomine Aquanil, cuius oppidũ Mosco dicit, regulus Capotón, ulti=
ma acuta. Hostiliter inspectat nostros hic regulus, insidias nostris struit, petentibus
aquã: trans collẽ proximũ fontes esse innuunt, quà iter erat per angustas semitas.
Ex mutatis in fronte coloribus, & arcuũ & telorũ gestamine, fraudẽ sensere: tende
B re ulterius nostri recusant. Palantes & imparatos adoriunt nostros Barbari, mille
amplius sternunt fugiẽtes nostros: cœnoso in littore (erat eñ ibi mare cœnosum)
implicant: duos & uiginti sagittis trãsuerberatos perimũt, reliquos maiori ex parte
uulnerãt. Tribus et triginta, inquiunt, classis ipsum prętorẽ Franciscũ Fernanden
uulneribus percussum. Ferè nullus euasit incolumis. Si ad monstratos colles pro=
cessissent, perempti fuissent ad unũ. Mœsti ergo redeũt qui superfuere ad Fernan
dinam insulã unde uenerãt, ac cũ fletu & gemitibus ob relictos & præsentes uul=
neratos à socijs recipiunt. His intellectis Cubæ Fernandinæ gubernator Diecus
Velasquen quatuor Carauelarũ classem instruit cum hominibus circiter trecẽtis.
Huic classiculæ prefecit nepotẽ suũ Ioannẽ Grisaluã, additis subprætoribus Alfon
so Auila, Francisco Montegio, & cõmendatario Petro Aluarado, Nauclero autẽ
eodẽ Antonio Alamino prioris classiculæ rectore. Idem iter capiũt, sed australius
aliquanto ad millia fortè septuaginta: turrim ex alto uident, terrã minime. Ea turri
duce, insulã apprehendũt noĩe Cozumellã, à qua suaues se olfecisse odores spacio
triũ milliariorũ uento inde perflante, inquiunt. Ambitu reperiunt esse milliariorũ
quinq; ac quadraginta: plana est, gleba fortunatissima: aurũ habet, sed peregrinũ
aliũde allatum: melle abundat & fruticibus ac hortensibus, uolucribus etiã & qua
drupedibus. Est horũ incolarũ, ut breuibus absoluã, ea œconomia et politica, quæ
de Iucatana: domus, templa, uię, cõmercia: uirorũ ac fœminarũ gestamina ex gossi
pino, nõ laneo uel serico: domus lapideę, culmo cõtectę, ubi sit lapidũ penuria: sed
ubi sit lapicidinarũ copia, laminis lapideis cõtegunt: marmoreos postes in plerisq;,
ueluti apud nos pleræq; domus habent. Turres ibi uetustas dirutarũ uestigia redo
lentes repererũt, unã præ cæteris graduũ octodecim, ut ad illustria templa cõscen=
ditur. Nostras sunt admirati naues, & nauticã artem: noluerũt hospites primo im=
petu: benigne eos tandẽ admiserunt: turrim cõscendunt duce primario, quẽ sacer
dotem credũt: uexillũ in cacumine sistunt, regi Castellæ imperiũ adiudicãt, Sanctę
crucis nomẽ insulæ assignãt, quia ad nonas Maij Sanctæ crucis festo sunt insulam
ingressi. Cozumellã uero, inquiunt, appellari à regulo Cozumellao, cuius maio=

C res ipse iactat fuisse huius insulæ habitatores. Cameras in turri repere: statuis tum marmoreis, tum fictilibus ursorũ simulacris instructas, quos unisono cantu elato inuocãt: suauibus adolent odoribus: uti penates eos colũt. Res ibi diuina celebrata est: sunt recutiti. Regulus hic elegãter ex gossipino uelamine indutus, pedis unius digitos abscissos habebat: natanti piscis uorax, qui Tuberon dicitur, uno morsu digitos raptauerat. Laute copioseq; nostros aluit. Post triduum abeunt ad occidentẽ semper, uident procul montes, Iucatana erat insula, quæ à Cozumella quinque tantum millibus passuum distat. Iucatanæ latus meridionale capiunt, putato continenti proximum circũeunt: illam nequeũt uniuersam, ob frequentes scopulos, & ob arenosa uada. Ad iam notum latus boreale Alaminus nauclerus naues reducit. Ad idem oppidum Campechium & Lazarum regulum, ad quem priores superiori anno, proficiscuntur: placide suscepti ad oppidum inuitantur. Inuitasse pœnituit: ad lapidis iactum ab oppido nostros sistere iubent: accolæ abire imperant: aquandi petunt copiam priusquã discedant nostri: puteum à tergo relictum mõstrant: licere inde aquam haurire, aliunde minime inquiunt. Pernoctatum est in uicino putei cãpo. Diffidunt Barbari: armatorũ tria circiter millia castra locãt nõ longe à nostris. Pars utraq; noctẽ duxit insomnẽ: illi nostrorũ eruptionẽ in pagũ, nostri Barbarorũ impetũ repentinũ ueriti, tubarũ clangoribus, & tympanorũ boatu somnolentos excitabãt. Vbi illuxit, accedũt barbari, appellãt interpretes Cubenses nostros, quorũ idioma, si nõ idem, cõsanguineũ tamẽ. Face thurea inter utrunque agmen accẽsa, minanť internecionẽ, ni prius abire properauerint q̃ fax extinguatur: nolle se hospites protestanť. Fax consumiť, deueniť ad manus, perimunt è nostris unũ, quem sagitta male scutatũ reperit: multi feriunť: ad tormẽta quę apud puteũ erant locata, se reducũt nostri, ut inde globos iaculenť in Barbaros: retrocedunt ad oppidũ Barbari: milites feruenti animo cupiebãt illos persequi, uetuit Gri

D salua prætor. Inde procedunt ad Iucatanæ calcẽ ultimũ: ducentorũ reperiunt esse milliariũ amplius productã ab oriente in occidentẽ: portũ petunt egregiũ, cui nomen dedere Portus desideratus. Ad terras inde transfretant alias, & terrã prehendunt Iucatanæ uicinã ab occidente: dubitant sit insula nec ne: cõtinenti esse annexam arbitranť. Est ibi sinus quẽ suspicanť ambitũ utraq; terra: nil certi: Caluacam, aliâs Oloan ab accolis hęc tellus appellať. Flumen ingẽs ibi repertũ, dat suo furore in pelagus potabiles aquas, duorũ milliũ spacio: à prętore Grisalua appellarũt flumen. Admirati nostras moles mari natãtes Barbari accolæ, utrãq; fluminis ripã ad sex millia armatorũ, scutis aureis, arcubus & sagittis, ensibus etiã latis, & hastis adustis armati obsidẽt, prohibituri descẽsum, et littus tutaturi. Stat ea nocte pars utraq; in alis: prima luce ecce Canoas circiter centũ armatis plenas (diximus aliâs, Canoas esse lembos unilígneos.) Et hic Cubenses interpretes, & hi sat cõmode conueniebant in lingua: pax oblata per interpretes admittiť: accedit una Canoa, reliquæ sistunt. Canoæ rector quid nostri quæritent per alienas terras percontať: aurũ cupere respondetur, permutatione tamen, nõ gratuitò aut uiolenter. Redit Canoa, quid actũ sit regulo referunt nautę: accersitus regulus uenit libens: narratu dignũ: cubiculariũ ad se uocat regulus: cubicularia iubet afferre ornamẽta, ut prætorẽ nostrum Grisaluã ornet imperat: à calceo incipit aureo illũ induere, ocreas, thoracẽ, & quicquid armorũ ex ferro aut calybe solet cataphractus noster aliquis proditurus ad pugnã sibi sumere, uniuersum id ex auro miris modis formato regulus Grisalue impartiť. Cõpensat Grisalua sericeis, laneis ac lineis uestibus, rebusq; alijs nostratibus. In huius Iucatanæ initio, quãdo in Cozumellã traiecerũt, in Canoã piscatoriam inciderũt: nouẽ inerãt hamis aureis piscantes incolæ inermes, capiunt oẽs, nil timẽtes. Ex illis unũ agnouit hic regulus, se tantundẽ auri missurũ in crastinum polliceť ad Grisaluã, quãti ponderis uir ille reperireť: negauit redemptionẽ socijs inuitis prætor, illũ retinuit ac discessit, quid ultra faciat recogniturus. Ad millia centum circiter, ad zephyrũ semper, sinũ ingentẽ reperiũt, in quo tres paruæ insulæ sitæ erant: adeunt grandiorẽ. Proh crudele facinus, proh truculentas hominũ men-

tes,

A tes: stomacho claudat portas quisq; pius ne perturbetur: pueros puellasq; suis dijs immolant passim: sunt recutiti: simulacra quę colunt, partim sunt marmorea quędam, alia fictilia. Marmoreas inter imagines extat leo pertusa ceruice, in quã miserorum sanguinẽ proijciũt, ut inde fluat in lacunã marmoreã. Quibus cerimonijs miserorũ sanguinẽ litent referamus. Nõ iugulis, sed pectoribus apertis ex infausta uictima cor eruunt: ex cuius calido cruore idolorũ labia illiniunt, reliquũ fluere patiuntur in lacunã; inde in apertũ, cor & exta cõburunt, gratũ fumũ dijs fore arbitrantur. Ex idolis unũ est uirile, quod inflexo capite lacunã sanguinariã superinspectat, tanq; acceptans sacrificiũ hostiarũ. Torulos brachiorũ & femorũ, ac surarũ pulpas edunt, præcipue si hostem bello uictũ sacrificauerint. Riuũ concreti sanguinis, ueluti ex carnificina exeuntẽ repererunt. Ex insulis uicinis ad id facinoris miseros trãsportãt: capita cadaueraq; ibi truncata uiderũt innumera, integra etiã pleraque uelaminibus cõtecta. Vniuersi tractus illi auro gẽmisq; abundãt. Pererrãs insulam unus è nostris in duos semisuffusos urceos alabastrinos perpulchre laboratos lapillis incidit, diuersorũ colorũ plenos. Aiunt lapillũ se reperisse, qui missus est ad gubernatorẽ, ualoris duorũ milliũ Castellanorũ auri. Sacrificij hãc insulã appelarunt. Extãt & in huius Colluacanæ lateribus aliæ sitæ insulæ, in quibus solæ mulieres habitãt sine uirorũ cõmercio. Putãt aliqui Amazonico uiuere more: qui prudentius rem ponderãt, cœnobitas esse uirgines, secessu gaudẽtes, uti apud nos, & multis in locis apud ueteres uestales, aut Bonæ deæ sacrę. Certis anni temporibus traijciũt ad eas uiri, nõ coitus causa, sed moti pietate, campos et hortos illis cõpositu ri, quo cultu queant uitã ducere. Fama tamen uiget, esse alias insulas fœminarũ sedes, sed corruptarũ, quæ mamillam à teneris scindũt, quo facilius queãt sagittariã artẽ exercere: ad easq; traijcere coitus causa uiros, nec retinere mares. Fabulã puto. Ad littus ergo Colluacanæ terræ se applicãt nostri: placide negocianẽ: aureũ re B gulus cacabũ, armillas, torques, bullas, multaq; præterea diuersorũ generũ monilia nostris impartitus est: nostri contrà nostratibus illũ alacrẽ reddũt. Figere hic pedem, & coloniã deducere cupiebant: prohibuit Grisalua prętor: desperatis animis uixerũt eo tẽpore cõmilitones in prætorẽ. Turritis cõstat ædificijs hæc prouincia, oppidis amplissimis quindecim: et alicubi uiginti milliũ domorũ se aliqua uidisse attestantur. Sunt nõ ubiq; cõnexæ domus, hortis & cortibus intersecãtibus: multæ distãt à seipsis: plateas habẽt mœnibus circũseptas, in quibus fora nundinasq; exercent: uias ordine stratas, furnos, fornacesq;, calcẽ ac lateres coctos habẽt: figulos, lignariosq; fabros, & artifices, mechanicarũq; artiũ omniũ opifices assequunẽ egregios. Potanchanus hic regulus dicit, regio Palmaria: eius oppidum regium aiunt esse domorum quindecim millium. Quando nouos hospites suscipiũt, qui pacem in illis terris admittũt, in amicitiæ fœdus sibijpsis cum nouacula uel gladio lapideo sanguinis parumper ex lingua uel manu, aut lacerto, uel alia quauis corporis parte, hospite inspectante eruũt. Sacerdotes uiuunt cęlibes & incorrupti. Quid sit coire nemo intelligit, donec nubat. Nephas & morte piandũ est aliter accidere. In fœminis mira castitas. Licet unicuiq; potenti, postquam unam duxerit uxorem, habere pellices quotquot uoluerit: sed nupta adulterio comprehensa uenditur à marito, primario tamẽ principi, à quo licet mulieris propinquis illam redimere. Nemini non coniugato phas est iungi in mensa, uel eadem lance uesci, aut poculo bibere, paremq; coniugato se præbere. Augusto Septembriq; mense quinq; ac triginta dies abstinent, non à carnibus modo, quas assequuntur optimas, sed neque piscibus uescuntur, aut re aliqua, quæ sanguinem nutriat: hortensibus ac leguminibus illos dies peragũt. Menses uiginti dierum numero claudũt: annum uero mensibus uiginti: aliquot ibi dies lautos egere. Abeunt, littus idem secuti, regulũ cõueniunt alium, cui nomẽ dedere Ouandus. Regulus ubi nostros aurum cupere intellexit, laminas cõflatas attulit aureas: se copiã eius metalli desiderare prętor significauit p interpretes. Postero die aureũ hoĩs simulacrũ, pigmeũ, flabellũq; aureũ, & artificio uario laruã iubet afferri, calculorũq; serta, pectoraliũ & bullarũ copiã, et di

Cerimoniarũ ritus perquã horridus.

C uersorũ generũ ornamenta,& uariorũ colorũ lapillos nostris est impertitus:dapibus quoq; lautissimis persapide cõditis saturauit. In littore inuitatos properãti cursu,frondentibus ramis ex reguli mãdato erectis,illico scenis cõtegebant:inertes in ramis ferendis familiares regulus percutiebat sceptro,q̃d manu gestabat:serui demisso uultu quæcũq; uerbera patiẽter sustinebãt. Interrogatus,ubi nam auri tanta colligeret copia:proximos digito mõstrauit montes,& flumina ab illis decurrẽtia. Sunt hi fluminibus ac lacubus adeò assueti, ut idem illis sit natare,quod terra incedere. Merguntur flumine quãdo aurũ placet colligere,manusq; arenis efferunt plenas: demũ de manu in manũ cribrãtes arenã,aurũ deligũt. Spacio duarũ horarũ dicunt auro implere cannulã digitalẽ. De suffumigijs & harũ terrarũ odoribus dulcia molliaq; dici queunt,quæ pretermittimus,quia magis ad effœminãdos animos faciũt,q̃ ad bonos mores. Puerũ annorũ duodecim oblatũ à regulo recusauit prætor:puellã admisit pulchre ornatã,socijs inuitis puerũ abiecit. Ex lapillis ab hoc regulo habitis,unũ scribũt esse ualoris duorũ milliũ castellanorũ auri. Discedunt tandem ab hoc regulo auro & gẽmis onusti. Grisalua prætor unã è Carauelis ad patruum gubernatorẽ destinat ad Fernandinã cũ nũcijs & habitibus auro & gẽmis. Littus interea secãt reliqui occidentẽ uersus: una uero propius ferè littus abradebat,qua Franciscus Montegius subpretor uehebatur:duæ per altũ tendebãt in prospectu. Admirati accolę,rem nouã miraculo ascribũt. Duodecim ad Montegiũ ueniunt Canoę:per interpretes colloquuntur,benigne se inuicẽ salutãt:supplices orãt incolæ ut descendãt,magna pollicentur si regulũ patrię adierint. Precibus eorum negat Montegius se posse annuere, quia socij nimis à se distarẽt:cõtentos tamẽ dimisit, datis quibusdã nostratibus muneribus illis gratis, quia ignota sunt. Celebre oppidum aliud adeunt:ad littus se applicãt unà tres Carauelę:prohibentur ab accolis descẽdere: scutis,arcubus plenis pharetris, & ligneis latis ensibus atq; hastis adu

D stis armati,ad nostros prodeũt: sagittas iaculantur eminus illi: tormentorũ globulos in Barbaros nostri. Machinarũ strepitũ admirati,ac furore perterriti aufugiũt: pacem optãt. Iam cõmeatus nostris deficiebãt: iam quassatæ longis itineribus naues erãt. Ad insulã igitur Fernandinã, factis & repertis antedictis cõtentus Grisalua,socij haudquaq; reuertuntur. Nunc diuertendũ est parũper, & alia nauigatio pertractanda. Hinc ad has regrediemur terras,quas nostri repetierũt. Diecus idem Velasquen gubernator eodẽ ferè tempore,quo classem eam quatuor Carauelarũ parauerat,aliã destinauit unius Carauelæ tantũ, & uno Bergantino comite, cum uiris quinq; ac quadraginta. Violentas hi manus in accolas exercuerũt. Idolorũ sectatores sunt & recutiti,propterea licere eos trahere ad aurum suffodiendũ putauerũt. Sunt littori cõtinentis in modũ proximæ paruæ insulæ multæ,ubertate soli, & fortunatissima gleba beatæ, Guanapan, Guanguan, Quitilla: ex una istarũ tercentũ rapiũt utriusq; sexus accolas:(huic insulæ posuere nomen Sanctæ Marinæ) in Carauelã hos inculcãt,& ad Fernandinã tendũt: Bergantinũ cũ socijs quinq; ac uiginti relinquũt, qui dent operã uenationi hominũ ulteriori. Portus quẽ prehẽdit Carauela,Carenas dicitur:distat is ab angulo Cubæ primario diui Iacobi millia ducenta quinquaginta. Hæc insula est longissima, porrecta ab oriente in occidentẽ,quam cancri tropicus intersecat. Miserorum uindictam quærente fortuna, è custodibus in terram descendunt quidam, pauci remanent. Nacti occasionem recuperandæ libertatis insulares,raptis nostrorum telis ruunt in custodes: perimunt sex, desiliũt in mare reliqui:Carauela potiuntur insulares,regere illam didicerant, redeunt in patriam:sed primo in eandem insulam uicinam descendunt, Carauelã exurunt,tela secum asportant,lembis trajciunt ad suos: relictos nostros cum Bergantino adoriuntur,prostrãt,perimunt:qui euasere,infelices ad Bergantinũ profugiũt. Arbor est littori proxima,crucem in eius arboris cacumine locant, & superiorem arboris corticem his uerbis inscribunt: Vannuis Aldarieci. Est Dacien fluuius, in cuius ripa situm est oppidum putati continentis primarium. Re intellecta gubernator, in relictorũ auxilium propere mittit naues duas bellatoribus onustas. Serò sapiũt:

res

A res iam acta erat: crucē secuti littus adeunt: literas legunt arbori insculptas, nō ausi sunt fortunā tentare, cum desperatis egregie armatis præcipue recedūt. Ex insula proxima isti tanq̃ lepores abducunt utriusq; sexus quingentos: eadē causa arbitra ti iure merito posse id efficere, quia recutiti. Idē his euenit ad Fernandinā applicatis: unā è nauibus ferociter aggrediunt: acriter dimicādo, custodes Hispanos perimunt quosdā, cæteri sese ad mare proijciunt, & ad sociā, quę proxima erat, carauelam adnatāt, unà omnes cū superstite Carauela raptatā adoriunt. Dubia fuit quatuor horarū spatio uictoria: pro libertate recuperāda, tam uiri q̃ fęminæ rabide pugnabant, ne adeptā amitterēt prædā. Hispani acrius dimicabāt: uicerunt Hispani tandē, quia pertractādis essent agiliores. In mare sese proijciūt uicti Barbari: cū lintribus recolligūtur, tum ferro perempti in certamine, tum aquis suffocati circiter centū. defuere ex Hispanis pauci, ad diui Iacobi oppidū et aurifodinas trahunt. Ad aliā dehinc tendūt è uicinis insulis, quæ sunt ibi frequētiores, q̃ in nostro Ionio sym plegades, quarū cōgeriē archipelagus Vulgus appellat: hostiliter suscipiunt, quot quot è nauibus descēderunt, perempti aut percussi sunt. Putāt hanc esse insulā, Io annes quidā Pontius, unius classiculę prefectus adiuit, & pturbatos reliquit: fugat ab accolis, Floridāq; appellauerat, quia resurrectiōis die eam insulā repererint: uocat Hispanus pascha floridū resurrectionis diē. Sex & uiginti, inquiūt, se uidisse insulas, sed à Colono prius preterlapsas, tanq̃ Hispanię Cubęq; custodes, in quibus uenietes oceani procellæ illidunt. Natiuū in plerisq; Granatū aurū reperiūt: monilia & isti uaria gestāt, & laruis utunt, tum ligneis deauratis, tum aureis perpulchre ornatis. Opifices sunt ubiq; argutissimi. Ex laruis unā secū attulit Franciscus Chieregattus, ex ea colligere licebit, quali polleāt ingenio. Nouacularū structurā mirū est uidere: ex lapidibus flauis quibusdā diaphonis uti crystallinis eas formāt, & cū eis radūt, haud secus ac si egregio chalybe factę essent: sed quod spectatu dignū est,
B quādo obtusam iam habēt ex exercitatione aciē, nō cote, nō lapide, neq; puluere illas acuūt, sed tantū aqua imposita temperant. Sunt & apud hos instrumentorū & elegantiū rerū mille genera, quę longū esset narrare. Redeamus ergo unde sumus digressi. Ad Cozumellā, Iucatanā, ac Colluacanā siue Olloā, terras dites ac elysias recēter repertas, à quibus diuerterā reuertor: ubi quāti sint momēti tractus illi, cognitū est. Cubæ insulæ habitatores Hispani, gubernatore Annūcte, nouā classem instruūt Carauelarū decē, cū uiris quingētis, additis, uti leuis armaturæ equis, duobus Bergātinis, quorū opera utūtur ad uadosa littora, frequentiū scopulorū discrimina tentāda. Equos nauibus imponūt, quinq; mares, fœmellas uero sedecim bello aptas. Fernandū Cortesiū, q tūc erat prætor urbanus, generalē eligūt classis gubernatorē et pretorē: subpretores uero Alfonsum Fernandū Portucareriū, Franciscum Montegiū, Alfonsum Auilā, Alueradū cōmendatariū Spatensem, Ioannē Velasquē, Diecū Ordassū: uentū sequunt eundē, ab angulo Cubæ ultimo, ad occidentē. Quamprimū Frācisćus Fernādes Cordubēsis, mox Ioannes Grisalua, ad prospectū insulæ sacrificiorū, de qua mentionē fecimus, deueniūt: insperatus acer turbo captare terrā uetuit: uersis illos uestigijs ad Cozumellā Iucatanę orientalē fera tempestas trāsportauit. Portū habet unicū hæc insula, cui nomē Sancti Ioannis porta, latine indiderūt. sex oppidis tantū cōtenta est, & aqua puteali, aut cisternali. fluminibus caret et fontibus, quia plana. quinq; tantū ac quadraginta mille passuū spatio ambitur. Aufugiunt incolæ ad syluas nemorosas, oppida deserunt præ timore: uacuas domos ingrediuntur nostri, patrijs fruunt cibis, domorum ornatus uariorum colorum, aulæa, uestesq; ac lodices, amaccas appellant, ex gossipio natiuo reperiūt. Habent etiam innumeros libros. De his cum cæteris ad nouum Cæsarem nostrum aduectis late dicemus. Perlustrant uniuersam nostri milites, compositis tamen agminibus, ne qua uis ingrueret: paucos repererunt accolas, una fœmina comite. Per interpretē Cubensem, & Iucatanas tres alios abductos à primis Hispanis, fœminam hortantur, ut absentes accersat regulos. Fœminæ familiares erant accolæ cum ea ducti: à fœmina uocati per nuncios ueniunt reguli, fidem

C amicitię pręstãt, domos patrias alacres repetũt, multa ex raptis supellectilibus resti tuũtur: idololatras & recutitos esse reperiũt: pueros puellasq́ Zemibus immolãt. Sunt Zemes nocturnorũ lemurũ simulacra quæ colũt. Interrogatus à me Alaminus nauclerus, Frãciscus Montegius, & Portucarerius nuncij, qui regi munera attulerunt, unde immolãdos habeãt pueros puellasq́. Ab insulis collateralibus, inquiũt, uenum ducũtur permutatione auri aut aliarũ merciũ. Nusq́ enim feralis monetæ dira solicitudo in tam uasto terrarũ spacio habitatores premit. Idem aiunt de reliquis nuper inuẽtis insulis: è quibus duas nominant, Destam & Sestam, ubi nudi degũt: puerorũ puellarumq́ inopia canibus litant. Canes alunt comedẽdos, uti cuniculos alit gens nostra: nõ sunt latrabiles, rostro uulpino, quos ad esum destinant: pullos castrãt: ad sobolem procreandã fœminarũ copiã, mariũ numerum exiguũ seruãt, uti de ouibus pastores nostri: pinguescũt castrati usq́ ad quadrimestre mirũ in modũ. Ab his sacris nostri illos deterrẽt, nephas esse ostendũt: legẽ petunt quam sequãtur: esse deũ unicũ, qui cœlũ creauit ac terras, bonorũ omniũ datorem, sub triplici persona unitũ in substãtia, facile persuadẽt: zemes perfringi patiuntur: Beatæ uirginis imaginẽ depictam à nostris præbitã in sacro sui templi loco sistunt, templũ ac eius pauimẽta uerrunt & abradũt: crucẽ ob ipsius dei atq́ hominis laudẽ, ob salutẽ humani generis superimpositã recordatione adorandã recepe rũt: in templi cacumine unã ingentẽ ligneã locarũt. Conueniũt omnes deiparæ uirginis cũ tremore reuerẽti figurã suppliciter ueneraturi. Per interpretes significarũt hi accolæ esse in Iucatana uicina insula Christianos captiuos septẽ, qui ad eã, tempestatibus raptati, appulerãt. Quinq́ tantũ milliarium spacio dirimitur à Iucatana hæc insula. Quinquaginta uiros cum duabus carauelis prætor Cortesius ad id negocij destinat perquisitores. Cozumellanos tres secũ aduehũt cum literis ad Christianos, si qui reperiãtur: q̃ egregiũ facinus sint acturi, si aliquẽ adduxerint, ostendit: rem ardẽter commendat, ab illis nanq́ sperat lucidiorẽ sole se tractuũ illorum

D omniũ notitiã habiturũ. Abeũt bonis auibus, sex dies eis assignãtur ad reditũ, octo expectarũt: demissos in terrã Cozumellanos nuncios trucidatos aut detẽtos suspicati sunt: illis relictis, redeũt ad Cozumellã nostri. De discessu ex Cozumella cogitabat iã uniuersa classis: opposita illã uis maris detinuit. Ecce ab occidẽte Canoam inspectãt uenientẽ ab Iucatana, Christianũ unum è captiuis aduehit, septennio is uitã degerat apud Iucatanos, Hieronymũ Aquillarẽ nomine, uirũ Astigetanum Vandalũ. Quo gaudio se inuicẽ fuerint cõplexi, casus loquat̃. Infelicẽ sortẽ suam, & sociorũ unà amissorũ enarrat: audit̃ attentis mẽtibus: nec dissonũ fore arbitror, nec tuæ beatitudini molestũ, si rem, ut accidit, recẽsuero. In meis decadib. mẽtio facta est de nobili quodã Valdiuia, ab Dariennensibus misso, sinus Vrabę in putato continẽti habitatoribus, ad Hispaniolã, Almiranti Colono, proregi & Senatui regis (ad quos pertinet putati cõtinentis remediũ) significatũ qua rerum omniũ penuria urgerent̃. Sinistris auibus miser Valdiuia prouinciã suscepit: in Iamaicę insulæ Hispaniolæ Cubæq́ laterali à meridie prospectu repẽtinus uortex in arenosas detulit syrtes. Ea uoracia cęcaq́ uada Hispani uocant uiperas: & quadranter uiperas, quia ibi multæ naues implicãtur, uti uiperina cauda lacerti. Discindit̃ carauela: uix Valdiuię & è socijs triginta licuit in carauela scaphã descẽdere: sine remis, sine uelis misere raptant̃ à pelago defluẽti: diximus nanq́ in decadibus, esse ibi maria perpetuo fluxu labẽtia in occidentẽ. Tredecim errarũt dies inscij quô tenderẽt, nil esui aptũ repererũt unq́, septẽ ex eis cõsumpsit fames, fuerũt ipsi marinis piscibus esca, in Iucatanã transportãtur. Supstites iã inedia deficiẽtes in crudelis reguli potestatẽ inciderũt. Valdiuiã prætorẽ unà & socios quosdã trucidauit, mox immolauit zemibus, demũ cũ unitatis amicis comedit. Hostes autẽ, aut appulsos hospites hi depascũt, de reliquo, à carne humana abstinẽt. Hic Hiero. Aquillaris, & socij sex in tertiũ diem immolãdi seruabant̃: nocte ruptis uinculis truculẽti manus tyranni euasere: ad regulũ huic infensum, supplices cõfugiũt: admittunt̃, sed in seruitutẽ. Admirãdum auditu est de huius Aquillaris genitrice: ubi rem intellexit, illico insaniuit

A saniuit præ dolore, licet in nube tantū filium audiuerit, in potestate carnes humanas edentiū incidisse. Hæc si quādo carnes assatas inspectat, aut uerubus affixas, clamoribus domū replet, inquiens: En matrē omniū miserrimā: en filij mei frusta. Habita igitur epistola prætoris Aquillaris per Cozumellanos nuncios, corā regulo Hero, qui Taxmarus dicit, quid Cozumellani afferāt enarrat: de potentia regis eorū, qui ad eas partes appulerunt, deq; uirorū fortitudine, de illorū beneficentia in amicos, de sæuitia in detrectātes, uel eorū postulata respuētes, multa edisserit: trementē reddidit Taxmarū. Det operā, ne hostes suā ditionē ingrediantur, seruū rogat, sed pacato ueniant animo. Pollicet Aquillaris pacem, &, si opus fuerit, contra hostes auxiliū & fauorē. Aquillarē dimittit, tresq; illi dat familiares comites: ita iunctim traijciunt ex Cozumella in Iucatanā, ad flumen, Alamino nauclero regente, aliâs repertū tendunt. Fauces eius arenis erant cōclusæ, uti de Nilo ægyptio legit, flantibus Etesijs: propterea maioribus nō licuit nauibus aduerso flumine procedere: quamuis sit aliâs huiusmodi nauibus aptū suscipiendis. In Bergantinos & nauium lintres ducentos uiros in littus exponit prætor. Per Aquillarē pax offert. Quid sibi uelint percontant accolæ: Dapes, inquit Hieronymus Aquillaris. Spatiū erat ingens arenosum ad latus oppidi, illuc tendant, insinuāt accolæ. Eunt. Postero die afferunt gallinas octo eorum more, quæ sunt pauonibus neq; minores, neq; insipidiores, suffusci coloris, & tantum maizij, quantū uix sufficeret decē famelicis. Est aūt Maiziū frumenti granū quo ipsi panē cōficiunt, nostro panico nō multum dissimile. Protestant unà ut inde discedant. Propere ingēs armatorū ad nostros discedere renuētes multitudo cōcurrit, iterū quid sibi uelint per alienas terras uagantes interrogant. Pacē se cupere, per Aquillarē respondent nostri, & rerū permutatione dapes, aurūq;, si aurū possident. Nolle se pacē aut bellū cum eis, respondent: abeant iterū, ni malint usq; ad

B unū trucidari. Nolle abire, nostri inquiūt, nō habita ciborū copia, quę alendis militibus præsentibus sufficiat. In crastinū adferēda cibaria signāt. Mentiti sunt: manè sequenti nostris, qui castra locarant in arena, & fuerāt pernoctati, tātundem afferunt epularū, & sui reguli nomine iubent abire. Cupere se oppidū uidere, et potiores dapes, nostri dicunt. Recusant illi, & terga uertunt submurmurantes. Inedia nostri urgebant, uictū quærere cogunt. In terrā mittit subprætores prætor cū uiris centū quinquaginta. Per diuersa tendūt ad oppidana rura. E turmis unā, obuij Barbari male tractabāt. Nō longe aberant socij, audito strepitu, laborantibus socijs opem ferunt. Alia ex parte prætor tormenta in Bergantinos & scaphas locat: ad littus se applicat cū reliquis militibus, littus tutaturi, & prohibituri descensum. Properāti cursu ad pugnā parati, occurrunt Barbari: sagittis & iaculis eminus nostros impetūt, feriunt imparatos. Viginti circiter tormēta in hostes prætor exonerat. Strage globorū & stridore, ac flammarū eruptione perculsi, perturbant palantes, crurū tenus in aquas se proijciunt: & nostri hostes insequuntur fugiētes: unà cū perterritis oppidū ingrediunt: cōtinuo cursu Barbari traijciunt oppidū, & domos deserunt. Ad fluminis ripam protentū dicunt esse oppidū, quantū non ausim dicere: mille quingentorū passuū ait Alaminus nauclerus, & domorū quinq; ac uiginti milliū: stringunt alij, ingens tamen fatent et celebre. Hortis intersecātur domus, quæ sunt egregie lapidibus & calce fabrefactæ, maxima industria & architectorū arte. Ad quarū sedes habitabiles per decē et duodecim alicubi gradus ascendit, & spatijs interiectis secant. Nemini qdē licet uicini murū trabib9 onerare. Sunt domus oēs triū domorū intercapedine separatę, culmis tamē & paleis coopertæ maiori ex parte, lapideis laminis plereq;. Quadraginta hoīm millia Barbari professi sunt eo die pugnæ interfuisse, uictos tamē à paucis ob nouū pugnādi genus cū tormētis: & quia prætor in terrā equites xvi. exposuerat, q pugnę interfuerūt, à tergo Barbaros adorti, turmas findebāt celeri cursu, nō aliter q̄ si greges ouiū interficerēt, ꝑimendo, feriēdo à dextris

C & à sinistris. Miraculo perculsi miseri hæsitabant, neq; exercendi tela locus dabatur: idem animal arbitrabantur hominem equo annexum, uti de centauris nata est fabula. Duos & xx. dies sunt potiti oppido: laute sub tecto nostri, sub dio Barbari esurientes degunt, neq; sunt ausi nostros adoriri: munitiorē oppidi partem, ueluti arce tuti elegerunt, nocturnisq; freti custodijs, suspecti semper eruptionem timentes, somno uacabant. Potanchanū dicitur ab accolis oppidum: et à uictoria ibi adepta, Victoriam nostri appellarunt. Mira etiam de atriorum ruralium ad delitias in prædijs ædificiorū magnificentia, magnitudine atq; elegantia, cum solarijs, impluuijs, & tabulatis egregijs more nostro: ut quatuor Hispani rurale quoddam ingressi per horas quatuor in eo uagati fuerint, antequ ipsius exitum ob magnitudinem comperire potuerint. Per interpretes tandem & captos in prælio, regulum & eius primarios accersunt, ut inermes & supplices ueniant: datur opera, parent dicto, domus quisq; suas repetit, pacem illis præstant lege proposita, ut ab horrentibus humanorum corporum cerimonijs erga manes & perniciosos dæmones, quorum simulacra uenerantur, abstinerent, nostroq; deo Christo cœli terrarumq; satori, ex uirgine munda præstito, & ad humani generis leuamen crucifixo, dirigant mentis oculos, utq; regi Hispaniæ se subditos fore profiteantur. Pollicentur utrunq;: quantū breuitas temporis passa est instruunt: restitutos nostratibus muneribus contentos reddunt. E cœlo missos arbitrantur uiros, qui adeò pauci numero ausi sint contra ingentem multitudinem manum conserere: nostros & illi quibusdam aureis donis affecerunt, seruas etiam uiginti donarunt. His ita relictis, alias eorundem littorum terras quæsituri abeunt: sinum repetunt sub Grisalua repertū ab Alamino, cui nomen dedere Bian sancti Ioannis. Bian uocat Hispanus sinum. Pacatis animis ueniunt accolæ. Ab littore oppidum erat distans milliare, domorum aiunt mille quin-

D gentarum, super tumulo erectum: ad oppidi hospitia inuitāt nostros, dimidiam oppidi partem offerunt, si perpetui uelint esse habitatores secum: putant, uel Potanchanensiū exemplo perterritos, ad quos iam forte fama peruenerat, uel sub talium uirorum umbra sperasse in uicinos hostes fauorē & auxilium habituros. Perpetuis nanq; mutuis se bellis conficiunt imperij cupiditate. Recusant ęternā sedem, annuunt temporaneę. Redeūtes ad littus nostros sequitur populus, scenas illis & ramata mapalia summa cum diligentia erigunt, & tutissimis tegminibus à pluuia cooperiunt: castra ibi locant, ne marcescant socij. Prætor Alamino nauclero & Francisco Montegio dat negocium, ut illius terræ occidentem uestigare intendant, fessos interim ipse recreaturus, & curaturus saucios. In Potanchano manet ergo prætor cum reliquis: Bergantinos præbet ituris duos, homines quinquaginta. Ad hunc usq; sinum lenis erat decursus aquarum: ubi paulò inferius ad occidentē adnauigarunt, ac si ex montibus altis à torrente raperenī, ita impetus illos æquoris breui spacio ad quinquaginta à socijs transportauit milliaria. In aquarum concursum incidunt. A læua uasta maris planities sese ostendit, quæ descendentibus ad occidentem undis obuiabat. Vti duo ingentia flumina, quando conueniunt ex aduerso, ita uidebantur à meridie uenientes aquæ, tanquam hostibus in ius alienum pedem inferētibus, primis possessoribus uelle obsistere. Ex opposito terram uiderunt longe à læua & à dextra: minime fluctuabant: inter eos cōflictus uorticibus agitabantur in diuersa, qui fere illos deglutierant: sine spe uitæ diu hæsitarunt, flectunt proras, aduerso torrente unde uenerant, luctantur remis uelisq; innixi, superare uix poterant impetum: quando secessisse putarunt ad minus passuum duo millia, una nocte quatuor se fuisse retractos inuenerūt. Vicerunt tandem illud graue certamē deo fauente. Duos & uiginti dies in eo paruo maris spacio consumpserunt: ad socios tandem redeunt, rem aperiunt, finem eum esse terram Colluacanę, putatiq; continentis adiudicarunt. Terram uero procul uisam à fronte, uel cōtinenti nostro annexam,

uel

A uel septentrionalibus cõiungi plagis ad Baccalaos, de quibus late in decadibus. Restat adhuc res hæc in dubio, detegetur aliquando. Dum Alaminus & Franciscus Montegius hæc secreta inuestigarēt à rege prouinciæ, qui Multoxumam dicitur, per unum ex eius proceribus prædicto imperantem oppido, nomine Quintalbitor, multis preciosis mirisq́ modis laboratis muneribus aureis, argenteisq́ & lapillis ornatis nostri donātur. Statuunt ad nouum Cæsarem nostrum mittere de colonia deducenda, gubernatore Dieco Velasquen inconsulto, qui eos cum mandatis miserat, ut prouincijs peragratis, & redempto auro, regrederentur. Consilium ineunt, in diuersa tendunt, errorem fore proponūt aliqui: pars maior suffragatur, non esse de gubernatore curādum, quandoquidem res ad maius tribunal, ad regē scilicet deduceretur: uicit populus. A benigno rege commeatum capiunt. Ad millia inde duodecim in gleba fortunatissima cōdendæ coloniæ locum assignāt: generalem eligunt gubernatorem, prætorē ipsum Corthesium: non desunt qui putent eo inuito. Is magistratus alios creat, ad condendæ urbis regimen, Portucarerium & Montegium: de quibus satis. Nūcios ad regem mittēdos eligunt eodē Alamino nauclero duce. Quatuor sponte sua primarij nostras uisum terras ueniunt, regemq́ adeò potentem, ut eius autoritas tam in infinitum protēdatur. Ducuntur & fœminæ duæ, quæ nostris more patrio pareant & obsequantur. Suffusca gens est: auricularum torulos uterq́ sexus perforat, gemmatosq́ aureos perpendiculos circunferunt. Sed uiri quicquid est inter inferioris labij marginem extremum, & dentium inferiorum radices, perturant: uti nos auro digitos gestando circunligamus. In eo labiorum foramine ampliori, lamina subtili retinēte interius prodeuntem, argenteū affigunt. Carolenum æquat eius monilis rotūditas, crassitudo digitum. Fœdius me uidisse nunquam recordor. Putant tamen illi elegātius nihil esse sub orbe lunæ. Quo exemplo quàm uane ruat gens humana in sui cæcitatē, quamq́ fallamur
B omnes edocemur. Existimat Aethiops nigrum colorem candido pulchriorem: putat & candidus aliter: detonsus capillato, barbatus imberbi se credit esse spectabiliorem. Appetitu ergo urgente, non ratione suadente tendit gens humana ad ineptias huiusmodi, regiturq́ suo sensu quæq́ prouincia, ut inquit diuus Hieronymus: Vana eligimus, à certis & cōmodis abhorremus. Vnde habeant aurum, satis dictum est: sed unde argentum, nostri sunt admirati. Montes altos ostendunt, horum cacumina perpetuis canescunt niuibus, & paucis anni temporibus uerticem ostendunt, ob nubium aut nebularum densitatem. Plana ergo uel mitia montana, aurum procreare uidētur: asperi uero montes & gelidæ eorum ualles argētum. Aurichalcum etiam assequūtur. Secures bellicas nanq́ ac ligones fossorios apud hos inueniunt, ferrum aut chalybem minime. Ad munera ergo regi allata deueniamus, & à libris ordiamur. Diximus libros habere gentes has: libros attulerunt unà cum cæteris muneribus, hi Colluacanæ noui coloni, procuratores, nūcij, multos. Scriptibilia sunt eorum folia ex interiore arborum tenui cortice, sub libro superiore creato. Rarum aiunt esse: uti uidemus non in saliceo aut ulmeo, sed uti cernere fas est in palmularum esui aptarum, tela dura folia exteriora intersecante: ueluti retia foraminibus & maculis angustis contexta, bitumine tenaci retiacula compingunt. Ad aptatam hinc formam mollefacta conuertunt, & extendunt ad libitum, dureq́ facta liniunt gypso. Putandum est autem eos aliqua gypso consanguinea materia tabellas uidisse. Credendum est gypso in farinam cribrato superfultas, in quibus quicquid uenit in mentem, scribi potest, dehinc spongia uel pannulo deleri, ut denuò reiteretur. Ex ficuum tabellis fiunt libelli, quos magnarū domorum dispēsatores per fora secum ferunt, stiloq́ metallico merces emptas coaptant, delendas quando iam in computatorios codices traduxerint. Non foliatim libros concinnant, sed in longum distendunt, ad plures cubitos: materias in quadratas reducunt partes,

C non solutas, sed tenaci bitumine flexibili adeò coniunctas, ut ligneis compactæ tabellis, arguti librarij uideatur manus subijsse. Quacunque pateat liber apertus, duæ sese facies inscriptæ offerūt, duæ paginæ apparent, totidem sub illis latent, nisi protēdatur in longum. Sub uno nanque folio multa cōiuncta folia cōsistunt. Sunt characteres à nostris ualde dissimiles, taxillis, hamis, laqueis, limis, stellisque ac formis eiusmodi, lineatim exarati nostro more, ægyptias ferè formas æmulantur. Interlineatim hominum, animaliumque species, regum præcipue ac procerum depingunt: quare credendū est gesta esse ibi maiorum cuiusque regis conscripta, quemadmodum nostra fit tempestate. Videmus sæpenumero eos generalibus historijs, fabulosis etiā codicibus, ipsius rei, quæ narratur, ad alliciendos emere cupiētium animos autorum, figuras interserere. Arte quoque grata superiores tabulas cōpingunt: nil differre à nostris clausi uidentur. Legū quoque & sacrificiorum, cerimoniarumque ritus, astronomicasque annotationes & computationes quasdā, seminandique rationes & tempora, libris cōmendant. Annum ab occasu heliaco Vergiliarū incipiunt, & mensibus claudunt lunaribus. Mensem autem à luna nominat Tona. Cum menses signare intendūt, tonas inquiunt: lunam eorū lingua tona dicunt. Dies autem à sole: unde tot soles tot dies. Eorum idiomate sol tonaticus dicitur: alicubi tamen aliter. Sed nulla ratione moti, annū distribuūt in menses uiginti, menses autē etiam diebus uiginti cōcludunt. Templa quæ frequentāt, aureis ornant aulæis, & supellectilibus gemmeis admixtis: die illucescente thurificant templa, piasque spargūt preces ante rerum initia. Horrendū facinus: in sacrificijs, & istorū tractuum habitatores omnes, pro uictimis pueros puellasque sacrificāt, eo modo quo suprà dictum est. Quo tempore semina iacit in terram, & quando iam spicat segetes, populus seruos precio emptos, laute depastos, & preciosis uestibus ornatos, suis Zemibus destinat sacrificādos:

Characterū forma mirabilis.

Templorum ornatus.

Sacrificium crudele.

D per dies uiginti immolandos circunducunt, transeuntes per uicos oppidani suppliciter salutant, ueluti inter cœlites propediem annumerādos. Acri alia pietate Zemes uenerantur: suum proprium sanguinem offerunt, è lingua, hic è labijs, ille ex auribus, aliqui à pectore uel femore, aut cruribus: multi acutis nouaculis uulneratim emungunt sanguinem, quem manu receptum roratim proiectum cœlum uersus, per templi pauimenta conspergunt: ita placatos reddi deos arbitrantur. A uilla Ricca, id est noua colonia, distat milliaria nouem oppidum domorum quindecim millium, ueteri incolarū nomine Cemobal, nouo Sibylla: regulum reperiunt clausos habentem immolandos seruos quinque: abductos regulus supplex repetit, inquiens: Perniciem mihi regnoque huic meo uniuerso astruitis, si seruos immolādos mihi auferetis. Irati nostri Zemes sata omnia à gurgulionibus corrodi, uel grandinibus deturbari, aut siccitate consumi, uel torrentibus imbribus uastari permittēt cessantibus sacrificijs. Ne desperati desciscerēt Cempoalani, minus malum elegerunt, impræsentia rati nō esse tempus eis inuitis prohibere, quin ueteres ritus exerceant: seruos restituerunt. Licet illis sacerdotes gloriam æternam, & perpetuas delicias polliceantur, deorumque familiaritatem post huius seculi procellosos dies: mœsti tamen hæc promissa auscultabant, maluissentque liberari. Sacerdotes Quines appellant: singulari numero Quin: cœlibes uiuunt & incorrupti. Cum timore reuerēti sacerdotes uenerantur. Hostium & in bello captorū ossa carnibus exesis in fasciculos ligata, ad Zemium pedes suspendunt, ueluti uictoriæ trophæa, luctorum titulis superpositis. Notandum aliud referunt. Anniculos iam pueros puellasque cum pijs cerimonijs, sacerdotes in templis, aqua in crucē cum urceolo capiti superiniecta, baptizare uidentur: uerba nō percipiunt, actus & murmura licet animaduertere. Neque illi, uti Mahumetici aut Iudæi, putant eorum templa uiolari, si alienigenæ legis quisquam eorum sacris intersit. De libris, templis, ac sacrorū ritibus satis dictum putamus: ad alia regi allata munera deueniamus. Duas attulerūt molas,

A uti trusatiles, unam auream, argenteam alteram, solidas, tenues tamen, circunferentia ferè pari, spitanarum octo & uiginti ponderis castellanorum. Est aurea trium millium octingentorum. Diximus castellanum esse monetam auream, quæ ducatū triente superat. Eius centrum occupat ueluti regis in throno sedentis cubitalis imago dimidia, ad genu usq; uestita, genij similis, eo uultu quo nocturnos lemures pictores nostri pingere sunt soliti: campus ramis, floribus effigiatus. Eadem est argenteæ facies. Ferè idem pondus: utrunq; metallū purum. Aurea etiam grana rudia, non conflata, in argumentum auri natiui, uti ciceres aut lentes attulerunt. Torques quoq; aureos duos, quorum alter constat catenulis octo, quibus inserti sunt rubri lapilli, non pyropi tamen, duo & triginta supra ducentum: uirides autem tres & octoginta supra centum, non smaragdi tamen. Eiusdem sunt existimationis illi, qua hi apud nostros nobiles. Ab eius torquis fimbria tintinnabula pendēt aurea septem & uiginti, figuris quatuor gemmeis auro ligatis intersecta. Dependent à singulis aurei perpendiculi. Torquis alter est quatuor catenularum aurearum, per gyros rubris ornatarum lapillis centum duobus, uiridibus autē centum septuagintaduobus, sex & uiginti aureorum tintinnabulorum elegāter comptorum. In ipsius torquis medio decem sunt insertæ magnæ gemmæ auro circunligatæ, à quibus centum perpendiculi suspensi egregie laborati. Coriaceos cothurnos diuersorum colorum afferunt fortè duodecim, hos auro, argēto illos, gemmis alios fultos, coloribus tum glaucis, tum uiridibus: à singulis tintinnabula pendent aurea. Tiaras, mitras, uarijs gemmis insutas, glaucis sapphyros æmulantibus refertas portant. De cristis, zonis, & flabellis plumeis, quid referre queam non sentio. Si quid unquam honoris humana ingenia in huiusmodi artibus sunt adepta, principatum iure merito ista consequetur. Aurū gemmasq; non admiror quidem: qua industria, quoue studio superet opus materiā, stupeo: mille figuras, & facies mille perspexi, quas B scribere nequeo. Quid oculos hominum sua pulchritudine æque possit allicere, meo iudicio uidi nunq;. Notarum nobis uolucrum sunt pennæ lucidissimæ. Vti pauonum aut phasianorum caudas uisas admirarentur: ita & nos illorum pennas, quibus & flabella & cristas cōficiunt, & elegantia ornant cuncta. Glaucos, uirides, flauosq; ac rubros ac cādidos, suffuscos etiam colores pennis inesse natiuos inspeximus: auro cuncta illa instrumenta confingunt. Galeas attulere duas gemmis glaucis coopertas: unā tintinnabulis aureis fimbriatam, & aureis pluribus laminis, duobus aureis calculis tintinnabula sustinentibus: altera gemmis eisdem, sed quinq; ac uiginti fimbriata est tintinnabulis aureis, cristata uiridi uolucre conum occupante, cuius pedes, rostrum, & oculi, aurea. Singula uero tintinnabula singuli sustinent aurei calculi. Fuscinas quatuor tridētes pennatas uarijs coloribus intextas, quarū dentes sunt gēmei, filis aureis colligati. Eodem ordine sceptrū ingens gemmatum cum duobus aureis tintinnabulis. Aureum etiam brachiale, calceos ex corio ceruino, aureo filo cōsutos, solea candida subiecta: ex lucido lapillo semiglauco, unà & candido circunseptum auro speculum: sphingem, fortè lapidem diaphonium auro circunligatū: magni lacerti caput, & cochleas ingētes duas, anates aureas duas, & uariarum uolucrum species aureas. Quatuor & pisces cephalos aureos: & ex auricalcho uirgam: pennis miris modis insuta omnia. Portarunt bellicas peltas, & ancilia. Scuta quatuor & uiginti aurea, & argentea quinq;. Mitram plumis uarijs contextam, in cuius fronte media lamina insculpta est aurea, effigiata Zemi idolo. Figuram quatuor aliæ sepiunt in modum crucis aureæ laminæ, uariorum animalium, leonum puta, tigrium, & luporum capita, uirgis & tabellis formata animalia, ipsorum corijs superinsutis, aurichalceis tintinnabulis ornata, & diuersorum animalium corijs integra, & egregie cōfecta. Lodices uarias gossampinas, cādido, nigro & flauo coloribus intextas, duas auro & gēmis dites, tresq; alias pennis & gossampino

C intextas scacorum ludo: quod argumentum est & scacorum fritillos habere eos in usu. Aliam à fronte nigro, candido, rubroq; coloribus, intrinsecus rasam sine uarietate. Aliam eodē modo intextam, aliorū colorū, rota nigra mediū tenente, radiata pennis lucentibus intermixtis. Candidas & alias lodices duas, peristromata, aulæa, & sagulum patrio more uiri gestamen, & textas interiores, & capitis uelamina uaria tenuissima, & pleraq; alia pulchra uisu magis q̄ preciosa, quæ arbitror iam plurimorum lectorum ingenijs, quod harum rerum cognitio parum sit frugifera, tædiosa potius fore, q̄ delectabilia narratu. Prætermitto & innumeras nauigantium particulas, de laboribus, egestate, & periculis, & de monstris, & aduersis multis, quibus interdum nō absq; uitæ discrimine exerciti fuerūt, quæ in suis annotationibus quisq; edisserit, in nostroq; regio rerum Indicarum senatu leguntur: ex uarijs & multis eorū indicibus & priuatis literis hæc pauca collegi. Munerum tamen latores & Ferdinādus Cortesius, classis ipsius præfectus, & cōdendæ coloniæ nouæ in extremis terris autor, à regio Indico senatu contra rectū iustumq; fecisse iudicātur, qui incōsulto Cubæ gubernatore, qui eos autoritate regia miserat, prouinciā susceperint ab eius mādato alienam, quiq; uenerint, licet ad regē, se insalutato. Per procuratorem fugitiuos latrones, & læsæ maiestatis reos Cubæ gubernator appellat, ac in ius uocat. Illi autē se maius multò præstitisse regi obsequiū, uenisseq; ad maius tribunal arguūt. Petit capite puniātur gubernator. Petunt magistratus isti, & sumptorū tot laborum & periculorū præmium. Præmium & mulcta differtur: ut pars utraq; audiatur, statutum & sancitū est. Iam ad Dariennenses Vrabæ sinus in putato continenti habitatores ueniamus. Darienem diximus esse fluuiū in occidentale Vrabæ sinus cadentem latus. In huius ripa Hispani coloniam, regulo Cemaco ui armorum pulso, posuerunt. Coloniæ nomen ex uoto pugnæ tempore promisso dixere,

D sancta Maria Antiqua. Ad hos diximus in calce decadum fuisse missos eo anno quo scribere desijmus, duce Petro Aria Abulensi, uiros mille ducētos, id petente Vascho Nunnez Balboa, qui primus australe pelagus latens adhuc detexerat, & Darien̄esibus præerat. Appulso ad Darienem Petro Aria gubernatore cum ampla regia potestate, diximus fuisse destinatos per diuersa cum uarijs peditū turmis diuersos cēturiones. Breuibus absoluā, quia horrida omnia, suauia nulla. Ex quo nostræ decades desierūt, nil aliud actum est, nisi perimere ac perimi, trucidare ac trucidari. Ad uolūtatem creauerat rex Vaschum: nequiuit diu ferre Petri Ariæ imperium: dissiderunt animis: confuderunt omnia: intercessit tempus, Ioannes Caicedus Franciscanæ religionis pulpitarius Vascho promisit filiam in uxorem Petri Ariæ. Ars inter rerum duces, qua conueniāt, nulla reperitur. Dissident multò acrius, & res ad talem casum deducta est, ut occasionem nactus in Vaschū Petrus Arias, processu per prætores urbanos formato, iugulari Vaschū mādauerit, & unà primarios quinq; alios: inquiens Vaschū sociosq; defectioni studuisse in mari australi, ubi classiculā nauigiorū quatuor Vaschus ipse cōstruxerat, ad australia putati continentis littora inuestiganda: dixisse Vaschum commilitonibus trecētis, quos secum habebat: En quid uiri tot laborum & periculorū mecum participes, alieno semper subiecti imperio erimus? Quis ferre possit iam huius gubernatoris insolētiam? littora hæc sequamur quò sors dederit, & inter tot elysias prouincias tam uastæ telluris unam eligamus, in qua nobis ipsis quod uitæ superest, liberi iam tandem uiuere possimus. Quis hominum nos reperire poterit, aut repertis uim inferre? Res ad gubernatorē delata est. Vaschū ab austro accersit Petrus Arias: paret dicto Vaschus: in catenas conijcitur: negat Vaschus tale consiliū cogitasse: testes quæruntur malefactorū quæ patrauerat: ab initio dicta colliguntur: morte dignus censetur, perimitur. Ita laboribus & periculis, quæ subiuit innumera miser Vaschus, quādo maiores se titulos adepturū sperabat, finem imposuit. Classiculā Petrus Arias ipse, uxore in Dariene

Post exhaustos tot ac tantos labores Vaschus morte mulctatur.

A Dariene relicta, conscendit, scrutaturus littora: nõdum an redierit intelligimus: neq; ipsi deest fortuna. Iam alius est designatus gubernator, dictus Lupus Sosa, ex Fortunatis insulis, ubi extitit prorex, reuocatus ab Dariene. quid stomachi sit habiturus si redierit Petrus Arias, boni iudicent: nil unq; gloria dignum sub eo actum est: nimiũ remissum ab initio fuisse hinc arguitur: illinc autẽ nimis indulgentem, & parũ seuerum in corrigẽdis erroribus. De hoc satis. Omissa quædam repetamus de flumine ingenti Dabaiba profundissimo, quem nostri ob latitudinem ac magnitudinẽ eius immẽsam Grandẽ uocitarũt: qui labitur in ultimum Vrabæ sinus angulũ, per portas (uti Nilus in Aegyptium mare) septem. Cuius copiosam descriptionem reperies in decadibus nostris. Quod eius mõtana sint auro ditissima, ex accolarũ quos super ijs rebus accurate interogauimus, relatu dixi. Dabaibæ arcana scrutaturi Vaschus & prætores alij cõpositis agminibus aduerso flumine cũ nauibus diuersarũ specierũ, quater conscenderunt: quadraginta millia passuũ primo, mox quinquaginta, demũ octuaginta, ex transuerso aliàs. O ingens facinus, ô nostrã detestandã ignauiam: gens nuda uestitam, inermis armatam in omni ferè conflictu profligauit semper, trucidauit ad unum, aliquando uulneribus cõfecit omnes. Sagittis bella gerẽtes uenenatis hostẽ lacessentem impetũt: & quà uisu hostiũ carnes assequũtur detectas, ictum figunt certissimum. Habẽt & iacula, quæ pugnæ tempore tam crebra iaculãtur eminus, ut more nubis solem hostibus eripiãt. Habẽt & ligneos durefactos enses latos, quibus cominus certant ferociter, si ad manus deueniatur: & Vaschum ipsum multis uulneribus confecerunt aliquando. Ita flumen Dabaiba propulsantium accolarum rabie inexploratũ relinquitur. Restat ut de Hispaniola, reliquarũ insularum genitrice ac ceu primaria earũ, de quibus narrare instituimus, pauca dicamus. Resarcitus est in ea Senatus: quinq; sunt additi iudices, qui uniuersis illis tractibus leges præbeant. Sed propediẽ in ea colligere aurum, licet sit auro præ-

B gnans, desinent, quia fossores deerunt: ad exiguum miseri accolæ redacti sunt numerum, quorum opera auro legẽdo usi sunt. Absumpti sunt ab initio bellis acribus, fame multò plures: quo anno radicem, qua panẽ nobilium conficiebãt, eruerunt, & à maizio grano seminãdo pane populari abstinuerũt: reliquos uarij morbi, ignoti hactenus, anno millesimo quingentesimo decimooctauo, qui tanq; morbosas pecudes contagioso halitu eos inuaserãt, & unà, ne mẽtiamur, auri cupiditas: in quo effodiẽdo, cribrãdo ac legendo miseros post iacta semina, ociosis ludis ac tripudijs, & piscationi, aut parui cuniculi uenationi assuetos, inhumane nimis exagitarũt. Iam per regium uniuersum Senatum sancitum est, ut liberi reducãtur in populos, & agriculturæ generationiq; indulgeant. Serui autẽ & aliunde empti, ad id aurifodinarum opificium trahãtur. De auri mortifera fame satis dictum. Auditu est mirandum, quantum in hac insula coalescant omnia. Octo & uiginti in ea sunt torcularia erecta, quibus magna saccari copia extorquetur. Saccareas aiunt cannas altiores crassioresq; in hac insula creari q; alibi usq; reperiãtur: ad crassitudinẽ lacertalem, aiunt, & uirilis staturæ ac semis altitudinem nutriri: & quod maius, Valentiæ Hispanæ, ubi ingẽs saccari copia quotannis elicitur, ubicunque saccareis cannis inuigilatur, quinq; uel sex, aut quando copiosius, septem phialas cannas quæq; radix parturit: in Hispaniola uiginti aut triginta interdum. Quadrupedum est in ea copia immensa. Auri rabida sitis à cultura Hispanos hactenus diuertit. Triticum augetur in immẽsum, ut centesimum aliquando reddidisse dicatur: ubi cura sit, in collibus aut montanis iugis, ad boream præcipue uersis, tritico serendo intendere. Coalescunt & uites in eisdem partibus. De arboribus uero cassiam fistulam gignentibus, ex insulis putato continenti uicinis asportatis (de quibus mẽtionem fecimus in decadum libellis) quid dicemus? Tanta est iam copia, ut post paucos annos libram simusunciæ loco à pharmacopolis habituri. De syluis coccineis, deq; reliquis

C huius beatæ insulæ prærogatiuis, & naturæ in illam porrecta beneficentia, satis multa in decadibus. Placuit tamen pleraq; repetere, quia à grandiū negociorum mole arbitror ad huiuscemodi rerum recordationem multorum lectorum ingenia diuertisse: nec labia detorquēt, quæ sunt sapida, modò materia preciosa preciosis uestibus induatur.

FINIS.

SANCTISSIMO LEONI DECIMO PONTIFICI MAXIMO, PETRVS MARTYR S.

VANDOQVIDEM beatissime pater, è nostri orbis noui ternione partes sibi duas tua sanctitas uendicauit, Ioanne Rufo Foroliuiēsi Archiepisco po Cōsentino, & Galeacio Butrigario, tuæ sacræ sedis apostolicæ legatis, ac Ioanne Cursio Floren tino, suæ illustris Reipub. oratore, ut ea colligerē, tuæ sanctitatis nomine, poscētibus. Accipiat unà legationem hanc meam Babylonicam, paululum reformatā ab ea quæ inepto charactêre, me inconsulto, cum prima decade impressa uagabatur. Quò intelligat, utrum mihi creditum à peregre proficiscente domino uitale talentum in nostra religione suffoderim, an exercuerim: & an ego de tui gregis ouibus una, uirētia tua prata depastus impune fuerim. Huius legationis epistolares archetypos lituratos proieceram D in angulum, tanquam rem nude compactam, de ipsius æditione nil penitus curans. Quia nihil ex his quæ domi aliquādo cuderim, sine rubore ac metu emisi unquam: quoniā quid ex mea officina prodire queat, aperte cognosco. Multò enim magis occipitalē eruditorum castigationē timeo, & inuidorū tela perhorresco, quàm amicorum applausibus erigar, aut ulla cōmendatione ob sumptos labores exhilarari animū sentiam. Dormitabat igitur iacebatq; in tenebris derelicta mea hæc à Gadibus ad Nilum usq; peragratio, quando Hispaniarum & Cardinalis & primas Toletanus archiepiscopus, noster hic patronus, Franciscus Ximenez impræsentiarum Castellæ regnorum moderator, Carolo rege catholico absente, ut è latebris illam educerem, efflagitauit. Prodijt eius nomine. En illam secundo chalcographorū prælis suppositā, uenustioribus tamen charactêribus fucatam, magisq; uere quàm elegāter scriptam. Quæ si tam sereno uultu suscipietur, q̄ nostri agelli primitiæ anno superiore, de Orbe Nouo, ad te, qui uicarius dei uices in terris geris, missæ, cui rerum omniū decimæ primitiæq; debētur, susceptæ fuerūt, obtusum ac torpēs ingeniū meum excitabitur, & multa quæ de Orbe Nouo restant, literis mandabit. Vale pater beatissime, ante cuius sacros pedes animo, si nequeo corpore, prostratus, opto dicoq; felicitatem.

Petrus Martyr ab Angleria Mediolanen.

A

PETRI MARTYRIS

ANGLI MEDIOLAN. FERNANDO ET HE lisabeth regibus, qui eum ad Venetos & Soldanum, oratorem miserant, legationis Babylonicæ

LIBER PRIMVS

EGIO à cõspectu uestro, catholici principes, cum destinatus orator ad Venetos, deinde ad Soldanũ Babylonicum, discessui me accingerẽ, ut quæ memoratu digna sese offerrẽt, quæ ue mihi acciderent, ut latine retroscriberem, imperastis. Quamobrem uestri imperij memor, breuibus epistolis tribus ex itinere quædam ex ijs quæ mihi occurrebant, uobis significaui. Nunc uero cum in hac urbe Alexãdriæ sim dies aliquot ociosus moraturus, ob galeaceas, quæ me aduexerunt, barbarorum cauillationibus implicitas, nullumq; sperem aliud posse mihi nauigium offerri, quo me credere tutò prius queam: fuit consilium, nolle tempus incassum terere. Præterea cum existimem accidere posse in natura, ut magnorum aliquando regum, ueluti priuatorum negocia uel intercipiantur, uel tempestatibus includantur, est animus scribendis ea cõmiscere, quæ hactenus exaraui. Sic igitur exordiri intendo. Si memores estis, catholici principes, ex urbe Granata, quam de Barbarorum Mahomethæorum potestate bello nuper eripuistis, idibus Augusti, anni à salute nostra primi & quingentesimi supra millesimum, ad hoc munus oratorium mihi demandatum à uobis dimissus sum. Cum abire iam pararem, Dominicus Pisanus, qui apud uos suam Rempub. Venetam orator refert, ut properarem

B uehementi monitu persuasit. Solere sæpius ad orientis oras his temporibus Venetarum galeacearum classem, genus nauium à piratarum incursibus & tempestatum ac procellarum rabie tutissimum, traijcere, inquiens. Huius ergo uerbis impulsus, longis itineribus Hispaniam utranque, Galliam uniuersam, quæ Herculeo mari adiacet, Italiamq; totam à Ligustico ad Adriaticum sinum percurri: sed per loca inuia, per montium anfractus, per deserta syluarum proficiscens. Sub dio, ad euitandum pestis horrendæ periculum, quæ Laletanas ac Narbonenses urbes & oppida miseranda contagione uastabat, sæpe comedens & quiescens. Nec liber tamen ab ea cœli intemperie penitus euasi. Tres enim ex antiquis meis familiaribus pestifera febri correptos à tergo mœstus reliqui. Venetias tandem pridie calendas Octobris circiter noctem intempestam perueni. Postero die Veneti Senatores de aduentu meo certiores effecti, nobiles, qui me ad se comitentur, mittunt. Per nuncios enim illis, uestro catholico nomine quædam me relaturum, significaueram. Adiui, uestro nomine salutaui, imperata retuli. Quibus auditis, delectatione affecti sunt summa. Sed tunc præcipue, cum qualis sit erga eos futurus uester animus aperui, si quid in ipsos quisquam moliretur, aut si noui aliquid, de quo suspicabantur, emergeret. Colloquijs utrinque iam peractis, regias uestras porrexi literas, quibus ipsos, ut de me ulterius ad magnum Soldanum Babylonicum processuro curam gererent, hortabamini, & summa cum diligentia dirigerent, rogabatis: gratissimum uobis facturos innuentes. Literis libenter perlectis, responderunt, se per celeres tabellarios ab oratore suo qui isthic assidet, Dominico Pisano, de mea ad Soldanum profectione præsciuisse. Inde ut animo sim alacri suadent. Iter mihi tutissimum successurum prædicant. Moxq; de primarijs & senioribus unus his me uerbis allocutus est. Ab huius nostræ urbis

C initio, quæ, uti uides, aquis undique circumuallata, & intra marinos fluctus fundata, nullius rei per ſe copiam tenet: ita ſemper fuimus inſtituti; ut ciuium noſtrorum pars maior, maritimis commercijs intenta, exterarum regionum, quacunque iter patêret, prouentus ad nos deportare curarent: cæteris quibus uel ſenio confectis uires deſunt, uel rerum experientia aut doctrina pollentibus prudentia ineſt, regendæ urbis onus incumbit. Quare longa nobis annorum curricula hoc genus nauium, quas nos Galeaceas appellamus, aptius, commodius, tutiuſq; eſſe reliquis nauigijs, oſtenderunt. Quibus quicquid nobis eſt fortunarum, quotquot'ue nobiles noſtra hæc urbs procreat, nos poſſe tutò credere arbitramur. Opportune igitur & fauſto ſydere adueniſti. Nouem enim ſcito galeaceas commercij cauſa, quatuor Berytum Damaſci Syriæ portum, Alexandriam autem Aegyptiam quinq;, deſtinatas. Ex his octo dudum uela in altum dediſſe, unamq; tantummodo eſſe in portu tibi ſignificamus, quæ ad colligendas aliarum ſarcinulas poſtergatas permanſit: nihilq; aliud iam, præter aduentum tuum & ſecundos uentos, operitur. Reliquas octo galeaceas in Polæ urbis noſtræ portu in Illyrico aſſequêris: in quem lignandi & aquandi gratia ſeſe, ex ueteri noſtra conſuetudine, recipiunt, altum'ue capturæ conueniunt. Propterea te quantocyus poteris accingito, ne, ſi fortè uenti conſurgant optati, diutius morentur. Ingruit enim iam hyems, & durum eſt poſthac credere ſe uentis: propter uarias quæ ex inſperato, in hoc præcipue uadoſo noſtro ſinu, exoriuntur tempeſtates. Huic ego, quacunque me hora nautæ uocauerint, præſtò fore, reſpondi. His itaque peractis, eius galeaceæ, quæ adhuc ſtabat in anchoris, præfectum Senatus ad ſe iubet accerſiri: meq; illi ſummopere commendat: utq; honorifice & commode tractet, imperat. Domum igitur lætus reuertor: & interea loci dum per familiares meos lecti,

D cæteraq; ad eam nauigationem neceſſaria comparantur; hunc diem, qui calendarum Octobris eſt, cum ſalutationibus eorum qui mihi in Hiſpania oratores noti erant intentus, tum perquirendo aut exarando, conſumpſi. Ex ijs qui ad me ueteres amici ſalutandi gratia uenerunt, cum Venetos Senatores ad principem eligendum in prætorio concluſos repererim, quo ordine is deligatur, percunctatus ſum. Cum primum dux eorum hominem exuit, comitia, ad quæ nobiles omnes ab anno trigeſimo conueniunt, per præcones conuocantur. Neque enim de populo inter eos ad imperij habenas quiſquam admittitur. Nobiles autem circiter quingentorum ſupra mille numerum attingunt. His aggregatis, deargentati globuli intra pyxidem clauſi, numero totidem, quot ipſi aſtant, afferuntur: quibus triginta tantum deaurati commiſcentur. Ita ueluti agmine bene compoſito pro cuiuſque ætate (honos enim inter ipſos ueterum Romanorum more ſenibus exhibetur) ad pyxidem procedunt, manuq; propria ſingulos globulos latentes ex obſcuro ſinguli extrahunt. Qui in deauratos fortè incidunt, in prætorio permanent: cæteri dimittuntur. Triginta uero hi, nouem inter ſe, per ſuamet ſuffragia ſortiuntur: reli qui abeunt. Nouem his ita electis, de quibuſcunque nobilibus abſentibus uel præſentibus quadraginta, per ſua ſuffragia liberum eſt præponere. Ab his quadraginta duodecim iterum de ſuomet numero deliguntur. Quibus duodecim, cæteris domum redeuntibus, alios extra ſe quinque & uiginti nominandi poteſtas præbetur. Hi quinque & uiginti de ſeipſis nouem iterum per ſuffragia deligunt. Extra ſuum collegium hi nouem iterum quinque & quadraginta quoſcunque libet ſortiuntur. Ex horum turba iterum undecim, qui cæteris diſcedentibus, alios unum & quadraginta deligunt. Hi unus & quadraginta iam tandem, undecim electoribus ſuis domum dimiſſis, in prætorio permanentes, poſt tanta ac tam uaria ſcrutinia, de nouem ſancti Marci procu ratoribus

Inſtituta Venetorum.

Tuta galeaceatum nauigatio

Ordo eligendi principem Venetum.

A ratoribus eum, quem, iureiurando adhibito, ad Reipub. gubernaculum aptiorem fore crediderint, ducem sibi retinent, qui in suffragiorum unius & quadraginta benigna cessione, quinque & uiginti ad se directa suffragia habere comperietur. Ducis autem Venetorum ita electi potestas paulò maior est mea sententia, quàm eius qui apud Romanos princeps Senatus appellabatur. Neque enim is habet, sine decemuiratus, qui ipsi semper assidet in rebus pertractandis, consilio, non modo uitæ aut necis, sed neque in re ulla solus aliquam potestatem. Monetæ tamen huius charactêre signatæ cuduntur: ipsiusq; nomine literæ conscribuntur. Non deerunt hoc loco, arbitror, catholici reges, si ad aliquorum manus hæ nostræ literæ peruenerint, qui subsannare, & meæ huic, eorum iudicio, inutili curæ detrahere præsumant, qui ad tantos ac tantis regnorum ponderibus pressos reges minuta quædam, & inculta oratione, ociosus enarrem. His ratio ipsa, catholici principes, aperta fronte respondebit: prudentum sibi ac sapientum nomina solos eos reges peperisse, qui multarum rerum scientiam continua & studiosa inquisitione indagarunt. Nec magnis principibus semper res celebres datur pertractare. Nec sola ea sunt magna, à quibus dulce aut utile, quæ duo uitam uersant humanam, decerpantur: à paruis etiam arbustis fructus interdum non inutiles, & ab incultis rubetis odoratæ rosæ colliguntur. Propterea cum sitis mihi, sanctissimi duo consortes, non penitus ignoti: cum à clarissime gestis prudentia uos uiuentes omnes antecellere sit compertissimum, fuit consilium hebetare aures, & quacunq; uobis satisfactum iri credidero, calamum dirigere. Redeundum igitur est ad primum institutum. Ab ijsdem qui apud me eo die uersati sunt, quod genus galeacea nauigij sit adeò, ut ipsi prædicant, tutū, quibus autoribus conficiatur, quo'ue modo regatur, sciscitatus sum. Genus aiunt esse triremium: nec alio à triremibus fabricari discrimine, quàm magnitudine. Impensa uero & ærario communi ab

Ducis Venetorum potestas.

B eorummet fabris nauticis, quos habent & enutriunt continua exercitatione in suis naualibus innumeros, construuntur. Venetorum naualia, principes serenissimi, pulcherrimum est uidere. Vrbem munitissimam, ueluti à propinquis hostibus mirifice custoditam, se ingressum arbitrabitur, qui intra eorum naualia admittetur. Mœnibus enim turritis circunsepta, præsidijs & excubijs perpetuis custodiūtur: ne quis maleuolus igni supposito, ut aliquādo euenit, introëat. Ibi fabrilia omnia fiūt. Ibi malleorum strepitus uix ferre potest quisquam, cum inter fabrorum ferrariorum officinas iter fit. Alij anchoras diducunt, alij enses, hastarum cuspides, & gladiorum omne genus formant: alij ballistas conflant & scorpiones: alij clauos, secures, ligones, & cætera quæ ex ferro fabrefieri solent, instrumenta cudunt. Ibi etiam fœminarum nentium texentiumq; ac omne amplustre parantium multitudo ingens degit. Ibi molæ uersatiles, quibus tormentarius conficitur ac teritur puluis. Nunquam quiescunt. Deportatas huc fabulosas Vulcanias insulas uestræ Siciliæ suburbanas, cum suis Vulcano & Cyclopibus, me perambulare quasi existimabam. In his demum naualibus omnia quæ ad nauigationem, terrestreq; bellū attinent, conficiuntur. Galeaceis igitur compactis atque etiam instructis, per præconem in compitis ac triuijs omnibus certam galeacearum copiam ad Alexandrinam aut aliam expeditionem esse paratam edicitur. Diuersarum enim mercium comparādarum gratia, ad omnes has regiones Veneti quotannis quendam galeacearum numerum mittere consueuerūt. Ad Tanaim scilicet in Scythiam aliquas: alias Berytum Damasci portum in Syriam: Alexandriam Aegypti emporium alias: ad Africana littora plerasq;, quasdam in Hispaniam, in Angliam, Britanniam maiorem: & ad glacialis oceani incolas etiā nonnullas mittunt: Bizantium quoq; Cōstantinopolim in Thraciam, priusquam Turcarum bellis urgerētur: unde tapetum ingentem copiam referebāt. Audito igitur sui principis & Senatus per præconem edicto, nobiles

Naualis officinæ descriptio.

C hisce negociationibus exercitati in prætorium conueniunt. Ibiq; præposita ad auctionem galeacearum locatione, singulas singuli cõducunt. Facta dehinc pro ipsorum ueteribus decretis diligenti inquisitione, an cuiusq; galeaceæ conductor, idoneus sit: cum omni, ut ita dixerim, supellectili amplustriq; recenti, ad nauigandumq; paratissimas cõductoribus suis nobilibus galeaceas obsignant. Popularium nanq; galeaceam conducere nemini licet. Harumq; conductores patronos appellant: & à patroni conductoris cognomine nomen sibi quæq; galeacea in posterum retinet. Galeacearum quamlibet cuparum quingentarum sub tegmine: in detecto autem totidem pondus deportare, inquiunt. Cupas uero singulas ponderis mille librarum computant. Et quoniam longe secus atque onerariæ naues aut alia quæuis nauigia gubernantur, non erit absurdum, quonam modo illas regant, recensere. Galeacearum quælibet ducentorum ferè hominum ministerio, stipendio conductorum, indigere uidetur. Ad remorum ac uelorum administrationem centum quinquaginta addicuntur: tot enim remos quælibet ipsarum (quamuis ob nauigij magnitudinem remis parum utantur) affert. Nam solo tempore malaciarum, ut proximum aliquem portum ingrediantur & exeant, aut ut se in aliquam partem mutent & conuoluant, remis agitur: quos habent in quolibet transtro ternos: propterea triremes meritò appellabuntur. Hi centũ quinquaginta à remis remiges dicũtur. His digniores duodecim iuuenes agilimi assignantur: qui haud secus, ubi opus est, per malos ac rudentes & antennarum cornua ascendũt descẽduntq;, etiam rugiente tempestate, ac si essent Tabracheæ simiæ, aut petauri leues: hi gagliardi, id est, uiribus pollentes, appellãtur. Quorum humeris siue industriæ & labori in fremitu tempe-

Quanti capax sit galeacea.

D statum, siue in certamine nautico, si quid occurrat, totum onus incumbit: & ueluti decuriones alios nautas regunt. Sunt præterea duo directarij: quorum consilio duodecim gagliardis comitibus cura est uicissim quacunq; puppis uertẽda sit, temonẽ regere. Est & his superior gubernator generalis: cui alius addicitur consiliarius. Omnibus autem patronus ipse galeaceæ cõductor imperat. Insunt etiam omniũ artium ad rem maritimam necessariarũ opifices delectissimi, è publicis naualibus educti, in eis à teneris educati, cum suis quisq; ministris & fabrilibus instrumẽtis: utputa lignarij, ferrarij, stipatores, ballistarij, arcuarij, tormentarij, & reliqui id genus. Sunt & coci complures, dispensatores, mensarij ministri: quatuorq; portæ custodes uocati: qui sub unius tabellionis imperio, cui merces omnes assignantur, curam gerunt eruendarum imponẽdarumq; mercium: ne'ue quis subtegmen per portam, nisi sit bene notus, ingrediatur: quoniam ibi omnia preciosa includuntur. Sed cæteris omissis, operæpreciũ est nouum illud institutum, ab eorum maioribus à prima urbis origine inuentum, legeq; sancitum, & religiosissime apud eos ad hæc usq; tempora seruatum, cognoscere. Vt labentibus paupertate nobilibus consuleretur, lege cautum est, ut galeaceæ cuiusq; patronus octo nobilium pauperum filios, ad quamcunq; partem proficiscantur, cum septuaginta nummorum aureorum stipendio, secum ducat: illisq; uictui necessaria, qualia nobiles habere decet, impartiantur: simul ut aromatum libras quater mille, sine nauli ullius solutione, & gratuito, importare singulis permittat. Ita & aliena impensa hoc tempore uiuunt: & multi qui egestate oppressi torpescerent, exerciti pedetentim, ni sint ignaui penitus & inertes, emergũt. Cuiq; tamen ipsorum intra galeaceam suæ stationes, ad quas tutandas unà cum duodecim comitibus concurrant, si qua uis hostilis ingruat obsignantur. Sed per Senatus suffragia hi nobiles de multis pauperibus supplicantibus deliguntur. Galeacearum ex Aegypto præcipue uel Syria redeuntium, ducentorum interdum millium ducatorum summam singulæ reportare creduntur. Inde nanq; gemmarum, aromatum, Arabicorum odorum referunt omne genus, & quicquid lasciuiæ huiusmodi est in natura ad effœminãdos homines:

Afflictorũ nobilium remediũ.

A mines; simul & medicamentorum copiam ingentem per totam Europam disseminandorum. Ex quarum rerum portuarijs & uectigalibus publicum ditatur ærarium, & eorum respublica per ciuium commercia indies magis augetur. Ad Syros autem & Aegyptios, unde ista sibi, ociosorum & lautorum opinione, preciosa conquirunt, argenti & æris maxima ipsi pondera important: quæ ex utraque Pannonia & Germania aromatum, lapillorum, ac medicamentorum permutatione exhauriunt. De galeaceis iam satis: de quibus, cum essent mihi inter fluctus & tempestates futuræ per uetita tempora domus, examussim me uestigare oportuit. Scio minuta quæq; uos semper uoluisse intelligere: hac uia uobis satisfactum iri puto: de cæteris nihil mihi curæ. Quonam uero modo suæ in ciuitatis gubernatu sese habeãt Veneti, instituta Romanorum interdum imitantes, in plerisq; fugientes, ne per licentiam suorum ciuium animi insolescant, dignum esset memoratu. Sed quoniam temporis breuitas pauca mihi de hisce rebus cognoscere permisit, in aliud narrationem hanc differre satius esse duxi. Operæpreciũ autem est & ferè miraculosum, quamuis præterlabendo à fronte tantum ista conspexerim, domorum adeò nouas structuras, intra aquas uias nauigabiles, cymbarum traducentium multitudinem, ornatum & commoditatem, cernere: plateas in mari multas & ingẽtes miro labore impensaq; lateribus constratas intueri: templa magnificẽtissima innumera, ditia, in modum arcium erecta atq; oculos caligantia, circunspicere. Equidem sub sole uisu mirabilius, hominum industria compactum, stare nihil existimo. Nec plura his, quia monebar ut sole primũ exoriẽte præstò essem, licuit uestigare. Sexto igitur nonarum Octobris die mare ascensurus, ex his quædam ad uestras maiestates, nocte Calendarum urgente, ab urbe Venetiarum retroscripsi.

B PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLANEN. LEGATIONIS BABYlonicæ, liber secundus.

QVALE mihi, catholici rex & regina, à uobis proficiscẽti ex urbe Granata iter acciderit, superuacaneum esset uelle repetere. Scripsi enim ad uos quæcunq; ad eam usq; horam, qua Venetijs discedere parabam, occurrerunt. Nunc cum Alexandriam ægyptiam ingressus Soldanicũ cogar mandatum expectare, sitq; uelox quoddam Venetũ nauigium in Europam Venetias propediem rediturum, imperij uestri memor calamum sumpsi. Sexto nonas Octobris, uti iam significaui, Polam Illyrici maris urbem, in cuius portu galeaceæ reliquæ nostram operiebantur, petiturus, mare conscẽdi. Polam uix centum millia passuum distantem ante diem sextum Iduum ipsius Octobris prehendere, propter aduersantes uentos, minime potuimus. Ibiq; unà cum cæteris omnibus qui nos expectauerãt, flantibus ex aduerso nunc euris, nunc austris furentibus, interdum etiam propter Malachias, continuos egimus cum ingenti molestia septem dies ociosi. Quo tempore, à duobus theatris antiquis & uetustarum rerum plurium epitaphijs illustratarum uestigijs, nobilem fuisse urbem Polam cognoui. Quapropter cum in mentem uenisset, splendidissimam uestram curiam iuuenibus ingenio pollentibus, & antiquitatum studiosis, esse omni tempore ornatam, non absonum mihi uisum fuit, ex epitaphijs aliqua colligere: quorum pleraq; uetustate collapsa, alia fragmentata iam sunt. De manibus etiam Polensium quædam extorsi, aliqua & prætermisi. Est de Polæ urbis huius portis una, quæ Ratta dicitur, ubi triumphalis extat arcus, qui hoc epitaphio inscriptus est:

C Saluia. Postumia. Sergi. de. Sua. PEcu
Eodem in loco. (nia.
C. Sergius. C. F. AED. ii. Vir. Quinq.
L. Sergius. L. F. Lepidus. AED. TR.
MIL. LEG. xxxx.
Eodem in loco.
SAluia. POstumia. SErgi.
Post altare S. Matthaei extra moenia Polae. SEX. Palpelio. P. F. Vel Histro. LEG. TI. Claudij. CAES. Aug.
Alio in loco. (PRocon.
Pr. Tr. PL. x. Vir. S. T. T. L. Iu. Dic.
Tr. mil. LEG. xiiij. Germaniae. Comiti. TI. CAES. Augu. Dato. A.
Alio in loco. (Diuo. Aug.
C. Prerius. Felix. Neapolitanus. Bene
Apud ecclesiã S. Germani. (ficij.
I. O. M.
C. Iulius Chrysogonus. Ex. Voto. Fecit.
In sacello Octauiani Augusti.
Romae. & Aug. CAES. Inui. F. PAT.
Aenigma in q̃dã tumulo. (PAT.
Pater. Cum Filia. Frater & Soror. Socer & Nurus. Hic. Tantũ. Duo. Iacent.
In quodam sepulchro.
Sergia. FLA. Lusiana. Mihi. et. Q. Fla. Lusiano. Dulciss. Nepoti. Ex Filio. Cõiugis. Q. Meo FRatri. AMAntiss. Fui INtegra. Monumentũ. Constitui.
Eodem in loco. (V.P.
Euticus. &. Enoria. Nata. H. Sedem. S.
D.M.
A. Actius. CA. Archiater. S. ET. Iuliae. P. Coniugi. Incomparabili. V.S.P.
Ibidem.
TOcię. Nisidius. Capito. Maritus. PArui TEmporis.
Ad sanctum Ioannem.
Marco. Lurio. Hialisso. Patrono. et. Luriae LIB. ET. M. Lurio. ZOSimo. M. Lurius. Zosimus. LIB. F
Apud sanctum Martinũ.
Iulię. Chrysantidi. Ann. xxxi. Men. iij. D. xxxix. F. Lusidienus. Nestor. Aug. POL. CON. Incomparabili. Cum. Qua. Vixit. Ann. xvi. Sine. Vlla. Querela. B.M.
In quodam sepulchro.
D.M.
Papiria. Prima. Viua. Sibi. Posuit.
Apud sanctum Vicum.
AVR. SOter. ET. AVR. STEphanus. Aur. Sotiriae matri. Pientiss. Religio. Iucise. metuenti.
Eodem in loco.
C. BAsilides. EQ. R. ET. AVR. Vibia Vibianae matronae. PArẽtes. FIL. Kariss. V. F. F.
In quodam monumento.
D.M.
AVre. RVfinae. Alumnae. Pientiss. & INcõparabili quae uixit. An. xxvij. M. x. d. II. Fide Cognita. Memor. Obsequij. Eius. Aurelia. Soteria. PIET. PLena. P.
Iuxta amphitheatrum.
D.M.
Aurelio. Timacho. Aspasia. LIberta.
In quodam sepulchro. (V.F.
MAnilia. Paula. De Patrimonio. Suo. Sibi & AVrelio. PAulino. Compatri. SVO. DOmum AEternam. P.
In quodam horto apud sanctũ Stephanum.
Auidia Maximina. Domũ. Aeter. V. S. P. si quis. Aliud. Corpus. Superpo. Det Fisco. ccc. mil.
Apud amphiteatrum.
Aur. Eripinus. Aur. Victoriae. Compater. Eius De Patrimonio. Suo. Domum. Aeter. V. S. P.
In cathedrali ecclesia.
M. BAruius. Soter. BAR. ASclepidorae. Filiae. Pientissimae.
In sepulchro quodam.
Iulia. Matrona. Aurelio. AQuilino. Comp. Cũ. Quo. VIxit. ANN. xxij. SIne. VLla. QVerela. B.M.P.
Apud pratum magnum.
DOnatius. AVG. LIB. & ANnia. Prmitiua. Hãc. SEdem. FRuctũ. LAboris. Sui. Viui. Sibi. POsuerunt.
Apud montem amphitheatri.
VIbię. Athenai. DuL. HeRAcli. PA. SOCR. P. B. M.
In domo Iacobi fabri.
LOC. MON. IN. FR. P. XVI. IN AG. P. XX. H. M. HERES.
Sub campanile aedis pontificiae.
Imperatori. CAES. Pio. Felici. Inuicto. AVG. RES. P. POL. DN.
Eodẽ in loco à tergo. (MER.
MAX. TRIB. P. VI. CON. II. p. P. M. AuREL. MEnophilus. ORnatus

A natus. IVDicio. Eius. Equo. PVBL. Sacerdos. Tuſculanus. EDIL. POLEN. Cũ. Menophilo. Patre LIB. AVG. NN. EXPROcurat. Indulgentiſſ. L:D. D. D.

Iuxta ædem diui Matthæi in tabula marmorea.

C. HELVIVS. Iulianus. IVLiæ. FORtunatæ. CONIugi. CAſtiſſ. ET. INCOMPARABILI. SPLENDIDISS. ORDO. Aquileienſium.

Hæc dum ita cõquirerem, uenti iam tandem ſatis placidi, noſtroq; itineri non diſſoni ſeſe nobis oſtẽdunt. Anchoras igitur eruimus, portu egredimur. Quatuor galeaceæ Berytum in Syriam profecturæ diſcedũt à nobis. Inter quoſdam nos ſcopulos in huius portus faucibus eam noctem egimus. Altero die uela damus, ſed infauſto ſydere: Nam uix ad milliare trigeſimũ aberamus à portu, cum adeò fera tempeſtas exorta eſt, ut magiſtri gubernatoresq; nauium quid cõſilij caperent, penitus ignorarẽt. Dum ſic omnes muſſitant, ecce uis uenti maiorem galeaceæ, qua ego uehebar, antennam nõ longe à malo diſrumpit. Vela à ſummo ad imum lacerat. Antennæ pars in mare à uentis deportatur. Galeaceam ferè ſecum trahit. Et quidem, niſi celeres illi XII iuuenes gagliardi comites appellati, parti uelorũ laceratæ fortiter innixi, eam ſumma ui aſtrinxiſſent, nauim inuertiſſet. Intra galeaceam igitur illi lacertorum uiribus & robore uela reducunt perdita. Ventorum fremitus furioſus augetur. Aliæ naues ſuũ iter à uentis & ipſe raptæ proſequuntur, nos deſerunt: neque enim, etſi cuperent, laborantibus nobis opem ferre potuiſſent. Millia paſſuum circiter uiginti retrò cedimus. In ſtatione quadam ſub ſcopulo, qui nos aliquantiſper ab undarum incurſu tutaretur, anchoras iacimus. Ibi dies egimus duos, duasq; teterrimas noctes, aut rudentum aut anchorarum rupturam, ut intra ſcopulos quibus proximi eramus illideremur, in horas expectantes. Verebamur etiam ne fluctuum ictibus nauis aperiretur. Toto enim eo tempore nauis noſtræ latera non aliter undarum tumida rabie concuſſa tremebãt, quàm ab hoſtibus quaſſata oppugnando tormentis hoſtium mœnia. Votis precibusq; ſingulis horis deum ſanctosq; omnes fatigabamus. In noſtra galeacea quatuor peregrinos ad diuerſas orbis partes mittendos uouimus. Plena metu omnia, omnia horrenda: ſed ſecunda nox formidoloſiſſima: ſæuiebant ab alto rabidi fluctus, mugiebat à profundo pelagus: undarum cumuli ſpondas interdum ſuperabãt: modo à puppi, à prora modo uexabamur. Tertia die tandem quieuit hyems aliquantulum, iterq; noſtrum Dalmatiam uerſus capimus. Intra cuius prouinciæ ſcopulos quarta ab inde die reliquas galeaceas, quæ & ipſæ maiora paſſæ fuerant incommoda quàm nos, errantes aſſequimur. Quamuis afflicti, inuicem tamen ſublatis clamoribus ſeſe è puppibus nautæ, ciues uero nutibus alacres ſalutãt. Aduerſantibus iterum uentis Iaderam, quam appellant Veneti Zaram, Dalmaticam urbem illuſtrem unà omnes retrogradimur. Ibiq; cum deſcẽdiſſemus è nauibus, ſua quiſq; pericula iactitabat: hic derelictas ſibi ruptis rudentibus anchoras: ille ſpondarũ munitiones attritas: alius remigium cum cadis remisq; abrepta conquerebatur. Sed præter cætera ex illis quatuor quæ nos deſeruerant, fracta maiori anchora, furibundus quidam uortex in aliarum conſpectu unam detorſit ab oculis omnium: illam ſemiabſorbendo, concutiendo, conuoluendo in horæ momento aſportauit: cæteris tribus pari ferè modo laborantibus. Hi ablatos à ſe miſeros ſocios, tanquam iam uoratos æquore, deflerunt. Intra uadoſa enim Apuliæ littora, quibus ipſi tunc erant proximi, proiectos proculdubio arbitrabantur. Sed minoribus anchoris ſtatim iactis, cum magna rudentum copia, præter omnium opinionem, uiolentiæ illi reſtitit, & euaſit incolumis. Expurgatis iam languore & metu fatigatis afflictorum pectoribus, urbẽ perluſtramus: ubi multis ueterum monumentis illuſtratam Iaderam comperimus: ex qui-

Ingẽs exorta nauibus tempeſtas.

B

C bus sculpta marmoribus hæc epitaphia annòtaui; & multa præterea quæ non licuit colligere.

In urbe Iadertina. In templo diui Donati.

Iunoni augustæ apuleia. M. FIL. Quinta suo & L. Turpilij Brochij nomine.

Iuxta portam qua itur in agrum.

I M. Cæsar. F. Aug. Parens Coloniæ murũ & turris dedit. L. Iulius optatus turris uetustate consumptas impensa sua restituit.

In exteriore parte templi diui Chrysogoni.

Q. Delius. Q. F. Fuscus. vi. uir. Augusta. F. sibi & suis. infr. P. xx. in ag. P. xx.

Ibi etiã beati Simeonis prophetæ corpus (ut Iadertini multis testimonijs probant) honorifice sepultum atq; adhuc integrũ salutaui. Admiratusq; sum tanto tempore simplex, sine myrrha aut balsamo, cadauer, quod nullo medicamento fucatum est, potuisse incorruptum seruari. Altero, ubi primum eluxit, die, neq; enim diutius Iaderæ morati sumus, iter nostrum, claudicando tamen, altum capere conantes prosequimur. Ea nocte ex transuerso nauigiolum quoddam, Gripus ab Adriaticis maritimis appellatus, nobis ex Apulia obuium efficitur. A cuius nautis, qui ferè latus unius ex nostris galeaceis, inuiti tamen, abraserũt, accepimus, galeaceas Beryteas, quæ à nobis Pola Illyrica discesserant, in Apuliam tempestate abreptas transcurrisse, summaq; pericula nec nostris inferiora fuisse perpessas. Dalmaticum tandem littus simul & Epiroticum, per ingentia discrimina & immensos labores, aut latera semper aut proras uentis uertentes, præterlabimur. Cum ex alto nos prope Dyrrachium, quam miseram urbem nuper Turcarum exercitus occupauerat, tempestas compulisset, per Butroti littus Corcyram insulam Alcinoi & Phæaci patriam apprehendimus. Neque intra diem tertium & trigesimum. Quod iter sæpe intra septimũ aut octauum

D à discessu ab urbe Venetiarum hæ galeaceæ percurrere solebant. Corphu hanc insulam, nunc ditioni Venetæ subiectam, appellant. Quam quidẽ ex soli ubertate & citrorum copia, amœnam fuisse, ueluti prædicatur, constat. Sed dignitatem illam quam ei antiquitas tribuit, Turcarum uicinia & alienum imperium sustulerunt. In deterius enim & in præceps, cum ad exteras manus deueniunt, alta quæq; indies collabũtur & corruunt. Autoritas autem, ornatus & opulentia imperij sedem sectantur. In Corcyræ bene munito quidem & duarũ arcium præsidio satis tuto emporio biduum, cum omnia iam nobis alimenta deessent, commorati sumus. Inde montes Ceraunios uersus, Cimeriacos ab incolis nostra tempestate nuncupatos, qui à Corcyra distant passuum millia sexaginta, nauigauimus. A quibus cum iam illis proximi essemus, occurrens nobis à prora rabidus auster, nos intra Corcyriacos in oppidi cõspectu quosdam scopulos rugiens reiecit. Vbi nos aduersi flatus dies undecim interceptos detinuerunt. Inde Corcyra iam tandem per Ceraunia littora à tergo relicta, Cephaleniam, Vlyssis quondam insulam, in qua Same erat, paucis antè diebus per uestrum & Venetorum exercitus à Turcarum potestate ereptam, prehendimus. Hæc insula frumento, uino optimo, serico, murice, gregibus atq; armentis, ob ingentia pascua, alijsq; humano uictui necessarijs prouentibus abundans est. Sed & ipsa nunc incursionibus infestata, male culta & hominibus parũ freques est. A tergo Sames Græciæ continentem uersus iacet Dulichia sinusq; Laërtiacus: quem his etiam temporibus Golphum Larte Veneti nominant. Post triduum quo stetimus in anchoris in littore Samico à uentis aduersantibus detenti, discedimus: duosq; illo die scopulos, quos dicũt Striuales Vergilianas, strophadas, præterlabimur: Zacyntho insula, quæ nunc Zantus dicitur, à septentrione uisa, quæ sexaginta millia passuum ab insula Same distat. Sed cum à Zacyntho & Strophadibus iam circiter millia centum nauigauissemus, maris ira coacti Zacynthum regredimur. Ibiq; intra portum qui dicitur Natte semper fluctuãtes, dies egimus

A egimus in anchoris quatuor. Discedimus tandem, & littus abradimus Arcadicum, Peloponnesiacum'ue & Argiuum, loca omnia ob Turcarum incursiones & crudelitatem, sed nunc præcipue, inculta, deserta & miserãda, cum Venetorum uires, expugnata urbe Modonensi, habitoq; in deditionem Corono Græco oppido his temporibus ditissimo, perfregerint. Sic nauigando beatæ Catherinæ die, quem, uti non bene faustũm, nautæ formidant, sole ad occasum uergente, in insulam Citheræam incidimus: in qua adhuc extant celeberrimi templi uestigia. Vbi superueniens uentorum nimbus cum tenebroso ac uiolento pluuiarũ lapsu, nos anchoras iacere uix passus est. Sequẽs uero dies in puppim nobis uentos ostẽdit: quare eleuatis anchoris ultimo iam Peloponnesi angulo, quem nautæ Itali Caput, antiquo nomine Maleũ uocant, à tergo, Aegeoq; mari cum reliquis præterabrasis, Cycladibus insulis à sinistris relictis, altũ capimus. Et hora circiter eius diei meridiana, fabulosi Iouis quondam insula Creta à Citheræa millia paulò minus centum distãs, nobis apparuit. Cuius emporium urbem Candidam intramus nonis Decembris. Quod iter à Corcyra intra diem octauum hæ galeaceæ sæpius peregerant. Ibiq; quamuis ab omnibus pelagi minis portus sit tutissimus, tredecim continuos dies inclusos aduersi nos uenti, ne egrederemur, detinuerunt. Interea loci de insulæ rebus hæc pauca notaui. Ex insulæ uiridarijs rosarum & uiolarum manipuli, natiuæ ambrosiæ alligati, cœli benignitatem testantes, ad me quotidie ferebantur. Vrbs autem Candida ad orientem sub Idæis mõtibus posita, uicinum sibi habet alium à meridie montem altissimum, qui nostra etiam tempestate mons Iupiter ab incolis appellatur. De Minoio uero Labyrintho, de quo poëtæ tam multa fabulãtur, examussim percunctatus, extare illum reperi, esseq; subterraneũ specum cauatam intra montem: quinq; & uiginti passuum millibus in internis insulæ ab urbe Candida distantem. Sed maiori ex parte uetustate collapsam, pluribusq; in locis dirutam *De Labyrintho.*
B asserunt. Ex industria etiã plures aditus clausos: & lege cautum, aiunt, ne quis introëat, nisi illum senex aliquis indigena, qui meatus illos bene cognitos habeat, accensa face, introduxerit. At tamen quid aliud sit præter speluncam, quis illum struxerit, quod ibi ex Pasiphaë natus Minotaurus fuerit, & manu Thesei interierit, minime sciunt. Natos autẽ apud ipsos Saturnum, Iouem, reliquos'ue simplicis ac fabulosæ antiquitatis tyrannos, ignorant. Neq; enim est quisquam in tota insula qui literas didicerit: aut quicquam scire aliud curet, præterquam de uineis aut gregibus & armentis: ex quibus uini & casei copiam exhauriunt immensam: quorum prouentuum permutatione cætera sibi iucunda aut necessaria comparant. Syluas Cretenses habere cupressinas ita peculiares, ut domorum omnium trabes, contignationes, tabulataq; omnia ex illis arboribus, atq; etiam naues construant, quodq; apud eos cupressi incisæ renascantur, mihi Cretenses affirmarunt. Noxium præterea ueneno aut rapax animal, utputa lupum aut ursum, siue uulpem, uel huiuscemodi aliud ullum (quamuis in lacunis colubræ procreentur) insulam peperisse nunquam prædicant. His paucis de insula Creta iuxta doctorum scripta collectis, Candidæ portum sextodecimo calend. Ianuarij iam tandem egredimur. Rhodoq; casu ac Carpato reliquis'ue multis insulis adiacentibus à sinistra relictis, Alexandriam Aegyptiam uersus, quæ Cretæ australis est, proras dirigimus. Quem maris tractum quadringentorum millium passuum dimetiuntur. Id nõ paucioribus quàm sex diebus peragrare per tempestates licuit: è prora enim interdum, à lateribus plerunq;, nos fatigabant. Sed eo præcipue die quo Alexandriam attigimus, nos tumidissima procellarum rabies comitabatur. Contra Alexãdrinorum omniũ opinionem, plenis tectis ac pinnis nostri accessus exitum expectãtium, sole ad occasum uergente, decimo calend. Ianuarij, portum apprehendimus. Multa ibi eo die rara nauigantibus, ex ueterum nautarum sermonibus, acciderunt. Vndarum cu- *In Creta nullũ animal noxiũ.*

C muli, qui sese nobis interdum eleuabant medij, socios à nostris, & nos à sociorum oculis surripiebant: imò & plerunque non modo naues, sed & nauium malos penitus abscondebant. Salientium undarum spondas percutientium adeò magna moles interdum erigebatur, ut semel atque iterum ad aliam galeaceæ partem, tanquam densa nubes, in mare caderet. Pedibus insistere uix quisquam poterat. Vidi ego præterea ac dimensus sum, fluctibus egredientibus, sinistram nostræ galeaceæ spondam duos & semis cubitos sub aqua interdum delituisse. Dextra enim ab occidente uenti furebant. Sed eius nauigij ita bene formata est & compacta contextura, ut quà ipsamet unda ingreditur, eadem regrediatur. Et si tota sub aquis ipsa nauis summergeretur, ueluti anguilla aut agiles delphini, eadē ui undarū impulsa qua obruitur, emergit. Nocte igitur superueniente, in captato Alexandrino portu nouo septentrionali (alium enim habent antiquum tutiorem, quem nemini Christiano uidere fas est, occidentalem) anchoras summa cum lætitia demittimus: alacrique animo ab Aegyptijs propter uarias non minus gratas quàm utiles quas ad eos merces important, sed auri argenti atque æris præcipue, galeaceæ recipiuntur. Ego uero habita descendendi è nauibus ab Alexandrino prorege uenia (neque enim aliter captare terram fas est cuiquam) à Barchinonensi quodam Philippo de Paredes, Hispanorum & Gallorum in ea prouincia consuli iudiciario, hospitio suscipior. Tabellariumque celerem, ubi sum ingressus Alexandriam, ad Soldanum de aduentu meo significatum, Cairum, quæ est Babylon nunc Aegypti, Idumeæ, & Syriæ, regiā sedem, mitto. Mos enim est ut edictum prius Soldanicum, quicunque eas oras attingat, expectet, quàm ad eum iter capere ausit. Interea igitur dum edictum operior regium, tertium esse Alexandriam à Meroē iter, climata considerans, quid à nobis distet Alexandria animaduertebam. Hyematum Alexādriam hirundines, miluos, quos regales in Hispania appellatis, cæterasque uolucres, pontū hyeme adueniente à nostris regionibus Europæis transuolantes, tendere cognoui. Floridas & habebāt arbores ac uiridaria Decembri & Ianuario mēsibus. In sextum

Vbi hirūdines aliæq; id genus uolucres hyement.

D ab ingressu meo diem impatiens ocij Alexandriam perambulaui. Proh dolor, illustrem, maximam, habitatoribus refertissimam, pulcherrimam, opulentissimamque quondam Ptolemæorum sedem Alexādriam, collapsam, dirutam, maiori ex parte desertam miserando spectaculo, deploraui. Heu infelicem, quæ & quanta mœnia, quales & quàm amplæ eius urbis stratæ uiæ, quàm conspicuæ domorum frontes ad cœlum tendētes, qui portarum fornices. Sed in cinerem uersa domorum interna omnia prætereuntes conspiciebamus. Vnde hæc tam lachrymosa ruina emanarit, uariæ mihi sunt rationes adductæ. Alij pestiferæ contagioni rem ascribebant, alij bellis ac ciuium seditionibus attribuebant. Sed regum sæuitiam, post transportatam trans Nilum imperij sedem, & alienigenarum tyrannidem truculentam, potissimam eius depopulationis causam fuisse nonnulli arbitrantur. Quotquot enim Soldani creantur, Alexandrinos incolas (quū sit Alexandria, excepta Damasco, regnorum omnium Soldanicorum emporium & negociorum sentina) expilant, & tāquam mercenarias oues pro libito excoriant. Neque abest quin à plerisque per cruciatus & tormenta delatorum susurris admoniti, pecunias extorquere soleāt: nulla alia ratione media, præterquam, uolumus pecunias. Quapropter quicunque mercatores, aut alteriusmodi incolæ diuites, eas inhabitant prouincias, die noctuque suam perniciem ob diuitias quas possidere creduntur expectantes, tremunt, curisque ingentibus confecti uitā degunt infelicē. Inde est quod hac tempestate tenuia sint commercia, nullæque gemmæ uel paucæ reperiantur: pauperes enim se esse mercatores omnes simulant, & parcè uiuūt ac uestiuntur: omnia parcius solito, ne in suspicionē incidāt. De his iam satis: ad nos redeamus. Dum igitur edictū regium, quo me accersat, solicitus operirer: nullā esse Soldano curam, nō modo de edicto ad

me

A me mittēdo, uerumetiā esse iratū, aduētumq; meum ægre tulisse, renunciatum est. Veritus nanq; est defectionem. Sed iræ causam inde nactus est, uerā dissimulans, quod paucis comitantibus me adire, nullaq; dona ad illum afferre, Iudæi, Mauri, hæreticiq; à uestris regnis eliminati, quorū nō parua copia ad eas regiones cōfluxerat, malo animo retulissent. Dedignātur enim, & se barbari illi negligi & floccifieri arbitrātur, si audeat ulla potentia oratores ad eos sine opimis muneribus destinare. Opprobrioq; & ludibrio fieri ducūt, nisi missus orator longo ordine comitū accesserit. Quibus intellectis, tum beneuolētiæ captatione, tum perfricata frōte opus esse animaduerti: cum superbissimū & summe barbarum hoc genus hominū esse perpenderim: quapropter duos illos Franciscos fratres barbatos, quos uiæ comites mecum habebā, qui meo suoq; nomine Soldano talia dicta referant, properanter mitto. O summe Mahomethæorū imperator, catholicorū regis & reginæ Hispaniarū oratori, qui iam intra tuæ ditionis limites terrā tenet, relatū fuit, obtrectatores scelestosq; ac nefarios homines, tum mendosis, tum dolosis animum tuū delationibus perturbasse: teq; quod nulla ad te munera tulerit, quod'ue paucis comitātibus ad te uenire arbitreris, iratum esse, aduētumq; ipsius te paruifacere, præsciuit. Sed si utriusq; rei sereno uultu & pacatis auribus rationem admiseris, fore ut tibi satisfiat ad unguem, existimamus. Regius hic orator, potētissime rex, dona, uti alios oratores cōsuescere prædicatur, se nō modo tanto principe digna, sed nec ulla quidem uel minima tulisse, fatetur: quoniam à suorum regum moribus cuiq; regi dona mittere alienum esse perhibet. Quod uos honorificum esse ducitis, id inter occidētales principes pro iniuria habetur. Attamen si uestros mores, ueteremq; hanc apud uos cōsuetudinem tantopere uiguisse cognouissent, quod nullus scilicet orator uos adeat sine muneribus, libēti & ipsi animo opima ad te dona illi dedissent: cū uos in amoris argumentū, non autē arrogātiæ uel auaritiæ causa id cupere uideamini. Quod

Reges Barbaros sine muneribus longoq; comitum ordine, accedere oratoribus non licet.

B autē perfida gens hæc, pacis & cōcordiæ regum inimica, seditionis & discordiæ seminariū, à catholicis suis regibus, ueluti perniciosa cōtagio, eiecta, ipsum non decēter comitatum ad te tantum imperatorē uenisse retulerit: inuidiose ac falsò delatum, inquit: & nos, qui mortem potius subire q̃ mentiri in tenui præsertim negocio sumus edocti, itidem fatemur. Vidimus enim, uidimus ipsum triginta uiris ornatissimis, præter eos quos itineris longitudine ualetudinarios defatigatos in diuersis reliquit regionibus, comitatū incedere. Mittito igitur, serenissime, mittito, eumq; accersiri iubeto: et si aures dictis eius faciles præstiteris, haud quidem te postea illū admisisse audiuisseq; pœnitebit. His itaq; Soldano per meos nūcios relatis, ipsius Trucimano primario auide referēte, quem uestris maiestatibus deditū esse comperi, Soldanus bene persuasus, ad me, procul habita omni mora, edicti regij chirographum mittit, quo me tutò ad se proficisci posse, ne'ue quis mihi sit impedimēto imperat: cū duobus qui me ad se comitētur de suis palatinis equitibus. Quare octauo calend. Februarij, regium mihi per hos equites chirographū porrigit. Nec me nunciorū meorū literæ perterruerūt: quibus mihi significarāt, Mauritaniæ, totiusq; Africæ regū oratores, eiectorū Granatensiū rogatu, ad Soldanū missos fuisse cū uehemētibus querelis. Durū nanq; mihi in agone certamen paratū, & multiplicibus Alexandrinorū sermonibus, & eorū qui à Soldano ueniebāt, perferebat. Soldanū enim, ut me inspectāte de Christianis grādis aliqua uindicta sumeret, impellere nitebātur: meq; uestro nomine cū primū adijssem male tractaret, nō leuiter instabāt: sese supremis iniurijs & cōtumelijs fuisse à uobis affectos proclamātes. Ego uero q uos fortunatissimos semp fuisse cognoui: pro quibus etiā mori est uiuere: uestro fato omnia mihi bene successura cōfidens, contra Nili torrentē adnauigaturus q̃celerrime possum accingor. Quæ succedēt, si uixero, in tertiū librū concludētur. Valete interea duo hac nostra tēpestate lumina orbis terrarū, & Christiani nominis propagatores.

PETRI MARTYRIS ANGLI MEDIOLANEN. LEGATIONIS BABYlonicæ, liber tertius.

X urbe Alexandria, Aegypti reliquarumq; regionū Soldanicæ ditioni subditarū, emporio primario, catholici rex & regina, cum iam iter in interna prouinciæ ad Soldanum facturus essem, quæ mihi ab urbe Venetiarū discedenti ad eum usq; diem calamo digna uisa fuerāt, breui compendio exaraui. Nunc autem quæ à septimo calend. Februarij die, quo ad Soldanū accersitus pedē moui, sese mihi obtulerūt, quam breuius quam'ue dilucidius potero, prosequi studebo. Septimo calend. Februarij hora antelucana Cairum, eius imperij caput, quæ aliâs Babylon est, ab incolis alterius Euphrateæ Babylonis quondā habitata, profecturus, discedo Alexandria, Hispanis negociatoribus omnibus, quotquot commerciorū causa Alexandriam cōuenisse reperi, comitatus. Hos enim mecū adducere curaui, ut eum cateruæ numerū implerem, quem mei nuncij ad Soldani animum disponendum per me missi adduxisse me Soldano retulerunt. Roxetum quondam Canopum Nili ostiū, ab Alexādria circiter quadraginta millia passuum distans (per iter arenosum, incultū, desertū, in quo neq; domiciliū ullū neq; arborem, præter alicubi palmas, ullā reperimus) altero die fessi uenimus. Dum Niliaca nobis nauigia parātur, alimētaq; necessaria coëmuntur, circiter integrū diem commorati, Nilum ingredimur. Neq; enim Christiano cuiq;, propter Arabū grassationes & rapinas, terrestre iter patet. Hi nanq; nō modo Aegyptū, sed Africam uniuersam ab oceano atlantico ad Niliacas ripas Asiæq; partem cōtinuis incursionibus infestant. De quibus cum satis ocij mihi suppetat, non ineptam fore di-

D gressionem existimās, pleraq; aggressus sum differere. Gens hæc est innumera,

Arabum uagantiū uita.

uaga, sine domibus, sine statione, sine quiete ulla, sub dio semper uersans, semper in motu: camelorū dorsis uxores, filios, & quicquid supellectilis assequitur, portās: adusta solis ardoribus: bellicosa tamen, sed sine certo imperatore. Plures habent dispersi Arabes inter se duces, sed discordes & factiosos. Hinc est quod imperio ipsi qui liberi sunt nō potiantur, cum sibi inuicem capitali semper odio insidientur. Imperatorem cui obtemperare studerēt, si Arabes inter sese eligerent, de seruorū manibus sceptrum facile abriperetur. Est enim errantium Arabum multitudo ingens: Mameluchi uero, id est serui regij, quorum opera Soldani ad regni gubernaculum & bellorū summam utuntur, numerum nō excedunt X millium. Sunt præterea Arabes, omnium incolarum & eorundē Mameluchorū sentētia, nobiles & industrij: Mameluchi autē maiori ex parte ignobiles, mōtani, à piratis è mōtibus ut plurimū Scythicis supra Euxinū & Mæotidem raptati, emptiq; à Soldanis & eorum principibus: unde serui, de quibus latius infra dicemus. Nunc autē ad iter redeamus. Cōtra Nili fluēta pridie calend. Februarij Bullacum Cairi suburbium cum aduesperasceret adnauigantes prehendimus: ibiq; in naui pernoctauimus: neq; enim ausi sunt duo illi comites mihi ac ductores dati palatini me credere barbarorum perfidiæ. Attamen ex ipsis unus ad Soldanū celeriter procurrit me Bullacum aduenisse nunciatum. Quapropter cum primum eluxit, ecce Mameluchis reliquisq; indigenis implentur uisendi studio littora Niliaca: raro enim ad ipsos nostratium aut diuerso habitu quisq; admittitur: præter paucos aliquādo mercatores. Sed prior accedit Trucimanus, in nauimq; ad me descēdit, & quisnam, cuias, quoue fato huc sit appulsus, ad eumq; deinde statum peruenerit, petenti mihi, enarrat. Se esse Valentini cuiusdā ciuis Ludouici Pratensis nomine, filium: in oppidoq; ipsi uestræ Valentiæ finitimo Monblanco natū prædicabat. Tempestate autē, cum adolescentulus per ea maria patroni cuiusdā nautici famulus nauigaret, in littus cum cete

ris

A ris omnibus qui ea naui uehebantur naufragio proiectum, ad Soldani manus, ex eius prouinciæ statutis, deuenisse. Quotquot enim per ea littora naues franguntur, ex ueteri eorũ instituto & consuetudine, ad fiscum cum hominibus bonisq; omnibus deuoluuntur: si præsertim piratica uel alteriusmodi, nõ mercatoria, nauis esse reperiatur. Sed triennali tandem carcere durisq; uinculis & urgenti inedia se defatigatum, Christum uerbo abnegasse, Mahometicoq; more se dispræputiari passum fuisse, & mutasse nomen, Tangaribardinumq; uocari, grauiter suspirãdo, fatebatur. Nec abesse tamen quin catholicam fidem animo seruaret, Christumq; supplex ijs quibus solebat orationibus quotidie coleret & adoraret. Ad eum autẽ inter eos barbaros splendorẽ sua industria & laboribus ascẽdisse, dicebat. De optimatibus enim Soldanicis unus est, cum redditibus septem aut octo millium auri drachmarum. Dum hæc mecũ Trucimanus Tangaribardinus colloqueretur, primates alij duo palatini, Trucimano potẽtiores, ordineq; superiores aduentant. Sunt enim apud eos tres optimatũ gradus, ueluti apud nos, quos uulgò dicimus comites, marchiones, duces. Tunc è naui, Trucimano duce, ad illos egredior, equumq; regiũ, quem ipsimet secum, Soldani nomine, mihi donandũ regio apparatu ornatũ duxerãt, ascẽdo: urbem uersus iter unà omnes capimus: nec breuiore q̃ duarũ horarũ spacio interiecto Trucimani domũ, quæ mihi intra urbis mœnia hospitio fuerat obsignata, attigimus. Attamen per hortos, & intersparsa prædia ac uiridaria, non autem per contiguas semper domos, proficiscebamur. In calendis igitur Februarij anni quingẽtesimi secũdi Babyloniam Aegyptiam, à qua magnus hic barbarorum imperator Soldanus Babylonicus uulgò appellatur, à iunioribus autẽ Cairum nuncupatam, urbium populosissimam ingredior. Falsò pleriq; urbem hanc Carras appellãt: quia Carrarum urbs est in Arabia: in Assyria uero altera: in Aegypto nulla. Ibi cæteris omnibus, qui me fuerant comitati, domum dimissis, cum Trucimano
B quanto studio possum ago, ut det operam & incumbat totis uiribus, ne meus ad Soldanum accessus differatur. Nam si fortefortuna galeaceæ, quæ me aduexerant, negociationibus suis peractis, sine me reuerteretur, fore ut serò postmodum commoda mihi renauigatio sese offerret: cum neq; præstò sint alia tuta in illis littoribus in Europam reditura nauigia: & Turcarũ piratis sint maria referta. Trucimanus autẽ cuius est emergentia cuncta Soldano referre, obsequij uestri cupidus, paucis repetitis ad Soldanum equitat: illi quid petierim referat: ut quamprimum sibi per ocium liceat, nos audire uelit, meo nomine, rogat: qui ue quales & quãti sitis, patrio affectu longis sermonibus aperit. Annuit dictis Soldanus, tantorum regum oratorem uisendi studio incensus: ut me ubi crastina dies effulserit ad se ducat, Tangaribardino imperat. Is domum lætus reuertitur: quæ acta sunt enarrat. Postero die, qui erat nonarum Februarij quartus, primo mane (ante ortum nanq; solis, aut cum tardius iam exorto, Soldani ex ueteri consuetudine semper audituri prodeunt in publicum) ad regiam proficiscimur. Hæc est haud secus super ædito colle oblongo ad latus urbis erecta, quàm Romæ sacrum summi nostri Põtificis palatium: aut propiore simulacro, uestræ Granatensis Alhambræ de Maurorũ manibus cum regno simul ereptæ persimilis. Vbi enim paulum ascẽdimus, in læuam conuersi portæ occurrimus, altis ac immẽsis turribus munitæ: in cuius uestibulo, ueluti in uestræ Alhambræ ingressu, è regione podium extat eminẽs aliquantisper. Ibi primũ ex optimatibus quendam, cui erat arcis eius custodia, multis Mameluchis circunstipatũ, sedentem inuenimus. Dextrorsum deinde nobis iter capientibus, longa sese uia stantibus undiq; referta Mameluchis ostendit: per quos medios cum progrederemur, eius adeò barbaræ enutritæ multitudinis ordinem ac taciturnitatem admiratus sum. Neq; enim eorum quisquam obstrepuit, aut loco cessit unq̃, ut nos ulterius, uti in similibus fit spectaculis, auidioribus oculis intuerentur. Ita proce-

In quali arce quibusq; custodibus habitet Soldanus

C dentibus nullum unquam sese nobis obtulit impedimentum. In eo ferè medio
spacio senes circiter triginta imberbes macilentos in quibusdã foribus ueluti po
sticis sedentes conspiciens, eunuchos esse Soldanicos, uxorum eius & pellicum
custodes, didici. Soldanum tandem in impluuio grandi super tribunali quatuor
graduum, reductis sub se, nostrarum fœminarũ more, loco sedis pedibus, seden
tem inuenimus. Totius enim gentis eius Mahometicæ mos est eo pacto sedere,
ac solo ueluti animalia bruta capite inclinato uesci, atq; sub dio ad se uenientes
audire. Soldanus tum sui Trucimani & meorum nunciorum uerbis, tum alio=
rum per eius regiones commercia tractantium relatu, quanta sit uestra potẽtia,
quàm magnus in uobis animus, quàm pollẽtes sitis uirtute bellica, edoctus: glo
riæ ac saluti suæ conducere non mediocriter à tantis regibus oratorẽ ad se mitti,
cognouit: in ea præsertim fragilitate in qua ipse, ut infra dicemus, uersabatur.
Propterea ut ego intra tapetes à media uersus eum impluuij parte stratos, cõtra
morem suorum maiorum, admitterer: neq; ego quater prostratus terrã, uestro
nomine, uti cæteri solent oratores, oscularer, æquo animo passus est. Est enim
horum barbarorum, catholici reges, arrogãtia tanta, ut quoniã inuitis omnibus
Christicolis nostræ religionis initialem locum possideãt, ipsos adorare quicunq;
adeant Christiani cogãtur. Tangaribardino igitur, cuius est ad Soldanum ora=
tores ducere, eorumq; postulata interpretari, referẽte, uestro nomine Soldano
salutem impartior: Is gratissimũ sibi fuisse nostrũ aduẽtum respondet: seq; suaq;
omnia læto uultu offert. Porrectisq; illi uestris literis, & per Trucimanum, qui
optime adhuc idioma patriũ callet, apertis, iterum à Soldano ad me cum nouis
redit oblationibus. Atq; iterũ ego gratiarum actiones, uestro nomine, quod me
ita pacato animo & serena fronte suscipiat, remitto. Quid aliud ꝙ mea dicta illi
Tangaribardinus referret, propter loci distantiã percipere nõ poterã: à Soldano
D enim passus, meo iudicio, circiter uiginti distabã. Sed nimirũ cum patrio adhuc
amore feruens, & uestri obsequij cupidus, ad beneuolũ nobis reddendũ Solda
num, alia quæ eius auribus bene sonabãt, meis dictis interijciebat. Id ego, quod
illius sermonibus attentissimum alacrioremq; paulatim fieri Soldanũ conspicie
bam, suspicatus sum. Tertiò, atq; iterum citus ad me reuertitur: ut bono hilariq;
animo sim: ut si qua mihi intra Soldanicæ ditionis terminos grata fuerint, petam
à Soldano, reportat. Illi ego, ne ista incassum gesta sint, ne ue ista unq; tam inusi=
tata apud ipsos humanitas in quenq;, de uestra memoria prolabatur, me datu=
rum operam polliceor. Ita salutationibus gratiarum ue actionibus & pollicitis
utrinq; multiplicatis, temporis aliquantulũ triuimus: nec aliud quicq̃ hoc primo
conuẽtu peractum est. Negocia enim in diem dominicũ sequentẽ remittuntur.
Soldanũ interea dum Tangaribardinus illũ meo nomine alloqueretur, ego aũt
otiosus quid relaturus esset expectarẽ, diligẽter inspexi. Is est uir natus annos cir
citer quinq; & quinquaginta, patrio more barbatus, nec densa tamen aut oblon
ga nimiũ barba: uultu iucundo, facie pingui suffuscula, aspectu ferox aliquan=
tulum, oculis reductis, paruis, graui motu, statura, uti à sedente colligere potui,
plusq; mediocri. Oriũdus autem è Scythia, ex mõtibus quos uulgò Ciarchesos
uocant. Inde nanq;, & ex Ruxiæ regionibus pars maior Mameluchorũ rapta,
per Soldanica regna uenum ducitur. Indumentũ uero ipsius eo die, ex glauco
serico, raso, forma cõmuni. Neq; enim uarias habẽt superiorũ uestiũ concisuras,
præterꝙ in manicis, quas optimates curtas & breues ferunt: cæteri autẽ usq; ad
digitorũ extremũ productas. Est nimirũ superior illorũ uestis, paruo discrimine
ab ijs quas uestri Granatenses Algiubbas uocant, Hispani autẽ marlotas. Ma=
meluchorũ talares omnes, quas solo cingulo leuiter stringunt, de cætero discin=
cti. Neq; enim illis uestes interiores corpus aliter premunt, quàm illa superior.
Neq; caligis utũtur, sed nudis pedibus, crepidas tantũ, nostrorum Frãciscorum
more, gestant. Capitis autem uelamina ualde diuersa. Per ea nanq; non modo
Iudæi

Mahometicæ gentis sedendi mos.

Soldani descriptio.

Vestes.

A Iudæi & Christicolæ Soldano subditi, qui uestium eadem genera ferunt à populis Mahometicæ legis, & à Mameluchis, sed simplicium Mameluchorum ab optimatibus, & optimatum inter se, discrimen cernitur. Mahomethæus populus uelamen fert, multis gyris lineis, quemadmodum & Iudæus & Christicola, insinuatum. Sed Christicola glauco, Iudæus croceo, Mahomethæus albido, coloribus discernuntur. Mameluchi qui Soldanici sunt ministri, pileum ferunt laneum aut cymatilem, spithama altiorē, ualde pōderosum, durum, duobus consutum coloribus, uiridi ab imo, à superiore nigro. Cæteri autē qui aut sunt aliorum principum, aut Soldanico tantū stipendio censiti, nec aliter ministri, galero rubro, uilloso, cubitali, diademato quasi, à lateribus plano, dignoscuntur. Principum uero duorum ordinum inferiorum uelamen lineum est, sed à uelamento populi ualde dispar. Populus enim suum simpliciter in rotundum implicat, & conuoluit: isti autem arte compactum & mire compressum, in aliamq; formam in diadematis modū constructum, ferunt. Summi ordinis ipsorum, à quo Soldani, ueluti ex nostris Cardinalibus summi pontifices creantur, capitale tegumētum dissonum est, & maxime ridiculum. Ex linea & ipsum tela tenui, sed rhinocerotici opus cumuli. Ex sexaginta nanq; & interdum septuaginta ulnis, in circunflexiones uarias, in gyros diuersos, in cornua demum desinens, confectum est. A sede uelaminis quæ infigitur capiti cornua sex, quorū quatuor non longiora spithama, sed magno lacerto crassiora, prodeunt: duo uero alia, ueluti adiacentia scopulis promontoria, de medio breuium quatuor, cubitalia ferè, in cochleæ cornuum similitudinem, surgunt. Nec, mediusfidius, aliunde sibi hos barbaros quàm à uernali cochlea, ea subsannatoria cornua sumpsisse arbitrari possum. Rem nanque alteri cuiquam similiorem conspexisse me nunquam puto. Idem habebat Soldanus eo publici spectaculi die cornutū capitis tegumentum. Neq; enim postquam supremum gradum ascendit, dissonum ab optimatum ornatu, de quorum ordine creatus est, habitum sumit. Cur tanti ponderis, B tanti'ue impedimenti struem sibi inijcerent, qua impliciti uertere uix caput immoto corpore ualent, à Tagaribardino prius sciscitatus fueram. Is duas mihi rationes adduxit: ne scilicet leuiter caput mouēdo à uirili grauitate fœdo aut stulto gestu aliquo discedere possint. Ne'ue, illi oneri assueti, galeam postmodum quando bellum ingruat ferre fastidiant. His ita actis & consideratis à Soldano dimittor: à quo cum domum rediturus iam terga uerterē, id spacij quod à Soldani cōspectu ad primum arcis ingressum iacet, utrinq; stantibus Mameluchis circumuallatum, ut passibus metirentur, nec minus ut astantium Mameluchorum copiam dinumerarent, hos, qui me sequebātur, iussi. Mameluchorum numerum circiter quatuor milliū affuisse: passuum autem circiter octingentorum spacium intercessisse, comperi. Neutrum tamen examussim quisquam circunspiciendi studio dinumerauit. Cum autem à Soldano duas iam custodias regredientes transegissemus, quorundam hominum diuerso aliquātisper habitu ab Aegyptijs cuneo efficimur obuij: qui postq; in me toruis oculis, rugosa fronte, furibūdo supercilio, rabida maledicta submurmurādo detorserunt: Trucimano quædā arabico idiomate Mauritano sublocuti sunt. Quibus Trucimanus parumper minitans, ut tacerent, innuisse uisus est. Inter eundū, quinam essent, quid'ue quæritarent, quàm soliciti, & cur ita angerētur, mihi Tangaribardinus aperuit. Oratores esse illos Numidas & Mauritanos, de quibus in calce libri secundi mentionē fecimus, significauit. Qui quoniā non modo in me cæteros'ue Christicolas Soldanum nō sæuisse sensissent, uerumetiā honorifice ab eo fuisse susceptū didicissent, animo cruciabātur, & mentis turbulentiam pallore uultus ostēdebant. Hi permanēt in foribus mœsti: nos domū reuertimur. Interea loci, dum negocijs pertractādis assignatus mihi dies aduētet, ne tempus ullū frustra mihi de manibus, ut uulgò dicitur, euadat, de regionis natura, de incolarum

Velaminum capitis uarietas.

Cur tam grauia onera imponant capiti.

C moribus, de seruorũ imperio, cæteris'ue rebus, quæ memoratu mihi digna uisu sunt, pro tẽpore scrutatus sum. Quare neq; absonũ mihi uidebitur, si eorũ quæ collegerim pleraq; breuibus enarrauero. Prouincia est Aegyptus, satis ample lateq; à cosmographis & historicis depicta. Vrbem autẽ, prouinciæ nostra tempestate caput, Cayrum incolæ appellant. Hæc est in Asia trans Nilum: Alexandria uero citra, propterea in Africa. Nilus enim, serenissimi principes, Asiam dirimit ab Africa. Vrbs ea primaria populosissima, ingens: de cætero prouincia ciuitatibus aut oppidis infrequẽs: cum sit, præter eas quæ inundanti æstate Nilo partes irrigantur, arenosa, Arabumq; continuis incursionibus infestata: præcipue tamen ob seruorum sæuam tyrannidem oppressa. De quorum initio moribusq;, priusquam ad alia progrediar, pauca pertingam. Vnde ad seruorũ manus tam magnæ molis imperium uenerit, qui Aegypto, Syriæ, Arabiæ utriq;, ac Idumeæ uniuersæ dominantur, uaria referunt: certam uero historiam minime se habere dicunt. Aegyptias fœminas in maritos, deficientibus liberis, ad imperij gubernaculũ sibi tunc seruos suffecisse: quãdo proceres omnes Iudaicum populum, Moyse duce, fugiẽtem insequẽtes, cum suo Pharaone mare rubrum absorbuisset, pleriq; autumant: neq; id publice recitare hæsitant. Sed longæ ambages. Aegyptios alij sua spõte, ut se accepti à Ioseph Iacobita beneficij, qui Pharaonis seruus Aegyptũ uniuersam fame peribũdam uaticinio liberasset, gratos ostenderet, ad seruos imperiũ detulisse, prædicãt. Sed priore fabula meo iudicio fabulosius. Qui uero præsentium ratione moti, de ignotis iudicium faciũt, uerisimilius rem differũt. Seruos quondã sumptis in dominos armis, imperium sibi, præsentis cuiusdã exempli argumento edocti, occupasse coniectãtur. Caytbeio nanq; Soldano uiuente, qui felicissimo ductu tres & triginta annos sceptro potitus est, Mameluchorũ seruos Aethiope quodam duce trans Nilum à dominis D armatos secessisse, multorũ memoria prodebatur. Est enim subseruorum ingẽs multitudo, cum nullus sit Mameluchus, qui domi non habeat duos aut plures, pro cuiusq; gradu ministerio addictos, Indos, aut Aethiopes famulos precio emptos. Horum defectioni, magno exercitu comparato, Caytbeius ipse occurrit, seruilemq; impetũ armis oppressit. Aliter enim de ipso & Mameluchis omnibus actũ ea tempestate fuisset. Prudẽtiores igitur, interemptis quondã dominis, imperiũ seruos usurpasse pro certo habẽt, cum nullus fuerit unq; hoc Caytbeio potẽtior, ausiq; fuerint sub eius imperio contra dominos insurgere. Quæ uero ex uarijs ego autoribus collegerim, altius aliquanto rem trahendo, non inutilia dictu uestra maiestas accipiat. Ab anno septingentesimo quarto à salute nostra & Christi natali, Aegyptij de Mahometico genere regem, ut se à Græcorũ seruitute liberarẽt, sibi crearunt, qui Caliphus appellabatur. Ab huius Caliphi nomine, reliqui omnes Aegypti reges Caliphi sunt appellati, ad annum usq; tertium & quinquagesimum supra millesimum. Tunc nanque Almerico Christiano Hierosolymorum rege Caliphum bello urgente, Sultani Syriæ regis auxilium Caliphus implorat. Mittitur à Sultano Syriæ Sarraco dux militiæ. Calipho succurrit. Almericum & Christianos pellit. Ast Calipho in uincula coniecto, regnum Sarraco usurpat: seq; iubet Sultanum, à sui principis nomine, non regem, uocari. En Soldanorum initium, anno ab hinc nono & quadragesimo supra quadringentesimum. Est nanq; hic annus quo ego hæc ex itinere scribo secundus & quingentesimus supra millesimum. Non multos post annos Sultanatus hic Aegyptius ad Melechsalam per successum uenit. Is Melechsalam à Tartaris per mercatores magnũ seruorum numerum, qui Comani dicebantur, in Antiochiæ finibus bello uictorum coẽmit. Ita seruos Melechsalam instituit, ut eorum opera liberis abiectis, bello & pace & in prouincijs gubernandis & pertractandis armis uteretur. Melechsalam dominum serui trucidant. De seipsis Tuquemenium Sultanum creant, & regno insident serui. Ita in seruorum

Soldanorũ initium.

A uorum seruitutem ad hæc usq; tempora redacta est Aegyptus. Ex horum collegio Bondocadar Sultanus, anno octauo & sexagesimo supra millesimum du centesimum, à Christianis uniuersam Syriam & Palæstinã abstulit: præter Ptolomaidem, quam deinde Melecastraphus Sultanus post annum tertium & uigesimum à Bondocadar uictoria Christianis ademit. Sancto tamen sepulchro omnes barbari pepercerunt. Ad Caytbeum, à quo digressi sumus, iam reuertamur. Hic est ille Soldanus, cuius auspicijs Turcarum copias ingentes, parua Mamelucharum manu sæpius effusas audiuimus. Nec eorum disciplina militari percognita, sum quidẽ admiratus. Nam ubi primum è mõtibus, ut plurimum, Scythicis uenum allati sunt, in quibus inediæ & frigoribus assueti, penè nudi obduruerunt, in domos suas hi barbari principes rudes illos emptos adducunt: die noctuq; nulla in re alia tempus ullum terere, quàm in pertractãdis armis ipsos patiuntur. Ad quos erudiendos quilibet optimatum, pro cuiusq; opibus stipendio conductos domi magistros gladiatores habet, quibus nuper empti, ueluti sessoribus equi domandi obsignãtur. Ex quorum ferula si in strenuos euadunt milites, in Mameluchos censentur, aliâs famulantur semper. Mameluchorum ordo equestris est, cum stipendio militari pinguissimo. Cuilibet enim ipsorum pecuniarius census per singulas lunas (à luna nanque menses computant) drachmarum auri sex & quadrantis præbetur. Alimoniæ uero quotidiana Mameluchi portio tantũ hordei est, quantum duobus equis sufficiat alendis. Carnium autem libræ, eorum more, tres in singulos diuiduntur. Rotulum ipsi libram uocant: ea est nostrarum unciarum duædeuiginti. Panis uero ea datur portio, quæ ipsi & tribus ministris suppetat. Vnde cum nulla sit his alia præterquam de armorum exercitatione cura, sintq; uiribus pollentes, & laboribus semper cum egestate à suæ gentis natura enutriti, nec apud dominos lectis procumbãt, imò & duro solo, storia tantum supposita uel tapetulo aliquo ueteri constrato quiescant, mirari desino potuisse tales uiros numerosiores hostium turbas aliquãdo

Mameluchorum stipes. *Alimonia.*

B profligare. Hic sermo, serenissimi principes, de ueteribus est Mameluchis. Iuniores nanq; sunt numero pauciores, neq; illa, quam nunc recitauimus, militari disciplina instructi uigent. Veteres enim, exortis post Caytbeium inter principes hos factionibus, mutuis gladijs cõsumpti sunt. Recẽtiores uero ex eorũ scholis, quas uocant Tabachas, nõ maturi armis, ut Mameluchorũ numerus aliquis impleatur, educuntur. Horũ tamen opera, qualescunq; sint, ad regnorũ regimen & præsidium Soldanus utitur. Nec alteriusmodi cuiq; summa rerum creditur. Mameluchi ex Christianis deliguntur. Hi Mahometæ sectã, abnegato Christo, diuitiarum & imperij cupiditate pellecti, amplectuntur. Ex alia gente ulla censent neminem. A Iudæis nanq; fieri quenquam Mameluchũ uetant, quoniam dolosos esse & capiendis armis minime aptos Iudæos putant. Ex Mahometicæ quoque legis uiro aut fœmina genitos in Mameluchos conscribere præ timore recusant. Atque id apud ipsos suis decretis & consuetudine tantum inualuit, ut neq; proprios filios, quoniam ab ipsis postquam Mahometici effecti, aut ex Mahometica muliere orti sunt, armis instruere, uel ad honores & magistratus euocare liceat. Fas est tamen pecunias, domos, supellectilia quæq;, aut prædia natis legare. Ex Mameluchis proceres, ex proceribus Soldani creantur. Quare quonam pacto à Christianis hoc genus hominum originem trahat, quanta'ue cum nostræ religionis ignominia, opprobrio & dedecore hi barbari dominentur, catholici principes, iam colligere potestis. Expergiscimini aliquãdo, & rem Christianam capessite: non deerit sibi Christus. Gens autem ipsa incolarum est imbellis, effœminata, inermis, discincta, mollis, timida: mechanicis tantum artibus aut mercaturæ intenta: uitam silentio præterit ingloriam. Nec alijs legibus à Mameluchis gubernata, quàm absoluto iudicio. Est præterea Mameluchi cuiusuis tanta in incolas uniuersos potestas, ut claua lignea, quam manu

C gestat semper, quemcunque incolam obuium ferire pro libito, uel leuissima occa
Mameluchorum licentia. sione sumpta, liceat: quod scilicet ipsum transeuntem tetigerit, aut uenienti non assurrexerit, uel minus honorifice salutauerit, aut non citus loco cesserit. Interdum etiam nullam nactus causam, dum aut temulētus aut insanus uel aliâs iratus incedens per urbem Mameluchus occurrit incolæ, ipsum quotquot ictibus libet percutit, nec mussitare miser audet, neque in eius auxilium uel labium mouere quisquam intentat: quamuis pater filium, aut filius patrem à Mameluchio cædi cōspiciat, æquo tamen uultu patiatur, necesse est. Nam perimere incolam in auxilium alterius, ut ipsum de percutiētis manu eruat, accurrentem, uel percussum, clauam ne feriat ulterius manu apprehendentem, Mameluchо impune fas est. Multos quippe, nisi caput illis uoluminibus implicitū, de quibus mentionem fecimus, ferrent incolæ, Mameluchi passim occiderent: cum neque se defendere cuiquam liceat, neque in Mameluchis ulla interdum pietas uigeat. Incolæ cuiquam arma ulla, uel gladiolū quidē acuta cuspide uel recta, apud se habere, equo uel pedibus ambulanti, uetitum est. Redituū autē, præter ordinaria uectigalia, lex est, principum uolūtas. Exigunt, expilant, extorquent, & ad ossa usque excoriant. Propterea etsi animus ad uindicandum se in libertatem à tam impia seruitute adesset, uires tamen deficerēt: cū pecuniæ, quæ sunt nerui belli, illis desint: exercitique minime sint armis. Fœminas utraque gens quotlibet, si alendi facultas inest, assumit sibi. Voluptatibus omnifariam dediti, futurorum omni cura posthabita, uiuūt: suoque Mahometæ se magis gratum facere tunc arbitrantur, quando ardētius delectationibus incumbunt. A uino tamen abstinere Mahometica illis lege præceptū est: sed Mameluchi cum uinum assequūtur, multò auidius quàm nos illud bibunt. Fœminæ per uias brachatæ, uiri nudis usque ad genua cruribus ambulant. Vestes tamen uiri ferè talares induunt: mulieres au-
D tem surarū tenus tantū: sed fœminæ caligatæ. Insanos, deliros, lymphaticos'ue homines, sanctos esse ac diuino spiritu afflatos arbitrantur, & colunt. Iudicate igitur, serenissimi reges, quàm infausto sydere regiones hæ gubernētur, in quibus serui dominantur, liberi seruiunt, graues opprimuntur, stulti extolluntur: ubi nulla fides, nullum ius, nulla pietas, misericordia rara, auaritia immensa, in domibus summa ob multas uxores discordia, foris ingēs inter se odium. Viget enim inter ipsos principes, ob diuersas post Caytbei mortem factiones exortas, incredibilis inimicitia: nec in re ulla magis inuigilāt, uel ingenia atterunt, quàm alter præcipitio ac ruinæ alterius. Quare unde hæc tam diuersa in una gente studia emanarint, unde sibi hæc adeò rabida simultas initium sumpserit, operæprecium erit aperire. Sed aliquanto altius, ut res ipsa planius intelligatur, repetendum est. Anno, à nomine Christi, quinto & sexagesimo supra quadringentesimum ac millesimum: ab eorum uero seductore Mahomete octingentesimo sexagesimo secūdo uel circiter (ad unguem enim colligere id nequiuimus, quoniam diuerso à nobis ordine, computant annos) Imperatorem sibi Caytbeium uirum Scytham hi serui, quod antiquior, quod'ue & magistratu summo & autoritate polleret, elegerūt. Hic fuit ingenio & uirtute bellica præclarus, tenuitque imperium annos tres & triginta. Quapropter ea diuturnitas imperij Mameluchos fidos illi effecit: quod ipsos sua pecunia ferè omnes coëmerit, suoque pane nutrierit: ueteribus uel ætate uel bello aut uarijs morbis maiori ex parte cōsumptis. Inter hos una disciplina, uno pane, sub eodē domino educatos, duo de lautioribus ac opulentioribus principibus, quorum alter Acbardinus, Campsous Campsomia alter nūcupabatur, inimicitias inter se capitales, etiam Caytbeio uiuente, exercebant. Cum enim ambo Scythæ essent, amboque à paruulis de Ciarchesis uulgò montibus rapti, eodemque pago oriundi dicerentur, Campsous Acbardinum rusticitatis arguebat, præ inuidia, quod faciliores Acbardino Soldanus aditus ad se præstaret: quod'ue potentiores quàm ipse magistratus asse

queretur

A queretur Acbardinus, animo Campsous cruciabatur: ita ut fit inter omnes uentosos ambitionis afflatus affectantes: perniciem alter alteri semper machinabantur & astruebant. Quapropter cum grauiter iam ægrotante Caytbeio, inclinatos ad erigendum aduersariũ suum ad imperium, ob maiores pecuniarũ & magistratuum copias, Mameluchos Campsous Campsomia sentiret: Caytbeiũ adhuc integro sensu laborantem, mœsto uultu & obortis lachrymis, cum dictis adit huiuscemodi: Imperator optime, tanta fuit erga nos omnes tua semper humanitas & clementia, quod nisi maiorem tui hominem exuentis, quàm apud nos uiuentis rationem haberemus, ingratissimos nos omnium seruorum, erga optime de se merentes dominos, & summorum beneficiorũ nefariò immemores fateri cogeremur. Hunc enim quamuis nobilem, paupertate tamẽ summersum: illum è syluis, alium è pecudum custodia, ab horrendis Scythiæ frigoribus, & urgenti fame, ac demum ex miserrimis magalibus, ad summas diuitias, ad præclara palatia, & altos rerum cardines, euexisti. Constituimus igitur, imperator maxime, ne ingratitudinis detestabile nomen subeamus, filiũ tuũ Mahometẽ, quẽ uti tui deficientis simulacrũ ueneraremur, in imperatorẽ nobis eligere. Bonorũq; omniũ hanc scito firmam esse sententiam. Caytbeius autem longa rerum experientia sapiẽs, Campsoi mentẽ aperte cognoscẽs, qui nõ sui filij causa, sed ne imperiũ ad inimicum Acbardinũ perueniret, talia moliretur, Campsoum à proposito diuertere conatus est. Sensit enim id potius filio perniciem quàm felicitatem pariturũ: hortatusq; est toto ingenio Campsoum, ut imperatoris electionẽ ordine suo ueteri, pro institutis maiorum, procedere pateretur. Se uno animo ipsos filiorum loco h bere, quos ita fidos semper cognouerit: quos'ue suo pane à teneris educauerit. Paucis repetitis Campsous discedit. Caytbeius aũt non longe post animã exhalauit. Campsous uero Campsomia quæ apud Caytbeium egerit enarrans: B Caytbeiumq; sibi, ut filiũ eligerent, dixisse ementiens, de Mameluchis quoscunque potest subornat. Mahometem, mameluchis auxiliantibus, in castellum ubi regia est, locat. Imperatorem creat. Is est eo tempore adolescens, annos nondum natus sexdecim. A summo eorũ pontifice Mãmetes cõfirmatur. Habent em̃ & ipsi summũ pontificẽ, ad quem huius imperij machina si Aegyptij homines essent, pertineret. Ius suũ, ut cæteri cõsueuere, Mãmeti Cairi regiam tenenti trium millium auri drachmarũ precio pontifex uendit. Is Califfus dicitur. E tribunali Soldano stanti pedibus uitæ necisq; liberam potestatẽ præstat. Ipse descendit: seipsum spoliat: Soldanum imperaturũ induit: abit priuatus, permanet in imperio Mammetes. Qui petulans & imprudens, tantáue mole implicatus lasciuire, sanguine gaudere, pecunias optimatũ sitire, necẽ illis moliri cœpit: occasionẽ nactus quosdam obtruncat: cæteris omnibus ficto generali cõuiuio insidias parat. Matri consilium aperit. Ea fratrẽ suũ, qui, Campsous Ciarchesius nomine, de optimatibus & ipse unus erat iugulandus, monet, ne eo die quamuis inuitatus, accedat: eius nepotis filij sui mentẽ detegit. Campsous Ciarchesius nepoti iratus, qui talia machinaretur, optimates conuocat. Imminens periculũ enarrat: sibi consulant edicit. Optimates ubi adolescentis animũ quò tendat intelligũt, Campsoo Ciarchesio magna ob propalatũ facinus pollicentur. Rem dissimulant. Acbardinus interea & Campsous Campsomia, potentissimi duo primates, alter pecuniarũ amplitudine, beneuolentia fretus amicorũ alter, sese inuicẽ duabus pugnis aperto Marte, & collatis signis, ita prosternunt, ut uitæ tædio confectus Acbardinus, mortẽ obierit: Campsous autẽ Campsomia, domo, bonis, patria, extorris lateat, incertum an uiuat. Ab his duobus diuersa inter ipsos studia, diuersæq; factiones, quæ nunc eos exagitant, exortę sunt. Indeq; est, ut intra sextũ à Caytbeio annũ quinquies iam Soldanicam sedem euacuarint: et sese inuicẽ Mameluchi ueterani suis quiq; partibus fauentes telis consumpserint. Ad iam perturbatos optimates redeamus. Per Tomumbeium quendam armorum ducem, inferioris inter princi

C pes ordinis, cui etiam Mammetes necem fuerat minitatus, insidias Mammeti pa rant. Mammetem simul & duos eius Amitinos, quorum cõsilio regebat̃, structo intra tentoria castrensia cõuiuio, in agro iuxta uiam quã facturũ Mãmetem iter ad quædam lasciua pulpamenta didicerat inuitatũ, obtruncat ex insperato Tomumbeius. Hic fuit infelicis adolescentis exitus, triennio nondũ peracto, à patre dum morerent̃ præuisus. Principes uero tum ut amicorũ Mãmetis animos mitigarent, tum etiam ut accepti à Campsoo Ciarchesio beneficij se gratos ostenderent, Cãpsoũ Ciarchesiũ eius auunculũ, Tomũbeio nepotis interfectore tractante, coronant. Tomũbeius in proditionis mercedẽ Emirchebir creat̃. Is est magistratus primus post Soldanum: exercitibus nanque præest. Rebus sic stantibus, Zamballatus qui Damasco Syriæq; preerat, creationi non assentit̃: arma contra Soldanum parat: est enim eius gubernationis magna potentia. Tomũbeius sese debellaturũ Zamballatum offert. Soldanus Tomumbei proditoris uersutiã nos cens, quamuis timeret, dissimulat tamen: utq; fideliter ac fortiter se gerat contra hostem, remq; peragat prudẽter, hortatur, suadet, rogat, multa pollicet̃. Sed incassum omnia. Colligit exercitũ Tomumbeius: in Zamballatũ mouet: in Syriã proficiscit̃. Conuenit Zamballatũ: nouam proditionem astruit: colloquuntur: fœdus ineunt, Cairum ueniunt: Campsoo Ciarchesio regnũ abripiũt. Prehendunt Alexandriæ intra munitã arcem: custodijs fidis traditur. Imperauit hic menses tantũ uiginti. Zamballatũ sceptro præficiunt. Nemini parcere Zamballatus cœpit. Optimatũ quosdam diuersarũ partium strangulat: alios in exilium mittit: plerisq; perniciem machinat̃. Venetos, Genuenses, cęterosq; mercatores in Soldanicis regnis cõmercia tractãtes, expilat, in carcerem & catenas trudit, tormentis, ut ab eis pecuniam extorqueat, affligit: nullũ deniq; sæuitiæ genus prætermittit. In odium propterea principũ & Mameluchorũ omniũ incidit. Quapropter

D eodem Tomumbeio, cuius ductu emerserat, moliente, proceres à Zamballato deficiunt: intra castellum regiam domum illum obsident. In diem nonum capitur. Alexandriã & ipse uictus, ut fraus fraude puniatur, custodiendus mittitur: in ipso carcere post tertiũ uix mensem uita strangulat̃. Imperauit hic menses nõ integros nouem. Regia in Tomumbei potestatẽ uenit. Sedem capit. Coronat̃. Tomũbeius cum primũ sceptro potitus est, non modo in diuersæ factionis proceres & Mameluchos, quorum arma uereret̃, sed etiam in populum, crudelitate media sese imperaturũ existimans, sæuire cœpit: nouas exactiones excogitat: sed præter cæteras, unam immoderatã promulgat: taxari domos omnis tam incolarum q; procerum & Mameluchorum imperauit: pro cuiusq; domus ualore locationem exegit semestrem: qua exacta, iterum persolui aliam uoluit grauiorem. Quanto enim quęlibet domus, huic rei præpositorũ arbitrio, decem mensium tempore locari si locanda foret cõpeteret, tantum extorsit. Audite aliud intolerandum. Hic tam suæ legis hominũ, q; Christicolarum & Iudæorũ, quoscunque diuites fama esse didicisset, de medio tollere, quæsitis occasionibus, nitebat̃. Cumq; proscriptorũ domos integras aliquãdo depredaret̃, supellectilia bonaq; omnia, quæ de miserorum thesauris rapiebat, ad mercatores & ciues diuidenda mittebat, cum mandato, ut illa duplo coëmerent. Quod si primo edicto recusassent, nõ minorem in eos sæuitiam exercebat, q; si in crimen læsæ maiestatis incidissent. Consiliũ igitur proceres omnes inierunt. Arma capiunt, castellũ sepiũt, Tomumbeium obsident. Qui die septimo, de uictoria, ob scelerũ conscientiam, desperãs, per cuniculos è castello descẽdit, intra urbem aufugit. Dies latitat quadraginta. Proditus tãdem à suismet asseclis, à Zamballati familiaribus, quẽ strangulari iusserat, trucidat̃. Ita octauo nondũ mẽse peracto, generalis pernicies gladijs inimicorũ confodit̃. Conueniunt proceres ut imperatorẽ deligant: omniũq; suffragijs stat Campsoum Gaurũ, qui tunc Deudarius, id est curiæ prætor, erat, imperatorẽ creare: tum quoniã Tomumbeio deuinctus erat intima necessitudine, ut

A ne, ut Tomumbeiæ factionis perturbatos animos pacarent: tum quod is neque uafer uir esset, neq; potentia pecuniarũ pollens. Quare deiecturos se illum facile post sedatos Tomumbeianorũ furores arbitrabant. Campsoũ igitur Gaurum adeunt: sceptrũ offerunt. Renuit Gaurus: ut se coronari patiat, hortant. Inclamitando iterũ recusat. Instant hi, abijcit ille. Se nullo pacto idem onus subiturũ, nolleq; se huic tanto periculo addicere, frendens prædicat. Imperitũ, impotentẽ, ineptum se, huic tantæ machinæ regendæ, fatet. Ex aduerso illũ stimulant: & quo acrius sumere prouinciã abnegabat, eo auidius illi ut prouinciã sumeret, persuadere conabant. Id cum assequi ab eo minime possent, pensile illum & illata ui in castellũ portãt. In soliũ locant regiũ. Pontificẽ qui eum sceptro coronaq; muniat adducunt. Is iterũ, (astus & simultates collegarũ ac perfidiã noscens, nihil sibi minus q̃ quod alijs acciderat pertimescens) conquerit cogi se, qui minime diues sit, ad imperiũ capessendũ: cum nassacã, id est donatiuũ, Mameluchorũ minime potis sit persoluere. Vetus est enim apud ipsos cõsuetudo, ut quicunq; assumuntur in regni habenas, singulis Mameluchis drachmas auri centũ in strenas, proceribus uero pro cuiusq; gradu diuersa millia, impartiat. Quod donatiuũ ipsi uocant nassacã, ultima acuta. Nec proditionis nota illi Mameluchi aut optimates taxant, qui cõtra eum Soldanũ arma ceperint, à quo pecuniarũ hanc summam nõ habuerint. Quæ nummorũ copia excedẽs interdũ decies centena millia drachmarum auri, Soldanos cogit plerunq; eas extorsiones exercere. Ad hoc proceres suo Mameluchorũq; priuatorum nomine Gauro respondent: Bono animo sit: octo se menses, donec ex regnorũ prouentibus pecuniã colligat, expectaturos suum quisq; nassacã, pollicent. Sedet igitur quamuis inuitus Campso Gaurus. Isq; est quẽ uestro catholico nomine legatus adiui: sed in regno securior cæteris, quod ijsdem artibus sibi nõ parauerit imperium, quod ue ipsis benignitate

B præcellat. Ast, uti solet in reliquis inter mortales, fortuna uices nostras cõmutauit: quando paratissimas habiturũ mihi Soldani aures arbitrabar, tunc à primo proposito longe alienũ cõperi. Multa enim tum in caput meũ, tum in uestrã famam, oratores Afri, (quos in foribus Soldanicis mœstos expectare nostrũ euentum suprà memorauimus) cum populo & optimatibus moliti fuerant: adeoq; illos suo & Granatensiũ ac Iudæorũ expulsorum nomine subornauerant, ut primarij Soldanicæ parti inhærentes eum turbati adierint, illiq; ruinam imminere prænunciant: quia publicis uocibus, Soldanum, qui regum suæ legis hostiũ oratorem honorifice tractauerit, Christicolam esse, ipsiq; Maurorum perniciem placere, per urbem populus uniuersus proclamat. Sibi suisq; cõsulat, hortãtur. Maximum esse iam inter Mameluchos, diuersarũ partium pręcipue, murmur exortum: qui, ut recens capiant nassacã, rerum nouarum studiosissimi sunt: mutariq; Soldanum quoto mense exoptant. Nec uehementiorem aliam emergere posse occasionẽ, qua prõptius Mameluchi ad arma capiẽda, si seductor princeps oboriatur, induci queãt, q̃ tutandæ Mahometicæ legis, ut populo gratũ faciant. Soldanus his atq; alijs pluribus à suis proceribus auditis, timens ne ipse q̃q; præceps deijciatur, q̃uis inuitus, Trucimanũ accersit: quæ proceres retulissent enarrat. Vt me noctu educat, ne qua populi seditio cooriatur, imperat. Veniam à me petat, edicit: nõ posse sine suo suorumq; discrimine me hactenus admittere, dolens aperit. Proceres Trucimano, q̃d mihi fauere uidebat, coram Soldano mortẽ minitant. Tyrannos uos esse ac uiolentos et fidefragos reges, intra quorũ ditionẽ sit Trucimanus oriũdus, iactatis manibus & fronte rugosa despumãt. Literasq; tutelares uestris catholicis nominibus ac sigillis insignitas, ab eis quos ob nefanda scelera eiecistis, allatas plures ostendũt. Trucimanus igit Soldani dicto perturbatus, & procerũ minis perterritus, ad me Saturni die pridie nonas februarij, iam declinante, reuertitur: quæ gesta sint enarrat: ut me ad discessum accingam, Soldani nomine, iubet: tutelares Maurorum literas ostendit. Ego autem in Truci

C mani pallentis faciem protentis oculis parumper hæsitans, ex intestinis, ut aiunt, cor fabricans, frendere ac iactare dexteram, ira concitus, in Soldanũ & suos proceres uerba iacere ignominiosa cœpi. Barbaros esse qui primis delationibus moueātur proclamo. Potentiam eorum esse ferè nullam: uestram uero immensam. Posse illis quicquid emergat nocere: uobis autem neque robur adamantinum, ostendo. Ipsos esse numero paucos, & hac tempestate imbelles: uestros incolas innumeros & bello aptos esse omnes, aperio. Argumentũ amplitudinis uestræ, à Cantabris, quos Bizcainos: & Laletanis, quos Catalanos nuncupatis, capiant. Qui cum sint uestrorum regnorum populi quidam minutissimi, ab omni hominum memoria illorum semper littora incursionibus piraticis infestarunt. Mulieres etiam interdum nostrates Maurorum acies profligasse compertum est. Eant igitur, eant tuus hic Soldanus & sui proceres, nos armis adoriantur: & ulcisci, si qua sit per meos reges illata Mauris iniuria, aggrediantur. Mediusfidius, Tangaribardine, arbitror, hac nostra tempestate qua per reginæ nostræ dotem, & regis hæreditarium patrimonium Hispania est ulterior citeriori adiuncta, nullam esse humanam potentiã quæ nobis damnum ullum inferre potis sit. Quod uero nos, qui in ultimis occidentis oris sedem regiam habemus, magna complecti possumus, colligere hinc potestis: à Gadibus & extremis terræ oris, adusque uestrorũ littorum prospectũ, imperium nostrum protenditur. Baleariũ enim, Sardiniæ, Ebusi, Siciliæq́, & aliarum plurium insularum, catholici reges mei domini sunt. Et quod maius est, ea Neapolitani regni pars quę Adriatico mari adiacens orientem spectat, in eorum potestatē nuper uenit. Quæ igitur est hæc inscitia uestra? quæ cæcitas tuos istos Barbaros obtundit, ut regum tantorum oratorem se abijcere pesse, quin aliquando pœnas luant, existiment? Adito igitur iterum Soldanum, meoq́ nomine illi hæc aperito, fore ut non multò post meum reditum

D quamlongas manus habeamus: quàm'ue potentes ad omnem à nobis iniuriam propulsandam simus, intelligat. Si uero meis dictis auscultauerit, luce clarius illi ostendam, meum aduentum salutem, imperijq́ firmitatem ei præstiturum. De his autem quę illi per eliminatos à nobis, ob eorum spurcitiam, Sabbatinos Maurosq́ rebelles Granatenses, ad lauacrum baptismi per clementiam admissos, auribus admisere: quamuis eorum quæ fecimus rationem nemini reddere cogamur, neq́ potis quisquam sit à nobis eam exigere: plena tamen mensura satisfaciam, & multa quibus principum suorum animos sedare, ac sibi proniores reddere facile poterit, ipsi me dicturum polliceor. Quare peruicaciã deponat, ac ut benignas mihi aures in parua hominum frequentia præstet, si illum amas, suadeto. Postquam autem quæ dixerimus intellexerit, liberum ei quęcunq́ constituerit, imperare, non minus q̃ nunc erit. Tangaribardinus meis dictis diligēter animo reconditis, respirans aliquantulum à concepto mœrore, pauca dehinc mecũ repetens, ad Soldanum, inter eundum reputans, quibus modis nostra referens illum nouo induat proposito, proficiscit. Astu suo (est enim sagacissimus & longa rerum experientia prudens) Soldanum pacat, timorem soluit, spem præstat. Vt per regiæ posticum ad eum solus ingrediar, contra morem maiorum, operã dat. (Auditus fuit enim nullus unquam orator ab eis post hominum memoriã secretò.) Statuto dominico die, sole nondum exorto, admittor. Cœptum est agi, de regni Granatensis debellatu, de Iudæis eiectis, de Mauris opressis multa: sed de mutata religione multo plura pręposuit. Postq́ Soldanus conticuit, huiuscemodi ego sermonē exorsus sum: Serenissime omniũ imperator Mahometęorũ, querelas minasq́ ingentes quas interpres hic tuus nudiustertius ad me detulit, quasq́ tu præsens edicis, diligēter memoria suscepi. Quare si mihi, ut quæ sentiã respondere possim, uenia pręstabitur, tibi & oratorio muneri meo late satisfactũ iri scio. Aures se mihi daturum faciles pollicetur: quæcũq; in mentem uenerint, loquendi uenia impenditur. Tunc sic edissero: Granatam multasq́ illius regni munitas

Pulchre Soldanum sibi attentum reddere studet.

A munitas urbes, catholicos reges meos tuę legis cultoribus ademisse: uictis fidem non seruasse, per uim ad Christū multa Maurorū millia coëgisse, coquereris: dehinc te daturū operā ut ipsos facti pœniteat, minatus es. Hoc primū, magne imperator, ut ordine utar præpostero, habeto. Catholicos regē & reginam Hispaniarum (qui me miserunt, ut quædam Hierosolymorū incolarum nomine à te impetrarem, non ut tibi de factis eorum rationem redderē,) esse ita potentes scito, ut nullas humanas uires aut arma uereantᷣ: propterea superuacaneū est existimare minas posse quicquā proficere. In caput enim cuiusq; nos impetere uolentis, eius audacia recudetur. Est enim illorum imperij amplitudo ingens adeò, ut ab Oceano qua sol decidit, adusque sinum Adriaticum, qua latus Italię tua litora prospectat, per Herculeū fretum tractu perpetuo cum Sicilia & Calabria, quæ magna Græcia quondam appellabatᷣ, & Apulia, parandis bellis aptissimis, cuncta his subiaceant. Quàm innumeras possint armatorū copias, quandocunque opus esset, comparare: ꝙ strenuus sit quicunq; Hispanias miles incolat, ꝙ dominis fidus: quàm dicto parentes suos principes, qui potentissimi sunt, mei reges habeant, incredibile dictu est. A summo nanq; ad minimū, ab agricola ad auratum equitem, nullus est intra orbem Hispanum, qui non se tunc gloriosius uiuere, quādo emori pro regibus suis succurrerit, quàm uiuere uitam, arbitretur. De his non plura: quandoquidē meo nomine Tangaribardinus tibi cætera cumulanter enumerauerit. Nunc autem, quamuis nec tibi, aut uiuentium cuiquā à nobis rationem exigere posse uires sufficiant: nec ut tibi horum quæ nunc dicam quicꝙ præponerem, nihil demandatū sit: cum iam satis quāti sint mei reges intellexeris: quales sint, & quālonge alij quàm tu tibi persuadeas, audito. Regnū illud Granatense, quod debellatū à nobis isti conqueruntᷣ, contra ius fasq;, Iuliano duce, qui Calpæ & Septæ, aliorūq; plurium oppidorū in occidui maris faucibus dominus erat, cum reliquis Hispaniarū regnis Mauri quondam armis occupauerant. Is enim Iulianus occasionē nactus, quod Rodericus rex, qui tunc uniuersæ imperitabat Hispaniæ, filiam suam de reginæ nymphis unam stuprasset: Miramamolinū Mahometicæ legis monarchā cum ingenti exercitu ex Mauritania in eam Hispanię oram quæ Bętica dicitur traduxit: totamq;, profligatis ter per Iulianū collatis signis Roderici copijs, Miramamolinus, præter pauca montana, oppressit. Adeoq; postꝙ sibi Miramamolinus Hispaniā usurpauit, in Christicolas omnes sæuitū est, ut relictus fuerit nullus Christum recusans abnegare, qui Maurorū gladijs non interierit. Transactis annorū iam pluribus curriculis, Christicolæ tandem resipiscentes, aliquantisper ab hac dira illuuie sese redimere attentarunt. Pelagio quodam nobili duce de montibus pedetentim descendunt: Maurorum copias, fœminis etiam è rupibus cum saxorū deiectione primum, deinde cum telis adiuuātibus, profligant: retrocedere, montiū radices deserere, intra munitas urbes se recipere, cogunt. Quare paulatim Christicolarum animos necessitate, iustitia, Maurorumq; truculenta tyrannide, indies magis ac magis excutientibus, Hispaniæ utriusq; cæteras regiones meorū regum proaui in libertatē uindicarunt: quod uero supererat, ipsi nuper uirtute bellica domuerunt. Affecimus igitur iniuria neminē: cum ius suum tueri, suaq; de iniuste possidentium manibus cuiq; liceat, cum possit, abripere. Quod uero fidefragos illos, aduersa tantum parte audita, ita solutis habenis appelles: uictisq; nō pepercisse, conquerar is (da ueniam quæso) temere factum est: nec decuit maiestatē tuā nobis inauditis, in ea uerba non rege digna prorumpere. Oro attendas imperator optime: Cū Granatensis regni urbes in deditionē nostrā uenissent, multi à meis regibus, ut in regno nataliq; solo suo cum liberis & uxoribus permanere liceret: alij ut discedere possent, literas tutelares impetrabant: quas illis mei reges capitibus interpositis, dummodo in fide persisterent, neue quicꝙ contra eorū maiestatem committerent, impartiebātur. Nunc autem hi quorū plurimi scelerū cōscij

B

Oratio oratoris ad Soldanū iratum.

C aufugerunt: alij rationis inimici, & nouarū rerum cupidi, rebelles, seditiosi, facinoribusq; imbuti, ad te cōfluunt: exaratas à meorū regum clemētia literas ostendunt: quid ipsi admiserint occludunt, cooperiunt, tacent: fugam suā eiectionē & perfidiā appellant. Constabit nunq; de ore meorū regum, uerbū ullum uanum aut mendax excidisse. Ad baptismum præterea Granatenses omnes ui coactos fuisse, tibi ementiti sunt: nihil à uero semotius uiua uox ulla protulit unq;. Vnde q; perniciosum sit primis flagitiosorū delationibus ad iram moueri, colligito. Catholici rex & regina Hispaniarum se multo magis re q; nomine Christianos esse profitent. Christianū eum nos appellamus, qui Christi uestigia nitit imitari, doctrinam sequi, legem seruare. Christus neminē unquā ad se inuitū adducere aut allicere est conatus: uim cuiquā, ut Christianus efficiat, inferri præcepit nunq;: imò nostra lege cautum est aperte, ne quisq; alienæ legis ullius cultorē metu aut ui impellere audeat: cuius rei tibi sint argumento Maurorū tot millia, quot per tua regna transmearunt, ac Iudæorū multitudo ingens expulsa. Hos omnes cū sub eorū essent potestate, nónne ad baptismū coēgissent, si per legē licuisset? Cū igit non eos coēgerint: cum libera illis, quacunq; sederet animo proficisci, amplè sit uia patefacta: q; leuiter falsoq; te Granatenses obtundāt, cognoscito. Granatenses quater sumptis armis (quæ nullo modo habere quenq; apud se ex cōposito & fœdere conscripto licebat) in urbe ipsa sceptratos præfectos, in Bellefychio munito oppido plures electos milites, in Rondæ cōuallibus armorū duces cum ingentibus copijs, trucidarunt. In montibus uero niuosis, quos Alpuxarrenses uocant, in quorū radicibus Granata urbs iacet, locorum asperrima freti natura, ita furiatis animis defecerunt, ut regē ipsum, cum centū millibus peditū, quindecim aūt equitū, pertinaciter expectarint: nec cedere unq;, aut arma deponere uoluerunt, donec aperto Marte profligati, plures interierint. Quibus isti supplicijs

Nemo armis ad fidē Christi cogendus.

D affici merebant? Quę multa satis erat ad hęc scelera? Excoriari à uertice ad pedū plantā ipsi, utq; filij & uxores ipsorū cum omni familia in seruitutē redigerent, bona fisco addicerent, ex lege promeriti fuerant. Cum in hæc sese pericula, sua nimirū dementia, cōiectos cernerent, emissis ad cœlos uocibus, baptisma baptisma proclamare omnes passim cœperunt. Catholici uero domini mei, quibus est insitū à natura esse iustos, misericordes et pios, ad eas supplicū preces cōmoti, tantorum facinorū illis ueniam, uxoribus ac natis libertatē, bonorum remissionem, animo clementissimo sunt impartiti. Eo tamē præcipue, quod nostra lege uti neminem cogere recusantē, ita neminem abijcere uenientē, sancitum sit. Eia nunc optime imperator, quid si tot ab incolis tuis alienæ legis præsertim, in te ausu temerario cōmissa fuissent facinora? Satis ne animo tuo satisfactū fuisset Mahometica ipsos instituta implorasse? minime quidem arbitror: tanto maxime cum pecuniario damno. Eorum nanq; spolia, si cum uxoribus & filijs eorū bona uenum fuissent exposita, decennales tuos redditus proculdubio superassent. Nec te prætereat uelim, duo esse regna, Valentinū scilicet & Aragoniū, hæreditario iure antiquissimo regibus meis subiecta: in quibus plura Mahometæorū quàm Christianorū millia, omniū opinione, degunt. Hi habere sua templa, equis ambulare, tela, cū iter faciunt, gestare, ædificare domos, agros colere, armenta possidere nō minus libere atq; Christianis ipsis permittit: nec minores pęnas dat Christicola, qui Maurū molestia uel iniuria afficiat, q; si Maurus Christicolā. Quàm beate isti sub meorū regum imperio cum pacifici sint, & minime seditiosi, uiuāt, si scrutaberis, Granatenses meritissimas luisse pœnas iudicabis. De Iudæis autē, deterioribusq; neophytis ex legibus, quæ te cura fatigat? quid ad te? Hi sunt à meis regibus de omibus eorū regnis, tanq; rabida pestis, eliminati. Proh si scires, q; morbosum, quàm pestiferū, quāq; cōtagiosum pecus istud, de quo loqueris, sit. Tactu omnia fœdant, uisu corrumpunt, sermone destruunt, diuina & humana perturbāt, inficiunt, prostrant, miseros uicinos circumueniunt, radicitus expilant,

A lant, funestant: ubicunque pecunias esse presentiunt, tanque odori canes insequunt, detegunt, effodiunt: per mendacia, periuria, dolos, insidias, per lites, si cætera nõ suppetunt, extorquere illas laborant: aliena miseria, dolore, gemitu & mœstitia gaudent: felicitati inuident. Perniciẽ notis omnibus atque etiam sibi inuicẽ semper cum fremitu machinant. Væ domibus quarum istis secreta rimari licet. Nosces aliquãdo, nosces, si longos annos tibi fata præstiterint, quod hominũ genus hoc sit, cui tu patrociniũ præstas, quod intra tuas oues cõmisces: quam obscœnum, detestabile, uile, execrandũ: quam denique detrudi debeat ab omni humano cõmercio. Sapientissimos uiuentiũ tunc fuisse meos reges fateberis, quãdo de tam reiiculo & morboso pecore exterminando cogitarunt. Si hos amas: hos tibi habeto. Quid uis tibi referat gens hæc abiecta? latrone aut subdolus proditor, si quem tu eiusmodi morte dignum in exilium miseris, uel tantũ flagellari iusseris, cum per alienas terras uagabit, maiestatem ne tuam laudabit? Misericordẽ te propterea uel clementẽ appellabit? non certe: quocunque eñ diuerterit, te crudelẽ, impium, bonorum persecutorẽ, se iniuste depulsum, prędicabit: sua scelera tacebit. Ast si in prudentẽ aliquem auditorẽ inciderit, te iniustũ esse, tua causa non audita, minime persuasum relinquet. Quare serenissime imperator, aduertito, ne hi nefarij delatores in aliquã te calamitatẽ coniiciant: si tibi consulueris, tuæ posthac aures liminaque hominibus huiuscemodi nunquam patebũt. De his iam satis multa. Nunc aũt ut ad te iam ueniã: si ea quę sum meorũ regum noĩe petiturus impetrauero, rumores à meipso per hanc amplissimã urbem tuæ ditioni subiectã, per Trucimanum, reliquos etiã Palatinos qui mecum uersant, spargam: aduenisse me, fraternum fœdus te cum meis regibus iniisse, easque classes quas in Apuliæ Calabriæque portubus habent, cum delectis militũ copiis, præsto fore, si qua in te defectio exoriatur, aut bellica uis ingruerit, ut huc uolitent in auxiliũ tibi, prædicabimus. Ita in hac tuorum principũ incõstantia, & imperandi cupiditate, nostræ, &
B si fictæ, amicitiæ fama, cum simus mari & terris adeò potentes, maximã tibi poterit utilitatẽ parere. Temperatius nanque de insurgẽdo in te, armisque capiendis, tui aduersæ partis principes, si hoc suspicant, cogitabũt. Finitimi pręterea reges, qui Syriæ felicissimæ prouinciæ tuæ inhiant, serius te bello tentare audebũt, si nos in tui auxiliũ uenturos uerebunt. Aperito igitur mentis oculos, serenissime imperator, & sortem, quæ sese tibi obtulit, opportunã apprehẽdito: libẽtique animo ea perficito, quę mei reges exoptãt: & forte sedes hæc tua, quę subtili uitro fragilior est, in adamantinum robur ex hoc nostro cõmercio conuertetur. Quæ aũt petimus, summe imperator, factu quidẽ facilima, tunc tibi aperiã, quando pacato ab istac iracunda perturbatione animo ad teipsum te rediisse cognouero. Hęc ego. Soldanus uero, interea dum ego ista recensebã, ex ore meo, quamuis ea minime caperet, meos motus tamen tum iracũdos, tum placidos, acutos, interdũ graues colligens, pendebat: scire iam quæ dixissem maiorem in modum affectabat. Tãgaribardinus interpres inter nos tertius, qui nõ minus, quam egoipse, uestræ gloriæ cupidus esse mihi uisus est, auido Soldano, affectu non minore, nõ inferiore animo, lingua nõ timidiore, suo idiomate quæ pręposuerã, refert. Inflatus interdum de uestra potentia rubicundo uultu edisserit: placido interdum sermone ac ore subrisibili solertissime, de uestra erga bonos benignitate recenset: atque etiam interdum, quàm uirtute bellica felices sitis, enarrans, minabũdos oculos attollit. Gaudebam ego Soldani intentum animũ, nutusque dicta concipientes inspiciẽs. Postque igitur Tangaribardinus finẽ sermoni suo fecit, Soldanus sese amicis oculis ad me conuertit: & multa iterum de uobis, de regnis uestris, percunctatur: an uera sint, quæ ego de uestra in rebelles Mauros clementia argumentatus fuerã, interrogat. Vero esse omnia ueriora quę dixissem, affirmo: posseque id illi facile fieri compertissimum, si ad uos oratores uel secretò exploratores miserit, aperio. Quod si fecerit, quanti sint momenti res uestræ, quantum ue stabilitati ipsius sit

C mulatæ nostræ societatis sparsus uulgò rumor conducere potis sit, ipsum cogno sciturum, enuncio. His atq; alijs pluribus ab ortu solis adusq; meridiē ita discussis, confirmatis, cōfutatis, cōclusis, uestra mandata aperio. Soldanus ad ea omnia perficienda, quæ uestro nomine petiero, animū disponit: me dimittit. Principes propter metū cōcitatæ multitudinis perturbatos, ad se iubet tam fictos q̃ amicos die postero accersiri: ne facile improborū susurris Iudæorum, & profugorū Granatensium querelis moueantur, monet: periculosum esse quacunq; in causa, altera partium tantū audita, iudicare. Iudæorū fraudes, nequitiam, hostilitatem in omne genus hominū, meis uerbis pręponit. Ne sit illis de tam fœtido, despecto, liuido, scabiosoq; pecore solicitudo, suadet. De Maurorum autem leuium Granatensium conquestibus, inconstantiā, defectiones, crudelitatē ipsorum, uestrorum uero ducum ac militum internecionē, edisserit. Quid foret interrogat, si talia per suos subditos in se ullo tempore emersissent facinora: aut si sumptis armis tot in ipsos Christianorū millia defecissent, quot Maurorum in uestram coronā defecerunt. De uestrorum regnorum amplitudine, de potentia, felicitateq; uestra, multa ipsemet enarrat: quantam possit regum tantorū amicitia sibi & ipsis utilitatem afferre pronunciat. Horrescunt proceres exempli simulacro: uos admirantur, quæ ipsos angebat curam eijciunt. Soldano unanimes omnes, quod sibi ipsisq; adeò prudenter prouideat assurgunt, gratias alij fictas, ex corde imo alij deprom ptas, agunt. Soldanus deinde proceribus bene persuasis, domumq; dimissis, Trucimano accersito imperat, ut famulos à manu regios ad me ducat: ut quæcunq; ordirer ego, ipsi cōtexerent: chirographa quæcunq; uellem, cōscriberent: ad se postmodū sua manu signanda perferrent. Mandatū Trucimanus exequit: ad me ueniūt chirographarij. Consiliū ego et Hierosolymitani templarij, qui ad me per cursores acciti uenerāt, inimus. Petitiones uestras cōscribimus:

D (quarū prætextu uos me catholici reges ad iram horum Barbarorū pacandam, qui se Christicolas omnes orientales demersuros uestra causa minabant, oratorem misistis.) Vt Hierosolymis uetustate collapsa reficere, ut ea quæ ruinam minātur, à nostris maioribus ad Christi memoriā ædificata, resarcire permittat: quę Mahometæi sacerdotes nullo unq; tēpore ab imperio Christicolis erepto renouare passi sunt. Soldanis eñ præteritis, Mahometęa lege uetitū id fuisse, sacerdotes persuaserāt. Neq; in ipsa urbe solū, sed in Beryto, Rama, Bethleem, cęterisq; locis quibus extant aliqua de Christi gestis monumēta, modò uelitis, iam licet reficere. Præterea ut nouæ exactiones & recētia tributa tollant, quę per Soldanicos magistratus in peregrinos ad intolerandū iam cumulum adaucta fuerant, & persoluere nemo iam quiret: utq; ignominijs in peregrinos illatis prouideretur: ad uetera maiorum tributa peregrinorū persolutiones redigant: si quis peregrinum posthac molestia uel ignominia confecerit, grauiter puniat, efflagito. Hæc breuibus, Christianissimi duo cōsortes & clara orbis lumina, ne grauibus implicitos longa nimis oratione fatigem. Ad alia igit deueniamus. Interea dum chirographa per famulos à manu expediunt, negocijs iam exolutus, si quę sint Aegyptiorum ueterū adhuc per ea loca monumenta perquirens, duas pyramides miræ magnitudinis trans Nilum in agro Babylonico, ad milliare tamen circiter uigesimum extare cognosco: ab urbe nanque ipsa Cairo apparent. Quare ut mihi liceat conuicina lustrare, à Soldano per Trucimanū exposco. Placere sibi summopere Soldanus respondet. Attamen ne sine tuto comitatu ullo pacto exeam domo imperat: propter populū ab oratoribus Afris, à Iudæis, à neophytis ex legibus, & à Granatensibus ad iram impulsum. Cōfestimq; duos ex Palatinis sibi charioribus principibus accersit: ut ad me ueniant, ne me unq; deserant, ne detrimenti quid mihi aut molestię accidat, edicit. Trucimanū, qui nobis erat dux futurus, ut omnia diligenter inspectet, periculis omnibus prouideat, ut incolumes ducamur ac reducamur, cum animi angore & ingenti solicitudine monet: se curam

ram

A ram non depositurũ, donec nos rediisse prescierit, enunciat. Postero die, qui erat septimus Iduũ februarij, hora antelucana, facibus accẽsis praeeuntibus, ad uisendas pyramides iter capturus exeo, Trucimano & duobus aulicis optimatibus cũ ingẽti comitatu me circũsepientibus. Ibi ciuitatis eius longitudinẽ esse immẽsam hoc argumento collegi. Trucimani domus, quae mihi hospitio fuerat obsignata, moenibus urbis inhaerebat: à latere tamẽ urbis initio aduerso Nilo stadia circiter quatuor. Nec urbis ipsius ultimũ suburbiũ, q̃d adhuc Babylon ipsi appellãt, percurrere desieramus, quãdo iam sol ab horizonte nihil minus horis duabus emerserat: alicubi tamẽ sine domorũ frequẽtia plerisq; spaciolis interiectis. Vrbe igit̃ à tergo relicta, cum primũ Nilũ tranauimus, inter palmeta quae uisum adhuc nobis parump praepediebãt, sese nobis instar montiũ elatae in planitie uasta pyramides offerũt. Has adimus: uisas admiramur. Tunc Bilbilitani uatis Hispani uestri Martialis carmen de pyramidum miraculis non inepte prolatum iudicaui. Sunt quidem inauditae molis, ingens structura: nec iam quae de uiginti millibus hominum, cum uiginti annorum labore, cum inenarrabili panis, ceparum ac porrorum numero & pondere, ab historicis edisseruntur, fabulosa esse cõtenderem. Ipsarum tamen altera grandior est, sed forma pares. Sunt nanque pyramides omnes orthogoniae, aequilaterae, amplae, ab imo in acutũ semper ad uerticem usque leniter tendentes. Est earum altitudo ingens adeò, quod in radice stantibus quicunque ascenderit, dimidio minor uideatur. Per ipsarum ego rupturas, quae fuerunt ad alia intra urbem aedificia construenda excoriatae, ex meis familiaribus iussi quosdam ascendere: qui caligari sibi despiciendo oculos, mariaq; ac terras sese sub pedibus habere existimasse, retulerunt. Ab imo in modum turbinis acui uidentur: sed lapideam tabulam triginta hominum capacem quae totũ claudit opus, in culmine maioris iacere, qui ascenderant nobis enarrarunt. Huius egoipse grandioris circumferentiam dimensus, de quatuor lateribus unũ reperi quindecim supra tercentum meis passibus constare. Quare quod extra solum patet, esse passuũ in gyro circiter tercentũ supra mille colligit̃: sed longa uetustate, saxorumq; fragmẽtis tellurẽ ibi plures cubitos creuisse, subrutamq; nũc esse pyramidẽ, & multo quondã fuisse spaciosiorẽ, comprehendit̃. Nec his cõtentus, solidá ne sit aut cõcaua pyramis, interrogo. Tunc sic ex principibus alter sermonem orditur: Ex quo structuram hanc, quisquis ueterũ illam cõdiderit, absoluit, incolarum nemini constitit unq;: aditum habere, aut concauam esse praesensit: neq; enim magnae nobis curae est huiuscemodi secreta indagare: nostra uero tempestate ignotus quidam ex Mauritania uobis finitima, qui sibi peritiam antiquitatis arrogabat, ad nos uenit, Soldanũ efflagitat, ut ostium pyramidis huius, quod se didicisse praedicabat, aperire liceret: inuenturum sese absconditos thesauros inquiens. Venia impenditur: huc uenit: pyramidis huius latus estiuũ orientale perquirit: ostium clausum paulò differentem à caeteris inuenit: claudentem ostium lapidem tollit, qui iacebat in ipsius lateris medio, ab imo dimetiendo ad summum. Nec uir iste usquam gẽtium apparuit ultra. Pyramidem igitur lustrauimus: & quà Maurus ille aditum patefecerat, latus capimus: ex meis comitibus iussi, cum facibus accensis siliceq; parato ad ignem, si faces extinguerentur, excutiendum introire. Ego autem & unà mecũ principes ex ostij faucibus despectamus. Est uia leniter decliuis, lubrica, marmorea, angusta, passuũ clxxv. uti aiunt, qua uix genibus flexis, aut si pedibus, inclinato ad uterum capite, descendere liceat: descendunt igitur, quid ibi sit quaeritant: forniceam cameram passuum forte duodecim testudineã, atque penetralia duo maiori camerae inhaerentia in concauo reperiunt: ibi grandem tumulũ & paruula sepulchra iacere animaduertũt. Illustrem aliquẽ uirũ cum aut uxorũ aut pellicum aut filiorũ turba fuisse illic humatum existimarũt. Pyramides eñ sepulchralia ueterũ habitacula fuisse legitur.

Pyramides.

B

C Structura uero ipsius molis ex lapide marmoreo flauo aliquantisper, nō autem albido, æqua fere mensura conciso: quadrangulares enim singuli, sed non penitus sunt orthogoni, cū ab latitudine longitudo paululū distet, à longitudine uero nihil differt profunditas. Lapidem ex illis nullū dimensus ex incuria sum: sed septipedales longitudine esse arbitror. Ex quodā deinde elato tumulo arenoso, cum orientē australē uersus oculos flexissem, plurimos colles ad milliare circiter quinquagesimum aduerso flumine à nobis prospicere uisus, quid illud esset interrogo. Piramides omnes, atq; ex illis grandiores aliquas eis quas pertractauimus esse didici: ibiq; illustris urbis adhuc extare uestigia, sed diruta, serpētibusq; tantū habitata retulerunt. Quare Memphim eam fuisse, piramidū miraculis celebratam; nō autem Cairū urbem, nunc prouinciæ caput, uti pleriq; autumant, existimo: cum hic duæ tantū, illic innumerę sint insignes magnitudine, longeq; distent hæc à Cairo. Piramidibus ita perlustratis, ad milliare circiter dimidiū ducor: ubi marmorei colossi corpus truncum, cui iam uetustate aures erāt naresq; collapsæ, à pectore iacebat. Cuius fuerit quondā simulacrū illud minime scitur. Id ego caput dimensus, octo & quinquaginta passus eius esse circūferentiā reperi. His ita conspectis, domū reuersuri per alias eius Niliacę planitiei pratorū semitas uirentiū, inter equorū & camelorū copias innumeras, & Mameluchorū tentoria castrensia disposita, regredimur. Quidnam sibi uellent ea castra tot iumentis circūsepta, eo præsertim anni tempore, cū octaua februarij esset Idus, percunctatus. Hæc à Trucimano, qui mores adhuc Hispanos, in hisce rebus memoria tenebat, habui. Soletis in Hispania uos Aprili & plerisque in locis Maio mensibus equos herbatum mittere: nos autem Ianuario & februario mēsibus iumenta nostra in pascuis habemus: illis enim temporibus sicca sunt iam apud nos prata omnia. Nilusq; ripas iterū tempore illo superare, atq; prouinciā omnem inundare incipit.

Memphis

Caput marmoreū 58. passuū

D Expectatū igitur fluminis incrementū, præsens herbarū, quas adeò uirentes ac floridas in hac uasta planitie cōspicis, opportunitas: cumq; hic nullo unq; tempore frigus ingens uigeat, sub dio in agris iumēta nunc habere coguntur. Tentoria uero, in quibus nostri ad iumentorū curam serui destinati sese noctu recipiant, quotannis ita erigimus. Hæc ille. Ego aūt inter eundū, quod operæprecium est inspicere, quem ordinē in iumentis pascendis, ne quid de pascuis pedibus dispergat, seruent, delectatus sum cognoscere. Vbi primū suæ quisque partis marginē per camelos et equos tutudit: in solo iam uacuo suis quisq; seruus iumētis ad infixas terræ uacerras sudales adustas pedes alligat posteriores, ut uix protento rostro dentibus herbā queant apprehendere. Ea uero quæ proximior est depasta, uacerris euulsis, pedetentim ad herbā iumenta propius applicāt. Singulisq; ita fit diebus, donec ad ultimos herbaturæ suæ terminos perueniant. Portiones enim ex illis pascuis à Soldano Mameluchis pro cuiusq; gradu per pedatos distribuunt: ueluti cum intra urbē sunt de collecto ex horreis ordeo. Ita sole ad occasum uergente Nilum traijcimus, domūq; reuertimur. Postridie uero ab his, quibus fuerat à Soldano de me cura demandata, peto, ut me ad eum locum ubi Christus latuerat, interea loci dum Herodes Hierosolymis moraret, perducerent: tum ut loci numē colerem, tum etiā quoniā ibidem balsami arbusta consederant, id exoptabā. Eum locū nostra tempestate Mataræam incolæ appellāt: qui ab urbe Cairi passuū millia circiter decē distat. Mercurij igitur die sexto, Idus februarij, qui nostræ quadragesimæ primus eo anno fuit, ubi primū eluxit, Mataræā uersus ꝓficiscimur: palatiū primo aspectu & prima fronte regali mole constructū ingredimur, in internis aūt dirutū: eo q̄d desertū ex quo balsami arbusta interiere. Illuc em̄ q̄ tēpore balsamū colligebat, Soldani, relaxādi animi gratia, se se quotannis cōferebāt. Proh dolor, adeò preciosi arbusta liquoris interiere: sed incertū an custodū incuria, an fraude doloue & inuidia, an religione & pietate lęsa, id acciderit. Quidā em̄ uiridarij custodes, terrā irrigādo male tēperasse aiunt.

Mameluchorū pabulandi modus

Ex fonte

A Ex fonte nanque uiuo, puteali tamen, in eo loco scaturienti aqua exhausta, arbusta illa rigabant; eumque liquorē quo balsamū condiebat nutriebant: neque enim ex simplici illa materia balsamū constabat: quod non aliter ex perfractis aut concisis ramis per stirias & guttas cadentes colligebat, quam ex uitium putaturis lachrymales guttæ cadunt, cum apud nos uerno tempore palmites incidunt. Sed nullam præter eius fontis aquā, transplantatis balsami arbustis ad hoc ut nascerent, aut adultis ut coalescerent, profuisse unquam, longo experimento cōprobatum est. Imò & cum in aliud solū transferrent, eadem etiā aqua inde asportata, parum uiguisse. Rex eñi quondā Cyprius nomine Iaches, Caytbeio Soldano permittente, arbusta pauca cupasque ipsa aqua plenas quibus illa irrigaret, in Cyprum afferri iussit: ubi neque balsamū procreabant, neque frutices diu uixerunt. Qui uero fraudem intercessisse suspicant, mulierē custodis ipsius horti uxorem consulto interiorem textam multitiā menstruo illitā fonte immersisse, referūt: menstrualisque ueneni uim adeò atrocem fuisse, ut aqua infecta arbustorū radices omnes, cum per illas riuuli deducerent, concremauerit. Ast qui læsam pietatē fuisse credunt, ita prædicant. Cautū fuit semper priscorū regum Soldanorū decreto, ne Iudaicę peruicaciæ balsametū quisque ingrederet: ne quid ignominiosum in loci numen perpetrarent: cum in eo fonte paruuli Iesu, quo tēpore in Aegypto latitauit, pannos quibus inuoluebat, Maria uirgo lauerit: ubique arbusta germinabant, ibi soli siccandos exposuerit. Beatam nanque uirginē Mauri obseruant, eiusque nomen religiosissime uenerant. Incautos igitur ad horti custodiā Soldani œconomos, Iudæum qui se Maurū profitebat, admisisse inquiunt: Iudæamque uxorē suā quam intromisit, paruulū utriusque filium, linteaque infantuli, in opprobriū loti Christi in ipso fonte immersisse, ac lintea ibidem siccanda protendisse, uolunt. Quare terram, cuius uirtute arbusta germinabāt, fontemque, cuius uigore rigata nutriebantur, illico post cōtumeliā uim suā amisisse inhæsitāter inquiūt. Vtcunque sit, omnia

B illa arbusta radicitus interiere, nec ullum ex eis extat uestigiū. Ea in roseti modū aucta, intra quinquenniū senescebāt: sed ipsorū rami in idem solū transplantati, facile ad suū genus instaurandū pullulabāt. Est aūt id balsameti spaciū passuum longitudine numero circiter ducentorū: latitudine uero nō multo plus dimidio: terreis aggeribus sine calce ac lapidibus circūseptū. Dum interea ego ista perquirerem, sub uicino quodam tuguriolo, in quo infantulū Iesum uirgo latens lactabat, sacris dicendis mihi altare parat: quibus per eum qui Hierosolymis cœnobij beati Francisci in monte Sion Guardianus summi pontificis pro Christicolis occidentalibus uicem gerit, rite peractis, duo summæ pietatis in hominibus aduersæ legis argumenta annotaui, quæ prætermittenda minime duxi. Extat in prædicto tugurio intra murum cauata quædam in modum armarioli fenestella, in qua paruulum infantem curiosa uirgo, dum sibi aliquando foris uictū quæritaret, recondebat: ibi ardentē perpetuò lampadem Mauri seruant. Tenent & aliā, funiculo traiecto illi arbori, quā sese aperuisse transeuntique Iesu cessisse populus credit, appensam: arboremque ipsam reuerēter obseruant, ficulneā: ipsi Pharaonis arborem appellant. Ea uero est quæ à nostris Sicomorus dicitur, terræ illius arbor peculiaris. Ex hac egoipse ficulnea quæ ingens est, tres carpsi fœtus, quorum forma mediocris est piri, sed mollitie ac gustu insipidi, ficum æmulantur: nec, uti cæteri omnes fructus arborei, ex recentioribus ramulis huius arboris fœtus nascuntur, sed ex ueterum ramorum truncis procreati ubertim exiliunt: ueluti ex uno interdum ramulo compressa prosiliunt multa pruna. Tres eas, quas collegi, bactras ad uos ferendas, licet siccas, seruo. Prandium interea dum ista perlustramus paratur, sub dio tamen, in putealis eiusdem fontis margine, qui balsametum infelix irrigabat quondam. Discumbimus solo unà, ex ipsius Guardiani orientalis ore, uice pontificis nostri, uenia, Mahometæi & Christicolæ: sed carnes illi, nos pisces epulabamur. Minuta hæc, ut quod eo die post sumptas epu-

C las de illius aquæ bonitate periculũ fecerim, inferere queam, recenseo. Cum ex
Aqua fontis Balsameti. piscium uarij generis satietate, ingens me sitis urgeret: (quamuis ex medicorum
consilio aqua mihi esset, ob quasdam ualetudines, interdictũ & piscibus) ter ad
saturitatẽ usq;, quisnã in eo fonte lotus fuisset memor, ex aqua illa ita plenis fau=
cibus potaui, ut hydropico similis, turgidus effectus cingulũ soluere coactus fue
rim. Illicoq; sensi mihi summopere profuisse. Totam pręterea illius anni quadra
gesimam cum pisciũ usu Nili fluminis aquam solam interdũ, interdũ uino cõmi=
xtam, bibi: nec stomacho unquã, qui me sæpissime fatigabat, aut alicui corporis
Aqua Nili. parti iacturã mihi attulisse cognoui. Est præterea leuitatis ac saporis aqua Nilia=
ca meo iudicio laudabilis. Quas dotes illi aquæ ex feruore radiorũ solis, quibus
per torridæ zonæ furentes æstus labens decoquit, arbitror cõtingere. Neq; em̃
dubiũ est, siue de lunæ montibus ultra æquinoctialẽ iacentibus, siue aliunde Ni=
lus deueniat, quin per Aethiopũ regiones Nili fluenta decurrãt: ex quorũ mõti
bus Nilum sumere incrementũ incolæ prędicant. Nam cum ad nos diem produ
cturus ęquinoctialẽ circulũ per arietis cornua sol transiens ascendit, niuales Ae=
thiopum adurens montes niues liquefacit: quas ad imas ualles cadẽtes Nilus re=
cipit, & æstate præter cæterorũ fluminũ naturã intumescit, ægyptios agros are=
nosos irrigat, ac fertiles reddit, qui aliàs ob terrę siccitatẽ nullum producerent fru
ctum: pluit enim raro. Sapientũ omnium de ortu atq; incremento Nili accurate
disceptationes perlegi: sed ortus ipsius ita incertus ab indigenis relinquit̃, ueluti
ab illis hacten⁹. Allocutus em̃ sum diuersarũ Indię regionũ incolas Aethiopesq;
plures, quorũ ingẽs multitudo in Cairo urbe negociat̃: nec eorũ quisq; cum per
ipsorũ terras labi Nilus dicat̃, credibile quicq; refert: fabulant̃ tamẽ multa. Incre=
menti autẽ certam esse atq; unicã eam quam attulimus rationẽ, rerũ experientia
prudentiores, & qui prouinciarũ naturam indagarunt, affirmãt. Neq; arenas in
D ostijs Nili boreali flatu aggregatas, aut Etesijs, ut pleriq; uolũt, aut aliã ullam de
allegatis historicis rationibus causam esse, quod Nilus retrocedat, dici patiuntur.
Nunc uero, quandoquidẽ in huius fluminis mentionẽ incidimus, non erit absо=
num de ordine ab Aegyptijs circa Nili tumores seruato, nouisq; Niliacorũ cro=
codilorum casibus mihi per incolas enarratis, pauca recensere. Cairi ciuitas ob=
longa est, sed angusta, ad Nili ripam protenta. Intra Nilum autẽ urbi insula adia=
cet duorũ circiter milliariũ, cuius initium impetũ Nili suscipiens muris in acutũ
incipientibus, & se in latum statim porrigẽtibus, munitũ est. In cuius acuta pro=
iectura turris extat lapidea, in qua per alnas eorũ, quas piccos appellant & quar
tas ac digitos, signa sunt circũcisa. Est eorũ alna uestra Hispana, quã uarã uester
populus uocat, spithama grandi minor. Columnæ huic, æstate iam aduentante,
multi assident: ut qui primus Nilũ crescere denunciauerit, pinguem strenã asse=
quatur. Itidemq; fit quotidie donec tumescere desinat. Ast fluuio ad altitudinem
quatuordecim piccorũ, id est alnarũ, surgente, superare ripas Nilus, & per cam=
pos ac fossas manu factas sese protendere, prouinciãq; inundans irrigare incipit.
Est Nili utilis inundatio ad mensuram usq; illius columnę piccorum duorum &
uiginti: si uero eam exuperet, id raro tamen accidit, damna potius quàm utilitatẽ
affert. Caytbeius propterea Soldanus is quem senem dicunt, de quo suprà men
tionem fecimus, fossam eduxit nouam, quę incrementum illud, si quando acci=
dat, in se recipiat: & ad desertas alias regiones superuacaneam aquam abducat,
ac fertiles eo anno reddat. Infra urbem uero per fossas diuiditur Nilus antiquas,
(quarum aliquas Cæsarem construxisse memoria proditum est) munitissimis
aggeribus à fronte, ne torrentis aquę impetus illas disrumpat, constructis. Quæ=
libet autem fossarum suum habet ad mare ægyptium exitum. Prouincias per
quas incrementi tempore aquæ Niliacæ fluunt, irrigant & pingues faciunt. In
omnibus præterea fossarũ alueis auium pisciumq; multifariam generatur mul=
titudo, aliturq;, sed præcipue in paludibus maxima. Varia præter pisces & aues
monstra

A monstra in eius alueo nutriuntur: inter quæ Crocodilus quadrupes tam aquaticum quàm terrestre. Quod nō habeat unde egerat, præterquā per os: quod solus inter bruta lachrymetur: quod fugiat, si recto illum oculo quis inspexerit: sequatur uero si meticulosum obuiū senserit, ac interimat: aliaq; huiuscemodi multa multi retulere: propterea missa hæc omnia facere constituo. Quæ autem ego inter nauigandum ab accolis nautis noua perdidici, mens est disserere. Ab urbe Cairo ad mare usque, non semper noxios esse crocodilos referunt: ab urbe autem aduerso Nilo quanto altius uersus montana nauigatur, tanto uiolentiores ferocioresq; aqua & terris esse aiunt. Plērasque eius rei causas mihi interroganti adduxerunt in medium. Primum, quod ea Nili pars quæ inter urbem & mare iacet, piscibus tum in Nilo enutritis, tum ex mari prodeuntibus, quibus crocodili uescuntur, semper abundet: propterea piscibus contentos, in terram illos non longe à ripa descendere hominibus aut quadrupedibus damna illaturos, prædicant. Cum autem & inferiores crocodili, & piscatorum ingens multitudo, pisciū turbas ad superna transire, quin illos retibus intercipiant, paucas patiantur: crocodili qui superiores Nili partes incolunt, atrociori fame urgentur: ita famelica rabie arreptos in terram descendere illos, inquiunt, adoririq; ac perimere quicquid obuium fit. Quædam præterea præmij spes magnos crocodilos capientibus præposita facit, ut multo pauciores audeant à Nili ripis longius prodire: cuique enim ad urbem Cairū crocodilū grandiorē afferenti, aurei nummi de fisco præbentur decem. Quamobrem crocodilis grandibus circa urbem, ut alibi leonibus, ursis, cæterisq; brutis animalibus uiolentis ac rapacibus, dulci habendæ pecuniæ spe, multæ insidiæ parantur. Tunc autem crocodili noxiores sunt, damnaq; ad uicina rura exeuntes maiora inferunt, quando redijt ad alueum Nilus: cum nancq; sint eo tempore Nili ostia magis arenosa, ob humiliorem aquę in B ipsis faucibus profunditatem, minor marinorum piscium copia per fluenta Nili ascendit. Inde fame compulsos, cum Niliaci pisces illis ad saturitatem non suppetant, uictum ipsos terra quęritare, aiunt. Hic euenisse prędicant accolæ, quod Nilo ad alueum deducto, sæpe lateant in insidijs obuoluti cœno crocodili in ripæ ora, in eorum locorum uicinia ad quæ Niliaci rurales, aut oppidani fœminas aquæ capiendæ gratia mittunt: immissoq; per ancillam cantharo in aquę decursum, crocodilum, inquiunt, transilire, & fœminam dentibus, quos habet rapacissimos, manu, qua cātharum immisit, rapere, ac in fluuium in caput tractam dilacerare. Camelum, equum, iuuencam, & quodcunq; genus quadrupedis ei occurrit, cum in terram famelicus exit crocodilus grandior, ictu caudæ adeò acriter ferit, ut illud, cruribus fractis, prostret, ac demum interimat. Tanta est enim illius caudæ uis, ut fregisse quatuor uno ictu grandioris animalis crura repertus sit aliquando. Emergit aliud imminens periculum decrementi tempore Nilum pernauigantibus. Cum enim contra Nili torrentem ascenditur, deficiente uento, sæpius contis quàm remis agitur: nauemq; ascendentem crocodili latenter sequuntur: & nautam cum crocodilus uideat conto ad expungendam nauem totum fixo pectore inhærere, ictu caudæ conto acriter discusso præcipitem cadere in fluuium facit: ac uix delapsum rapit, & uorat. Sponda etiam manibus apprehensa ingressum plerūq; tentasse, aut nauim deuoluere fuisse conatos, afferunt. Tanta est eorū rabies fame urgente. Est crocodilorū alia à quadrupedibus in progressu natura: cū em̄ è Nilo in terrā longius proficiscunt̄, alia nesciūt regredi uia, q̄ per ea uestigia quæ in arena uenīētes reliquerūt: propterea cum descendisse crocodilū incolæ præsentiunt, celeri cursu cum ligonibus & ramorū fascibus accurrunt: in eaq; semita fossam profundā effodiūt, ac ramis illā superimpositis arena cōtegunt, ne rediēs crocodilus insidias sentiat: dehinc p̱ uestigia crocodilū quęritāt, sic repertū strepitu & lituorū ęneorūq; tinnitu in fugā uersum insequunt̄. Ita in foueā delabentē aut perimūt, aut laqueis irretitū ad urbē portāt. Di

De crocodilis sciu digna.

Varij crocodilorum astus.

C ximus enim decẽ aureorũ premiũ eſſe grandes crocodilos uiuos afferẽti præpoſitum. Paucis anteꝗ̃ ego adijſſem diebus, unũ allatũ fuiſſe uiuũ mihi retulit magnus interpres, quem uix duo poſſent cameli ſimul, uti boues araturi, coniuncti tergo ſufferre. Alius eodẽ tempore magnæ molis crocodilus in regione quę Nilo adiacet, noĩe Saëtũ, tres infantes in quodã rure Niliaco è cunis raptos deglutiuit. Captus tamẽ, modo quo diximus capi ſolere, fuit interemptus: euulſosq́ infantes uix adhuc exanimes fuiſſe ſepultos, referebat. Iiſdem diebus ex utero alterius irretiti ac trucidati arietẽ ferè integrũ uoratũ, ac unã dilaceratæ mulieris manum, armilla adhuc extante ænea, ſe extraxiſſe quidã accolæ perhibebant. Habitos enim, quandocunꝗ̃ curę nõ ſit ad urbem eos afferre, excoriant: cum utile ad multa medicamẽta crocodilorũ abdomen eſſe didicerint. Nec deſunt etiam qui corium illorũ quæritent, quod eſt adeò durũ, ut neꝗ̃ ſagitta trãsfigi poſſit. Teſtudinei nanꝗ̃ conchylis ferè duritiem æmulat̃: quanꝗ̃ non eam habeant à natura corporis formam: eſt quippe crocodilus lacerto, quẽ ueſtrũ idioma Lagartũ appellat, perſimilis, ſed roſtro porcino, collo reductiſſimo, dentibus albentibus, feris, oblongis, dorſo ſquamis, ut diximus, duriſſimis armato, cauda breui, craſſa, in turbinem à corpore deſinẽti, nõ uti in cæteris quadrupedibus, ſed uti in piſcibus cernimus: lacertis breuibus, unguibus rapaciſſimis: urſinas diceretis crocodili manus pedesq́, niſi huic eſſent ſquammei, illi aũt uilloſi: colore flauo, uentre uero ſubalbido, nec tantę duritiei. Crocodilos preterea zelotypos et amãtiſſimos uxorum, aiunt Aegyptij: quod hoc experimento cõprobarunt. Iiſdem ferè temporibus, quibus ego regiones illas peragrabã, nautę quidã adnauigando cum cernerent crocodilos coëuntes in inſula Niliaca, quam fluuij decrementũ ſiccam reliquerat, ad eos cum ingenti ſtrepitu ac minitãtibus ſimiles deſcendunt. Inde maſculus primo impetu perterritus, relicta uxore reſupina, ſeſe præcipitẽ in fluuiũ

Crocodylus zelotypus.

D dedit. Reſupinat enim illam maſculus, & in uentrẽ deuoluit: cum ipſa ob crurũ breuitatẽ per ſe minime queat: atꝗ̃ ita relictã eius uxorẽ nautæ interimunt auſeruntq́. Cum uero maſculus redijſſet, uxore nõ reperta, cõſpectoq́ in arena ſanguine, peremptã & ablatam cõiectatus, ad nauim aduerſo Nilo ira concitus, ueluti rabidus, deſpumans natando percurrit: ratem unguibus tenaciſſime cõprehendit, omni conatu nitit̃ ſui oblitus nautas perempturus intra nauim proſilire. Verum enim fuſtibus ac telis nautæ illũ in caput alij, alij in digitos quibus ſeſe ſuſpendebat, ita cõcuſſerunt, ut attritis manibus, capite quaſſato, linquere prouinciam, quã ſumpſerat, coactus fuerit. Timuere tamen nautæ non mediocriter, de crocodilis & incremento Nili iam nimis multa. Quare ut ad iter, unde uagãs exilieram, rediens, epiſtolã claudere tandẽ ualeã, quid mihi poſt hæc cum Soldano ſucceſſerit, exarabo. Nono kal. Martij in ſumma populi corona & Mameluchorum ſpectaculo, ad Soldanũ tertio uocor. Accedentẽ me humaniſſime ac ſerena fronte cõpellat: ſeſe denuò ſuaq́ omnia palàm offert: ueſtem cõcordię ſignũ mihi iubet afferri: oratoribus nãꝗ̃ omnibus à Soldano ex ipſius arce diſcedẽtibus, ex more gentis, ueſtis exhibet̃. Sed cymatilis tantum aut ex ſimplici ſerico, linea tela ſupplicato. Mihi aũt, ut fraternũ inſolubile fœdus, me iaciẽte, uobiſcũ inijſſe aſtantes ſuſpicarentur, ex auro intexto miraq́ arte, uti uidebitis, cum arabicis literis inſutis laboratam, arminijsq́ candentibus magno emptis ſuffultam, dono dedit. Aulicis deinde ſuis, ut ſic indutum per urbem adusque meum contubernium comitarentur, imperauit. Per latam quandam planiciem ex induſtria inter principum Mahometeæ legis ſepulchra, quę nemini Chriſtiano perambulare licèt impune, ab ipſiſmet ducor. Illa non piramidea, ut Aegyptij quondã cõſtruere ſolebant, ſed haud ſecus ac generales ſuæ Meſchitæ ſtructura fabricantur. Intra hæc ſuo & ipſi Mahometæ, quem paracletum à Chriſto uaticinatũ garriunt ac fabulant̃, ſacerdotes inſtituunt, qui ſuo ritu ſacra ibi in ipſorũ peragant memoriam. Circumeunt aũt ſuperba hæc dominorũ ſepulchra, clientum ac filiorũ & pellicum

A pellicũ sub dio tumuli: ad suorumq́ quisq́ sepulchra quotoquoque die Veneri signato (is enim est Mahometæorũ dies festus) sacra pro ritu eorũ dicturus graditur: sepulchraq́ aspergine frigentis aquæ, cum ramis frondentibus & odoratis herbis, defunctorũ umbris hæc profutura credentes, suo more salutant. Ego igitur ea uia domũ rediens, expedita per famulos à manibus, quæcunq́ postulaueram, chirographa recepi. Ad discessum me iam accingo. Impensa Soldani nauigia parant. Nilum Alexandriã uersus denauigaturus, tertio kal. Martij, lętus, ijsdem qui me adduxerant mecum redeuntibus, cõscendo. Alexandriã quarto nonas Martias perrexi. A prorege honorifice suscipior. Id enim per præcursores à suo principe in mandatis habuit: aliter nanq́ eam minime curam fuisset complexus, cum nihili penitus faciant omne Christianorũ genus: seseq́ solos uiuere in orbe terrarũ qui strenui sint atq́ imperio digni arbitrent̃: ludibrioq́ sibi cedere ducant, Cristiano cuiq́ honorem exhibere. Sed attendite catholici principes, cur nos Barbarũ ac syluestre ab incunabilis hoc genus hominũ ita paruipendat, quibus ue argumentis innixa gens hæc imperita, nullius uirtutis particeps, immersa cœnosæ libidini, detestandis erroribus implicita, rationis penitus expers, hoc de se, illud de nobis, sibi posse persuadere existimet. Quater parua manu ingentes Turcarũ copias Mameluchi profligarunt: propterea de se nimiũ sibi credunt. Christicolas aũt omnes duabus rationibus penitus cõtemnunt. Cum nanque mercatores qui ad eos assidue cõmeant, ingẽtesq́ opũ aceruos, inutiliũ aromatũ & effœminantũ uiriles animos gemmarũ permutãdarũ gratia importãt, opprobriosa ferre passim ludibria, ignominias, contumelias, iniurias, lucri gulosa rabie captos uideant: cum nacti occasionẽ quamcũq́ leuem, nobiles etiã Venetos (quos Barbari, quia ex uicino cæteris negociatoribus opulentiores esse cognoscunt, Christianorũ principes arbitrantur) catenis, carceribus, tormentisq́
B interdũ, ut eos expilent, quotidie premant: patienterq́ omnia lucri causa tolerare conspiciant: uiles esse ac nullius momenti homines Christianos omnes autumant. Sed tum præcipue, quod in Christianorũ principũ dedecus cedit, fronte rugosa nasoq́ adunco quantulumcũq́ plebei prætereuntibus nobis irrident ac subsannant, & eam quam sibi imbiberunt arrogantiã confirmant, quando ipsis subit in mentem se nostræ fidei domũ initialem nobis inuitis & silentibus sub sua ditione per tot iam secula impune, indies collabentẽ, retinuisse: nec ausos unq́ Christianos fuisse de illa è manibus eorũ redimenda cogitare. Iure igitur merito nos, qui rerũ domini quondam esse solebamus, ab immanissimis & truculentis Barbaris ita negligimur. Hæc uolui catholici principes in epistolæ calce recensere: nõ quo putem orationis meæ calcaribus addere quicq́ posse uobis, qui à primis unguiculis de expurganda, tutanda, protendendaq́, quam profitemini, religione sententiã induistis. Nulli em̃ alteri rei magis unq́, post intra Europæ limites stratas Maurorum uires, inuigilastis, q̃ de trajciẽdo in Mahometæos in Africam exercitu: fecissetisq́ iandudũ, si per aliorũ insatiabilẽ & inexhaustã imperij cupiditatẽ licuisset. Sed ira cõcitus, cũ ista uideam nostra accidere desidia, remq́ Christianã indies magis ac magis intestinis seditionibus in deterius labi cõspiciã, impatiens euomo. Intercludat̃ tandem exundans nimiũ hic noster riuulus. Galeaceas adhuc stare in anchoris easdem quæ me transmiserãt reperi. Dum hę sua peragunt cõmercia, in Europam renauigãte Venetias uersus nauigiolo, cui me credere nõ fuit consiliũ, tertiam hanc ad catholicam uestram maiestatem do. Cætera egoipse uiua uoce, si per piratas, per maris iram, per incolumitatem licuerit, coràm relaturus. Felicibus interea uiuant auibus precor. Ex urbe Alexandria ægyptia, quarto nonas Aprilis. M. D. II.

Basileæ, per Io. Bebelium, An. à Christo nato M. D. XXXIII. pridie calend. Septemb.

PALMA BEB.

NOVVS ORBIS REGIO-
NVM AC INSVLARVM VETERIBVS INCOGNITARVM,

unà cum tabula cosmographica, & aliquot alijs consimilis argumenti libellis, quorum omnium catalogus sequenti patebit pagina.

His accessit copiosus rerum memorabilium index.

ἐν τριόδῳ εἰμί

Fata uiam inuenient.

BASILEAE APVD IO. HERVAGIVM, MENSE
MARTIO, ANNO M. D. XXXII.

CATALOGVS EORVM QVAE HOC uolumine continentur.

EXCELLENTI VIRO GEORGIO COLLIMITIO DANSTETTERO ARTIS MEDICAE ET disciplinarũ Mathematicarũ omnium facile principi,

SIMON GRYNAEVS S.

VANQVAM hoc totum naturæ spectaculum, ex quo uelut uiuo libro condisci opifex ille rerum debebat, luculenter considerationi hominum offert sese: & quo minus uel euilescere, uel fastidium & satietatẽ parere contemplantibus se posset ullã, plenũ dignitate maiestateq́, quocunq; oculos & animũ cõiecisti, occurrit, & nouis assidue cœli uicibus, iucundissime nos inuitat, dum alia aliaq́ quotidie sydera & occidũt & oriunť, noctis dieiq́ alia quotidie magnitudo, caloris & frigoris alia quotidie uis, alia quotidie aut senescentis aut reiuuenescentis anni forma: tamen ignaua esse uitio & socordia hominum uidetur, nec quicquam admirationis habere facies illa naturæ, estq́ incredibile memoratu, quàm pauci mortales uel maiestate eius summa, uel uarietate mirabili excitentur. Aduersus hunc morbũ hominum, omnis generis scriptores & inuentores rerum, diuina prouidẽtia ueluti medicos commenta obiecit, qui imperitis & inertibus istis uim naturæ eruerent, & tanquam in lucem proferrent, & per eam opificis admonerent. Ac ut artes cæteras, quæ uariæ & multiplices sunt, aliam aliamq́ unaquæq; naturæ partem tractantes prætercam nunc, nullæ plus uel sibiipsis autoritatis, uel naturæ rerũ admirationis parant, quàm quæ cœli & terræ situm, quẽ illa & seorsim & quem inter sese habent, descripserunt (ἀστρονομικὴν, γεωγραφικὴν, κοσμικὴν Græci uocant) non absq; certa & euidenti multarum & difficilium artium noticia constitutas. Quæ postquam inuentæ non absque singulari beneficentia dei, & proditæ literis fuerunt, rem prius impossibilem generi humano, ire non solum mente & cogitatione per cœli spacia, sed terram oculis circuire, & mundum perambulare licebat. Nam oculis & pedibus non ante uia per inuia maria patebat, quàm esset ratione expedita: quam ad rem positus cœli terræq́ cognitu necessarius fuit. Sequuta deinde corporum in natura summorum, cum earũ magnitudinibus & interuallis noticia: quod quid aliud erat, quàm ad naturæ spectaculũ ualuis apertis admitti? Nõ est præsentis loci dicere, quæ lux tum hominũ rebus illata sit, certe fores rerum patuerunt. Nam ex hoc pleno rerum mirabilium naturæ theatro, quum studiosi omnes, animis uelut œstro concitis, & profundissima admiratione saucijs rediissent, alij hoc impetu impulsi, maiora conari cœperũt, & intimius naturam scrutari, σόφους uocant: alij (hi sunt μαθηματικοί) quum & ingenij & animi ope summa in hãc solã contemplationem incubuissent, & acie mentis finibus iam suis terrarum orbem circumscripsissent, in angustum uastitate eius, præ cœli & maiorũ corporum consideratione, redacta, inuentione tan-

tarum rerũ excitati,ire oculis quocunq; mentis acies præiuiſſet,& animi cogi tationẽ per omnes difficultates exequi,ac molẽ terrarũ orbis dudum animo ſuo permeabilẽ,& undiq; acceſſibilẽ circuire luſtrareq; auſi: quod cęteri mortales ꝓ inſano habẽt,patriã,parẽtes,uxorẽ, liberos relinquere, è tuto feliciq; rerum ſtatu(eſt enim & hęc cogitare,& cogitata exequi,ampliſſimæ ſimul & mentis & fortunæ)in tot tamq; certa rerũ diſcrimina, & mortẽ mediã conijcere ſe,illi nõ ſolũ glorioſum ſed neceſſariũ homini, ſibi uero unũ præ omnibus rebus maxime expetendũ iudicarunt: inuicti & uerè diuini animi, quiq; ſoli ius natura cõceſſum homini, id eſt, genuinã & non degenerẽ ſpiritus ſui nobilitatẽ retuliſſe,& imperiũ terræ & mariũ,à primis parentibus hæreditariũ ſibi,uendicaſſe uident: in quibus ſolis uetus illa humani generis nobilitas reluxit. Quorũ uultus & ora, quũ ex illa per naturam & noua rerũ miracula peregrinatione reuerterent, cæteri hoĩes uelut numina quædã nõ immerito obſtupuerũt,nouum cœlũ,noua maria,nouas hominũ & animantiũ figuras, nouos humanorũ cœtuũ ritus, ampliora naturæ ſpatia cõmonſtrantũ. Indignati uident excelſi animi hoĩes,inſtigante numine, leuem & contemptibilẽ de natura rerũ exiſtimationẽ,ac uindicare maieſtatẽ eius,& ignauiã hominũ coarguere increpareq; aggreſſi,dum iſta cõmuni uita uelut relicta,aliud hominũ genus,aliũ terrarũ orbẽ,orbi ſuo,ſuis hominibus oſtenderũt. Non eſt aũt putandũ quod hos aut cæca lucri cupiditas,aut temeritas quędã(nam & hæc uitia ſuos poſtea mores in hoc tam præclarũ inſtitutũ intulerũt) in cæcã & inacceſſam naturæ mundiq; partẽ tranſuerſos egerit, ſed ſolida uis animi, & robur circa pectus triplex,profundiore quadã è noticia conceptũ.Horum laudes extant per ænigmata ueteribus celebratæ, integris etiã uoluminibus. Nam hi ſunt qui clauſos captiuoſq; utribus rationis ſecum uentos uexerũt. Quid enim nauiganti intereſt, uentos aut emittere quũ lubet,aut admittere. Digni ſcilicet uate tanto,& Odyſſea longiore (nã in iſtis laudibus opus hoc totum eſt conſumptũ) Hi ſunt qui nauim, quum primũ in eam irrepſiſſent, Argo,id eſt,animatã & aligerã fecerũt,uolitare per inacceſſa,partibus omnibus moueri,gyrari,flecti,reflecti,promittere,reuocare,ſiſtere curſum, ac delphini inſtar inter medios fluctus ludere paratam : quiq; numinis inſtar in quodcunq; corpus ſeu organum immigraſſent,agile & uiuum & expeditum reddiderunt,ut nihil tam ſit fabuloſum,quod nõ facilius fidẽ inueniat,quàm induſtria & uis humana.Nec eſt quur mihi quiſquam obijciat uel nautã impium uel prædonem.Nam iſti deſides & ignaui ſpiritus, quod aliud corpus animent,qui ſuum ab ſe ſtupefactum non poſſunt? quod aliud munus obeant,qui tueri hominis nomen nõ ualent? ſed umbram tantum præbent,numerũ complẽt,& oneri ſibi ſunt & terræ.Illi uero ſunt qui inter media mundi elementa præliantia,inter tempeſtuoſum mundi ſpiritũ,& inſanos immenſi pelagi,& immanium fluctuũ montes, ubi tot ſimul res exitium minitantur.

explorata

explorata prius apud se naturæ fide & cõstantia, quomodo ratione duce tanta discrimina traijcias, docuerũt. Nã eosdẽ ego & nauigandi lustrandiq́ terras nouas & nauiũ autores, fuisse sapiẽtes illos & naturę peritos scilicet credo. Eat aliq̃s & neget naturę imperiũ homini concessum, q̃ terras ferro cohercet, pontibus flumina, nauibus maria cõmittit, ratione uelifica in seruitutẽ aduocat uentos, iter quod per mare facit, è cœlo expedit, & in obsequiũ suũ naturam cogit uniuersam, ipsius momentis & legibus ad res suas utiliter & opportune accõmodatis. Est scilicet sagacitas spiritus illius supra omnẽ naturæ uim, & per omnia sibi uiam parans, dum expleat amorẽ, quo tacito & ineffabili bene cõstituta mens captiua, per omnia sequit᷑ te deus pater, & eo nimio saucia, quanto propius ignes accedit suos, quanto propius in operibus tuis te pater rerũ uidet, tanto profundius uulnerat᷑, ardentiusq́ uisceribus concoquit᷑. Ergo per omnia maria, per omnia terrarũ extrema uelut amens sequit᷑ te, lassaq́ & exhausta æstu suo, amoribusq́ & flãmæ penitus cõceptæ indulgens, desiderio immoritur tui. Quæ res quũ hominis maxime propria sit, hominibus à uera hoĩs nobilitate alienis, alienissima homine uidetur. Itaq́ pleriq́ mortales animi sui naturã & ingeniũ paruipendẽtes (est enim sapiẽtis solius spiritũ dei in se inuenisse) ac diuinũ illũ morbũ, diuinos amores nõ intelligentes, proximis rebus stultis friuolisq́ expleri mẽtis desideriũ posse putãt. Degeneres homines, qui ut naturæ lucẽ, qua uiuũt & qua utunt᷑ per omnia, nullã uident, ita sapientũ inuẽta & mirabiliũ rerum autores, idcirco quia eas iam usu contriuerunt, pro nihilo habent. Nobis autem secus in unaquaq́ re prima origo & fons est peruestigandus. Neque uero uana uideri uis naturæ debet, tanto desiderio ad rerum cognitionem incensa, nec uulgare exemplum, Orbis partem nostro seculo inuentã esse tantam propemodũ, quanta est Europa. Parum mihi etiã cætera dei opera animaduertere uidentur, qui ista non curant. Quum igitur lustrandi orbis exemplũ uetus illud, quod isti literarũ & omnis doctrinæ principes extulerunt iam olim, nostro seculo nõ infeliciter reuocarint quidam, omni laude digni uiri, quorũ memoriã literis exceptam docti quidam (utinam tanta dexteritate, quanta diligentia) posteritati transmiserunt: quumq́ argumenti eius libellos aliquot uulgo oberrantes, Ioan. Hutichius uir doctus, & antiquitatis mire studiosus, Heruagio nostro excudendos dederit: eos uolui idcirco inscribere tibi, quod nemo nostro seculo, quod ego sciam, in illam disciplinarum Mathematicarum lucem sublimiore mentis acie intueatur: deinde quod istam tam luculentã notitiã humanitate & suauitate, quam in moribus obtines, incredibili feliciter exornaris. Cuius utriusq́ rei nemo testis fidelior esse potest quàm ego ipse, qui ante annos plus minus quindecim quũ summa & uoluptate & utilitate mea Viennæ te auscultarem, facile & ingenij uim incredibilem animaduerti, & humanitatem sæpe sum expertus. Vale.

INDEX RERVM SCITV DIGNARVM EX ALOYSIO Cadamusto & Christophoro Columbo, alijsq́ sequentium nauigationum scriptoribus.

Farasangolus

Natator

Populi

Tambutum

EX AMERICO VESPVTIO, & Ludouico Vartomãno patritio Romano index collectus.

B

C

Calechut

Fernandus

Ludo-

R

Rex

FINIS.

INDEX E BROCARDO, MARCO PAVLO VENETO, HAIthono, Mathia à Michou, Paulo Iouio, Petro Martyre, atq; Erasmo Stella nouarũ insularũ scriptoribus collectus.

A

B

Cazaci

Q

R

Russiæ

Tigra

FINIS.

TYPI COSMOGRAPHICI ET DECLARATIO ET usus, per Sebastianum Munsterum.

ON ignoramus, optime lector, quisquis es qui istud Historicum atq; Cosmographicum opus in manus sumpturus es atque lecturus, si destituaris Cosmographiæ mediocri peritia, te hinc non tantum capessurum uoluptatis & reportaturum lucri, ac si terrenæ molis habitatas partes, regna, prouincias, insulas atq; earum habitudines & situs memoriæ commendatos habueris, aut saltem in tabula regiones depictas iugiter inspexeris. Sic enim licebit te quodammodo comitem adesse singularum nauigationum atq; peregrinationum, & spectatorem omnium illarum rerum, quas hi scriptores, quos in hoc uolumen coëgimus, cõmemorant. Consultum propterea uisum fuit, huic tam insigni uolumini, & quale orbis hucusq; uix uidit, adijcere uniuersalem orbis descriptionem, quæ exprimeret & ob oculos poneret totius terræ situm & dispositionẽ, maris amplissimas regiones & uarios sinus, montium quorundam & fluuiorum insignium tractus, & quicquid demum pro terræ generali cognitione utile & necessarium uisum fuit. Non licuit quidem singularum regionum & quarumlibet insularum indicare situm, quum tabulæ angustia id minime pateretur, nec id etiam instituerimus. Verum quum Aloysius Cadamustus, Christophorus Columbus, & Albericus Vesputius nauigationes describant, traiectas in longinquissimas orbis partes, puta ad Nigritas, extremos Aphros, Arabes, Calechutios & Indianas insulas, Ludouicus uero Vartomãnus patritius Romanus, & Marcus Paulus Venetus peregrinationes texant & itinera describant ad ultimos usq; extensa Indos, tã ad meridiem quàm ad septentrionem expositos: sat esse duximus, si simpliciori lectori obiter indicauerimus, quem mundi locum hæc uel illa præcipua occupet regio, & quo pelago, qua plaga, quoq; itinere ad eã pateat accessus. Et certe si uel id ex hac orbis descriptione didiceris, ut faciem eius in genere memoria teneas, hoc est, ut scias quomodo terra ipsa mari mediterraneo interluit, & hoc ipso Aphrica ab Europa seiungitur: mari uero Rubro Aphrica ab Asia secernatur, terram non usq; adeo ad meridiem expositã quin nauibus circumiri possit, à septentrione uero id minime fieri posse, quum terra ipsa ferè ad polum arcticum porrecta pateat: itemq; ob uarias maris irruptiones plurimos emersos sinus, ut est sinus Adriaticus, Arabicus, Persicus, Barbaricus, Gangeticus &c. multas enatas insulas, peninsulas, cherronesos, isthmos & id genus alias quamplures & uarias terræ facies, abunde satis didicisti, & quo in historicis legendis & intelligendis plurimum te iuuare poteris. Alioquin si hac generali Cosmographiæ portione destitutus fueris, quid quæso cogitabis, si quandoq; audieris uel legeris, à Germania inferiori & ab Anglia ad partes Syriæ naues transfretare, præsertim quum Anglia septen-

trionem uersus in oceano sit sita: Palæstinę uero in oriente terminus sit maris mediterranei: aut per Vngariam & Bulgariam, & tandem per Asiam minorem terrestre iter patere ad terram promissionis, quum tamen mare Euxinũ & Propontis intersint. Quid præterea apud te cogitabis, si quandoq; legeris Venetos per sinum Adriaticum, & per mare mediterraneum atq; Rubrum Calechut petere, Lusitanos uero per altum mare totam Aphricam circuire, & traiecto sinu Indico, ad Calechut usq; peruenire? Hæc & similia tibi forsan apparent scitu difficilia, præsertim quod itinera illa non sis emensus, & tamen sunt homini qui in Cosmographia uel mediocriter est doctus, compertissima, etiam si extra patriam suam nunquam mouit pedem. Nam hoc primum & præcipuum Cosmographiæ est studium, ut sciamus totius orbis & singularum eius partium situm. Ex hoc enim facile licebit cognoscere, quæ mediæ regiones sint peragrandæ, si ab una prouincia ad aliam longe ab illa dissitam sit eundũ, aut quo mari, quibusq; fluuijs illuc ueniri possit: denique quanto itineris interuallo inter se duæ certæ distent prouinciæ aut ciuitates, siue una ad Aquilonem, & alia ad Austrum sit exposita, siue una Occidentē, & alia teneat Orientem.

ORBIS FIGVRA.

Conuenit inter omnes doctos molem terræ sphæricæ esse figuræ, atque totius mundi occupare centrum. Quo fit ut Hispani & Indi sint antipodes. Quiq; enim homines in terra sua rectos cum hac sphæra constituunt angulos. Et potest esse, ut nobis Germanis ex tam multis Indianis insulis etiam aliqui habitatores sint antipodes, infra in opposito hemisphærio auersis respectu hemisphærij nostri degentes capitibus, mille septingentis decem & octo miliaribus germanicis à nobis dissiti. Tanta enim est terræ diameter & crassitudo, quandoquidem ambitus eius continere deprehenditur quinque milia & quadringenta miliaria Germanica, respondentibus uni gradui (qui in circuitu terræ ut in cœlo numerantur trecenti sexaginta) quindecim miliaribus communibus. Vnde aduertere licet, etiam latissimos mõtes qui in orbe reperiri possunt, terræ rotunditati minime obstare, quum nullius ferè sint momenti ad tantam terræ molem. Patet etiam, si terra undique à mari esset segregata, & solo aëre circumscriberetur, posset ab homine circuiri in mille & octoginta diebus, hoc est, ferè in tribus annis, qui cottidie iter quinque miliarium conficeret: sed quũ mari sit immersa, iam id non licet. Patet quidem homini iter pedestre ab Hispania per Galliam, Germaniam, Vngariam, Græciam, Syriam, Babyloniam, Persiam, &c. usque ad extremas Indiæ partes: sed ulterius naui iter illud perficiendum est, quousque in opposito hemisphærio per tam uarias Indianas insulas tandem circulo completo, ad Hispaniæ littora perueniatur. Quando igitur mappam seu terrę descriptionem intueris, non imaginaberis superficiem terræ esse sic planam, ut in tabula est proiecta.

diameter terre 1718 milia ger
ambitus terre 5400 mili ger

proiecta: ſed duas eius extremitates recuruata tabula in ſphæræ figuram,co gitabis eſſe connexas:ut qui eſt in Zipangri inſula, quam uides longe ultra Hiſpaniam in alto mari expoſitam, ſimul ſit circa extremas Indiæ oras id quod uel ex ipſo numero longitudinis, quem circa æquatorem deſcriptũ ui/des, colligere poteris. Nam ut extremus meridianus circulus Indianus ha/bet cclx.ita meridianus qui Zipangri inſulam ab occidente circumſcribit,ha/bet cclx. quum ſint unus & idem circulus, & mox ſequens meridianus habet cclxx. Et quoniã in hũc numerum incidimus, obiter indicabimus quid præ/ſeferat. Solent mathematici terram ſicut & cœlum duplici metiri uia, ſecun/dum longum & latum. Latitudo attenditur à polo in polum, ſeu potius ab æquatore ad utrunq; polum. Et nos hunc latitudinis numerũ ſignauimus in utraq; tabulæ extremitate tam ad dextram quàm ad ſiniſtram, numeris ab æquatore incipientibus & per decẽ diſcretis. Longitudo uero numeratur ab occcidente in orientem, cuius initium Ptolemæus cõſtituit in ultimis finibus Hiſpaniæ & Mauritaniæ. Et quanto regio uel ciuitas aliqua longius ab hoc initio & meridiano circulo uerſus orientem diſtat,tanto maiorem dicitur ha/bere longitudinẽ. Vt Calechut habet in longitudine circiter centũ & quinq; gradus, qui per quindecim multiplicati,oſtendunt Calechut M.D.LXXV. miliaribus Germanicis à primo diſtare meridiano. Numerus igitur ille uer/ſus orientem extenſus,continuo creſcit donec tandem completo terræ circulo ad primum recurrat meridianum. Nam ubi primus longitudinis gradus in/cipit,ibi finem habet ccclx.gradus.

latitudo terr

longitudo

TERRAE DIVISIO.

Præter zonarum ac climatum diuiſionem,unde dierum noctiumq; potiſ/ſimum colliguntur longitudines & contractiones, uetuſtiores Geogra/phi terræ molem ſeu habitabilem ſuperficiem in tres diuiſerunt partes, nem pe in Europam Aphricã & Aſiam,quæ in ſua uaſtiſſima excurſione Indiam quoq; ipſam complectitur,etiamſi bona orbis pars illis nondum eſſet cogni/ta. Nam multæ regiones orientales ultra clxxx.meridianum (ad quem Pto/lemæus ſua exploratione peruenit) ſitæ,ueteres latuerũt, niſi forſan per Ale/xandrum Magnum, qui Orientem aperuit,nonnihil de extrema India occi dentalibus innotuerit. At hodie qualis illarum regionum ſit facies,& quanta maieſtate magnus Cham,Tartarorũ ſcilicet Imperator illis terris præſideat, Paulus Venetus & Haytonus edocent. Sic ſi ad Auſtrum ſpectes, magna pars terræ noſtra tempeſtate explorata eſt,quam Ptolemæus ut incognitam reliquit:ab Hiſpanis uero quum in orientem nauigio contendunt, obambu/latur & circuitur,ut paulo poſt diſſeremus. Quin & in oceano occidẽtali ferè nouus orbis noſtris tẽporibus ab Alberico Veſputio & Chriſtophoro Co/lumbo, multiſq; alijs inſignibus uiris inuẽtus eſt, qui nõ abs re quarta orbis pars nuncupari poteſt,ut iam terra nõ ſit tripartita,ſed quadripartita,quum

hæ Indianæ insulæ sua magnitudine Europam excedāt, præsertim ea quam ab Americo primo inuentore Americam uocant. Europa terminos habet ab oriente Tanaim fluuium, Męotides paludes & pontum: A meridie mare mediterraneum, quod apud Gades primum angustum, nec amplius decem milibus passuum patens, terras aperit atque intrat: sed illico latissime diffunditur, & in orientem ad Syriam usque extenditur, insulas magnas & paruas sine numero efficiens: Ab occidente uero habet Europa terminum oceanum magnum, & à septentrione oceanum Britannicum. Oritur Tanais non à montibus, ut antiqui senserunt, quum ducentorum miliariorum spatio circa Moscouiam, in qua Tanais fontes uisuntur, nulli montes inueniantur, sed latissimi ibi sunt cāpi, & multę paludes. De hac re late disserunt Mathias de Michou, & Paulus Iouius. Insigniores regiones Europæ sunt Hispania, Gallia, Germania, Italia, Pānonia, Illyris, quæ hodie sunt Sclauonia, Carinthia, Bosna, Croatia, Coruatia &c. Post Germaniā sequitur Sarmatia, quæ nostro æuo in plurimas abijt regiones, nempe Poloniam, Lithuaniam, Liuoniam, Moscouiam, Russiam, Podoliam &c. Post Pannoniam sequitur utraque Mœsia, & Thracia, quæ hodie sunt Rascia, Seruia, Transsyluania, Bulgaria & Valachia: itemque Macedonia, Epirus, Achaia; & reliquæ Græciæ partes Europæ annumerantur. Hæ sunt ferè omnes & præcipuæ Europæ partes præter insulas quasdam & peninsulas, ut sunt Britannia, quæ hodie est Anglia, Dacia, Norbegia, Suetia: & in mari mediterraneo, Maiorica, Minorica, Corsica, Sardinia, Sicilia, Candia, quæ & Creta &c. Hæc Europa licet comparatione aliarum terræ partiū sit parua, est tamen cultissima & populosissima, ut etiā in ea re excedat totam Aphricam, non obstante quod illa in triplo sit maior. Nam est tota habitabilis, præterquam in exigua parte, ubi propter frigoris uim habitari nequit. Habet multitudinem pugnacem, & quæ agros colat, & quæ urbes quoque contineat. Affert fructus optimos uitæ necessarios, & metalla quæcunque usui sunt. Similiter pecudum mitium exhibet copiam: at bestiarum ferarumque habet raritatē. Odores & lapillos magni sumptus extrinsecus petit. Insignior fluuius Europæ est Danubius, qui & Hister, originem ducens ex Sueuia Germaniæ, labens per utranque Pannoniam & Valachiā, & tandem sexaginta nauigabilibus auctus fluuijs, septem magnis ostijs in mare Ponticum supra Constantinopolim sese exonerat. Montes uero insigniores habet Europa, Pyreneos & alpes. Hæc in genere de Europa dicta sufficiant.

DE APHRICA.

APhrica altera pars orbis ad meridiem exposita, & magnis solis ardoribus obnoxia, terminatur ab occidente mari Atlantico, à meridie oceano Æthiopico, à septentrione mari mediterraneo, & ab oriēte Nilo flumine, seu potius ut Ptolemęo placet, mari Rubro. Insigniores eius regiones sunt, Mauritania,

tania Tinganica & Cæſarienſis, Aphrica minor, Numidia, Libya, Cyrene, Ægyptus, utraque Aethiopia & Troglodytarum regio. Verum hodie hæc nomina ferè omnia præter Aegyptum euanuerunt. Nam loco prouinciarū maritimarum ſucceſſerunt Mauri, Barbaria, regnum Marochi, regnū Feſſa, regnum Thuneſij, quod ferè eregione Siciliç in Aphrica locum habet, regnū Nubiæ ſub Aegypto, regnum Gambrç in littore oceani occidentalis, regnū Melli & Nebeorum ad meridiem, de quibus & alijs Aphricæ meridionalioris maritimis prouincijs, ex nauigationibus Cadamuſti plurima diſces. Neſcio ſi hodie Aphricæ interiora loca ſatis ſint explorata, & à doctis cognita. Id unum omnes geographi fatentur, pleraque Aphricæ loca inculta, & aut arenis ſterilibus obducta, aut ob cœli ſitum humanæ habitationi incommoda, multo denicp uenefico animalium genere infeſtata, ut uniuerſa regio magis ſit uaſta quàm frequens, ſed ubi incolitur eximie fertilis eſt. Contra meridiem plurimum eſt deſerta ob nimios æſtus: quà uero Europam ſpectat, frequentior eſt illi cultus. Eximia agrorum fertilitas, utpote qui locis quibuſdā centeſimo fœnore cultoribus reddunt meſſem. Mirum eſt quod de Mauritaniæ ubertate dicitur, eſſe in ea uites, quas duorum hominum complexus capere non poſſit, uuarum racemos cubitales, arbores circa Atlantem proceritate inſigni ac enodi. Sed omniū nobiliſſima citrus, Romanis delitijs inſerta. Alit Aphrica elephantos & dracones, qui ipſis beluis inſidiantur, ſuocp complexu enecant leones, bubalos, id eſt, boues ſylueſtres, pardos, capreas & ſimias multas. Herodotus quocp cornutos aſinos ibi naſci aſſerit. Interiorem Aphricam inhabitant Nigritæ: & hæc quidem torret ſolis aſpectu & uicinitate. In medio eſt arenoſa, ad orientem deſerta, circa occiduum montoſa. Habet gentes non paucas, diuerſo uultu, & ſpecie horribiles. Regem ex ſacerdotibus creāt, qui omnia facere debet iuxta patrios mores. Plures ſolis propinquitate nudi agunt, ouillis pelliculis pudenda obtegunt: alij omnino pecorū ueſtiuntur pellibus. Pecuariam rem uulgo exercent, & ſunt pecora puſilla admodum duri hirticp uelleris. Milij hordeicp frequēs eſt apud illos uſus, unde etiam potum conficiunt, cæteris carent frugibus præter raras palmas. Quidā herbis uictitant, tenuioribuscp harundinum radicibus. Hodie præſidet illis, ut Marcus Antonius Sabellicus ab ipſis locorum indigenis accepiſſe dicit, Prætoianes, ſeu ut uulgo aiunt, presbyter Ioannes, quem illi Giam, id eſt, potentem uocant: nam aiunt illū imperare ſexaginta duobus regibus. Garma eſt urbs regia, quæ non muris, ſed tabernaculis in ordinem digeſtis, ex ſerico, byſſo & purpura intextis extructa eſt. Bina meſſis eſt illis, & bina æſtas. Agnoſcunt etiam Chriſtum: ſed quicquid Libycarum gentium ab hac Aethiopia eſt uſque ad occidentem, omnes Mahumeti impietatem colunt, uiuūtcp eodem cultu quo barbari qui in Aegypto ſunt, & appellant Mauri.

pretoianes

garma

Nugantur etiam quidam circa originem Nili habitare pygmeos, qui cubitũ non excedunt, hominibus in figura perſimiles: recte incedunt, imperfecte loquuntur: tertio anno generant, & octauo moriuntur: uſu rationis carent, non colunt iuſtitiam, uerecundiam aut honeſtatem, ideo non homines ſed bruta cenſentur. Inſignior & maior Aphricæ fluuius, & toto orbe celeberrimus, eſt Nilus, quem quidam aiunt oriri ex fontibus in extremis Æthiopiæ finibus, ferturq́ per plures & uarias regiones, faciens plures inſulas, unam autem inſignem Meroen nomine. A ſolſtitio æſtiuo uſq; ad æquinoctium immenſa aquarum mole ſingulis annis inundat, & adeo totum Ægyptum adducto limo fœcundat, ut ſegetes quatuor aut quinque exactis menſibus, ad meſſem redeant. Et interim uulgus ab operibus uacans, ocioſum indulget epulis ac uoluptati: & pecora in ſtabulis recluſa nutriuntur. Proinde ex incremento huius fluuij Aegyptij uim aut penuriam futurarum frugum præuident. Nam quum Nilus duodecim cubitis tantum excreſcit, Aegyptus famem ſentit. In tredecim cubitis etiam annum eſurit: ſed quatuordecim cubiti hilaritatem afferunt: quindecim ſecuritatem, ſedecim delitias: quod iuſtum fertur eſſe incrementum. Et quum huiuſmodi Nili inundationes agrorum limites confunderent, nunc minuendo, nunc mutando aut delendo ſigna quædam, quibus proprium ab alieno diſcernebatur, iterum atque iterum menſurari eam terram oportebat: & ſic primi dicuntur inueniſſe artem geometriæ. Sunt in hoc fluuio crocodili: qui quum ex ouo ſimili ouo anſerino prodeant, creſcunt tamen longitudine uitæ ad ſedecim cubitorum magnitudinem. Lingua caret, dorſum ſquamoſum habent præcipua duricie, ut nullo tormenti ictu poſſit uulnerari. Homines & animalia terreſtria flumini appropinquantia unguibus diſcerpit. Habet quoque Aphrica montes plurimos & maximos, inter quos præcipuus eſt Atlas, qui è media arenarum uaſtitate conſurgens, ultra nubila caput erigit: & pars quæ ad oceanum extenditur, manat fontibus, nemoribus inhorreſcit, & rupibus aſperatur: non eſt tamen herbida ſed nuda humo. Quà uero Aphricam ſpectat minorẽ, eſt opimus, naſcentibus ſponte frugibus, arboribus opaciſſimus, quæ ueſtiunt lanugine ſericis uelleribus nihilo uiliore. Vertex eius ſemper eſt niualis.

DE ASIA.

ASia tertia pars orbis, terminatur ab occidente ad Europam & Aphricam, hoc eſt, ad Tanaim & Mæotides paludes, & iuxta Aphricam ad mare Rubrum: à meridie uero habet mare Indicum maximum, & à ſeptentrione mare congelatum, ſeu Scythicum: porrò ab oriente oceanum orientalem. Hæc pars orbis maior eſt Europa atq; Aphrica, & habet regiones prouinciasq́ innumeras, regna & imperia multa atque potentiſſima, montes

& fluuios

& fluuios celeberrimos, uaria genera animalium & terrænascentium, quæ in alijs orbis partibus non inueniuntur. Nam Arabia deserta in quadam conualli fert balsamum: & altera Arabia quæ propter fertilitatem & fructuum copiam felix nominatur, producit calamum, myrrham, thus, casiam, cinamomum, ligna odorifera, & resinam suauissimi odoris; ut etiam mira fragrantia ex illa regione spiret ad eos qui in mari à longe adueniunt. Qui uero intra regionem degunt, propter nimiam rerum fragrantiã ac intolerabilem in sensibus percipiunt stuporem, ut cogantur etiam illam leuare bituminis suffitu & hirci barba. Abundat quoque hæc regio auro optimo, ut etiam inter terræ glebas temere iacentes aureæ massæ glandium magnitudine reperiantur.

Ganges fluuius Indię nominatissimus alit crocodilos & delphinos, aliasq; horribiles beluas. Inueniuntur illic plurimi elephãtes, & aues ad imitandum humanæ uocis sonum dociles. Mare quoque illud infundit littoribus gemmas & margaritas. In syluis uero inueniuntur lauri & baccæ. Est illic magna uis serpentum, squamis fulgorem auri reddentiũ. Circa littora Taprobanæ, quam hodie Sumatram uocant, uagantur passim cete, animalia monstrosa, & tantæ magnitudinis, ut colles quidam littoribus aduecti uideantur, quorũ dorsum longo spinarũ tractu exasperatur. Infestissima sunt ambulantibus in littore, ut nemo facile ex eorũ faucibus effugere possit, si uisus ab eis fuerit. Habent tantos hiatus, ut sæpe nauem cum hominibus deglutiant. Iaua insula habet syluam nucum muscatarum. Mare Caspium gignit cristallum & iaspidem. Hircania habet in syluis tigres. Habet hoc animal multas maculas, & est mirę uelocitatis, ut etiam nihil adeo antecedat quod non illico assequatur. Eius potentia maxime prædicat, quando maternis curis incitat. Nisi enim raptores mox in maris præsidio fuerint, nullus astus uel fuga quantalibet liberat. Bactriana sicut & Arabia nutrit plurimos camelos. Est animal hoc oneri ferẽdo accõmodatissimum. Sitim in quatriduum tolerat, & quum occasio bibendi data est, resarcit omnia præterita desideria. Turbulentas aquas captat, puras refugit. Colchorum regio mel amarum producit. Babyloniæ regio crebris icta fulminibus, ex scatebris illis euomit bitumen ad lateres ædificiaq; opportunum. In Margiana & Aria aiunt sæpe reperiri uitem, cuius stipitem duorum uix hominum ulnæ complectantur: racemum uero duorum cubitorum longitudinem implere. Illic etiam uinum ad tres hominis ætates, id est, in nonagesimum annum perdurare, idq; in uasis minime picatis. India terra saluberrima bis in anno metit fruges, fert cinamomum, piper; & calamum aromaticum, ebenum arborem, psitacum auem, monocerotem bestiam, beryllos, adamantes, carbunculos, margaritas, & alias gemmas. Caucasus mons Indiæ ea fronte qua soli obuersus est, habet arbores piperis, quas ad iuniperi, uel secundum alios, ad hederæ similitudinem

fructus suos ædere scriptores tradũt. Sed quid pergo ista enumerare? quum Marcus Venetus, & Ludouicus Vartomannus illarum regionum nostra ferè tempestate exploratores fuerint, & luculentissime conscripserint quid in Oriente uiderint: is quidem in India citeriori, & præsertim in Calechut: ille uero in India ultima, & magni Cham latissimo imperio. Lege libros ipsorũ, & mira inuenies.

NAVIGATIO AB EVROPA AD CALECHVT Indiæ emporium nominatissimum.

NEcꝫ hominum memoria, necꝫ antiquorum literis proditum est, nauigationes illas in oceano factas, quæ nostro tempore fieri cœperũt. Ptolemæus quidem & Strabo, ambo insignes & toto orbe celeberrimi Cosmographi, nescierũt ultra Hispaniæ & Aphricæ occidentalia littora terrã aliam, præter Gades & Fortunatas insulas reperiri. Nec ulli alij mortaliũ post hos insignes uiros quicquam constitit de innumeris & maximis illis insulis, quæ medio itinere inter Aphricam occidentem uersus, & Indiam in oceano, nostro æuo sunt inuentæ. Sed nec apud ullum autorem inuenies mortales unquam ausos, ut sese committerent pelago illi uastissimo, quod ab occidente per meridiem in orientem ducit: imò putarunt Aphricæ terram usque adeo uersus meridionalem polum protensam, ut ob immensa frigora non liceret hac parte nauem circumducere in Orientem. Quippe qui in hac fuerunt sententia, ut existimarint terræ molem, præsertim in Aphrica, æque uersus meridiem ab undis denudatam & habitatam ut in plaga septentrionali. Nam diuiserunt eam in quinque zonas, ex quibus duæ circa polos describuntur, frigidissimæ quidem, quod maxime absint à uia solis, & propterea à paucis habitentur hominibus, hiscꝫ syluestribus, præsertim ea quæ subest polo arctico. Nam sub polo antarctico compertum est nullam esse terram, saltem solidam. Aliæ duæ zonæ temperatissimę habentur, quæ scilicet sequuntur frigidas zonas, quia non nimio frigore rigescunt, nec nimio solis calore exuruntur, quum limites habeant circulos arcticos atque tropicos, quibus interiacent. Arcticum circulum quidam aiunt esse quem ursa maior priore describit pede. Alij uero intelligunt circulum quem polus zodiaci reuolutione primi mobilis describit. Et distat is circulus xxiij. gradibus & dimidio à polo. Tu si uolueris, poteris eum signare in mappam nostram. Nam habet locum ferè inter sexagesimum & septuagesimum parallelum. Sic enim licebit uidere quas regiones sibi uendicet zona illa temperata, quam complectuntur circulus arcticus & tropicus cancri. Porrò si circa polum antarcticum etiam inter parallelum sexagesimum & septuagesimum circulum antarcticũ pinxeris, qui unà cum tropico capricorni alteram continet temperatam zonam, uidebis in ea ferè nullam esse terram continentem, sed mare duntaxat & insulas

insulas quasdam, nisi quod portio aliqua de Aphrica in eam extenditur. Cæterum quintam zonam aiunt esse inter utrunq; tropicum, & hæc ob solis continuos ardores uocatur zona torrida. Non est igitur, ut prisci putarunt, quod Aphrica in Australem frigidam & intemperatam zonam adeo excurrat, ut ob id orientalibus minime pateret per mare accessus in occidentem, aut contrà occiduis in orientem: quum hodie à Lusitania frequens sit nauigatio in Indiam & uiciniores orientis partes: non quidem per mare mediterraneū, quum id ducatum nequeat præstare naui nisi usq; ad Ægyptum & Syriā, non autem in Arabiam aut Persiam, aut etiam Calechut: sed per oceanum orbis circuitur meridianus, prætereunturq; multa regna, prouinciæ, populi, terræ & insulæ, donec tandem perueniatur ad sinum barbaricum, & hinc ad sinum Arabicum atq; Indicum. Igitur aduerte tabulam terrenæ descriptionis, & ducam te ab Hispania in Calechut insigne emporium Indiæ, nō quidem proximo itinere, quod est per mare mediterraneum, & deinde per Arabiam aut mare Rubrum, tandemq; per sinum Indicum, iuxta quem Calechut ponitur: sed per oceanum primo occidentalem, deinde meridionalē, & ultimo Indicum, quod iter hodie à Portugallis frequentatur, & ab Aloysio Cadamusto primi libri autore perquam diligenter describitur. Primum itaq; quum Hispani in Indiam traiecturi sunt, petunt Portum sanctum, Mederā, & septem Canarias insulas, quæ olim Fortunatæ dictæ sunt, Hispanis ferè omnes subiectæ: de quibus habes quarto, quinto, sexto & septimo capite nauigationis Aloysij. Hinc nauigatur ad Caput album, portum continentis Aphricæ, ubi est poli eleuatio xix. graduum. Lege de hoc caput nonū Aloysij. Relicto Capite albo & insulis adiacentibus, uenitur ad regnum Senegæ, quod sic uocatur à fluuio Senega, qui prçterlabit & irrigat ferè totā Æthiopiam, disterminatq; Azenagos à primo Æthiopum regno: de quo in xiiij. capite Cadamusti. Haud longe ab ora huius fluminis est Caput uiride, promontorium insigne, sub eleuatione poli xiij. graduū, quod Ptolemæus uocat promontorium Æthiopū: de quo capite trigesimo quinto. Relinquitur etiā ad dextram in alto mari insula, quam Hispani appellarūt Boni uisus, quam nos eregione Senegæ fluuij signauimus. Relicto Capite uiridi ductore Austro peruenitur ad ostiū fluuij Gambræ, à quo regnū Gambræ denominationem habet, fluitq; per anfractus & ambages multos, ut alter Mæandrus. Hinc nauigantibus offertur caput Sagres, ac deinde transito regno Melli, peruenitur ad caput Bonæ spei, quod corrupte & Hispanice De bona sperantza quidam appellant: & tenet extremam Aphricæ uersus meridiem partem, quam Pomponius frontē Aphricæ appellat. Nā hinc nauis sensim redit uersus çquatorē, ubi scilicet est regnū Melindç, & Troglodytarū regio: apud quos est aurifodina quam Zaphallam uocant, insula scilicet haud longe à sinu distans Arabico: ubi etiam est insula Achiloa seu Aquiloa, quam

tamen

tamen alij uocant Chiloam, & distat sexaginta leucis à Zaphalla, uicinior quidē Arabiæ quàm Zaphalla. Omitto multa alia capita littorum, insulas & prouincias, quæ nullibi non occurrunt in tam uasto pelago, & signo duntaxat celebriora loca. Traiecto uero sinu Indico, peruenitur ad Calechut, nobile illud Orientis emporium, quod toti fermè mundo mittit aromata, etiā si pauca illic crescant. Numerantur itaque à Portugallia ad Calechut mille & octingenti leucæ, respondentibus uni leucæ quatuor miliaribus Italicis: non quidem recto itinere, sed in Austrum deflexo. Alioquin si ex mari mediterraneo mox liceret intrare mare Rubrum, longe propior nauigatio esset per mare illud, quàm per oceanum, id quod oculorum iudicio facile deprehendere poteris, si utrunq; iter in mappa aduerteris. Veneti quidem quum soli ante triginta annos Europæ præsertim occidentali aromata suppeditarent, priusquam illa nauigatio à Lusitanis esset adinuenta, à sinu Adriatico per mare mediterraneum Alexandriam adierūt, quæ iuxta Nili ostia situm habet, & hinc aliquo spatio terræ emenso, per mare Rubrum ad Calechut peruenerunt, itinere quidem breuiori, & quo commodius haberi nequit. Hęc uolui simpliciori lectori paulo uerbosius indicare, non ignorans Geographicarum, sicut & aliarum mathematicarum rerum inexperto nihil satis dici posse. De alijs ciuitatibus, prouincijs, & insulis, quæ ultra & citra Calechut ab Aloysio & Vartomanno sitæ describuntur, non est quod hic multa scribam, quum ipsi satis exprimant, quot leucis, aut quanto spacio ad illam uel illam dissitæ sint plagam. Nos tamen situm Ormi insignis insulæ indicauimus, nempe sub sinu Persico iuxta tropicum cancri. Gulphal insula ponitur in sinu ipso Persico, id quod apud Cadamustum legis capite septuagesimo primo.

NAVIGATIO CHRISTOPHORI COLVMBI, ET Alberici Vesputij ad nouas insulas.

CElebratur Alexander magnus toto orbe terrarū, quod primus ferè penetrarit Orientem, non nauigio, sed pedestri & tutiori itinere in illum deductus. Verū parua erit laus illius, si comparetur uiris illis qui nostro æuo maria etiam incomperta sulcare tentarunt, & Occidentem sua exploratione aperuerunt, innumeras insulas hominibus & opibus plenas in uastissimo mari adinuenientes: de quibus hactenus nulli mortalium quicquam constitit à duobus milibus annorū & supra, nisi fortassis Indis orietalioribus & uicinioribus habitationes illæ hominum compertæ fuerint. Nemo inter doctos nō putabat totam aquarum uim à principio creationis in illud pelagus reiectā, & aquam ipsam illic in magnam coaceruatā molem, ut possibile non fuerit ibi aridā quoquo modo apparere: sed falsi sunt omnes qui in hac fuere sententia, quū nullibi non in mari emineāt insulæ, siue ad occidentem ieris siue ad orientem, siue meridiem lustres siue septentrionē. Insulas occidentales

nempe

nempe Hispanam, Ioannam, Spagnollam, Cubam, Isabellam, Antiglias, Canibalorum terram, Americam, & reliquas incognitas terras primi mortalium adinuenerũt Christophorus Columbus & Albericus Vesputius, labores innumeros exantlantes, dum hinc inde per uastissimum & sæuissimum ęquor uagantes, & innumera pericula subeuntes, nouas contendunt quærere terras, etiam longissime à patrio solo abducti, quippe qui adeo in meridiem digressi sunt, ut polus antarcticus illis triginta tribus sustolleretur gradibus, sub qua eleuatione etiam insulam innenerunt Melcham appellatam. Reliquas uero pro maiori parte inter utrunque repererunt tropicum, tametsi nõ paucos etiam citra tropicum cancri deprehẽderint. Porrò qui mores, & quis uiuendi modus sit illarum terrarum incolis, non est quod hic referam, lege nauigationem Columbi, quam inuenies pagina nonagesima prima, & item nauigationem Vesputij, pagina cxxij. & quatuor eiusdẽ nauigationes, pagina clv. & edoceberis hæc omnia. Poteris etiam aduertere si orbis descriptionẽ adhibueris, qua linea, & quo itinere nauigationes suas ab Hispania in nouas insulas instituerint, quæq; mirabilia experti sint.

CVRSVS PEREGRINATIONIS LVDOVICI VARTOMANNI PATRITIJ Romani ad partes Indiæ.

ITer quod Vartomannus ad regiones Orientales fecit, fuit tale, Ab Italia per mare mediterraneum ad Ægyptum primo demigrauit, & hinc per littus maris uersus septentrionem conscendens, ad Beryntum, Tripolim & Antiochiam, quæ ferè omnes sunt maritimæ, peruenit: & ab Antiochia paululum uersus Orientem digrediens, Damascum adijt. Hinc itinere quadraginta dierum & noctium ad Mecham cõcessit, quæ urbs in Arabia deserta quadraginta mille passibus, hoc est, magna dieta à littore maris Rubri, præsertim ab oppido Zida, quod portus est maris elegans, sita est. Pertransijt tamen medio itinere urbem Medinam, in qua gens cæca Saracenorum ueneratur corpus Mahumetis sui. A portu Zida per mare rubrum uenit ad Aden Arabiæ felicis urbem pulcherrimam & famigeratum emporium: lustratisq; multis Arabiæ urbibus, commissus pelago, ut ad Persiam nauigaret, tempestate iactatus est in Æthiopiam, & illinc abscedens in Persidem uelificauit, ubi multis conspectis urbibus, ad Ormum ciuitatem & insulam insignem se transtulit. Ab hac rursus soluens, ad Cambaiam Indiæ urbẽ haud procul ab Indo fluuio positam concessit. Et digrediens ad alias uiciniores urbes, nempe Ceul, Canonor, Decham, & alias quasdam: tandem ad Calechut peruenit. Et ab hac in ulteriorẽ profectus Indiam, uisis uarijs urbibus, atq; multis insulis, præsertim quæ species mittunt aromaticas, postliminio redit ad Calechut: & hinc cum Lusitanis in Europam reuersus, ad Hispaniã peruenit, & tandem ad Italiam patriam suam. Marci Pauli Veneti iter hic non duxi explicandum, quum ferè nullam signarit prouinciam, quam per-

transierint

transierit, præter Armeniam, & quasdam circumiacentes regiones, ad quam traiecto Bosphoro & Euxino mari peruenit. Ab Armenia uero quas regiones permeauerit, donec ad extremos Scythas, qui hodie sunt Tartaria magna, peruenit, non scribit: rediens tamen ab oriente ad occiduas partes, signauit plures. Id unum ex sententia agit, ut nobis diligēter describat Orientem, tam terram continentem quàm insulas meridionales & orientales, potissimū quicquid locorum est sub ditione magni Cham. Presbyteri quoq; Ioannis facit mentionē, quippe cuius regnū cōterminum ait imperio magni Cham, quū tamen cæteri ferè omnes regem illum in Aethiopia Aphricæ haud longe à Troglodytis dominari asseuerent. Sic enim habes apud Aloysium cap. sexagesimo, nempe presbyterum Ioannē in Aphrica circa regnum Melindæ confinē esse Sultano. Idem sentit Ludouicus Vartomannus lib. secundo, capite decimo quinto. Nodum hunc soluendum tibi lector relinquo.

TYPVS COSMOGRAPHICVS VNIVERSALIS.

INDIA ab Indo flu. sic appellata, oppidis adeo exculta dicitur, ut quidam 5000. in ea esse dicãt. Terra est saluberrima, bis in anno metit fruges. Fert cynnamomum, piper, & calamum aromaticum. Ebenum arborem sola producit. Psitacũ auẽ & monoceron bestiam habet. Beryllis, adamantibus, carbunculis, margaritis, & alijs gẽmis preciosis abundat. Centum & triginta annorum æuũ ob temperatum cœlũ quidam agunt. Cultus præcipuus cum gẽmis alij laneis, alij lineis peplis uestiuntur: pars nudi, pars obscœna tantum amiculati. Niger uulgo corporis color, ex materno utero sic nati. Potum ex riso & hordeo conficiunt. Aetati senũ prærogatiuã nullã tribuunt, nisi prudentia excellãt. Sunt tamen Indorum multæ gentes, diuersæ forma & lingua, nec eisdem uiuentes moribus.

SCYTHARVM natio primo parua & contempta fuit, sed postea in magnum imperiũ & gloriã peruenit, agros amplians usq; ad Tanaim fluuium, à quo Scythia ipsa longo tractu uersus ortum protensa, Imao monte per medium uelut in duas Scythias diuiditur. Tartaria quæ & Mongal, maiorem Scythiæ occupans partem: regio est plurimum montosa, & ubi campestris est, admixta est glarea harenosa, multis patens desertis. Aër & cœlum intemperatum: tonitrua & fulgura in æstate adeo horrẽda sæpe fiunt, ut præ timore homines intereant. Iam calor magnus est, mox frigus & densißimæ niues cadunt.

Latitudo Septentrionalis
Latitudo Meridionalis
Cirzig
Chorus
Fauonius
Lips
Aphricus
Aquilo seu Boreas
Caecius
Subsolanus
Vulturnus
Euro auster
PIPER
MVSCATA
GARIOFILI
CANIBALI
SEPTENTRIO
MARE CONGELATVM
ASIA
OCEANVS MAGNVS
OCEANVS MERIDIONALIS
TROPICVS CANCRI
TROPICVS CAPRICORNI
AEQVINOCTIALIS
AEQVATOR
AMERICA
TERRA NOVA
EVROPA
AFRICA
AETHIOPIA interior
NIGRITAE
INDIA INTRA Gangem
India extra Gangem
TARTARIA MAGNA Terra Mongal
Regnũ Cathay
Mare Caspiũ
Islandia
Anglia
Gallia
Hispania
Barbaria
Arabia deserta
Arabia Felix
Persia
Regnum Melli & Nebeorum
Terra psitacorum
Caput bone spei
Origo Nili
Zipangri
Isabella
Terra de Cuba
Taprobana
Zeila
Iaua
Regnum Malacha
Regnum Pego
WARTOMANVS

OGRAP

SEPTE
Mosco
uia
glia
Dacia
Germania
Sarmatia
EVRO
PA
allia
Ita
lia
Euxinus
Græcia
Mare
mediterra
neum